

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS

OPERA

LL
P9714L

AVRELII
PRVDENTII CLEMENTIS
...
O P E R A

VINCENTIVS LANFRANCHIVS

AD BODONIANAM EDITIONEM EXEGIT

VARIIS LECTIONIBVS.

ATQVE ADNOTATIVNCVLIS ILLVSTRAVIT

ACCEDIT INDEX RERVM ET VERBORVM

LOCVPLETISSIMVS

VOLVMEN II

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX OFFICINA SALESIANA
AN. M. DCCC. XCVIII.

105-884
24/10/10

Auctor sua iura ex legibus sibi vindicat

Nº 973 - M

AVRELII PRUDENTII CLEMENTIS

POËMATA DIDACTICA

I. *Apotheosis* — II. *Hamartigenia* — III. *Psychomachia* — IV. *Contra Q. Aurelium Symmachum Praefectum Urbis libri duo.* — V. *Diptycon utriusque Testamenti.*

Haec lege, qui rectum fidei vis noscere callem;
Quique heresum (haeresum) sollers spicula vafra fugis.
Hic tibi peccati veteris pandetur origo;
Hic nova vis animi, monstra veterna fugans,
Funditus ydoli (idoli) virtus eversa iacebit;
Ac penitus tetri lingua teretur ydri... (hydri)
(Ex incerti membr. Alex. Vatic.,
numero 321 distincta).

»... puto Prudentium, dulcissimum, piissimum
» et eruditissimum poëtam; quem ut teneam,
» non negem omnium Graecorum Latinorumque
» vatum scripta contemnere.»

GASP. BARTHIVS L. IX Advers.

I

APOTHEOSIS

APOTHEOSIS

PRAEFATIO IN APOTHEOSIN *

Est tria summa Deus (1), trinum specimen, vigor unus:
Corde Patris genita est Sapientia, Filius ipse est.
Sanctus ab aeterno subsistit Spiritus ore.
Tempore nec senior Pater est, nec lumine maior;
Nam sapiens retro semper Deus edidit ex se, 5
Per quod semper erat gignenda ad saecula, Verbum.
Edere sed Verbum Patris est: at cetera Verbi,
Adsumptum gestare hominem, reparare peremtum,
Conciliare Patri, dextraque in sede locare.

(*) Apotheosis vox graeca est, latinis litteris descripta; atque consecrationem significat, seu potius hominis demortui inter deos relationem. Imperator Caes. Augustus ἀποθέωσιν primus instituit inter Romanos, qui, uti narrat Suetonius, C. Iulium Caesarem Deum fecit, deumque colieum iussit. (V.I. Caes. LXXXVIII). Ritus in apotheosi servatos legimus apte descriptos in *Herodian.* IV, 2. Prudentius autem hoc poema didacticum inscripsit Apotheosin, seu *Divinitatem*, quod ibi de Iesu Christi divinitate agit, aliisque de rebus ad id argumentum spectantibus. Carmen est heroicum dactylicum.

(1) *Est tria summa Deus.* Huiusmodi de Deo uno et trino loquendi ratio haud absona et absurda christianis auribus continget, si notationem spectemus *Trinitatis*, quae ex S. Thoma est *trium quasi unitas*. (V. Quaest. XXXI, Art. 1). Idem Aquinas doctor cecinit: « Te Trina Deitas unaque poscimus... » et: « Uni trinoque Domino Sit sempiterna gloria... » (Hymn. 1, et 11 in S. Sacram. Eucharist.).

Spiritus ista Dei complet: Deus ipse fideles 10
 In populos charisma (1) suum diffundere promptus,
 Et Patris et Christi virtutem in corpora transfert (2).

ALIA PRAEFATIO *

Est vera secta? te, Magister, consulo (3).

Rectamne servamus fidem?

An viperina non cavemus dogmata,

Et nescientes labimur?

Artam salutis vix viam discernere est 5

Inter reflexas semitas.

? Tam multa surgunt perfidorum compita,

Tortis polita erroribus:

Obliqua sese conserunt divortia (4),

Hinc inde textis orbitis 10

(1) *charisma*. *χάρισμα*. primam vocis syllabam produxit noster, uti in hymno XIII, 61 Περὶ Στεφ. Hoc ipsum factitavit FORTYNATVS VENANTIVS licenter.

(2) *in corpora transfert*, in Christianorum corpora, quae templum Dei, Spiritusque Sancti domicilium adpellantur. V S. PAUL. ad Corinth. 1, 3, 16; 2, 6.

* Carmen Epodon, constans Senario iambico, cui additur dimeter iambicus.

(3) *Est vera secta?* Quaeritur utrum Christianorum religio inter sectas sit enumeranda, nec ne. Sive a *secundo*, sive a verbo *sequor*, *eris* vocabulum derives, secta est familia quaedam, aut est schola, vel quorundam mortalium congregatio studiorum communium causa, vel alicuius commodi spe unum aliquem magistrum, aut ducem sequentium; et accipitur plerumque in deteriorem partem uti assecla, assectator, etc. Olim tamen penes Christianos non male vox audiebat, uti videmus in libro TERTULLIANI *de Pallio*, ubi Christianor. doctrinam appellare *divinam sectam* non dubitavit. — *Magister*, scilicet Deus, qui verus ed unicus Christiani nominis magister est. V. MATTH. XXIII, 8.

(4) *obliqua se conserunt*. HEINS., omnibus Vaticc. consentientibus; neque CELLARIUS quidquam debuit immutare. — GISEL. et THEOLIVS *habent sese conferunt*. — *divortia*. Divortium pro-

Quas si quis errans ac vagus sectabitur, Rectum relinquens tramitem; Scrobis latentis pronus in foveam ruet, Quam fodit hostilis manus.	
Manus latronum, quae viantes obsidet, Iter sequentes devium.	15
Quid non libido mentis humanae struat? ? Quid non malorum pruriat?	
Statum lacesunt omnipotentis Dei Calumniosis litibus.	20
Fidem minutis dissecant ambagibus, Ut quisque lingua est nequior; Solvunt, ligantque quaestionum vincula Per syllogismos plectiles (1).	
Vae captiosis sycophantarum strophis! Vae versipelli astutiae!	25
Nodos tenaces recta rumpit regula (2), Infesta dissertantibus.	
Idecirco mundi stulta delegit Deus, Ut concidant sophistica;	30
Deque imbecillis subiugavit fortia, Simplex ut esset credere (3).	

prie locus est, in quo a militari via quis divertit; vel locus, ubi aquae in partes diversas defluunt. Hic translate pro detortis de religione opinionibus. — *Hinc inde textis orbitis.* Vestigiis passim implexis et dolosis.

(1) *Per syllogismos plectiles.* Vide supra *Ἠσὶ Στεφ*, 11, 317. Ceterum plectilis pro nexilis usurpatur; et translate pulcre pro *involutus, fallax, mendax*. Prudentiana verba in mentem nobis revocant ea, quae Aligherius in *Cantic.* III, 10, 137 cecinit de Sigierio illo doctore, qui Parisiis aetate sua magno cum plausu hominum et invidia logicas disciplinas traderet.

(2) *regula.* scil. Fidei Christianae.

(3) *simplex ut esset credere.* Vel ipse AMMIANVS MARCELLINVS, qui stipendia sub Imperat. Iuliano meruit Christianorum religionem *absolutam simplicemque* esse affirmavit. *V. Rer. Gestar.* sub fin. Lib. XXI.

Lapis ecce nostro fixus offensaculo est, Impingat in quem vanitas,	
Signum caventi, non caventi scandalum :	35
Hunc sternit, illum dirigit.	
Dum plura tentat caecus incerto gradu, Incurrit id quod obvium est.	
Fax sola Fidei est praeferenda gressibus, Ut recta sint vestigia.	40
Quis (1) in tenebris hostis errantes tamen Pulsat, trahitque, et proterit?	
Qui sparsa ad ipsum commeantum transitum Frumenta saevus devorat :	
Qui laeta Christi culta fur interpolat,	45
Addens avenas aemulas, Quas de veneni lacte in herbam fertiles Patitur colonus crescere , Ne forte culmen fibra inanis spiceum Simul revulsa internecet.	50
Expectat ergo, dum dolosa (2) et farrea Fervens coquat maturitas, Det ventilabro lecta quaeque ut horreis, Urat recrementum focis.	
Refert sed ipsa nosse, quae messem necant, Zizaniorum semina (3).	55

(1) *quis in tenebris*. CELLARIUS quis pro eo quod est *quibus* legit. Nos sine apice scribimus *quis* tanquam interrogativum pronomen, quod consequitur (ille scil. daemon) *qui sparsa* etc.

(2) *dum dolosa*, munulli HEINSII codd. ac duo Vatic. *vitiosa*; sed prior lectio retinenda; ipseque HEINSIUS *dolosa* retinuit, quae metri rationi respondet.

(3) *Refert sed ipsa... messem* etc. quae verba causam aperiant, cur poeta suis didacticis hisce versibus manum admoverit.

AVRELII PRUDENTII CLEMENTIS

APOTHEOSIS *

I

CONTRA HAERESIN

QVAE PATREM PASSVM ADFIRMAT

Plurima sunt, sed pauca loquar, ne dira relatu
Dogmata catholicam maculent male prodita linguam.

* Apotheosis, seu poëma *De Divinitate*, de quo supra diximus, in sex partes dividitur, quarum prior statim nobis haec occurrit, in qua noster subtiliter et docte Priscillianistas Marcii cuiusdam Aegyptii sectatores, adgreditur. Iam vero Sabelliani hanc haeresim profitebantur, unam tantum in Deo personam inesse; et Deum modo Patrem, modo Filium, interdum autem Spiritum Sanctum pro varietate eius operationum nuncupari. Iidem insuper contendebant Patrem aequae ac Filium passum esse. Ob hanc causam S. Augustinus *Patrispassianos* eos crebrius, quam Priscillianistas appellatos fuisse ait in Tractatu suo: *De Haeres.* N. 41. Pravitatem Patrispassianorum iamdiu philosophos Christianos confutasse vel a primis Catholici nominis temporibus compertum habemus; nemo tamen unus demirabitur Prudentium sub initium saeculi quinti iterum Sabellianorum deliramenta, de orientalibus sumpta, acriter exagitasse, si paulisper animadvertat poëtae nostri aetate talem Priscillianistarum pestem duas brevi tempore Hispanias infecisse; plane ut S. HIERONYMVS infandum istorum commentum κατ'ἐξοχήν *hispanam haeresin* nuncupare non dubitaverit. (V. S. HIERON. Ep. CXXVI, N. 1. edit. Veron). Ut autem Prudentius Sabellianos omnino erroris, quo tenerentur, insimularet, quidquid SS. Patres et Concilia in eos disputaverant in rem suam derivavit, seque sacrarum litterarum luculentum enarratorem ostendit. Illud autem laudi poëtae nostro vertitur, quod argumentum salebrosum iis poëseos luminibus quandoque distinguit, iisque difficillimis disputationibus victor discedit, ut saepenumero eius carmina lucretianum robur cum virgilianibus veneribus coniungere tibi videatur.

Ille (1) Patrem pellens solio detrudit in arctum
 Corporis humani gestamen, nec pavet ipsum
 Obiectare neci, duroque adfigere ligno. 5
 Passibilisne Deus? (2) cuius species et imago
 Nulli visa unquam; nec enim compréndier (3) illa
 Maiestas facilis sensuve, oculisve, manuve.
 Ioannis magni celebris sententia praesto est, (4)
 Haud unquam testata Deum potuisse videri. 10
 Ille Pater, quem nulla acies violenta tuendo
 Eminus ardentis penetravit acumine visus,
 Qui se forma hominis non induit, et deitatis
 Immensum adsumto non temperat ore, modove.
 Aut Evangelici pietas spernenda libelli 15
 Iam, blaspheme, tibi est; aut numquam visa beati
 Vis intacta Patris (5), non admiscenda caducis.
 Sed tamen et Patris est specimen, quod cernere fas sit,
 Humanis aliquando oculis concurrere promptum.
 Quod quamvis hebes intuitus speculamine glauco, 20
 Humentique acie potuit nebulosus adire.
 Quisque hominum vidisse Deum memoratur, ab ipso
 Infusum vidit Gnatum: nam Filius hoc est,
 Quod de Patre[?] micans se praestitit inspiciendum
 Per species, quas possit homo compréndere visu. 25
 Nam mera maiestas est infinita, nec intrat

(1) *Ille* scil. Sabellius, unde Sabelliani et Patripassiani. — *in arctum* GISELIN. et pleraeque editt. — *in artum* extrita C THEOLIVS, et recentiores.

(2) *Passibilisne Deus?* In Symbolo Aquileiensi post illa: « Credo in Deum patrem omnipotentem » statim additur: *invisibilem et impassibilem*, uti eruimus ex RVFFINO in *Exposit. Symb.*

(3) *compréndier*, παραγωγῇ.

(4) *Ioannis magni* etc. V. Io. Evang. l 18.

(5) *Vis intacta patris*. Pater, ex sententia poëtae, non se hominibus unquam videndum praebuit. Sed tamen S. AVGVSTINVS,

Obtutus, aliquo nū se moderamine formet.
 Hoc vidit princeps generosi seminis Abram (1),
 Iam tunc dignati terras invisere Christi
 Hospes homo, in triplicem numen radiasse figu-
 [ram (2). 30
 Hoc conluctantis tractârunt brachia Iacob (3).
 Ipse dator legis divinae accedere coram
 Iussus, amicitiae collato qui stetit ore
 Comminus, et sacris coniunxit verba loquelis,
 Carnis in effigie Christum se cernere sensit. 35
 Sed maiora petens, animum per vota tetendit
 Inconcessa homini (4), plusquam mortale laborans,
 Ipsum, quantus erat, sine corpore visere Christum.
 Denique post multi sermonis mutua, postque
 Conspectum praesentis Heri, et consortia longa, 40
 Quaeso, ait, ut liceat te nunc, Deus optime, nosse (5).
 Respondit Dominus: mea, non me, cernere iustis
Posteriora dabo (6), quid apertius, absque aliena,[?]
 Quam sumat facie Verbum non posse videri?
 Posse tamen, quum malit idem, numquam Patre
 [viso 45

ceterique post illum scriptores in hac fuerunt sententia, omnes Dei apparitiones in Veteri Testamento per angelos esse factas. V. S. AVGUST. *De Trinit.* XIX, 10, 11; et *De Civit. Dei* XVI, 19.

(1) *Hoc vidit princeps* etc. Cfr. GENES. XVIII.

(2) *in triplicem numen* etc. IUVENCVS in *Genes.* « Dumque Deum trina positum sub imagine pascit... » Hinc, uti notat THEOLIVS noster, illud ab Ecclesia usurpatum « *Tres vidit et unum adoravit.* » Et haec quidem illi notationi nominis consentanea sunt, quam S. Thomas de Trinitate, ut supra vidimus, tradit.

(3) *Hoc conluctantis* etc. V. GENES. XXXII, 24.

(4) *inconcessa*, impermissa, non homini data. V. Virg. *Aen.* 1. 655.

(5) *Quaeso, ait, etc.* Cfr. EXOD. XXXIII, 13.

(6) *cernere Posteriora dabo.* Haec sunt verba Filii Dei, qui Moisi, tamquam amico et prophetae se ea humana specie

Terrenis oculis, habitu se ostendere nostro :
 Saepe et in angelicas vel mortales moderatum (1)
 Induci species, queat ut sub imagine cerni.
 Hoc Verbum est, quod vibratum Patris ore benigno
 Sumsit (2) virgineo fragilem de corpore formam. 50
 Inde figura hominis nondum sub carne, Moysi
 Obiecta, effigiem nostri signaverat oris :
 Quod quandoque Deus Verbi virtute coactum
 Sumturus corpus, faciem referebat eandem.
 Sed tamen et sentam (3) visa est excita cremare 55
 Flamma rubum. Deus in spinis volitabat acutis,
 Vulnificasque comas immoxius ignis agebat :
 Esset ut exemplo (4) Deus inlapsurus in artus
 Spiniferos: sudibus quos texunt (5) crimina densis,
 Et peccata malis hirsuta doloribus implent. 60
 Inculto nam stirpe frutex vitiosus iniquis
 Luxuriam (6) virgis inhonesto effundere succo

dat videndum, quam esset aliquando assumpturus, ut legemus ad v. 309. Hic vero poeta cum nonnullis Ecclesiae Patribus facit, quos memorat ESRIVS *Comm.* in locos difficillimos Exod. XXXIII, 13; ad Cor. X, et Ioann. VIII. In uno autem codd. Vatic. glossa quaedam legitur, quae verbum *posteriora* incarnationem interpretatur. Neque alio sensu intelligenda erunt, quae paulo ante ad v. 30 tradit de Abrahamo, quaeque infra videbis de Nabuccodonosor v. 129.

(1) *moderatum*. Nonnulli legunt: *memoratum*. Ceterum *moderatum* est ab activo eodemque archaico *modero*, *as*.

(2) *sumsit*, et infra v. 54 *sumturus*. Ibi vulgo cum GISELINO *sumpsit*, *sumpturus*; et rectius. V. CELLAR. Orthogr. Latina, pag. 23.

(3) *sentam*.... *rubum*. Rubum sentibus obsitam Cfr. GENES. Exod. 111, 2. *rubus* fem. gener. V. Καθ-ημ. V. 31.

(4) *Esset ut exemplo*. S. GREGORIUS MAGNUS in L. LVIII Moral. Cap. 11, ait in rubo κατ' ἀλληγορίαν τινὰ Deum denotari, qui carnis humanae dolores, quasi rubi spinas susciperet, non consumpta humanitatis substantia. V. infra vers. 73.

(5) *sudibus quos texunt*. V. Περὶ Στεφ. hymn. XI, 143.

(6) *Luxuriam* etc. Glossa vetust. *abundantiam*. Proprie

Coeperat, et nodos per acumina crebra ligabat.
 Cernere erat steriles subito splendere frondes,
 Accensisque citum foliis magno impete (1) late 65
 Conlucere Deum, nec spinea laedere texta,
 Lambere sanguineos fructus, et poma cruenta,
 = Stringere mortiferi vitalia germina ligni.
 Quandoquidem tristes purgantur sanguine culpaе,
 Quem contorta rubus (2) densis cruciatibus edit. 70
 Ergo nihil visum, nisi quod sub carne videndum
 Lumen, imago Dei, Verbum Deus, et Deus ignis (3),
 Qui sentum nostri peccamen corporis implet.
 Nam lucis Genitor, Verbi sator, auctor et ignis
 Creditur extra oculos, ut Apostolus edocet auctor: 75
 Qui negat intuitu fontem deitatis adiri:
 Credito, nemo Deum vidit, mihi credite, nemo (4).
 Visibilis de fonte Deus, non ipse Dei fons
 Visibilis, cerni potis est qui nascitur, at non
 Innatus cerni potis est: latet os Patris illud, 80
 Unde Deus (5): qui visibilem se praestitit olim,
 Tale aliquid formans in sese, quale secuta est
 Passio, quae corpus sibi vindicat; ardua nam vis (6)

luxuria aut luxuries dicitur de nimia germinum ubertate et redundantia; quapropter falsus est Aeg. Forcellinius, qui in Lexico suo vocis intellectum translatus cum proprio confundere videtur.

(1) *impete*. Impes, etis inusitata et poetica vox est, quae in sexto casu solum usurpatur.

(2) *Contorta rubus densis*. Glossator unius Cod. Vatic. contortam rubum Christi Crucem intelligendam esse docet; ac per sanguineos fructus et poma cruenta, quae supra memorantur, eius cruciatus fuisse praefiguratos.

(3) *Verbum Deus, et Deus ignis*. V. CATHEMER, X, 1.

(4) *Credite* V. Evaug. secundum IOANN. 1, 18; et IOANN. Ep. 1, 4, 12.

(5) *Unde Deus*, ex quo Patris ore Verbum prodiit, etc...

(6) *ardua nam vis*, vis, seu natura divina in se spectata. — *Est impassibilis*, id est: non potest pati. Vocem usurparunt LACTANT. 1, 3; et TERTULL. Apolog. 10. Italice: *impassibile*.

Est impassibilis; quoniam natura superni
 Ignis ad horrificas nescit descendere poenas, 85
 Nec capit humanis angoribus excruciaci (1),
 Pura (2), serena, micans, liquido praelibera motu,
 Subdita nec cuiquam, dominatrix utpote rerum:
 Cui non principium de tempore, sed super omne
 Tempus, et ante diem maiestas cum Patre summo, 90
 Immo animus Patris, et ratio, et via consiliorum,
 Quae non facta manu, nec voce creata iubentis,
 Protulit imperium patrio ructata (3) profundo.
 Hanc igitur non flagra secant, non sputa salivis
 Adspargunt, alapis non vexat palma relisis, 95
 Nec perfossa cruci clavorum vulnera figunt.
 His adfecta caro est hominis, quam femina praegnans
 Enixa est sub lege uteri, sine lege mariti.
 Ille famem patitur, fel potat, et haurit acetum:
 Ille pavet mortis faciem, tremit ille dolorem. 100
 Dicite, sacrilegi doctores, qui Patre summo
 Desertum iacuisse thronum contenditis, illo
 Tempore, quo fragiles Deus est inlapsus in artus/
 Ergo Pater passus? quid non malus audeat error! - 105
 Ipse puellari conceptus sanguine crevit!
 Ipse verecundae distendit Virginis alvum?

(1) *nec capit*. Capi ea dicuntur, quae in nostram naturam aut vires cadunt. Transl. hic noster: *Nec capit humanis* etc. Quae more nostro diceremus: *non può fare, non può essere, che* etc. Graeci: τὸ ἐνδύχεται. V. PAUL. NOL. IX, 22; TERTVLL. *De Pudicit.* 1, sub fin., ubi SCIOPIVM.

(2) *Pura, serena, micans*. Scil. Dei natura.

(3) *ructata*. Ructare et eructare transl. est emitte; nonnullisque habetur tamquam metaphora humilior, et plebeia. Attamen τὸ ἐρεύχεται Homericò respondet; neque sane apud Romanos inhonestum verbum fuisse testatur VARRO *de Re Rust.* III, 2, 3. Christianis certe scriptoribus arrisisse docet GOTTL. HEINECCIUS in opere eruditissimo, cui titulus; *Fundamenta Stili cultioris*, Pars. 1. cap. 2.

Et iam falsiloqua (1) est divini pagina libri,
 Quae Verbum in carnis loquitur fluxisse figuram?
 At non, qui Verbi Pater est, caro factus habetur.
 Fige gradum Scriptura tuum; nil mobile et anceps 110
 Adfirmasse decet: Pater est, quem cernere nulli
 Est licitum: Pater est, qui numquam visus in orbe est.
 Nec mundana inter radiavit lumina coram.
 Verbum conspicuum misit, missumque recepit
 Quum voluit: Verbo perstrinxit viscera purae 115
 Virginis, et Verbo struxit puerilia membra.
 Ipse quidem in terris virtute et numine praesens
 Semper adest quocumque loci: nec pars vacat ulla
 Maiestate Patris; nusquam est genitor Deus absens:
 Per Verbum sed semper adest; atque inde Philippo 120
 Christus ait (2): « Tanto tecum iam tempore versor,
 Et Patrem te nosse negas, quem perspicis in me?
 Est invisibilis donum Patris, edere natum
 Visibilem, per quem valeat Pater ipse videri;
 Nec solis sanctorum oculis, sed lumine cassis. 125
 Caecorum caecos loquor, atra socordia quorum
 Corde tenebroso verum perpendere nescit.
 Quem (3) si perspicuum mortalibus infitiaris,
 Fare age, quem videat Babylonis ab arce tyrannus (4)
 Innocuas inter flammis procul exspatiantem, 130
 Calcantem rapidos inadustis (5) fratribus ignes.
 Nempe ait: — « o procures, tres vasta incendia an-
 [helis

(1) *Et iam falsiloqua* etc. V. IOANN. EVANG. 1.

(2) *Christus ait*: etc. V. IOANN. XIV, 10, 11.

(3) *Quem* scil. Filium Dei... *infitiaris*. — GISELIN. *inficiaris*.
 Sed FESTVS et MANVTIVS verbum per T scribi oportere putant,
 quia sit a fateor.

(4) *tyrannus*: scil. « Nabuchodonosor » (Glossa vetus), qui
 mentis lumine ita captus erat, ut res ad religionem veram spe-
 ctantes minime cerneret. » V. DANIEL. III.

(5) *inadustis*: Italice — *incombustibili*. V. OVID. XII, 95.

128
 Acceperè viros fornacibus; additus unus
 Ecce vaporiferos ridens intersecat ignes.
 Filius ille Dei est; fateorque et victus adoro (1): 135
 Inrisas removete faces, taedasque tepentes
 Subtrahite: friget (2) succensi sulphuris ardor.
 Filius (haud dubium est), agit haec miracula rerum:
 Quem video: Deus ipse, Dei certissima proles.
 Imperat immensis ardoribus, et domat iras, 140
 Insultans, famulante rogo, piceosque furores
 Comprimit, et rabiem flammaram algescere cogit:
 Barbaricos calida aùra sinus (3) non tangere iussa
 Praeterit, et tenues stridens transeurrit amictus.
 Ipse per Assyrios metuit vapor ire tiaras (4); 145
 Ne coma fusa humeris fumo obsordescat amaro. » —

(1) *fateorque, et victus adoro.* Miraculone tantao rei Rex tactus, relectis pravarum opinionum commentis, cultum veri Dei sit amplexus, an non, videre licet DANIELIS modo memorati interpretes, et praesertim P. SIMONEM DE-MAGISTRIS, qui an. M. CCCC. LXXII primus ad fidem Tetraplis Orig. Danielis versionem edidit, et dissertat., atque adnotationibus adornavit.

(2) *Subtrahite: friget.* Codd. Vaticc. omnes, uno tantum excepto. — WEITZIVS verbi *subtrahite* ultimam syllabam productam aegre ferens, nescio quos codd. secutus, legit: *Subtrahite; en friget.* Perperam; HEINSIVS enim Prudentium notat plus semel vel classicorum licentia usum fuisse, qui brevem vocis syllabam producerent ultimam, ubi sequens verbum dnobus longis constaret. V. Περὶ Στεφ. VII, 60; et L. QVICHERATI: *Traité de Versification Latine.* Paris 1833. Chap. XIV.

(3) *Barbaricos... sinus.* Hac dictione vestis cuiusdam Punicae genus fluxum et sinuosum denotat, quod ISIDORVS describit XIX Orig. 23. Nos bracas latine diceremus, quae Chaldaice *Sarabala*, aut *Saraballa* vocantur. Earum nobis exhibet figuram BONAROTTIVS in suis *Observatt. ad vitra Coemeterial.* pag. 68.

(4) *tiaras.* tiara, ae, vel tiaras, ae ornamentum capitis erat apud Persas: soli reges vero recta tiara, et ea quidem acuminata utebantur. V. HESICH. Lexic; et SENECA. De Benef. VI, 31.

Haec ait; et varios iubet obmutescere cantus,
Organa, sambucas, citharas, calamosque, tubasque.
Stulta superstitio tacuit: vox festa quievit,
Quae male conspicuae (1) celebrabat imaginis au-
[rum. 150

Carmina sanctorum (2) resonant iam sola virorum,
Triplice concentu Regem laudantia caeli,
Qui mare, qui terras, qui lucida sidera fecit,
Ignibus et mediis securos texit alumnos.

Semper in auxilium sermo Patris omnipotentis 155
Descendit servando homini: mortalia semper
Admiscenda sibi proprio curavit amore:

Vt socianda caro (3), Dominoque implenda perenni,
Degenerem vitam, quae tunc animalis agebat, (4)
Exemplo mutaret Heri (5), similesque per artus 160
Cernere consortem terreni adsuesceret oris;

Participemque suum visu velut obside nosse,
Et consanguineo paullatim accedere Christo.

Ergo animalis homo quondam; nunc Spiritus illum
Transtulit ad superi naturam seminis, ipsum 165
Infundendo Deum, mortalia vivificantem.

Nunc nova materies (6), solidata intercute flatu,
Materies, sed nostra tamen; de Virgine tracta,

(1) *Conspicuae*. Scil. « statuae »; Vet. glossa codicis Vatic.

(2) *Carmina sanctor*. Haec referuntur ad Cantic. trium puerorum, de quo V. DANIEL. III, 51.

(3) *Ut socianda caro*.... « Humanum genus incarnatione τοῦ λόγου consociandum Deo, ut fiat velut plenum Dei ». THEOL.

(4) *animalis agebat*. V. S. PAVL. ad Ephes. 11.

(5) *exemplo mutaret Heri*, scil. « Christi incarnati Dei ». THEOL.

(6) *Nunc nova materies solidata intercute flatu*, Hic versus et tres, qui sequuntur, obscuritate quadam involvuntur. CHAMILLARDVS, παράφρασιν suam sequutus, in bona luce ita eos collocare studuit: « Nunc nova materies, corporata Sancto Spiritu,

Exiit antiquae corrupta exordia vitae,
 Immortale bonum proprio spiramine sumens. 170
 Filius ille hominis, sed Filius ille Tonantis,
 Iam solus vultum Patris adspicit (1) et videt ipsum.
 Nemo Patrem novit nisi Filius, et cūi monstrat (2)
 Filius, et nostri mediator et Omnipotentis.
 Denique concludam brevis ut compendia summae: 175
 Non Pater in carnem descendit, sed Patris arcem
 Sumta caro adscendit. Natus per utrumque cucur-
 rit (3).

II

CONTRA VNIONITAS

Postquam in eos esset digladiatus, qui Patrem passum conten-
 derunt, pergit noster eosdem ipsos oppugnare, perversae
 doctrinae magistros, qui fuerunt *Unionitae* appellati, eo quod
 unam tantum esse in Deo personam affirmarent.

Cede, profanator Christi, iam cede, Sabelli,
 Depositorque Patris (4), Natique insane negator.
 Nonne Patrem violas, dum Natum scire recusas? 180
 Quandoquidem non est genitor, nisi filius exstet;
 Nec vocitare Patrem potis es, quem germine fraudas.

illabente in viscera Mariae; sed tamen nostra materies formata
 ex sanguine Virginis, est immunis corruptelae antiquae ori-
 ginis, accipiens a suo Sancto Spiritu bonum immortale. »

(1) *Iam solus*. Animadvertite τὸ *solus* non omnino visio-
 nem auferre, sed tantummodo videndi modum. Legere autem iu-
 vat, pie lector, quae habent interpretes in illud ΜΑΤΤΗ. XI, 27:
 « nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit,
 nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. »

(2) *cūi*. V. Καθ' ἡμ. III, 167.

(3) *Natus per utrumque cucurrit*. Descendit atque ascen-
 dit. V. infra vers. 231.

(4) *Depositorque Patris*. Qui evertere, de loco suo prae-
 celse deorsum et ponere es ausus. Hoc sensu *depositor* Prudentii
 vocabulum proprium est. V. infra v. 231.

Sed fortasse velis patriae pietatis honore
 Despoliare Deum, contentus nomine nudo,
 Quod Deus est, adimasque decus Patris, et generis
 [vim. 185
 Ecquis in idolio recubans (1), inter sacra mille,
 Ridiculosque deos venerans sale, cespitem, ture (2),
 Non putat esse Deum summum, et super omnia solum?
 Quamvis Saturnis, Iunonibus (3), et Cythereis,
 Portentisque aliis fumantes consecret aras; 190
 Attamen (4) in caelum quoties suspexit, in uno
 Constituit ius omne Deo, cui serviat ingens
 Virtutum ratio, variis instructa ministris.
 Quae gens tam stolidi animis, tam barbara linguis?
 Quaeve superstitio tam sordida, quae canifor-
 [mem (5) 195

(1) *Ecquis in idolio recubans.... Non putat etc.* LACTANTIUS in L. 1. *De falsa religione* multus est ut demonstret nullam in terrarum orbe gentem unquam extitisse, quae Deum unum non agnoverit. Vide sis et ALBERTVM FABRICIVM in *Delectu* etc. Cap. VIII.

(2) *Sale, cespitem, ture.* V. Περὶ Στεφ. III, 122; et insuper vide ibi V. 50.

(3) *Quamvis Saturnis, Iunonibus, etc.* Imagines Saturni, Iunonis, Veneris, aliorumque deorum in tabellis depictas docte satis illustravit MONTFAUCONIVS in suis *Antiquitt.* Tom. I.

(4) *Attamen in coelum etc.* TERTULLIANVS in ipsis loquendi formulis, quas veteribus superstitionibus addicti pro re nata usurparent, notat unum Deum apertissime saepenumero fassos esse. atque ad Dei unius omnipotentiam, natura ipsa ferente, confugisse; aiebant enim: « quod Deus dederit. » — « Deo commendo. » — « Deus inter nos iudicabit. » — Quibus animadversis in haec erumpit: « O testimonium animae naturaliter Christianae! »

(5) *caniformem..... Anubem* Anubis Osiridis filius. Eius simulacrum e solido auro conflatum vultum caninum praeseferebat, colebaturque ab Aegyptiis, et horizontem repraesentabat, quem Latini circulum finitorem dicunt. V. VIRG. *Aen.* VIII. 698; IUVEN. VI, 133. Accusandi casus haec vox *Anubis*

Latrantemque throno caeli praeponat Anubem?

Nemo Cloacinae, aut Eponae (1) super astra deabus
Dat solium, quamvis olidam persolvat acerram (2),
Sacrilegisque molam (3) manibus rimetur et exta.

Consule barbati (4) deliramenta Platonis: 200

Consule et hircosus Cynicus (5) quos somniat, et quos
Texit Aristoteles tota vertigine nervos (6).

in *in*, et interdum in *en* desinit V. PLINIVM MAIOR. XXXIII, 9
41; et PROP. III, 9, 41.

(1) *Cloacinae aut Eponae*. Cloacina dea est ex LACTANT. (Instit. 1, 20) a Cloaca dicta, quod eius simulacrum Romae in Cloaca Maxima repertum ferunt, ibique proxume a rege Tito Tatius positum et consecratum. Epona vero asinorum fuit Dea, et equorum, stabulorum, et mulionum, ab ἐπί et ὄνος; apud veteres enim prius asinorum quam equorum usus invaluit. Vide IVVEN. VIII, 157, quo in loco, ut obiter moneam, *Eponam*, non autem *Iponam* legendum arbitror.

(2) *acerram* arculam turalem, seu vasculum, in quo tus reponitur in sacris incendendum; ab Hebr. נִרְבֵּץ (incendit). V. HOR. LYRICOR. III, 8, 2. Hic μετῶνον. pro ipso ture.

(3) *molam*. V. Περὶ Στεφ, III, 29-30.

(4) *barbati Platonis*. Barba philosophorum fuit insigne penes Graecos Romanosque peculiare; hinc factum est ut Socrates κατ' ἐξοχήν magister barbatus diceretur a PERSIO Sat. IV, 1; AMMIANVS vero MARCELLINVS Imperatorem Iulianum in Rer. Gestar. Libro XXV memorans, qui philosophorum cultum habitumque ostentaret, eius barbam hircinam meminit. — *deliramenta*. Quamquam enim ceteris Graecorum philosophis sapientia antistabat Socrates, quem doctissimum appellat Prudentius ipse in L. 1, 30 Contra Symmachum, multa tamen peccavit si eius doctrinam cum christiana sapientia conferas. De hac re Vide S. AVGVST. De Civitate Dei 11, 14.

(5) *hircosus Cynicus*. De philosophorum secta, quae ab Anthistene profecta est, verbisque moribusque obscena, a Tullio exagitur, vide sis De Officiis XXXV, 41.

(6) *Texit Aristoteles* etc. Aristoteles stagirites, Platonis auditor, Alexandrique magister, peripateticorum institutor, auctor fuit disserendi de omnibus rebus in utramque partem. Pressum et subtile eius dicendi genus fuit, quod a Tertulliano dicitur, vocabulo suo usus, *minutiloquium* (De Anim. a med. VI, 13).

Hos omnes quamvis anceps labyrinthus et error
 Circumflexus agat, quamvis promittere et ipsi
 Gallinam soleant, aut gallum (1), clinicus ut se 205
 Dignetur praestare deus morientibus aequum;
 Quum ventum tamen ad normam rationis et artis,
 Turbidulos sensus, et litigiosa fragosis
 Argumenta modis concludunt numen in unum,
 Cuius ad arbitrium sphaera (2) mobilis atque rotunda 210
 Volvatur, servantque suos vaga sidera cursus.
 Non recipit natura hominis, modo quadrupes (3)
 ✓ Non sit, et erecto spectet caelestia vultu:
 Non recipit, neget ut regimen pollere supremum.
 Istud et ipse Numae tacitus sibi sensit haruspex (4), 215

(1) *Gallinam soleant, aut gallum, clinicus ut se Dignetur praestare deus.* Deum Aesculapium appellat κλεινόν; eique templum magnum fuit Epidauri apud Peloponnesios excitatum, aegrotorum semper turba celebratissimum. Huic Deo, quem aegroti precibus votisque fatigabant, gallinam et gallum caedere consueverant, quod alterius aesus maxime sanus putabatur, alter aegrotantibus curandis videretur aptus, utpote qui eos de vigilantia commoneret. Ex Aesculapio Podalyrius et Machaon extiterunt, qui in bello Troiano Agamemnonem secuti sunt. V. CELS. *de Medic. praefat.* 1.

(2) *sfera.* Rectius *sphaera*, e graeco σφαῖρα. Noster tamen, uti infra v. 231, e voce adspirationem et diphthongum rececit, et primam licenter corripuit.

(3) *modo quadrupes.* THEOL. Sed endecassyllabi deformem claudicationem nemo non videt. Rectius GISELINVS *quadrupes ille*. Neque verearis ne a quantitate aberret Batavus philologus; ultima enim vocis *quadrupes* modo brevem modo productam apud poëtas prudentianae aetatis habemus. V. AVSON. EIDYLL. XI, 39; PAVL. NOLAN. Natal. XII, 38. Ceterum de quantitate, quam noster saepe usurpavit, perlege FAVSTINI AREVALI Prolegom. XXV. — Iamvero *quadrupes ille* ad mortalium genus spectat, qui animalium more vivunt ratione carentum, quique nunquam in coelum os tollunt, sed primum semper humi disigunt.

(4) *haruspex.* Numa Pompilius, secundus Romanorum rex, bene multos sacrorum ritus instituerat in urbe; nosque iam vidimus Περὶ Στεφ. 11, v. 514 « simpluvium Numae ».

Semifer et Scotus (1) sentit, cane milite peior.
 Sed nos qui Dominum libris et corpore iam bis
 Vidimus, ante fide, mox carne et sanguine coram,
 Quique voluminibus vatum, cruce teste, probatis.
 Rimantes digitos costarum (2) in vulnera cruda 220
 Mersimus, et manuum visu dubitante lacunas
 Scrutati, aeternum regem cognovimus Iesum,
 Abinrare Deo titulum nomenque paternum
 Credimus esse nefas, qui regem protulit ex se:
 Non regem populi Parthorum, aut Romulidarum, 225
 Sed regem summae, et mediae rationis (3), et imae,
 Atque ideo rerum dominum, et super omnia regem.
 Carnis habet medium, summum Patris, et Stygis innum.
 Defluit his gradibus, rursusque revolvitur in se:
 Est Deus, est et homo: fit mortuus, et Deus idem
 [est. 230]

Omnia percurrit naturae munia pronae,
 Ut sursum Patris in gremium replicata (4) reportet

(1) *Semifer et Scotus... cane milite peior.* S. Hieron. adversus Iovinianum L. 11, C. VI de Scotorum saevitate scribit, se adolescentulum in Gallia vidisse Scotos, « gentem Britannicam humanis vesci solitos carnibus » — *cane milite*, scil. peior canibus molossicis, quales olim inter arma adhibebant milites in castris. De his Homerus loquitur Iliados initio; Strabo in ipso Libro IV Gallos memorat, qui istiusmodi canibus praeliantes uterentur.

(2) *Rimantes digitos costarum....* Nos, Apostolum Thomam referentes, de quo Ioann. XX, 27.

(3) *mediae rationis.* Sunt qui, non refragante Heinsio, *stationis* legant. Nos tamen cum Gisellino facimus, et pro Heinsio ipso, qui in textu *rationis* retinuit, quod, uti ait, *stant pro hac scriptura membranae constanter.* Sensus autem, uti notat Theolius, hic est: « Deum Patrem regem ex se protulisse, Christum nempe, pertinentem ad statum summum, medium, et innum, quia ex Patre natus humanam induit carnem, atque ad inferos usque penetravit. » Haec eadem occurrunt apud Sanct. PAVLINUM in Natal. S. Felicis carm. XI, v. 691 et seqq.

(4) *replicata* reparata. V. S. PAVL. Cap. 11 ad Ephes. v. 6.

Mortua quae fuerant, ipsos quoque subvehat artus.
 Haec fore quum veterum cecinissent organa vatam;
 Nos oculis, manibus, congressu, voce, loquela 235
 Experti, heroum tandem intelleximus orsa
 Priscorum, et viso patefacta oracula Christo.
 Haec est nostra salus, hinc vivimus, hinc animamur:
 Hoc sequimur; numquam detracto nomine nati
 Adpellare Patrem, Patris et sine nomine numquam 240
 Natum nosse Deum: numquam nisi Sanctus et unus
 Spiritus intersit, Natumque, Patremque vocare:
 Sic tamen haec constare tria, ut ne separe ductu
 Tres faciam: tribus his subsistat sed Deus unus.
 Nec Pater ipse autem qui Filius; ut, quia Natum 245
 Scimus ab Innato, vere Pater, et sata vere
 Sit soboles: nec sic genitor sibi Filius ipse.
 Perquam ridiculum est (1) et futile, natus ut ex se;
 Sive Pater natus fuerit, sive ipse repente
 Nascendi nova materies, ac se Deus ultro 250
 Ediderit, natumque sibi se fecerit ipsum.
Nil falsum aut mendax divina vocabula fingunt.
 Qui Pater est, gignendo Pater: tum Filius, ex hoc
 Filius, auctore quod genitus (2) sit Patre summo:
 Summus et ipse tamen; nec enim minor, aut Patre
 (dispar. 255
 Unde in utroque operis forma indiscreta (3), nisi
 [omnem
 Vim maiestatis Patriae generosus haberet

(1) *Perquam ridiculum*. Hunc versum, et qui consequitur restituit HEINSIUS quattuor m.ss. adiutus Vaticanis. Nos hunc sequimur prae Weitzio, qui istiusmodi versum post posuit bis centesimo nono et quadiagesimo, qui incipit: « Sive pater natus fuerit etc. ».

(2) *auctore quod genitus sit*. Vaticc. praestantiores. — HEINSIUS paulo aliter in adnotationibus suis.

(3) *indiscreta*, indivisa. « Una operatio utriusque ». Vet. Glossa unius Vaticani.

Filius, idque Deus genitor, quod Filius, esset?
 Pergunt ulterius scrutantes, quid sit idipsum
 Gignere, si fas est humanos tendere sensus 260
Usque ad secretum, quod tempora cuncta diesque
 Praevenit antiquos, et principium super ipsum
 Eminent, et, quodcumque potest homo quaerere, transit.
 Quum sit difficilis via, noscere principiorum
 Semina, cui dabitur mortali exquirere (1), quid-
 [nam 265
 Ultra principium Deus egerit? aut quo pacto (2)
 Ediderit Verbum, quod principio caret omni?
 Hoc solum scimus, quod traditur esse Deus, quem
 Non genitus genitor generaverit, unus et unum,
 Integer integrum: non coeptum, sed tamen ortum, 270
 Et conperpetuum (3) retro Patris, et Patre natum.
 Sed nec decisis Pater est, ut pars Patris esset
 Filius, extendens nec se substantia tractim
 Produxit, minuitque aliquid de numine pleno;
 Dum mutata novum procudit portio Natum. 275
 Non convertibilis, nec demutabilis umquam
 Est Deus, aut gignendo aliquid sibi detrahit: atqui
 Totus, et ex toto Deus est, de lumine lumen.
 Quando autem lumen sine lumine? quando refulgens
 Lux fulgore caret? quando est, ut proditus ignis 280
 Ignem deminuat? quando Pater et Deus et lux,
 Non lucis Deus, et (4) Pater est? qui, si Pater olim
 Non fuit, et serum genuit post tempora natum,
 Fit novus, inque novum ius proficit. Absit, ut umquam
 Plenus proficiat, qui non eget incremento. 285

(1) *cui dabitur mortali exquirere....?* V. ISAI, LIII, 8; et S. AUGUST. De Cons. Evang. L. II, C. 1.

(2) Vers. spondaic. V. vers. 285.

(3) *comperpetuum*. Coëternum. Prudentianum epitheton; uti *demutabilis* pro mutabilis quod nobis occurrit paullo infra.

(4) *at* GISEL.

Et Deus, et genitor, lumenque, et gloria semper
 Ille fuit; nec post sibi contulit, ut Pater esset.
 Sic fit, ut aeternum credamus cum Patre Christum,
 Illo auctore satum, cui nullus praefuit auctor.
 Haec tu (1) si dubitas nati mysteria Christi, 290
 Perdite, catholica non es de plebe, sed unus
 De grege turifero venerator (2), Deucalionum
 Devotus cippo, ficulni et stipitis unctor (3).
 Quin potius scrutare Dei signacula in ipso
 Fonte vetustatis, percurrere scrinia primi 295
 Scriptoris (4): quem non Bardus pater (5), aut
 [avus augur,
 Fabula nec veteris famae, nec garrula nutrix,

(1) *Haec tu*, « Sabelliane ». Vet. Glossa.

(2) *unus De grege turifero venerator*. Tu unus eorum es, qui falsis religionum numinibus tus adolere consueveris. Cfr. BARTH. Advers. XLI, c. 24. — *Deucalionum devotus cippo*. Qui vetustissimos deos veneraris, e ligno factos. In *Ἦπερ Στεφ.* hymno X ad S. Roman. v. 410. Deucalionis uxorem memorat Pyrrham, ad denotandum vetustissimi numinis cultum.

(3) *ficulni stipitis unctor*. Idola saepe ficulnea erant, quamquam Horatius truncum ficulnum inutile lignum dicit (1 Sat. 8, 1). Ungebantur balsamo, aliisve odoratis unguentis, ut bonum redderent odorem, quemadmodum notat Glossator unius Vaticani.

(4) *scrinia primi Scriptoris*. Scrinia sunt arculae, loculi, in quibus chartae, scripta conderentur nonnullius pretii; et *μετονομαζῶς*, scripta, quaecumque vel prosa, vel numeris adscripta oratione. — *primi scriptoris*. Omnium antiquissimus rerum narratarum pronuntiator habetur Moises, uti testantur GROTIUS De Verit. Religionis Christianae L. I, § XV, et LAVRENT. BERTI Theol. Tom. IV.

(5) *Bardus pater*. Bardus graeca vox *Βαρδός*, quid proprie et latine significet docet PLAVTVS in Bacchid. V. 1, 2, ubi ait: « Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones ». Sed apud Gallos bardi poeticae arti dediti erant, et hostium virorum facta canere soliti V. LVCAN. 1, 447. Tria genera, scilicet fuere bardorum: Ilenages, Druidae et Bardi. V. AMMIAN. MARCELLINVM Rer. Gestar. L. XV, 9.

Nec sago (1) clangore loquax et stridula cornix
 Rem docuere Dei: sed coram proditus ipse,
 Ipse Deus trepidum mortalem mitis amico 300
 Inbuit adloquio, seque ac sua summa rexit.
 Nimirum meminit Scriptor doctissimus, illo
 Orbis principio non solum, nec sine Christo
 Informasse Patrem facturæ plasma novellæ.
 Fecit, ait, condens hominem Deus, et dedit olli (2) 305
 Ora Dei. Quidnam est aliud, quam dicere, solus
 Non erat? atque Deo Deus adsistebat agenti,
 Quum Dominus faceret Domini sub imagine plasma?
 Christus forma Patris, nos Christi forma et imago (3)
 Condimur in faciem Domini bonitate paterna, 310
 Venturo in nostram faciem post saecula Christo.
 Possum multa sacris exempla excerpere libris,
 Nî refugis, quæ te doceant, non in Patre solo
 Vim maiestatis positam, sed cum Patre Christum
 Esse Deum; velut illud ait Genealogus (4) idem: 315
 A Domino Dominus flammam pluit in Sodomitas.
 Quis Dominus? de quo Domino? si solus ab arce
 Siderea spectat Pater, aut ardescit in iras?
 Filius armatam Domini Patris ignibus iram
 Spargebat Dominus: sunt unum fulmen utraque. 320

(1) GISEL. *saga*.

(2) *Olli* = archais, pro: illi.

(3) *nos Christi forma et imago*. V. GENES. 1, vers, 26, 27.
 Sed hic de anima rationali intellige.

(4) *Genealogus* est qui genealogiam scribit aut narrat. Moïses genealogus dicitur, qui Pentateucum scripsit, cuius liber primus GENESIS vulgo appellatur, ubi nempe historicus a rerum omnium creatione exorditur. — *A Domino Dominus*. Poëta nomen Domini iterando Filii a Patre distinctionem innuere videtur; qua in re cum eo omnes consenserunt. Vide sis in hunc locum IANSEN. IPREN. Commentar.

III

ADVERSVS IVDAEOS

Ad Iudaeos hic versus suos detorquet Prudentius, quem populum vel a Moisis temporibus tamquam gentem incredulam et pervicacem arguit. Eorum Agnum Paschalem mysticum semper sensum habuisse ostendit, atque Messiae adventum, vitam mortemque praenuntiasset. Quem Messiam Filium esse Dei comprobatur maxima humani generis pars, quae eius doctrinam facile est amplexa; itemque demonstrant daemones, potentia divina Iesu Christi, et virtute discipulorum depulsi. Hic autem Imperatorem Iulianum ut testem idoneum in medium profert, qui Dianae sacrum faciens, litare nequaquam potuerit. Tandem notat Ierosolymorum urbem dirutam, templum Salomonis eversum, ipsos met Iudaeos huc illuc exules solum vertisse, satisque palam ostendisse humani generis Redemptorem advenisse; quem tamen iidem degeneres Iudaei, obcaecati ad mortem adegerunt, et innocentissimo eius sanguine respersi poenas in dies luere, quas in se ac suum caput sunt olim exsecrati.

Haec si Iudaicos sic intellecta rigassent
 Auditus, stupidas ut possint (1) tangere fibras,
 Audissent Dominum virtutum, qui pereuntes
 Venerat ut servaret oves: sed ab auribus omnis
 Fluxerat ornatus, caput et iam coctile (2) Bâal 325
 Finxerat, auriculasque suo spoliârat honore.

(1) *ut possint tangere.* GISEL. alique *ut possent.*

(2) *Caput et iam coctile.* S. CYPRIANVS, De Bono Patientiae sub fin.; S. AMBROSIVS, Ep. LII; LACTANTIUS, alique non iam totum vitulum, sed vituli tantum caput effictum esse contendunt. Ceterum *Baal*, nomen indecl., hebraice בַּלְּם, Deus fuit ab Assyris, a Phoenicibus et quandoque Iudaeis excultus. Vox ipsa Dominum significat; idemque Poenis *Baal* fuit, qui Iuppiter apud Graecos

Dux populi peccantis adest de monte corusci
Luminis, adloquioque Dei, tabulasque tremendo
Incisas digito caeca ad tentoria defert.

Sed cadit in faciem plebs (1), non visura profundae 330

Legis in effigie scriptum per enigmata Christum.

Infelix, quae luce oculos praestricta paventes

Texerit, et presso faciem velârit amictu?

At nos reiecto Christum velamine coram

Cernimus (2), atque Deum vultu speculamur aperto; 335

Nec, sub lege gravi, depressa fronte iacemus,

Sed legis radium sublimi agnoscimus ore.

Heu, frondosa (3) prius ramis felicibus arbor!

Pinguibus, heu, quondam radix oleagina baccis!

Ecce tibi inserto revirescit nunc oleastro 340

Truncus, et externi vestitur cortice libri.

Iam miserere tui. Non se silvestris olivi

Surculus, exultans alieno stipite, iactat;

Sed monet, ut generis proprii memor, unguine amaro

Contristare comas desuescas, stirpe nec imo 345

Invideas missis in celsa cacumina virgis.

Romanosque. Pro numine hic generatim accipitur. Vide sis SELDEN, *De Diis Syr. Syntagm.* II. C. 1. Noster primam vocis syllabam longam fecit; e contrario corripuerunt SEDVL. V. 147, aliique.

(1) *Sed cadit in faciem*, etc. Iudeorum caecitatem notat poëta Sed Moysen, uti legitur in Exod. XXXIV, 33 videmus velo faciem, non populum obtexisse. Equidem istiusmodi velum in faciem Moysis, teste S. PAVLO II ad Corinth. III, 13, signum fuit et figura velaminis, quo Iudaeorum corda obtegerentur, essetque eis impedimento, quo minus in Christum credereut, eiusque mysteria amplecterentur. Rem ideo, sermone usus tropologico, pro signo rei posuit methonimice poëta.

(2) *At nos reiecto Christum velamine coram Cernimus*. V. S. PAVL ad Corinth., III, 18.

(3) *Heu, frondosa prius ramis*, etc. En hic nobis populi Iudaici, veleribus superstitionibus adscripti descriptionem figuris adumbratam, eandemque ex Ap. PAVLO ad Rom. XVI, 17 depromptam, uti egregie ESTIVS declarat.

Blasphemias Dominum gens ingratiissima Christum.
 Pascha tuum dic, dic cuius de sanguine festum
 Tam solemne tibi est? quis tandem caeditur Agnus
 Anniculus? sacer ille tibi redeuntibus annis; 350
 Sed sacer in pecude. Stultum est sic credere sacrum;
 Sanguine balantis summos contingere postes,
 Lascivire choris (1), similaginis azymon esse, edo = te sot
 Quum fermentati turgescant crimine mores.
 Non sapis, imprudens (2), nostrum te effingere Pas-
 [cha? 355

Legis et antiquae praeductis pingere sulcis
 Omne sacramentum, retinet quod passio vera;
 Passio, quae nostram defendit sanguine frontem (3),
 Corporeamque domum signato conlinit ore?
 Hanc fugit exclusis Aegyptia plaga (4) flagellis: 360
 Haec regis Pharii regnum ferale resolvit;
 Deque potestatis mundanae grandine densa (5)

(1) *Lascivire choris...* Pravam Iudaeorum consuetudinem Sabbatum, aliosque sollemnes dies festos avocamentis indecoris profanisque concelebrandi SS. Ecclesiae Patres improbavere, in quibus S. Avgvst. in Psalm. XCI, S. Io. CHRYSOST. Homil. I. De Lazaro; THEODORETVS, Quaest. XXXII in Levit. alique, qui uno ore Christiani nominis sectatores sunt cohortati ut a Iudaeis, tam vitiosi exempli auctoribus, recederent.

(2) *Non sapis... nostrum te effingere.* Et recte id quidem « Omnia enim in figura contigebant illis. » S. PAUL. Ad Corinth. X, 11 — « *nostrum pascha* » Id. Ep. V. 7, Vide S. Avgvst. *De Civit. Dei* VII, 32.

(3) *nostram defendit sanguine frontem.* « Typo antitypum opponit (nos: *alla figura la realtà contrappone*); hoc est Christi sanguinem, Passionem et Crucem; qua frontem signamus, et domum corpoream, Sanguini Paschalis Agni, quo postes olim signabantur. » CHRISTOPH. CELLARIUS.

(4) *Hanc.* scil. « domum » Glossa Vet. — *flagellis.* GISEL. in margine edit. suae scribit: *procellis.* — *regis Pharii,* regis Aegyptiorum, qui daemonem effingeret.

(5) *Deque... grandine densa.* Grando metaphorice pro gravi insectatione, vexatione, qua quis opprimitur.

Eripit Abraham cum stirpe et gente fideli.

Abraham genus est (1) verum, cui sanguis in ore
Creditus, inscriptusque rubet: cui visus in orbe, 365
Haud dubitante fide, Deus est, Deus ex Patre verus.
Ille Deum vidit, visum mox credidit: at tu,
Posteritas carnis, carnaliter (2) omnia cernens,
Carnis opus sub lege geris, quam spiritus (3) implet
Interior: nec enim caelo lex carnea fluxit, 370
Quam tu carne colis: sed Christo feta (4), meamque
Spem paritura utero. Quam spem! nisi numinis alium
Lumen (5), et adventum Domini, quem viderat Abrae
Prima fides, nostrisque pater promiserat olim
Perspiciendum oculis, et legis voce proban-

[dum (6). 375

Nec solum legis: nam quae iam littera Christum

Non habet, aut quae non scriptorum armaria (7)

[Christi

Laude referta, novis celebrant miracula libris?

Hebraeus pangit stilus, Attica copia pangit,
Pangit et Ausoniae facundia tertia linguae. 380

Pilatus iubet ignorans: I, scribe, tripictis

Digere versiculis, quae sit suffixa potestas,

(1) *Abraham genus*. Christiani videlicet, qui in Cruce et Sanguine Christi, uti S. Paulus, gloriantur.

(2) *carnaliter omnia cernens*. Quod Hebraeorum fuit. V. IOAN. VIII, 15; et ad Rom. IX.

(3) *quam spiritus implet*. Etenim, uti ait IOAN. VI, 64: « Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam. »

(4) *Christo feta*. plerique. — GISEL. *fixa* varia lect. in marg. edit. sua.

(5) *numinis alium Lumen*. Vatic. unus magni momenti; et GISEL.

(6) *legis voce probandum*. Ob hanc causam Redemptor noster Iudaeis ut Sacras Scripturas perlegerent auctor erat. V. IOAN. V, 39.

(7) *armaria*, « scrinia, volumina. » Vetus Glossa.

Fronte Crucis: titulus sit triplice lingua (1).
 Agnoscat Iudaea legens, et Graecia nôrit,
 Et venerata Deum percenseat aurea Roma. 385
 Quidquid in aere cavo (2) reboans tuba curva remugit,
 Quidquid ab arcano vomit ingens spiritus haustu,
 Quidquid casta chelys, quidquid testudo resultat,
 Organa disparibus calamis quod consona miscent,
 Aemula pastorum quod reddunt vocibus antra, 390
 Christum concelebrat, Christum sonat, omnia Christum
 Muta etiam fidibus sanctis animata loquuntur.
 O nomen praedulce mihi! lux, et decus, et spes,
 Praesidiumque meum! (3) requies o certa laborum!
 Blandus in ore sapor, flagrans odor, inriguus fons, 395 *dragone*
 Castus amor, pulchra species, sincera voluptas.
 Si gens surda negat sibi tot praeconia de te,
 Tam multas rerum voces, elementaque tantae
 Nuntia laetitiae, stolidas intrare per aures;
 Audiat insanum (4) bacchantis energima monstri, 400
 Quod rabidus clamat capta inter viscera daemon,

(1) *titulus sit triplice lingua*. De inscriptione cruci proposita hic est sermo. Vide sis SAMVELEM REYERVM Thes. Theol. Pil. Antuerp. et Utraieti an. 1701; et BINAEVVM apud Cren. Fasc. 3.

(2) *quidquid in aere cavo* etc. Qui negant decere omnino Christianos uti musico quolibet instrumento ad sacra celebranda, haec iuvabit relegere, et Card. BONAM subalpinum nostrum adire « De Divina Psalmodia. » Cap. VII.

(3) Quis in Christi nomine celebrando non videt apte Prudentium Horatianam lenitatem, aliud veluti agendo, referre? S. BERNARDVS equidem nostrum feliciter est imitatus, dum omnium dulcissimum CHRISTI nomen laudibus suis exornat. V. Serm. XV in *Cantica*.

(4) *insanum*, absolute pro adverb. *insane*. — *energima monstri*. Est ἐνέργημα effectus ex vi quapiam et efficacia prodiens. Usurpant scriptores ecclesiastici hanc vocem ad denotandam daemonum vexationem; quo facto daemoniaci vi correpti mortales ἐνεργούμενοι dicuntur.

Et credat miseranda suis (1). Torquetur Apollo
 Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi (2)
 Ferre potest: agitant miserum tot verbera linguae,
Quot laudata Dei resonant miracula Christi. 405
 Intonat antistes Domini: Fuge, callide serpens,
 Exue te membris, et spiras solve latentes.
 Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas?
 Desine: Christus adest, humani corporis ultor:
 Non licet, ut spoliū rapias, cui Christus inhaesit. 410
 Pulsus abi, ventose liquor; Christus iubet, exi.
 Has inter voces medias Cyllenius (3) ardens
 Eiulat, et notos suspirat Iuppiter ignes.
 Ecce Gerasenos legio (4) ruit effera porcos,
 ? Et post multiplices busti sub rupe catenas, 415
 Poenarum gemitus longis grunnitibus edit.
 Clamârat, sed ab ore hominis: cognoscimus, Iesu,
 Nate Deo, nate sceptris et germine David,
 Qui sis, quid venias: qua nos virtute repellas
 Novimus, adventusque tui terrore iacemus. 420
 Haec, Iudaea, tuas vox non pervenit ad aures?
 Pervenit: mentem sed non penetravit egenam

(1) *credat miseranda suis*. Iudaeorum, gens miseranda, saltem daemonibus credat, ad quos pertinet, qui Christum confiteri coguntur. De potestate quam in Daemones Redemptor humani generis exercuit Vide. MATTH. XI, 25; LVC. XI, 20.

(2) *fulmina verbi... verbera linguae*. Hisce ferme dictionibus utitur CYPRIANVS *contra Demetr.*, ad denotandam eam obtestationem seu adiurationem in Daemones, quam Graeci ἐξορκισμὸν appellare consueverunt. V. TERTVLL. Cor. Milit. 11; LAC-TANT. L. V. c. 21.

(3) *Cyllenius*. Mercurius, Cyllenius cognominatus ab Arcadiae monte, ubi est natus. — *notos suspirat Iuppiter ignes*. — Quae verba ad exorcismos referuntur, nisi fallor, quibus haud aliter ac igne daemones torquerentur. V. Περὶ Στεφ. 1, 103 et seqq.

(4) *Ecce Gerasenos*. V. MATTH. VIII, 30... *busti sub rupe*. Vide. Κατ'ημ. IX, 52, ubi vidimus *antro bustuali*.

Lucis, et a primis foribus disclusa refugit.
 Audiit adventum Domini, quem solis Hiberi (1)
 Vesper habet, roseos et qui novus excipit ortus. 425
 Laxavit Scythicas verbo penetrante pruinas
 Vox Evangelica, Hyrcanas quoque fervida brumas
 Solvit, ut exutus glacie iam mollior amnis
 Caucasea de cote fluat Rhodopeius Hebrus (2).
 Mansuevere Getae, feritasque cruenta Geloni (3) 430
 Lacte mero sitiens exsanguia pocula miscet,
 Libatura sacros Christi de sanguine potus (4).
 Novit et Atlantis pridem plaga perfida Mauri,
 Dedere crinitos ad Christi altaria reges (5).
 Ex quo mortalem praestrinxit Spiritus alvum, 435
 Spiritus ille Deus; Deus et se corpore matris
 Induit, atque hominem de virginitate creavit;
 ✓ Delphica damnatis tacuerunt sortibus antra (6),
 Non tripodas cortina (7) tegit, non spumat anhelus
 Fata Sibyllinis fanaticus edita libris (8). 440

(1) *solis Hiberi*, occidui solis.

(2) *Rhodopeius*. Hebrus Rhodopeus, fluvius dicitur, quia e Rhodope dimanat, monte in Thracia, qui propter altitudinem et asperitatem Caucaso simillimus potest appellari.

(3) *Getae... Geloni*. Populi Scythiae Europaeae, qui maiorem in praelio ferociam ostentaturi, sese in cute depingere, et corpus stigmatis ornare consueverant, sitimque sanguine agnino restinguere.

(4) *libatura Sacros*, etc. quae verba ad SS. Eucharistiam respiciunt.

(5) *Crinitos... reges*. Hoc in more fuit positum apud Mauros, Africae populos, aliosque orientales nulla humanitate politos capillum alere, eumque unguentis delibutum ostentare multis ornamentis insignitum.

(6) *Delphica damnatis*, etc. « Ex quo IESVS coli coeptus est, publicam Deorum opem nemo sensit ». PORPHIRIVS apud Euseb.

(7) *Non tripodas cortina tegit* etc. De cortina et tripode Apollinis V. quae SERVIVS habet ad Aneid. III, 92.

(8) *Fata Sibyllinis fanaticus edita libris*. Super Sibyllas, earumque carmina fatidica voluminibus descripta multa habent

Perdidit insanos mendax Dodona (1) vapores,
 Mortua iam mutae lugent oracula Cumae,
 Nec responsa refert Libycis in Syrtibus Hammon (2).
 Ipsa suis Christum Capitolia Romula moerent
 Principibus lucere Deum, destructaque templa 445
 Imperio cecidisse ducum. Iam purpura supplex
 Sternitur Aeneadae rectoris ad atria Christi,
Vexillumque Crucis summus dominator adorat.
 Principibus tamen e cunctis non defuit unus (3),
 Me puero, ut memini, ductor fortissimus armis, 450

Varro, Augustinus, Lactantius, (1, 6), Onuphrius Panvinius, alique, quos licebit cuique ad manus habere. Hic satis fuerit adnotasse *fanaticos* proprie fuisse dictos fanorum sacerdotes Isidis, Bellonae et Cybeles, a *fanum*; ac proinde toto caelo errasse quotquot in animis sibi induxerunt Prudentium in hoc loco versus sibyllinos omnino aversari, omniaque respuere, quae ad tempus futurum in Sibyllinarum libris occurrunt. Cfr. prae ceteris P. GASPAREM SACCARELLYM in *Hist. Ecclesiast.* quae in Tom. II pstrtingit ad ann. Christianum CXXVII.

(1) *Mendax Dodona*. Dodona, ae; et Dodone, es urbs fuit Epiri in Molossia, seu Thesprotia. Absolute pro sacerdotibus Iovis Dodonaei. Docet SERVIVS ad Virg. Aen. 111, 166 etc. ibi prope Dodonam nemo fuisse, ubi columbae pervolitare, quae oracula petentibus respondere consueverant. Alii vetulas quasdam sagaciores ea loca inhabitare credebant, quae Thessalorum lingua πελαζάδες pro πολιάδες vocabantur. Sunt qui quercus ipsas existiment foliorum strepitu responsa dedisse, aut ex murmure fontis prope decurrentis, vate anu interprete.

(2) *Libycis in Syrtibus*.... Iovis Hammonis oraculum fuit ultra Syrtis in Marmarica, quae est regio Aegypto contermina. Sed poëtarum geographia in locorum descriptione latior plerumque fuit. Complura Iovis Hammonis σχήματα nobis exhibet MONTFAUCONIVS in *Antiq. Explie.* T. 1, L. 11, c. 2. c. III. — *ipsa Capitolia Romula*. Capitolium prae ceteris urbis locis memorat poëta, ubi innumeri Dii colebantur; ideoque TERTVLL. de Spectaculis Capitolium: *omnium Daemoniorum templum* appellat.

(3) *Principibus tamen e cunctis non defuit unus*. Iste imperator Iulianus fuit, qui, quum a Christianorum doctrina defecisset, APOSTATA cognominatus est.

Conditor et legum, celeberrimus ore manaque,
 Consultor patriae, sed non consultor habendae
 Religionis, amans tercentum millia divum:
 Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus orbi.
 Augustum caput ante pedes curvare Minervae 455
 Fictilis, et soleas Iunonis lambere, plantis
 Herculis advolvi, genua incerare Dianae (1);
 Quin et Apollineo frontem submittere gypso,
 Aut Pollucis equum suffire ardentibus extis.
 Forte litans (2) Hecaten placabat sanguine multo; 460
 Pontificum festis ferienda securibus illic
 Agmina vaccarum steterant, vitulasque revincta
 Fronte coronatas umbrabat torta cupressus.
 Iamque insertato reserabat viscera cultro
 Vittatus de more senex, manibusque cruentis 465
 Tractabat trepidas letali frigore fibras,
 Postremosque animae pulsus in corde tepenti (3)
 Callidus interpres numeris et fine notabat:

(1) *genua incerare Dianae*. Codd. WEITZIANI *incurvare*, quibus adsentitur GISELIN. Sed HEINSIVS, *incerare*; quae lectio est retinenda. V. Ἀμαρτυ. v. 405. TYRNEVS ad IVVENAL. Sat. X, 55 ait: « Non cereis candelis oblati illinire; sed concepta vota, et in tabulis conscripta, deorum genibus cera obsignata figere. » Vide sis et ad TIBULL. III, 27.

(2) *forte litans*. Discrimen inter sacrificare et litare iam alias tetigi. Vide tamem AVSONII POEMAE « de Differentiis Verborum. ect. » — Poëta hic narrat Imperat. Iulianum olim Dianae sacrificaturum litare nequivisse. Quum rei causam quaesisset, responsum statim esse, inter satellites unum Christianum fuisse detectum. Quo audito territum extemplo aufugisse. Id evenisse negat CLERICVS sed frustra. Cfr. de hac re BARONIUM; THEODORETVM Hist. Eccles. L. III, c. 3, SOZOMEN. Hist. L. V. C. 2; demum S. GREG. NAZIANZ. in Oratione adversus Iulianum.

(3) *animae pulsus in corde tepenti.... notabat*. Veteribus superstitionibus innutriti in tepentibus caesarum victimarum extis Deorum voluntatem stultissimi omnium perscrutabantur. Quos SENECA exagitat in Quaest. Natur. 11. Vide sis de hac re CAESERIS BYLENGERI opus *De Magia*.

Quum subito exclamat media inter sacra sacerdos
 Pallidus: en quid ago? maius, rex optime, maius 470
 Numen nescio quod nostris intervenit aris,
 Quam sufferre queant spumantia cymbia lacte (1),
 Caesarum sanguis pecudum, verbena, coronae.
 Accitas video longe dispergier (2) umbras,
 Territâ Persephone vertit vestigia retro, 475
 Extinctis facibus, fracto fugitiva flagello.
 Nil agit arcanum murmur, nil Thessala (3) prosunt
 Carmina, turbatos revocat nulla hostia manes.
 Nonne vides, ut turibulis frigentibus ignis
 Marceat? ut canis pigrescat pruna favillis? 480
 Ecce Palatinus pateram retinere minister (4)
 Non valet, elisa destillant balsama dextra;
 Flamen et ipse suas miratur vertice laurus
 Cedere, et incertum frustratur victima ferrum.
 Nescio quis, certe subrepsit Christicolarum 485
 Hic iuvenum. Genus hoc hominum tremit infula, et
 [omne
 Pulvinar divûm: lotus procul absit, et unctus (5).

(1) *spumantia cymbia lacte*, V. VIRG. *Aen.* III, 66.

(2) *dispergier umbras*, dispergier *παράγωγή*. — video scilicet manes in fugam actos, daemones ex inferis evocatos. — *Persephone* est graeca Proserpinae appellatio; quae ita cognominatur tamquam Regina Inferorum. Codd. et ipsi Vatican. scribunt *Thersicore*, aut *Thersisore*. (sic.) Sed HEINSIUS ex variis lectionib. *Persephone* omnino comprobatur, quod hic de sacris Proserpinae sermo habeatur.

(3) *Thessala*.... *Carmina*. Obiter in *Περὶ Στεφ*, X, 869 de carminibus Thessalicis diximus.

(4) *palatinus minister*. Ministrum intellige Caesareum ad Palatium, sive domum palatinam Caesaris pertineentem.

(5) *lotus procul absit et unctus*. Haec erant verba concepta, quibus Christiani paganorum sacris interesse prohibebantur. *Loti*, videlicet erant Baptismo rite abluti; *uncti* scil. Chrismatis Oleo Sancto consecrati seu confirmati. V. *Ψυχολογ.*, 360.

Pulchra reformatis redeat Proserpina sacris.
 Dixit, et exsanguis collabitur; ac, velut ipsum
 Cerneret exserto minitantem fulmine Christum, 490
 Ipse quoque exanimis, posito diademate, princeps
 Pallet, et adstantes circuminspicit (1): ecquis alumnus
 Chrismatis inscripto signarit tempora ligno;
 Qui Zoroastraeos turbasset fronte susurros (2).
 Armiger e cuneo puerorum flavicomantum (3) 495
 Purpurei custos lateris deprënditur unus (4):
 Nec negat, et gemino gemmata hastilia ferro
 Proicit, ac signum Christi se ferre fatetur.
 Prosiluit pavidus,² deiecto antistite, princeps,
 Marmoreum fugiens, nullo comitante, sacellum. 500
 Tum tremefacta cohors, dominique (5) oblita, supinas
 Erigit ad caelum facies, atque invocat Iesum.
 Iam ne piget facti? iam poenitet? en tibi Christum (6),
 Infelix Iudaea, Deum: qui sabbata solvens
 Terrea, mortales aeterna in sabbata (7) sumsit. 505

(1) *circuminspicit*. Ita codd. Vaticc. praestantissimi. Non tamen abs re CELLARIUS *circumspicit* revocavit. V. Ψοχομ. v. 733; et Giselin editt.

(2) *Zoroastreos..... susurros*. De magicis Zoroastri ritibus legere praestat *Dissertationem* doctam in primis Ioannis *Pridean Histoire de Juifs* V. I. — *susurros*: quaedam mussitare, et intra dentes proferro nonnulla verba concepta, et preces in ignes sacros solebat Zoroaster.

(3) *flavicomantum*. Flavicomantes, flavas comas habentes; qui magni habiti fuere, uti videmus penes OVID. *Fastor.* II. Fortasse hic poeta praetorianos designat Germanos, aut ex aliis regionibus septemtrionis, qui *protectores* ideo vocabantur, quod Principis latus tegerent.

(4) *deprehënditur unus*. GISELIN: deprënditur Forte « *Unus* est ipse Prudentius. » Glossa Vetus.

(5) *dominique*. « Imperatoris » Vet. Gloss.

(6) *en tibi Christum*. En *Deum*, quasi δεικτικῶς ostentandi causa.

(7) *aeterna sabbata*. Sabbath a verbo hebraico שבת, requievit, est dictus septimus quisque hebdomadae dies, quo die

Gentibus emicuit, praefulsit regibus, orbem
 Possidet, imperii dominam sibi cedere Romam
 Compulit, et simulacra deum Tarpeia subegit.
 Disce tuis miseranda malis, quo vindice tandem
 Vana superstitio, lex et carnaliter acta 510
 Plectatur; cuius virtus te proterat ultrix.
 Destructone iacent Salomonica saxa metallo,
 Aedificata manu? Iacet illud nobile templum.
 Cur iacet? artificis quia dextra solubilis illud
 Caementum struxit resolubile: iure solutum est, 515
 Et iacet, in nihilum quoniam redit omne politum.
 Quod fieri recipit, recipit quandoque perire.
 Si nostrum contra, quod sit, vis discere, templum (1),
 Est illud, quod nemo opifex fabriliter aptans
 Composuit, quod nulla abies, pinusve dolata 520
 Texuit; exciso quod numquam marmore crevit:
 Cuius onus nullis fultum sublime columnis
 Fornice curvato tenui super arte pependit;
 Sed Verbo factum Domini, non voce sonora:
 Sed Verbo, quod semper erat. Verbum caro factum
 est. 525
 Hoc templum aeternum est, hoc finem non habet, hoc
 [tu (2)
 Expugnare volens, flagris, cruce, felle petisti.
 Destructum iacuit poenis vexantibus: esto.
 Matris enim ex utero, quod destrueretur, habebat.
 Sed, quod morte brevi materna ex parte solutum
 est, 530

Hebraei ab omni opere feriantur. Patriam hic coelestem intellige,
 quam per IESVM CHRISTVM intramus. V. S. PAVL. ad Hebr. c. IV;
 et Evangelior. interpretes.

(1) *nostrum templum*. Qua ratione Christus templum di-
 vinitatis sit appellandus vide sis interpretes ad illud Apost. PAVL.
 ad Colossenses. 11, 19.

(2) *hoc tu*. « Iudaea. » Vet. Glossa.

Maiestate Patris vivum lux tertia reddit.
 Vidisti, angelicis comitatum coetibus, alte
 Ire meum, cuius servor munimine, templum.
 Illius aeternae suspendunt culmina portae,
 Ac per inaccessas scalarum gloria turres 535 } ?
 Tollitur, et gradibus lucet via candida summis.
 At tua congestae tumulant holocausta ruinae:
 Quid mereare, Titus docuit; docuere rapinis
 Pompeianae acies (1); quibus extirpata per omnes
 Terrarum pelagique plagas tua membra feruntur. 540
 Exsiliis vagus huc illuc fluitantibus errat (2)
 Iudaeus, postquam patria de sede revulsus,
 Supplicium pro caede luit, Christique negati
 Sanguine respersus commissa piacula solvit.
 En quo priscorum virtus defluxit avorum? 545
 Servit ab antiquis dilapsa fidelibus heres
 Nobilitas, sed iam non nobilis. Illa recentem
 Suspectat (3) captiva fidem: vis tanta novellae
 Credulitatis inest. Christum confessa triumphat
 Gens infida prius; Christi sed victa negatrix 550
Subditur imperio, dominos sortita fideles.

(1) *Pompeianae acies*. Pompeius Iudaeos male mulcavit, et stipendiarios fecit. V. JOSEPH. L. XIV.

(2) *exiliis vagus*, V. S. Hieron. Epl. ad Dard.

(3) *suspectat* GISEL. sed Edit. Maurin. *susceptat* pro eo quod est *suspectat* per metathesin.

IV

CONTRA HOMUNCIONITAS *

Sunt qui Iudaïco cognatum dogma furori
 Instituunt, media Christum ratione secuti.
 Hoc tantum quod verus homo est; at coelitus illum
 Adfirmant non esse Deum; pietate (1) fatentur, 555
 Maiestate negant: morum pro laude sacratum
 Concelebrant: adimunt naturae summa supernae.
 Omne opus egregium, per quod sollertia pollens
 Emicat, ingenii est, aut roboris: illud acuto
 Corde viget; duris excellit viribus istud. 560
 Mortale est sed utrumque homini: nam cana senescunt

(*) Ita ISONIVS, vetustior Prudentii interpres, legit ex glossis. Alii *Homunsionitas*; alii vero cum GISELINO *Homuntionitas*. In Vaticanis m.ss. plerisque lemma desideratur; unus tamen ex octo et viginti codd. Vaticc. exhibet loculenter, *Homuncionitas*. Quidquid sit VICTOR GISELINVS de Homuncionitis haec habet: « Hebionitae alias apollantur ab Hebione, sive a *paupertate*, adversus quos PAVLVS ad Galatas scribens invehitur. Hi, teste HILARIO L. I *de Trinitate*, Christum ex viro et muliere natum esse, et rerum ab eo pie ac miraculose gestarum nomine ἀποθεωθῆναι, seu Deum effectum esse asserebant. » In eos IOANNES perscripsit, dedita opera, Evangelium suum, suasoribus et auctoribus Asiae Episcopis, uti testatur HIERONYM. *De Scriptoribus Ecclesiasticis*. Contra istiusmodi perversae doctrinae magistros Prudentius insurgit, eosque oppugnat tribus argumentis usus, scilicet nobili Isaiae Vaticinio; Magorum adventu, qui Bethlem ad Christi infantuli pedes adoraturi procubuerunt; tandem miraculis magnis ab Eo patratis, quorum nonnulla disertim describit.

(1) *pietate fatentur*. « Homo dignatus est fieri, quod pietatis est. » Vet. Glossa.

Ingenia, et validos consumunt saecula lacertos.
 Haec nos (1) in Domini virtute et laude perenni
 Non sequimur: sequimur, nullo quod semine terrae
 Germinat, immundum quod non de labe virili 565
 Sumit principium, tener illum seminat ignis (2):
 Non caro, nec sanguis patrius, nec foeda voluptas.
 Intactam thalami virtus divina puellam
 Sincero adflatu per viscera casta maritat:
 Incomperta ortus novitas, iubet ut Deus esse 570
 Credatur Christus sic conditus. Innuba Virgo
 Nubit Spiritui, vitium nec sentit amoris.
 Pubertas signata manet, gravis intus, et extra
 Incolumis, florens de fertilitate pudica.
 Iam mater, sed virgo tamen, maris inscia mater. 575
 Quid renuis? Quid inane caput, non credule (3), quassas?
 Angelus hoc Sancto fore nuntiat ore: placetne
 Credere, et angelicis aurem reserare loquelis?
 Ipsa coruscantis monitum sacra Virgo ministri
 Credidit, atque ideo concepit credula Christum. 580
Credentes nam Christus adit: dubitabile pectus
 Sub titubante fide refugo contemnit honore.
 Virginitas et prompta fides Christum bibit alvo
 Cordis, et intactis condit paritura latebris.
 Crede quod emissus solio Patris angelus infit. 585
 Vel, si concretus liquidam de sidere vocem
 Non capit auditus, mulier quid coniuge praegnans (4)

(1) *haec nos*. THEOLIVS: « Virtutem, seu excellentiam, quam nos Catholici in Christo Domino veneramus, non esse in hominis viribus adquisitam, et quae ceteris in hominibus reperiri possit, sed aeternam, ac solius Filii Dei propriam. »

(2) *tener illum seminat ignis*. Deus scilicet, qui ignis purus est, illum Christum gignit. Quae verba ISONIVS ad S. Spiritum docet referri.

(3) *non credule* « perfide, vel Homuncionita. » Vet. Glossa.

(4) *quid coniuge...* « marito Zacharia ». Vet. Glossa.

Clamet anus, credens et tandem sobrius audi.
 Mira fides! utero puer interceptus anili,
 Virgineum Dominum materno ex ore salutat 590
 Primus, et infantem non natus nuntiat infans
 Iam nostrum vagire sibi: nam pusio nondum
 Nôrat (1), et ora Deo reserabat garrula Christo.
 Promite secretos fastus: date, pandite librum,
 Evomuit, spirante Deo, quem sanctus Esaias. 595
 Percensere libet, calamique revolvere sulcos,
 Sidereis quos illa notis manus aurea duxit.
 || Itē hinc, dum rutilos apices submissus adoro,
 || Dum lacrimans veneror, dumque oscula dulcia figo.
 Gaudia concipiunt lacrimas, dant gaudia fletum. 600
 Advenit promissa dies, quam dixerat iste
 Adfore versiculus (2), quum Virgo puerpera, teste
 ? Haud dubie sponso, pacti cui cura pudoris,
 Edidit, Emmanuelque (3) meum me cernere fecit.
 Estne Deus iam noster homo? Versatur et adstat 605
 Nobiscum, nomenque probat; versumque vetustis
 Obscurum saeculis praesenti inluminat ore.
 Estne Deus, cuius cunas veneratus Eous (4),
 Lancibus auratis regalia fercula supplex
 Virginis ad gremium pannis puerilibus offert? 610
 Quis tam pinnatus rapidoque simillimus austro

(1) nôrat. scil. « loqui ». Vel. Glossa. — *secretos fastus* — Migne edit. *secretos fastos* scil. *annales*.

(2) *versiculus*. Refertur ad ISAIAH VII, 14 « Ecce virgo concipiet etc. » Hic vero praestat legere quas contra impia Iudaeorum commenta vindicias scripsit WAGENSELIVS Tel. Ign. Satan. T. I. Sed hanc Wagenselii elucubrationem nemo cum fructu legere possit, uti, apte notat THEOLIVS, qui linguae hebraicae studia minime a limine salutaverit.

(3) *Emmanuelque* Quod nomen idem valet atque « Deus nobiscum. » V. MATTH. 1, 25.

(4) *Eous*.! A graeco ἐὼς aurora; et de Magis est sermo, qui ab oriente venerant. V. Καθ' ἡμ. XI, 62; SEDVL, L. II, 24.

Nuntius, aurorae populos, atque ultima Bactra (1)
 Attigit, inluxisse diem lactantibus horis (2),
 Qua tener innupto penderet ab ubere Christus?
 Vidimus hunc, aiunt, puerum per sidera ferri (3), 615
 Et super antiquos signorum ardescere tractus.
 Diriguit trepidans Chaldaeo in vertice pernox
 Astrologus, cessisse anguem, fugisse leonem;
 Contraxisse pedes lateris manco ordine Cancerum; ?
 Cornibus infractis domitum mugire Iuvenum. 620
 Sidus et Hircinum laceris marcescere villis. (4)
 Labitur hinc pulsus Puer hydrius (5); inde Sagitta;
 Palantes Geminos fuga reparat: improba Virgo
 Prodit amatores tacitos in fornice mundi.
 Quique alii horrificis pendent in nubibus ignes, 625
 Luciferum timuere novum: rota lurida solis
 Haeret, et excidium sentit iam iamque futurum (6).

(1) *ultima Bactra*. Ultima Persici regni regio, totiusque tum orbis terrarum confinium.

(2) *lactantibus horis*. Quinque codd. Vatic., in quorum uno Vet. Glossa: « quando Christus lactabatur. » — WEITZIVS *laetantibus horis*. ALDVS, GISEL. et HEINSIVS *lactantibus horis*, scilicet quo tempore infantulus ab ubere matris penderet. Hoc sensu AV-SON. ad Nepolem Ausonium Aidyl. l. IV, 67-68; « multos lactantibus annis Ipse alui. »

(3) *per sidera ferri*. Magi stellam viderunt, quae divinum Puerum, orbis terrarum regem, significaret natum. V. CHAMILLARD.

(4) *Sidus et Hircinum*, quod Capricornus vocatur.

(5) *Puer Hydrius* est Aquarii sidus. » — *inde Sagitta*, signum celeste spiculum habens ad pedes Equi, alteram vero partem ad humeros Ophiunchi. — *prodit amatores tacitos* utramque ostentat Ursam, Maiorem et Minorem.

(6) *excidium sentit iam iamque futurum*. De hora diei memorabilis, qua Redemptor generis humani, « insontem animam tecum, Pater! accipe dixit, Supremamque auram, ponens caput, expiravit », uti cecinit HIERON. VIDA, (Christiad. V, sub fin. Evangelistae LVCAS, MATTHEVS, et MARCVS prima fronte dissentire videntur. Sed Vitam Iesu Christi adi a DIDON, Patre Dominiciano, docte perscriptam Tom. II, Cap. VIII, pag. 331,

Seque die medio velandam tegmine glauco,
 Splendoremque poli periturum nocte diurna,
 Orbe repentinis caput obnubente tenebris. 630
 Hunc ego non cumulem myrrhaeque et turis et auri
 Muneribus? Scio, quem videam, quae dona rependam.
 Hunc ego non venerer? qui caelo visus, humique
 Inventus rex, atque Deus moderatur utrumque
 Naturae specimen, tumuloque inferna refringens 635
 Regna, resurgentes secum iubet ire sepultos?
Caelum habitat, terris intervenit, abdita rumpit
Tartara. Vera fides; Deus est, qui totus ubique est.
 Numquid vana viros aut mens aut lingua fefellit?
 Numquid fortuitis frustrantia dona dederunt 640
 Casibus? aut caeco votum sub honore dicârunt?
 Quae porro caussa aut ratio, submittere colla
 Ante pedes Mariae, puerique crepundia parvi (1);
 Si tantum mortalis erat, nec summa potestas
 Implebat teneros divinis flatibus artus! 645
 Sed iam tolle Magos, tus, aurum, myrrhea dona,
 Quae verum docuere Deum: praesepia, pannos.
 ? (Matris adoratum gremium. Face sideris ardens
 Ipsa Deum virtus, factorum et mira loquantur.
 Insanos video subito mitescere ventos (2) 650
 Quum iubeat Christus: video luctantia magnis
 Aequora turbinibus tranquillo marmore tendi
 Imperio Christi: video calcatus eundem
 Quum patitur gurgēs tergum solidante liquore.
 Ipse super fluidas plantis nitentibus undas 655
 Ambulat, ac presso firmat vestigia fluctu:
 Increpat ipse notos, et flatibus otia mandat.
 Quis iubeat saevis Aquilonibus, ite, silete

(1) *puerique crepundia parvi*. V. Περὶ Στεφ. hymn. III. 19.

(2) *insanos... mitescere ventos*. V. ΜΑΤΘ. VIII, 24; XIV, 25.

Carceribus vestris, amplexu facessite ponto,
 Sit nisi Caelipotens, Aquilonum conditor idem? 660
 Ninguidus agnoscit Boreas, atque imbrifer Eurus
 Nimborum dominum, tempestatumque potentem (1);
 Excitamque hyemem verrunt ridente sereno.
 Quis pelagi calcavit aquas? quis per vada glauca
 Gressibus impressis spatiatum triverit udum 665
 Non submersus iter, sola pendulus, et pede siccus (2),
 Aequeoreae nisi factor aquae? qui Spiritus olim (3)
 Ore superfusus patrio volitabat in undis
 Nondum discretis, nec certo litore clausis.
 Sustinuit gressum domini famulus liquor, ac se, 670
 Mobilitate carens, solidos substrinxit ad usus.
 Quid diversa Dei memorem facta inclita Christi,
 Altius inspecta quem maiestate negator
 Haud dubitans hominem, tute ipse fatebere Numen?
 ? Inlevit-caecos oculos, et lumina limo (4) 675
 Reddidit humectam (5) sacro sputamine terram
 Contrectans digitis. Luteum medicamen operta
 Nox habuit; tenebras obducta uligo removit.
 Insuper ostendit quonam caligo lavacro
 Expurganda foret, variis Siloa refundit 680
 Momentis latices (6), nec fluctum semper anhelat,

(1) *Nimbor. dominum etc.* V. VIRG. *Aen.* 1, 80.

(2) *Non submersus iter, sola pendulus, et pede siccus.* 'Ελ-
 ληνικῶς. — THEOL., GISEL. aliique *et pede sicco.*

(3) *qui Spiritus olim etc.* Ad GENES. 1, 2 haec verba refe-
 runtur, ubi de Spiritu Sancto, qui super aquas ferebatur; sed
 intelligi etiam possunt de Filio Dei, *per quem omnia facta*
sunt, et sine quo factum est nihil.

(4) *Inlevit caecos etc.* V. IOANN. IX, 29.

(5) *humectam.* Lucretianum est, ab humecto, as; pro hume-
 factam.

(6) *variis Siloa refundit Momentis latices.* Non enim Siloa
 iugibus aquis, sed diebus horisque incertis ebullire consueverat,
 uti narrat S. HIERONYM., (in Isai. VIII, 6), atque sub terram
 elabens piscinam seu natationem efficiebat. Sed hoc loco noster

Sed vice distincta largos lacus accipit haustus.
 Agmina languentum sitiunt spem fontis avari,
 Membrorum maculas puro ablutura natatu.
 Certatim interea roranti pumice raucas 685
 Expectant scatebras, et sicco margine pendent.
 Hoc limum iubet impositum de fonte lavari
 Christus, et infusa vultum splendere luce.
 Nōrat enim limo sese informasse figuram
 Ante tenebrosam, proprii medicamen et oris 690
 Adiecisse novo, quem primum finxerat, Adae.
 Nam sine divino Domini perflamine summi
 Arida terra fuit. Nulli prius apta medelae:
 Sed postquam liquidus caelesti Spiritus ore
 Virgineam respersit humum, medicabilis illa est. 695
 Inde trahit succum, lentoque humore salutem
 Inlinit, infunditque diem baptismate lota (1).
 Caecus adest, oculis iam Christi ex ore relectis,
 Seque luto et nitidis lucem sumpsisse fluentis
 Clamat, et auctorem (2) stupefacta per oppida mon-
 [strat: 700
 Auctorem lucis, largitoremque dierum,
 Non dedignatum medicae purgamen aquāi (3)

piscinam eam confundere videtur, quae *probatica* dicebatur, cum Natatoria: quamquam nonnulla est opinio ambas piscinas aquam e fonte Siloe originem derivare. Duas nempe piscinas, *Natatoriam* (Ioann. IX) noster cum *probatica* (Ioan.V) facile permiscuit. De hac mira piscina Cfr. DIDONI opus, supra memoratum, quod italice redditum est cum hoc titulo: *Vita di Gesù. V. Appendice E.*

(1) *Infunditque diem baptismate lota.* Diem, scil. lumen. Etenim penes vetustiores Ecclesiae Patres *Baptismus* Sacramentum appellabatur *illuminationis*, et proinde *baptisteria φωτιστήρια*; atque salutaribus aquis rite abluti *illuminati*. V. S. PAVL. ad Hebr. VI, 4, 10, 32.

(2) *auctorem* « Christum » Vet. Glossa.

(3) *purgamen aquāi.* Genitivus et dativus *aquāi* sunt archaismi, quos LVCRETIVS CARVS VIRGILIVSQUE praesertim

Corpore sub proprio monstrare errantibus aegris.
Millibus ex multis paucissima quaeque retexam,
Paullatim relegens, totus quae non capit orbis. 705
 Quinque in deserto panes iubet, et duo pisces (1)
 Adponi in pastum populis, qui forte magistrum
 Non revocante fame, stipabant undique saeptum,
 Immemoresque cibi, vicos, castella, macellum,
 Oppida, mercatus, et conciliabula, et urbes 710
 Respuerant, largo contenti dogmate vesci.
 Multa virum (2) strato fervent convivio feno,
 Centenos simul accubitus iniere sodales;
 Seque per innumeras infundunt agmina mensas,
 Pisciculis (iam crede Deum) saturanda duobus, 715
 Et paucis, crescente cibo, per fragmina crustis.
 Ambesis dapibus cumulatim adgesta redundant
 Fercula, bisseos micarum molibus implent
 Post coenam cophinos: crudus conviva resudat
 Congeriem ventris, gemit et sub fasce minister. 720
 Quis cumulare potest epulas in grandia parvas?
 Quis, nisi qui corpus, pastum quoque corporis omnem
 Condens ex nihilo, nulla existente creavit
 Mundum materia? non sicut sculptor ab aeris
 Rudere decoctam consuescit vivere massam (3). 725
 Sed Deus omnipotens orbem sine semine finxit.
 Nil erat omne quod est: nil id, procedere et esse,
 Atque novum fieri, mox et grandescere, iussum est.

usurparunt. Aquam vero pro eo quod est *Baptismus* saepe videbis.

(1) *duo pisces* idem est ac *duos pisces*. — *Adponi in pastum* — *Adponi ad pastum*. » Vet. Glossa.

(2) *virum*, sync. pro *virorum*.

(3) *ab aeris Rudere* etc. Rudus, id est raudus vocabatur aes infectum et impolitum, unde aes rude. V. nostrum *Περὶ Στεφ.* hymn. II, v. 190. — *consuescit vivere massam*; nempe moris habet ut ex massa informi agrestique ad vivum aliquid ducat. Dictio

Parvum de nihilo primum fuit: addita parvo
 Incrementa modis auxerunt omnia plenis. 730
 Ergo ego quum videam manibus sic crescere Christi
 Parva alimenta hominum, possum dubitare per ipsum
 Exiguas rerum species, elementaque mundi
 Ex nihilo primum modica, et mox grandia sensim
 Crevisse, ex modicis quae consumata videmus? 735
 Ac ne post hominum pastus calcata perirent,
 Neve relicta lupis, aut vulpibus, exiguisve
 Muribus in praedam nullo custode iacerent:
 Bis sex adpositi, cumulatim qui bona Christi
 Servarent gravidis procul ostentata canistris. 740
 Sed quid ego haec autem titubanti voce retexo,
 Indignus qui sancta canam?. Procede sepulcro,
 Lazare, dic, cuius vocem tellure sub ima
 Audieris: quae vis penetraverit abdita leti,
 Quod, quum te Christus penitus nigrante profundo 745
 Immersum vocat, ut redeas; ceu proximus, audis.
 Nec remoratus ades? Quae tam vicina Charybdis
 Regna tenebrarum tenui distantia fine
 Coniungit superis? ubi Taenara tristia (1) vasto
 In praeceps deiecta chaos, latebrosus et ille 750
 Amnis inexpletis volvens incendia ripis?
 Ante fores tumuli, quas saxa immania duro
 Obiice damnârant, scopulis substructa cavatis,
 Stat Dominus, nomenque ciet frigentis amici.
 Nec mora: funereus revolutis rupibus horror 755
 Evomit exsequias gradiente cadavere vivas.

consuescit vivere massam, elegantior castiorque, ex membranarum fide. Ante HEINSIVM lectio obtinuit: *consuescit fingere massam*.

(1) *ubi Taenara tristia*. Taenarus, aut Taenaros, i, m. et Taenarum, i, n. mons et promontorium Peloponnesium in Laconia. Ibi Neptuni templum et specus, quo poëtae fabulantur descensum patere ad inferos. — *amnis*, Cocytus, inferorum fluvius, e Stygia palude exoriens.

Solvite iam laetae redolentia vincla (1) sorores,
 Solus odor sparsi spiramen aromatis efflat,
 Nec de corporeo nidorem sordida tabo
 Aura refert, oculos sanie stillante solutos 760
 Pristinus in speculum decor excitat, et putrefactas
 Tincta rubore genas paullatim purpura vestit.
 Quis potuit fluidis animam suffundere membris?
 Nimirum qui membra dedit; qui fictilis ulvae (2)
 Perflavit venam madidam; cui tabida gleba 765
 Traxit sanguineos infecto humore colores.
 O mors, auritis iam mitis legibus? (3) o mors
 Surda prius, iam docta sequi quocumque iubetur;
 Cui tantum de te licuit? convicta fatere
 Esse Deum, solus qui me tibi praeripit, Iesum. 770
 Abde negatores Christi: nemo invidet, abde:
 Utere sorte tua. Blasphemis nocte tenendis
 Perpetua, plebem iustorum capta (4) resolve:
 Qui nōrunt hominem, atque Deum sic dicere Christum,
 Ut verus, summusque Deus mortalia gestet. 775
 Ipse gerit, quod struxit opus, nec ferre pudescit
 Factor, quod peperit: corpus loquor, atque animae vim.
 Finxerat hoc digitis, animam sufflaverat ore.
 Totum hominem Deus adsumit, quia totus ab ipso est,

(1) *redolentia vincla*. V. Καθ' ἡμ. V, 50; et AUGUST.; item CALMET. *Dissert. De Funerib. Hebraeor.*

(2) *fictilis ulvae*. Ulva herba palustris. Hic pro limo qui palustri herbae adiacet; quo ex limo homo est factus.

(3) *auritis iam mitis legibus*. GISELIN. alique *auditis*. Sed HEINSIUS *auritis* retinuit, Vaticanis omnibus adstipulatus, inter quos duo lectionem in hunc modum interpretantur: « Nemo ante Christum eius vocem exaudiebat; post eius adventum omnes illi dicto audientes fuerunt. » Re enim vera *auriti* sunt qui patulas aures, audiendique ampliore sensum retinent. Hinc *auriti lepores* apud Virgil. (Georg. 1, 308); *auritas* quercus Horatius ait fuisse, quae Orphei cantu moverentur. (Lyric. 1, 12).

(4) *capta*. A Christo devicta, delenita.

Et totum redimit, quem sumserat; omne reducens, 780
 Quidquid homo est: istud tumulis, ast illud abyssu (1).

V

DE NATURA ANIMAE

Versus, qui sequuntur, eos respiciunt, qui Manichaeorum doctrinis addicti, tradunt animam humanam particulam esse substantiae Dei; obque hanc causam nulli poenae obnoxiam. Poëta ostendit animam neque Deum esse, neque Dei partem ullam, quia creata est, non genitam, ideoque nullam naturae communicationem in sese habere. Praeterea quae Deo proprie tribuuntur nullomodo animae nostrae convenire posse. Adde quod, quum anima nostra sit peccato obnoxia, deceat plane nos poenas admissorum pendere congruam. At tamen non ita innocens animae conditio fuit olim; et propter labem originalem, e gradu primae innocentiae defecta, ad primaevali dignitatem adsurgere anima humana nequivisset ex sese, nisi auxilium accessisset divinum Salvatoris, qui genus mortalium in melius reparavit.

Occurrit dubitans hic dissertator, et illud
 Obiicit: anne fides, capit, ut substantia flante
 Inspirata Deo cruciatum sentiat, utque
 Inferni petat ima poli, barathroque (2) coquatur? 785
 Crede animam non esse Deum, sed crede creatis
 Maiorem cunctis (3): ipsam quoque crede creatam.

(1) *istud tumulis*. Corpus tumulis, seu terrae, sepulcro. — *illud*, animam caelo. Etenim abyssus ab altitudine et profunditate coelum appellatur.

(2) *barathroque*. De voce Βάραθρον. Vide Καθ' ἡμ. hymn. XI, v. 40.

(3) *crede creatis Maiorem cunctis*, si tamen angelos excipias.

Formata est namque ore Dei, quae non erat ante:
 Sed formata habitu pulcherrima, pictaque rebus
 Divinis, et plena Deo, similisque creanti: 790
 Non tamen ipsa Deus, quoniam generatio non est,
 Sed factura Dei est: solus de corde Parentis
 Filius emicuit: verus, verus Deus ille (1).
 Conlatum est animae, subito ut, quae non erat, esset.
 Ille coaeternus Patris est, et semper in ipso, 795
 Nec factus, sed natus habet quodcumque paternum est,
 Haec similis, velut umbra, Dei est. Sic ipse locutus
 Factor, utroque hominem meditans de figmine iunctim
 Aedificare sui similem; sed non habet umbra
 Quod corpus solidum, cuius imitatio in umbra est: 800
 Atque aliud verum est, aliud simulatio veri.
 Est similis, saeculis quod non consumitur ullis:
 Quod sapiens, iustique capax, reginaque rerum
 Imperat; ante videt, perpendit, praecavet, infit,
 Verborum, morumque opifex, instructaque mille 805
 Artibus, et [caelum sensu percurrere docta]
 His animam similem sibi Conditor effigiarit (2),
 Cetera dissimilem: quippe hanc comprehendere promptum
 (est,
 Quam modus et species determinat: at Deus ingens
 Atque superflusus trans omnia, nil habet in se 810
 Extremum, ut claudi valeat, sensuve teneri.
 Incomprænsa manet virtus, cui linea deficit
 Ultima, quam spatium non mensurabile (3) tendit.
 Ego animam factam, magno et factore minorem,

(1) *verus, verus Deus ille*. HEINS. ex cod. Puteano. E contrario WEITZIVS ita excipit: « *verus Deus ille; sed istud Conlatum est animae etc.*

(2) *effigiarit*. V. Καθ' ἡμ. hymn. X, 4.

(3) *spatium non mensurabile*. Non mensurabile est quod nequimus metiri, et mensuram omnem refugit. Appositum habes Prudentianum.

Maioremque aliis, atque omnibus imperitantem, 815
Corruptela putris nascentem turbida carnis
Concipit (1), ac membris tabentibus interfusam
Participat de faece sua: fit mixta deinde

?) Peccandi natura luto (2), cum simplice flatu;
Sed fortasse animam, Domini quia fluxit ab ore, 820
Compositam, factamque neges, velut ipsa Dei pars,
(Quod dictu scelus est) taetras trahat oblita culpas,
Et pessum damnata ruens chaos intret opertum.
Sit res illa Dei; non abnuo: pars tamen illa
Haudquaquam dicenda Dei est, quae tempore coe-

(pit. 825

Nec prior, aut senior, quam primum plasma (3), pu-
[tanda est.

Tunc etenim factam video, quum cordis amici
Intravit germana domum, limique recentis
Hospita, et ipsa recens fraterna sedit in aula.
Illa quidem flatu Domini est: sed spiritus et vis 830
Non est plena Dei, tanto moderamine missa,
Quanto flans voluit flandi servare tenorem.
Est impossibile spectare profunda Sabaoth (4):
Sed speculum deitatis homo est. In corpore discas
Rem non corpoream sollers, interprete Christo, 835
Qui Patrem proprium mortali in corpore monstrat.

(1) *Concipit*. V. infra 915. Versus est spondaic. — *participat de faece sua*. Si namque aquam e. gr. in vitiatō vase infundas, aqua corrumpitur. « Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis acescit. » Hor. Ep. I, II, 4 ad Lollium. Vide sis S. AUGUST. libro V contra Iulian. c. III.

(2) *peccandi natura luto*, Praetulerim *peccantis natura luti*, HENISIO non exprobrante.

(3) *primum plasma*. scil. « Adam » Vet. Glossa.

(4) *Est impossibile*. τὸ ἀδύνατον. Impossibilis, e vox adiectiva est, quam QUINTILIAN. (Instit. V. 10); deinde APVL.; et seriores latinitatis scriptores usurparunt. — *Sabaoth*. Vide ΚΑΘΗΜ. hymn. IV, 7.

Perspice quam varios fundamus ab ore vapores,
 Spiramus quoties [animae sufflabilis auras.]
 Nunc flatum tepidum calor exhalatus anhelat.
 Rorantes nubes udis de faucibus efflans: 840
 Quum libet (1), in gelidum flabrali frigore ventum
 Spiritus existit tenuis, et sibilat aër.
 Adde et distinctum, quem musica tibia flatum
 Concipit; aut ille est presso modulamine parvus,
 Aut tumidum largo sublimat flamine bombum (2), 845
 Aut raucos frangit modulos, aut lene susurrat,
 Aut exile trahens sonitus producit acutos,
 Aut murmur tenerum sublidit voce miuuta.
 Haec quum te videas mortali in corpore posse,
 Cur non Aeternum potuisse infundere credas, 850
 Qualem animam voluit? praescriptis quam quia condens
 Efflavit, fuditque modis, sit facta necesse est.
 Denique multa sapit, sed non sapit omnia, nostrae
 Vis animae, [certum sapere ac praeoscere iussa].
 Iam, cui certus inest modus, et cui nosse negatum
 [est 855
 Omnia, factura est (3): nam condita et aucta probatur].
 Collige de simili, sitne haec factura. Creavit
 Nempe manus Domini corpus mortale lutumque
 Composuit digitis, numquid manus articulatim
 Est digesta Dei? numquid vola? numquid et ungues 860
 Claudere flexibiles? patulam seu tendere (4) palmam?

(1) *Quum libet, in gelidum* etc. quae verba intellectum hunc habent: quoties volumus, ex ore flatus emittitur, qui frigefiat; plane ut cibus calidus efflando tepidior sit.

(2) *bombum*. Graece βόμβος, est vox e sono ficta, ut Italisch *bonbo, rimbonbo, bombire* etc. Vetus Glossa hic habet: « Sonitum cornu vel tibiae; et Eninus sonitum pedum appellat bombum. »

(3) *factura est*. scil.: « Dei » Vet. Glossa.

(4) *Claudere... tendere*. Infinitiva historica, quae diceremus, pro « *claudabat... tendebat*. » Vet. Glossa.

Ista figura manus nostrae est, quam non habet in se
 Incircumscribitus Dominus: sed tradita forma est,
 Humanis quae nota animis daret intellectum (1).
 Ut per corpoream speciem plasmasse feratur 865
 Corporis effigiem: sic est plasmata vicissim
 Flatu incorporeo res flabilis, oris et esse
 Fertur opus, tenuis per quod constructa refulsit
 Forma animae, atque rudi factam se munere sensit.
 Si non est factura manus caro nostra; nec oris 870
 Est factura anima, flatu et spiramine coepta;
 Inque locum deducta aliquem: namque omne quod hora
 Natalis profert, locus accipit: et locus ullus
 Quod cohibere potest, modicum est, nec in omnia fusum.
 Et quod tam modicum est, ut certa sede locetur, 875
 Iam titubare potest, et quod titubaverit, intra
 Naturam vitii est: vitiosum denique tristem
 Recidit in poenam: Deus hoc mihi credite, non est.
 Aut, si maiestas animae est, ostendite quid sit.
 Quod lapsam, Christique inopem nova gratia inun-
 [dat, 880
 Spiritus et Sanctus baptisinate iustificatam
 Nobilitat, famulaeque decus, quod defuit, addit.
 Quod quia praestatur meritis, meritisque negatur,
 Absurde fertur Deus, aut pars esse Dei, quae
 Divinum, summumque bonum de fonte perenni (2) 885
 Nunc bibit obsequio, nunc culpa, aut crimine perdit;
 Et modo supplicium recipit, modo libera calcatur.
 Miraris (3) peccare animam, quae carne coactam
 Sortita est habitare domum, quum peccet et ipse
 Angelus, hospitium qui nescit adire caducum 890
 Cratis tabifluae (4)? Peccat, quia factus et ipse est,

(1) vers. spondaic.

(2) *de fonte perenni*. « Christi ». Vet. Glossa.

(3) *miraris* « o Homuncionita ». Vet. Glossa.

(4) *qui nescit adire caducum Cratis tabifluae*. Angeli a Deo

Non genitus: quocumque modo sit factus (1), id unus
 Scit factor Dominus: factum mihi credere sat sit.
 Solus labe caret peccati Conditor orbis,
 Ingenitus, genitusque Deus, Pater, et Patre natus, 895
 Solus et, exceptus tormentum admittere triste,
 Inviolatus agit, nec quidquam sentit acerbi.
 Exsortem dic esse animam crucis atque doloris,
 Si culpa immunem, vacuumque a crimine nosti
 Quae peccare valet, valet et succumbere poenae. 900
 Ipsa quidem sincera fuit, dum conditur olim,
 Quae conlata rudem fecit viviscere limum:
 Utpote de liquido naturae semine primos
 Accipiens habitus, superoque expressa sereno.
 Sed mox, ut gravido iussa est innectier arvo, 905
 Suavibus illecebris nimium blandita refrixit,
 Deque volutabris pretiosum polluit ignem,
 Dum transgressa Dei positum fas improba calcat.
 Haec prima est natura animae: sic condita simplex
 Decidit in vitium per sordida foedera carnis. 910
 Exin tincta malo peccamine principis Adae,
 Infecit genus omne hominum, quod pullulat inde:
 Et tenet ingenitas animarum infantia in ortu
 Primi hominis maculas, nec quisquam nascitur in-
 [sons (2).

creati sunt; eorum corpus, ut humanum, compactum non est veluti crates. V. Καθ' ἡμ. hymn. VIII, 59. — peccat autem Angelus, quod ipse factus, non genitus est. Quare S. AUGUSTIN. De Civit. Dei XII, c. 6. « Hoc scio naturam Dei numquam, nusquam nulla ex parte posse deficere, et ea posse deficere quae ex nihilo facta sunt. »

(1) *quocumque modo sit factus*. Prudentii aetate et insequentibus temporibus de Angelorum natura sacrae Theologiae prudentes in varias abibant sententias; atque in tempus praesertim inquirebant, quo ex nihilo facti Angeli sint. Cfr. S. AUGUST. *Enchir.* C. LIX. Vide sis et. S. BERNARD. *Considerat. ad Pap. Eugen.* C. IV, et *Serm. V in Cant.*

(2) *nec quisquam nascitur insons*. V. quae habet in Sacris Litteris S. IOHNS XIV, 4. — *vitandus tamen error*. De animae

Vitandus tamen error erit, ne traduce carnis 915
 Transfundi in subolem (1) credatur fons animarum
 Sanguinis exemplo, cui texta propagine vena est.
 Non animas animae pariunt, sed lege latenti
 Fundit opus natura suum, quod (2) parvula anhelent
 Vascula, vitalisque adsit scintilla coactis, 920
 Quae quamvis infusa novum penetret nova semper
 Figmentum, vetus illa tamen de crimine avorum
 Ducitur, inloto quoniam concreta veterno est.
 Inde secunda redit generatio (3), et inde lavatur
 Naturae inlucies, iterumque renascimur intus 925
 Perfusi, ut veterem splendens anima exuat Adam.
 Quae quia materiam peccati ex fomite carnis
 Consociata trahit, nec non simul ipsa sodali
 Est incentivum peccaminis, implicat ambas
 Vindex poena reas, peccantes mente sub una, 930
 Peccandique cremat socias cruciatibus aequis.
 His crucibus Christus nos liberat, incorruptae
 Matris, et innocui gestator corporis. Unus
 Naturam poenae expositam, sed non vitiorum
 Naturam expositam contactibus (4) induit Iesus. 935
 Atque ideo poenae nil debuit: intemeratus,

humanae origine mirum quam recte senserit poeta, qua videlicet aetate hac de re magni equidem viri, coniectura ducti, aberraverint. Vide sis Cardin. HENRICI NORISII Vicentini doctissimas *Vindicias Augustinianas*, § III.

(1) *subolem*. GISEL. *sobo'em*. De descriptione. V. CELLARIUM Orthogr. Lat.

(2) *quod parvula anhelent Vascula*. HEINS., cui unum et viginti codd. m.ss. Vatic. consentiunt. E contrario WEITZIVS, et editt. nonnullae *quo parvula anhelent*.

(3) *inde secunda redit generatio*. « de Baptismate » Vet. Glossa:

(4) *non vitiorum Naturam expositam contactibus*. « Christus venit in similitudinem carnis peccati; sed non venit carnis peccati caro. » S. PAVL. ad Rom, VIII, 3. Vide S. AUGUST. Serm. CXXXIV.

Fraude carens, omni culparum adspersine liber.
(Quid peccatorum prosapia corpore in illo!) (1)
Quid Christi in membris peccati saeva satellites
Poena ageret? quid mors hominis sine crimine pos-
[set? 940

Nimirum cassis conatibus, et sine nervis

Concideret sterilis peccati fomite nullo.

Mors alitur culpa (2): culpam qui non habet, ipso
Pastus defectu mortem consumit inanem.

Sic mors in Domini consumpta est corpore Christi: 945

Sic periit, solitum dum non habet arida pastum.

Suspice quapropter solum inculpabile Numen (3),

Virtutem Patris et Christi; et iam desine nostrae

Invidiam conflare animae, quod sit Deus, aut quod

Portio parva Dei, quum Christo abscidere quid-

[quam (4), 950

Et resecare Deo partem, vel carpere tantum

Numen non liceat, [plenum sibi semper, et in se.]

(1) *Quid peccatorum* etc. Istiusmodi versum uncis inclusi-
mus, quum in bene multis codd. manu exaratis absit. GISELINVS
equidem in parisina Marnefi edit., quam prae oculis saepicule
habemus, recepit; sed addita hac adnotatione: « Aldus hunc
versum omittit, iteratione, ut opinor, offensus. »

(2) *Mors alitur culpa*. Quippe mors, quae culpam antece-
dentem praesignat, omnes corripuit mortales, vel infantulos
nullius peccati adfines. Cfr. S. PAVL. ad Rom. V, 14.

(3) *solum inculpabile Numen*. Inculpabilis est qui nulla
ratione culpari potest. Occurrit haec vox adiectiva apud AVIE-
NUM (V. LANPHERANCHII *Lexic. Poëtic. Totius Ling. Lat.*). Sed
in italicam linguam facile pervasit. Quare A. MANZONIUS in
hymno sacro = *La Passione* = de Redemptore cecinit: *Ei che
mai non conobbe il fallir*. Eodem in carmine. Mediolanensis
item poeta Angelos vocavit: = *Gli incolpabili figli del Ciel.* =

(4) *Quum Christo abscidere quidquam... tantum*. Ad hoc Pru-
dentii *tantum* lectores iubebo animum advertere; non enim licet
cuiquam Iesu Christi corpus, eius videcet carnem secernere, atque
veluti in frusta secundo oculis adorandam proponere. Quocirca
nos, qui in Cor Iesu ignito amore medullitus flagramus, totum

VI

ADVERSVS PHANTASMATICOS

QVI CHRISTVM NEGANT VERVM CORPVS HABVISSE (*)

Vel a primis Christiani nominis incunabulis Iesum Christum hominis verum Corpus induisse negari coeptum est, uti aperte ex IOAN. 1, 4 colligitur. Perversae talis opinionis de Redemptore nostro auctorem S. AVEVSTINVS facit illum Simonem Magum, quem postea imitati sunt Saturninus, Marcion et Manes (V. Libr. De Haeres.) In eundem errorem lapsi sunt Priscillianistae, uti narrat S. LEO. Ep. XV, N. 4, et Manichaei (Vide S. August. Confess. L. V. 9). In hac postrema Apotheoseos parte Prudentius Phantasmaticos omnes maximo in errore versari ostendit; atque absurdum esse demonstrat Christum, qui veritas ipsa est et bonitas, mendacii et perfidiae insimulare, illumque non verum corpus, sed eimentitum, sed τὸ φάντασμα germanum tantum fuisse. Stemmatis deinde ex MATH. I, et LUCA III depromptis, ostendit, aut omnes maiorum series, quorum ex styge est natus Iesus Christus, corpora aëria atque umbratilia reapse fuisse; quod perridiculum id est credere, aut credendum tunc demum Christum ipsum aequae, ac genus et proavos suos corpus revera habuisse. Si quis autem obiecerit carnem Deo indignam, responsio in promptu est poëtae, non prorsus Deum dedecere corpus, quod ipsemet suis manibus perfecit. Tandem si Christus a corpore abhorruit, ergo nec tum denique mortem obiit, atque e mortuis resurrexit: ideoque vanum fore nos spem bonam fovere de corporum nostrorum a morte resurrectione; quam adeo versibus egregie factis describit noster.

Christi corpus pariter veneramur, etsi in Cordis sede libentius conquiescimus, in quo, tanquam in receptu suo, ardentissimum divini Redemptoris affectum erga genus humanum inhabitare putamus. Vide sis de hac re: « *Religiose feste al divino Cuore di Gesù.* » *Lettera Pastorale del Cardinale GAETANO ALIMONDA Arciv. di Torino al Clero e al Popolo etc. Torino Tip. Salesiana — 1889. — pag. 19.*

(*) In edit. Giseliniana: « *Qui Christum negant verum hominis corpus habuisse.* »

Est operae pretium nebulosi dogmatis (1) umbram
 Prodere, quam tennes atomi compage minuta
 Instituunt: sed cassa cadit, ventoque liquescit 955
 Adsimilis, fluxu nec se sustentat inani.
 Aërium, Manichaeus ait, sine corpore vero
 Pervolitasse Deum mendax phantasma, cavamque
 Corporis effigiem; nil contrectabile habentem.
 Ac primum specta, an deceat quidquam simulatum 960
 Adsignare Deo, cuius mera gloria falsi
 Nil recipit. Membris hic se fallacibus aptans
 Fingeret esse hominem ventosa subdolu arte?
 Mentitus toties, quum diceret: Inveteratis
 Do veniam morbis, simul et peccata remitto. 965
 Filius est hominis, pestem qui pellere carnis,
 Et scelerum nexus laxare, ac solvere possit.
 Surge valens, surge innocuus, iam tolle grabatum:
 Filius hoc hominis iubeo, dignusne videtur
 Qui testis sibi sit, seque ac sua carnea nōrit? 970
 Quid? quum discipulos, hominis quod filius esset
 Passurus, fido iam praescius ore monebat?
 Nonne fatebatur, se cum virtute paterna
 Esse hominem verum? quod si non credo, fefellit.
 Si natura Dei quae sit, Manichaeae, requiris, 975
 Omne quod est, verum est. Nam si mendosus agit quid,
 Nec Deus est: mendum divinus non capit usus.
 Obiicis aeterno Domino, quod lubricus (2) ad nos
 Venerit, adsimulans aliud, quam verus habebat.
 Obmutesce, furor: linguam canis improbe, morde 980
 Ipse tuam, lacero consumens verba palato.

(1) *Nebulosi dogmatis umbram*. Tangit Manichaeorum errorem de Christi Carne. V. S. Avgvst. Confess. Lib. V. 3.

(2) *lubricus*. Graece ὀλισθηρός; et est appositum perpetuum animalium reptantium, ab eorum incedendi ratione. Hic idem valet *lubricus*, ac bestia ipsa quae serpit. — Hinc « serpens. » Vetus Glossa.

Latranti obsistit Matthaeus (1), rabiemque refellit:
 Qui notat omne genus carnalis stirpis, adusque
 Corporeum Christum, per sex septena virorum
 Nomina descendens, et venam sanguinis alti 985
 ? Ex atavis longo texens per stemmata filo.
 Septimus hebdomadi venit superaddere sextae
 Hunc numerum Christus, placidum qui conficit an-
 [num (2)

Cuncta remittentem contractibus illaqueata
 Multimodis, hominemque hominis de morte (3) le-
 [vantem. 990

Imperfectus enim limus mortalis erat tunc:
 Vir solus perfectus adest atque integer Iesus,
 Cui nihil ex septem septenis defuit (4), ex quo
 Perficeret mortale genus virtute perenni.
 Hic ille est, nobis qui septima sabbata complet, 995
 Ut caro nostra Deo tandem sociata quiescat,
 Quam bis terna malis vexabant sabbata (5) noxis.
 Curramus notis gradibus, regumque sequamur
 Progeniem: Christum invenies de carne parentum
 Effluxisse hominum, qui sit de semine David, 1000
 Stirpe recensita numerandus sanguinis heres.
 Quid, quum sanctiloquus revoluto germine Lucas
 9 { Sursum versus agit seriem, scandente nepotis

(1) *Matthaeus* hic est vox bisyll.

(2) *placidum qui conficit annum*. In glossa unius Vaticani:
 « Iubilaeum, in quo per Christum omnia peccata dimittuntur. »

(3) *hominis de morte*. Scil. de morte, quae per hominem
 Adamum advenit hominum generi.

(4) *Cui nihil ex septem septenis defuit*. Hic de numero
 septenario, de cuius perfectione multa disseruit MACROBIUS in
 Somn. Scip. 1.

(5) *bis terna... sabbata*. Quemadmodum supra vidimus *se-
 ptima die*, vel *hebdomada* usurpatum fuisse ad requiem deno-
 tandam, et a labore cessationem, ita *per sex dies* vel *per sex
 hebdomadas* labor significatur.

Corpore, perque atavos cursum relegente vetustos,
Septenos decies conscendit Christus in ortus 1005

Et duo: nam totidem doctores misit in orbem:

Descensos nascendo gradus, redeundo rexit

Actus ad usque apicem terreni corporis Adam.

Inde parens Deitas recipit sua, nostrarque mixtim,
Fitque Dei summi per Christum filius Adam. 1010

Restat, ut aëriam fingas ab origine gentem,

Aërios proceres, Levin, Iudam, Simeonem;

Aërium David, magnorum corpora regum (1)

Aëria, atque ipsam fecundae Virginis alvum

Aëre fallaci nebulisque, et nube tumentem. 1015

Vanescat sanguis perflabilis, ossa liquescant

Mollia, nervorum pereat textura volantum.

Omne quod est gestum, Notus auferat inritus, aurae

Dispergant tenues: sit fabula, quod sumus omnes.

Et quid agit Christus, si me non suscipit? aut

(quem 1020

Liberat infirmum, si dedignatur adire

Carnis onus, manuque horret monumenta suarum?

Indignumne putat luteum consciscere corpus?

Qui non indignum quodnam sibi credidit ipsum

Pertractare lutum, quum vas componeret arvo 1025

Nondum viscereo; sed inertis glutine limi,

Impressoque putres sub pollice duceret artus?

Tantus amor terrae, tanta est dilectio nostri!

Dignatur praepinguis lumi comprehendere mollem

Divinis glebam digitis, nec sordida censet 1030

Haerentis massae contagia. Iusserat, ut lux

Confieret: facta est ut iusserat. Omnia iussu

Imperitante novas traxerunt edita formas.

(1) *magnorum corpora regum*. Significans omnino est dictio, quae apud VIRG. occurrit Georg. III, 369, et Aeneid. II, 18, etc. ubi Mantuanus poeta, animalia ipsa magni corporis, virosque egregios conspiciendos nobis offert.

Solus homo (1) emeruit Domini formabile dextra
 Os capere, et fabro deitatis figmine (2) nasci. 1035
 Quorsum igitur limo tanta indulgentia nostro
 Contigit, ut Domini manibus tractatus, honora (3)
 Arte sacer fieret, tactu iam nobilis ipso?
 Decrêrat (4) quoniam Christum Deus incorrupto
 Admiscere solo: sanctis quod fingere vellet, 1040
 Dignum habuit, digitis; et carum condere pignus.
 Destituit natura quidem destructa coactae
 Telluris formam, mortique obnoxia cessit;
 Sed natura Dei numquam solvenda, caducam
 Tellurem nostro vitiatam primitus usu 1045
 Esse suam voluit, ne iam vitiabilis esset (5).
 Christus nostra caro est: mihi solvitur et mihi surgit;
 Solvor morte mea, Christi virtute resurgo.
 Quum moritur Christus, quum flebiliter tumulatur,
 Me video: e tumulo quum iam remeabilis adstat, 1050
 Cerno Deum. Si membrorum phantasma meorum est
 Et phantasma Dei est: mendax in utroque necesse est,
 Sit Christus specie, si Christus fallere novit:
 Si non verus homo est, quem mors hominem probat
 [ipsa,
 Nec verus Deus est (6), operis quem gloria prodit 1055
 Esse Deum; vel crede mori, vel adesse refelle,

(1) *Solus homo*. En hominis praestantiam praeceteris rebus creatis.

(2) *fabro figmine*. Quidam legunt *flabro*; sed HEINSIUS adiect. vocem *fabro* usurpat, cum qua lectione fere omnes Vatic. Codd. concordant.

(3) *honora*, honorifica, honore digna. A. MANZONIUS in hymno: *Il Natale*, canit: « A tanto onor sortilla ».

(4) *decrêrat*, sync. decreverat. — Vers. spondaicus.

(5) *ne iam vitiabilis esset*. V. S. PAVL. ad Corinth. XV, 53.

(6) *Nec Deus verus est*. Ita THEOL. Sed GISEL., quem metri causa adprobo: *Nec verus Deus est*.

Et gemina verum Christum ratione negato.
 Nam quid magnificum, si non est mortuus Iesus,
 Et redit? Illa Dei virtus memorabilis est, ut
 Occisus redeat superis, surgatque sepultus. 1060
 Quisque Deum Christum vult dicere, dicat eundem
 Esse hominem, ne maiestas sua fortia perdat.
 Nosco meum in Christo corpus consurgere (1). Quid me
 Desperare iubes? veniam, quibus ille revenit
 Calcata de morte viis, quod credimus, hoc est: 1065
 Et totus veniam. Nec enim (2) minor, aut alius quam
 Nunc sum, restituar. Vultus, vigor, et color idem,
 Qui modo vivit, erit (3): nec me vel dente vel ungue
 Frandatum revomet patefacti fossa sepulcri.
 Qui iubet ut redeam, non reddet debile quidquam; 1070
 Nam si debilitas redit, instauratio non est.
 Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit (4),
 Quod truncavit edax senium, populante veterno,
 Omne revertenti reparata in membra redibit.
 Debet enim mors victa fidem, ne fraude sepulcri 1075
 Reddat curtum aliquid; quamvis iam curta vorarit
 Corpora: debilitas tamen et violentia morbi
 Virtus mortis erat. Reddet quod particulatim
 Sorbuerat, quocumque modo; ne mortuus omnis

(1) *Nosco meum in Christo corpus*, etc. Tres et viginti versus, qui Apotheosin Prudentianam ad umbilicum adducunt GISELINVS, alique recentiores lemmate inscribunt: « *De resurrectione carnis humanae* ». Sed praeter quam quod praestantiores codd. nihil tale habent, nos commode versus hosce ad Phantasmaticos referre possumus.

(2) *Nec enim minor, aut alius, quam Nunc sum*. Quod verae resurrectionis est indicium; erratque toto coelo Io. CLE-
 RICVS in adnotat. ad § X, Libr. II: *De vera Christi Religione*
 HYGONIS GROTH, ubi videlicet totam corporis reparationem refu-
 tare conatur. Vide AESTIVM II ad Corinth, IV.

(3) *Qui modo vivit, erit*. V. IOBYM, XIX.

(4) *Quod casus rapuit*, etc. V. ΚΑΘ'ΗΜΕΡ. X, 140 et seqq.

Non redeat, si quid pleno de corpore desit. 1080
Pellite corde metum, mea membra, et credite vosmet
Cum Christo reditura Deo. Nam vos gerit ille,
Et secum revocat. Morbos ridete minaces :
Inflictos casus contemnite, et atra sepulcra
Despuite : exurgens quo Christus provocat, ite. 1085

FINIS APOTHEOSEOS

II
HAMARTIGENIA

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS IN HAMARTIGENIAM*)

PRAEFATIO

Fratres ephebi, fossor et pastor, duo (1),
Quos feminarum prima primos procreat,
Sistunt ad aram de laborum fructibus
Deo sacranda munerum primordia:
Hic terrulentis (2), ille vivis fungitur. 5
Certante voto, discrepantes immolant;
Fetum bidentis alter, ast alter scrobis (3).
Deus minoris comprobavit hostiam,
Reiecit illam, quam paravit grandior.
Vox ecce summo missa persultat throno: 10
Cain, quiesce (4); namque si recte offeras,

* In Parisina Victoris Gisellini editione legitur: « Aurelii Prudentii Clementis V. C. Ἀμαρτιγένεια, id est de Origine peccatorum ». Quum autem nonnulli existimarent priorem libri, De peccatorum origine, partem eandem ipsam esse, quae inscribitur *Apotheosis*, iis duabus quasi eiusdem operis partibus unam eandemque praefationem praetulerunt, quam nos huic tantum libro praeposuimus.

(1) *Fratres ephebi... duo*. Cainus et Abel.

(2) *Hic terrulentis*: e terra natis, terrenis. In Περὶ Στεφ. X, 378 vidimus adverbium terrulente, vel terrulenter.

(3) *scrobis*. Scrobs, aut scrobis, bis m. et f. Cavum est in terra factum, fovea, fossa, sulcus.

(4) *quiesce*. Septuaginta INTERPRETES in Genes. IV, 7 τὸ *quiesce* verterunt ἡσυχάζου. V. S. AVGUST. *De Civ. Dei* XV, 7.

Oblata nec tu lege recta divides,
 Perversa nigram vota culpam traxerint.
 Armata deinde parricidalem (1) manum
 Frater, probatae sanctitatis aemulus; 15
 Germana. curvo colla frangit sarculo (2),
 Mundum recentem caede tingit impia,
 Sero expiandum, iam senescentem, sacro
 Cruore Christi (3), quo peremptor concidit.
 Mors prima coepit innocentis vulnere; 20
 Cessit deinde vulnerato innoxio (4).
 Per crimen orta, dissoluta est crimine,
 Abel quod ante perculit, Christum dehinc:
 Finita et ipsa est, finis exsortem petens.
 Ergo ex futuris prisca coepit fabula (5), 25
 Factoque primo res notata est ultima.
 Ut ille mortis inchoator rusticus
 Insulsa terrae deferens libamina,
 Deumque rerum mortuarum deputans,
 Rastris redacta digna sacris crederet 30
 Viventis atrox aemulator hostiae.
 Agnosco nempé, quem figura haec denotet,
 Quis fratricida, quis peremptor invidus

(1) *parricidalem*, et *parricidialem*, ad parricidium pertinentem.

(2) *curva collo frangit sarculo*. Sarculone fratris collum fregerit Cainus, an lapidem in eius frontem iecerit, disputant enarratores. De lapide loquitur GENES. III, 12; IUVENCUS tamen, aliique poëtae Abelem, faucibus obstrictis, vita privatum contendunt.

(3) *cruore Christi*. Christus in Abe'e praemonstratur; Cainus diabolus designat.

(4) *Cessit deinde vulnerato innoxio*, scil. Christo. Vide S. LEONIS Serm. XII.

(5) *fabula a fando*; et dicitur de iis proprie, quae in omnium ore et sermone sunt. Fabulae res veras idcirco et falsas respiciunt (V. PHAEDR. Lib. I prolog.; et L. 11, V, 6.). Nos fabulam vulgo dicimus *un discorso*. In hoc loco de vera narratione.

Prave sacrorum disciplinam dividat,
 Mactare dum se vota censet rectius, 35
 Marcion (1), arvi forma corruptissimi,
 Docet Duitas (2) discrepare a spiritu,
 Contaminatae dona carnis offerens,
 Et segregatim Numen aeternum colens;
 Qui si quiescat, nec monentem negligat, 40
 Pacem quieta diligat germanitas,
 Unum atque vivum fassa vivorum Deum.
 Hic se caduco (3) dedicans mysterio,
 Summam profanus dividit substantiam,
 Malum bonumque ceu duorum separans 45
 Regnum Deorum, sceptrā committit duo,
 Deum esse credens, quem fatetur pessimum.
 Cain cruentus (4), unitatis invidus,
 Mundi colonus, immolator squalidus:
 Cuius litamen sordet et terram sapit, 50
 Terram caduci corporis, venam putrem,
 Humore denso conglobatam et pulvere:
 Natura cuius fraude floret fertili,
 Fecunda fundens noxiorum crimina,

(1) *Marcion*. Hic a patre, qui fuit episcopus, ob pessimos mores e Christianorum albo erasus, ut crimen a se averteret impietatis, docuit posse mortales Deum pura mente venerari, licet corpus suum voluptatum caeno inquinant.

(2) *Duitas*, *ot's* f. sing.; et *duitae, arum* m. pl. non sunt voces, uti affirmat I. THEOLIVS, fictae a Prudentio, sed ex ANTISTIO LABEONE derivatae (V. *Digest.* L, 16, 242); iisque usi sunt Marcionitae, uti duos Deos demonstrarent esse, bonorum auctorem alterum, alterum vero malorum. Hac de causa ipsi Marcionitae dicti sunt *Duitae*.

(3) *Hic se caduco* etc. Post hunc XLIII in GISELINI parisina editione legimus uncis inclusum huiusmodi versum («Hic, qui caduci rem laboris offerens»). Nonnullae edit. eum recipiunt; sed plerique omnes tamquam ex priore male edolatum respuunt. ALDVS missum faciens integram periodum in duas partes secat.

(4) *Cain cruentus*: Marcion.

Animaeque vitam labe carnis enecat. 55
Caro in sororem tela mentem dirigit,
Mens in cerebro ventilatur ebrio,
Ex quo furores succulentos colligit,
Madens veneno corporis lymphatico.
Deum perennem findit in duos deos, 60
Audet secare numen insecabile.
Cadit perempta (1) denegans unum Deum:
Cain triumphat, morte fratris oblitus (2).

(1) *Cadit perempta*. Haec ad Marcionis vesanam mentem referuntur. — GISELIN.; et in vulgatis editt. *peremptor*. Sed nos cum HEINSIO et m.ss. probatioribus *perempta* retinemus.

(2) *morte fratris oblitus*. GISELINVS *morte fratris illitus*. Multi *alitus* ab alendo pro *altus*, id est nutritus. Nos facile oblitus descripsimus.

ADVERSVS MARCIONITAS

QUI DVOS DEOS ESSE ADFIRMANT

Quo te praecipitat rabies tua, perfide Cain,
Divisor blasphemae Dei? tibi conditor unus
Non liquet, et bifidae caligant nubila lucis.
Insiucera (1) acies duo per divortia semper
Spargitur, in geminis visum frustrata figuris. 5
Terrarum tibi forma duplex obludit, ut excors
Dividuum regnare Deum super aethera credas.
Bina boni atque mali glomerat discrimina sordens
Hic mundus: Domino sed caelum obtemperat uni.
Non iccirco (2) duos retinent caelestia reges, 10
Quod duo sunt opera humanas agitantia curas:
Exterior terrenus homo est, qui talia cernens
Coniicit esse duo variarum numina rerum,
Dum putat esse Deum, qui prava effinxerit olim,
Et qui recta itidem condens induxerit, ambos 15
Autumat esse deos natura dispare summos.
Quae tandem natura potest consistere duplex,
Aut regnare diu: quam fons divisus ab arce
Separat, alternaque apicum ditione recidit?
Aut unus Deus est (3), rerum cui summa potestas, 20
Aut quae iam duo sunt, minuuntur dispare summa.
Porro nihil summum, nisi plenis viribus unum;
Distantes quoniam, proprio dum quisque revulso

(1) *insincera*, non *sincera*, corrupta. VIRG. *Geor.* IV, 184.
— AVL. GELL. *Noct. Att.* V, 3, et PRVD. hac voce tantum usi sunt.

(2) *iccirco*. — GISEL., et vulgo *idcirco*. Graece, διὰ τοῦτο.

(3) *Aut unus Deus est*. Contra Marcionem hoc argumentationis genere utitur TERTVLL. L. I, c. 5. Vide sis et LACT. *De falsa Sapientia*, L. III.; GROT. *De Veritate Religionis*, L. I, § 3.

Vindicat imperio, nec summa, nec omnia possunt.
 Ius varium non est plenum, quia non habet alter 25
 Quidquid dispar habet; cumulum discretio carpit.
 Nos plenum sine parte Deum testamur et unum,
 In quo Christus inest, idem quoque plenus et unus:
 Qui viget ac vigit super omnia, quique vigebit,
 Participem nullum conlato foedere passus. 30
 Summa potestatum, simplex dominatio rerum,
 Virtutum sublime caput, fons unicus orbis,
 Naturalis apex, generisque et originis auctor;
 Ex quo cuncta fluunt et lux (1), et tempora, et anni,
 Et numerus: qui postaliquid dedit esse secundum: 35
 Unus enim princeps numeri est, nec dinumerari
 Tantum unus potis est. Sic, quum Pater ac Deus
 [alter
 Non sit, item Christus non sit genitore secundus,
 Anterior numero est, cui Filius unicus uni est (2).
 Ille Deus, meritoque Deus, quia primus et unus. 40
 In virtute sua primus; tum primus in illo,
 Quem genuit: quid enim differt generatio simplex (3)?
 Unum semper erit gignens, atque unus ab uno
 Ante chaos genitus (4), numeroque et tempore liber.
 Quis dixisse duos rem maiestate sub una 45

(1) *Ex quo cuncta fluunt et lux* etc. V. IOAN. c. I.

(2) *cui Filius unicus est.* Deum unum proprie; Filium unicum scribit poeta. Etenim: *Dicimus unicum filium, quia non sunt plures filii in divinis; neque tamen dicimus Deum, quia pluribus divinitas est communis.* S. THOM. I. P. Quaest. xxxI, art. II.

(3) *generatio simplex.* De qua Cfr. S. AUGUST. *De Civit. Dei*, XI, c. 10.

(4) *Ante chaos genitus.* AUSONIUS, aut alius poeta Prudentii aequalis, haec de VERBO cecinit:

« . . . generatus in illo
 Tempore, quo tempus nondum fuit; editus ante
 Quam iubar, et rutilus coelum illustraret cœus... »

Regnantem, propriamque sibi, retroque perennem
 Ausit, et unius naturae scindere vires?
 Numquid adoptivum genitor sibi sumpsit (1), ut alter
 Externi generis numerum praestare duorum
 Debeat, et geminum distans inducere numen? 50
 Forma Patris veri verus stat Filius, ac se
 Unum rite probat, dum formam servat eandem.
 Non amor adscitus sociat, nec iungit utrumque
 Coniurata fides; pietas sed certa, genusque
 Unum, quod Deus est, summam revocatur ad unam. 55
 Haec tibi, Marcion, via displicet: hanc tua damnat
 Secta fidem, dominis caelum partita duobus.
 Quae te confundunt nebulae? quis somnus inerti
 Incubat ingenio, cui per phantasmata duplex
 Occurrit species, bivio dispersa superno? 60
 Si vim mentis hebes stupor obsidet, adspice saltem
 Obvia terrenis oculis elementa, quibus se
 Res occulta Dei dignata est prodere signis.
 Hanc haeresin praesaga Patris praeviderat olim
 Maiestas fore, quae rectorem lucis et orbis 65
 Scinderet in partes, geminatum segregare regno.
 Iccirco (2) specimen posuit spectabile nostris
 Exemplumque oculis, ne quis duo numina credat
 (Imperitare vagis mundi per inania formis) (3).

(1) *sumpsit*. GISEL. et vulgo *sumpsit*. — *adoptivum*, non vero per adoptionem adsumptus, sed genitus, non factus. Vide sis S. THOMAE *Summam*, III. P. Quaest. xviii.
 V. AVS. *Ephemeris III Oratio* 10-12. Vide AVGUST. *De Civit. Dei*, II, c. 6.

(2) *iccirco*. V. ad not. N. 2.

(3) *Imperitare vagis* etc. Versum hunc LXVIII e Theolio descripsi uicis conclusum, qui desideratur in omnibus fere codd. manu exaratis, si demas unum de Vaticc., ubi aliena manus deprehenditur. De eo GISEL.: « neque istud quidem carmen Aldina habet editio, cui adstipulatur unus m. ss. qui idem in versu proximo nonnihil variat. Habet enim non *resolutos*, sed *revolutos*. »

Una per immensam caeli caveam revolutos 70
 Praebet flamma dies: textit sol unicus annum.
 Triplex ille tamen nullo discrimine trina
 Subnixus ratione viget, splendet, volat, ardet,
 Motu agitur, fervore cremat, tum lumine fulget.
 Sunt tria nempe simul, lux, et calor, et vege- 75
 [tamen (1):
 Una eademque tamen rota sideris indiscretis (2)
 Fungitur his, uno servat tot munera ductu,
 Et tribus una subest mixtim (3) substantia rebus.
 Non conferre (4) Deo, velut aequiparabile, quidquam
 Ausim, nec Domino famulum componere signum: 80
 Ex minimis sed grande suum voluit Pater ipse
 Coniectare homines, quibus ardua visere non est.
 Parvorum speculo non intellecta notamus,
 Et datur occultum per proxima quaerere verum.
 Nemo duos soles, nisi sub glaucomate (5), vidit: 85
 Aut si fusca polum suffudit palla (6) serenum,
 Oppositus quoties radorum spicula nimbus
 Igne repercusso mentitos spargit in orbes.
 Sunt animis etiam sua nubila, crassus et aër;

(1) *Vegetamen*: quod vim excitat vegetandi. Vide v. 299; et vox Prudentiana omnino videtur.

(2) *indiscretis*. Versus spondaicus. Occurrunt in *Hamartigenia* versus ad hunc modum facti. V. *Advers. Maciōn* 103, 144, 223, 267, 391, 623, 714, 723, etc.

(3) *mixtim* aut *mistim*: μιγδην, vox Lucretiana.

(4) *non conferre... quidquam Ausim*. Res divinas enucleare, similitudinibus sumptis e rebus creatis, perutile quidem est; sed id quidem a periculo non vacat, uti notat *AVGVST. Ep. CV*, et *Serm. CXVII, De verb. Evangel. Ioan.*

(5) *sub glaucomate*. Est γλαυῶμα vitium oculorum, quo vitio color naturalis in glaucum convertitur. V. *PLIN. MAIOR. XXIX, 6, 38.*

(6) *palla*. Nubes, quibus caelum obducitur, pallae comparantur, quae cingit corpus obvolviturque.

Est glaucōma, aciem quod tegmine velet aquoso, 90
 Libera ne tenerum penetret meditatio caelum,
 Neve Deum rapidis comprēdat sensibus unum.
 Spargitur in bifidas male sana intentio luces,
 Et duplices geminis auctoribus exstruit aras.
 Si duo sunt igitur, cur non sint multa deorum 95
 Millia? cur numero deitas contenta gemello est?
 Annon in populos dispersa examina divum
 Fundere erat melius, mundumque implere capacem
 Semideis passim nullo discrimine monstris,
 Quis fera barbaries perituros mactat honores? *100
 Dissona discretum retinent si numina caelum;
 Convenit et nebulis, et fontibus, et reboanti (1)
 Oceano, et silvis, et collibus, et speluncis (2),
 Fluminibus, ventis, fornacibus, atque metallis
 Adsignare deos proprios (3); sua cuique iura. 105
 Vel, si gentiles (4) sordet venerarier (5) umbras,
 Et placet esse duos sceptris socialibus aequos,
 Dic age, quis terras ditionis sorte retentet?

(1) *reboanti*; Oceanus Homero est πολύφοιστος, scilicet multum agitated, et resonans; quod Epitheton illi est perpetuum. V. PAGANVM, « Discorso sul Gusto, e sulle Belle Arti ». Venezia, MDCCCXXV. pag. 19.

(2) *et speluncis*. Versus spond.

(3) *Adsignare deos etc.* Ut metri ratio planior adpareat GISELINVS ita versum refingit: *Adsignare deos proprios sua iura cuique*. Sed omnes codd. m. ss. eum habent, qualem produximus; neque τὸ *cuique* si ad dactylum conficiendum sumas, Prudentio iniurius fueris.

(4) *gentiles*. Proprie gentilis est qui ex eodem genere ortum habuit. Sequiori aevo gentiles vocati sunt barbari a Romanis. et quotquot inculte viverent, sine gentium iure. Penes Iudaeos et Christianos gentiles appellabantur, qui perversum deorum cultum profiterentur. Hoc sensu hic legimus *gentiles... umbras*. V. Περὶ Στεφ. X, 464; *Contra Symmach.* I, 576. Cfr. SYLPITH SEVERI *Hist. Sacrae*, Lib. II, 2.

(5) *Venerarier*. παραγωγῇ.

Quis regat aequoreas aeterna lege procellas?
 Ede coheredum distinctum ius dominorum. 110
 Unus, ait, tristi residet sublimis in arce,
 Auctor nequitiae, scelerum Deus, asper, iniquus:
 Qui quodcumque malum vitioso fervet in orbe,
 Sevit, et anguino medicans nova semina succo,
 Rerum principium mortis de fomite traxit. 115
 Ipse opifex mundi, terram, mare, sidera fecit;
 Condidit ipse hominem lutulenta et membra coëgit,
 Effigians, quod morbus edat, quod crimine multo
 Sordéat, informi tumulus quod tabe resolvat.
 Ast alii pietatis amor, placidumque medendi 120
 Ingenium, recreans homines, mortalia servans.
 Testamenta duo fluxerunt (1) principe utroque:
 Tradidit iste Novum melior; Vetus illud acerbus.
 Haec tua, Marcion, gravis et dialectica vox est:
 Immo haec attoniti phrenesis (2) manifesta cerebri. 125
 Novimus esse patrem scelerum (3): sed novimus
 [ipsum
 Haudquaquam esse Deum; quin immo gehennae
 Mancipium, stygio qui sit damnandus Averno.
 Marcionita Deus, tristis, ferus, insidiator,
 Vertice sublimi, cinctum cui nubibus atris 130
 Anguiferum caput et fumo stipatur et igni,
 Liventes oculos suffundit felle perusto

(1) *Testamenta duo fluxerunt*. Marcion *Vetus Testamentum* reiiciebat, tamquam ex Deo malo profectum; *Novum* vero *Testamentum* ex libidine refinxit. V. TERTVLL. *Contra Marcionem*, Lib. I, c. XVI.

(2) *Phrenesis*. Insania, furor quorundam aegrotorum, a graeco φρένσις. Secundam vocis syllabam et SEVER. SAMMON. 7, 90, aliique corripuere.

(3) *patrem scelerum*. Daemon. (V. IOAN. VIII, 44). Poëtarum more Daemonis prosopographiam nobis offert Prudentius. Vide sis in hanc rem T. TASSVM, *La Gerusalemme Liberata*, (Cant. IV *coi commenti di C. Arborio Mella*).

Invidia, impatiens iustorum gaudia ferre.
 Hirsutos iuba densa humeros errantibus hydrys
 Obtegit, et virides adlambunt ora cerastae. 135
 Ipse manu laqueos per lubrica fila reflexos
 In nodum revocat, faciliq̃ue ligamine tortas
 Innectit pedicas, nervosque in vincula tendit.
 Ars olli (1) captare feras, animalia bruta
 Inretire plagis, retinacula denique caecis 140
 Indepr̃ensa locis erranti opponere praedae.
 Hic ille est venator atrox, qui caede frequenti
 Incautas animas non cessat plectere Nembroth (2);
 Qui mundum curvis anfractibus et silvosis (3)
 Horrentem scopulis, versuto circuit astu, 145
 Fraude alios tectisque dolis innectere adortus:
 Porro giganteis alios luctandò lacertis
 Frangere, funereos late exercere triumphos.
 Improba mors (4), quid non mortalia pectora cogis?
 Ipse suam (pudet heu!) contempto (5), principe vitae 150
 Perniciem veneratur homo: colit ipse cruentum
 Carnificem, gladiique aciem iugulandus adorat.
 In tantum miseris peccati nectare captis
 Dulce mori est! tanta in tenebris de peste voluptas?
 Qui mala principio genuit, Deus esse putatur: 155
 Quique bona infecit vitiis, et candida nigris.
 Par furor illorum, quos tradit fama dicatis

(1) *olli*. Archaism. pro *illi*. V. *ollis* Hamartig. 731, etc. — *feras*, intellige mortales, qui ob corruptos mores ferarum ritu vivunt.

(2) *Nembroth*. Ita m. ss. — GISEL. *Nembroth*. De eo V. *Genes*. X, 8. In SEPTVAGINTA tamen Νεβρώθ. Ob ferociam crudelitatemque insignis tamquam daemon habetur.

(3) *silvosis*; codd. Vatt. m. ss.; HEINSIUS in *Addit.* ex Bohemiano codice descripsit *sinuosus*. Vers. spondaic.

(4) *improba mors*. Mors, metonymi. pro daemone, qui mortis fuit causa — *quid non mortalia pectora cogis?* VIRG. *Aen.* III, 56.

(5) *contempto*, et multi. — GISELIN. *contempto*.

Consecrasset deas Febrem Scabiemque (1) sacellis.
 Inventor vitii non est Deus: angelus (2) illud
 Degener infami conceptum mente creavit; 160
 Qui prius augustum radiabat sidus, et ingens
 Ex nihilo splendor nutrito ardebat honore:
 Ex nihilo nam cuncta retro, factumque quod usquam est.
 At non ex nihilo Deus, et Sapientia vera,
 Spiritus et Sanctus: res semper viva, nec umquam
 [165

Coepta, sed aërios etiam molita ministros (3).
 Horum de numero quidam pulcherrimus ore,
 Maiestate ferox (4), nimis dum viribus auctus
 Inflatur, dum grande tumens sese altius effert,
 Ostentatque suos licito iactantius ignes; 170
 Persuasit propriis genitum se viribus, ex se
 Materiam sumsisse, sibi, qua primitus esse

(1) *Febrem Scabiemque*. Febris, ut dea, est culta a Romanis, ne esset civibus nocumento. PLIN. MAIOR unum Febris fanum memorat in Palatio prope Velabrum, alterum in area Marianorum monumentorum ad montem Esquilinum, tertium ad summam partem Vici Longi Aquilae in monte, in regione Transtiberina, quod publice est dedicatum (Lib. II, 7, 5). Sed et extra urbem Romam Febris exculta fuit. In Transilvaniae quadam regione inscriptio est effossa, quam e GRUTERO describam:

*Febri . divae . Febri
 Sanctae . Febri . magnae
 Camilla . Amata . pro . filio
 male . affecto . p.*

Ut dea etiam Scabies, est habita; et cultum in se convertit foedus hic cutis morbus.

(2) *Angelus... degener*. De excellenti praestantique natura principis angelorum, antequam infestis signis in Deum pergeret, V. ISAIAH XIV, 2.

(3) *aërios... ministros*. Poëtice Luciferi comites aërios appellat; alis instructos. De natura namque angelorum nihil certi et praefiniti erat aetate Prudentii praescriptum.

(4) *ferox*. Quo sensu accipienda sit haec vox *ferox*, iam pluries dixi V. περὶ Στεφ. III, 32.

Inciperet, nascique suum sine principe coeptum.
 Hinc schola (1) subtacitam meditatur gignere sectam;
 Quae docet e tenebris subitum micuisse tyrannum (2).

[175]

Qui, velut aeterna latitans sub nocte, retrorsum (3).
 Vixerit, et tecto semper regnaverit aevo.

Aemulus, ut memorant, opera ad divina repente
 Corrumpenda, caput caligine protulit atra.

Hoc ratio sed nostra negat, cui non licet unam 180
 Infirmaro fidem, sacro quae tradita libro est.

Nil, ait, absque Deo factum (4), sed cuncta per ipsum,
 Cuncta; nec est alius quisquam nisi factus ab ipso.

Sed factus de stirpe bonus (5), bonitatis in usum
 Proditus, et primo generis de fonte serenus: 185

Deterior mox sponte sua, dum decolor illum

Inficit invidia, stimulisque instigat amaris;

Arsit enim scintilla odii de fomite zeli (6),

Et dolor ingenium subitus conflavit iniquum.

Viderat argillam, simulacrum et structile flatu 190

Concaluisse Dei: dominum quoque conditioni.

Impositum (7): natura soli, pelagique, polique,

(1) *schola*. De Marcionis schola et doctrina V. S. AVGUST.
De Civit. Dei, II, 13.

(2) *tyrannum*, proprie.

(3) *retrorsum*: scil. ab aeternitate.

(4) *Nil, ait, absque Deo factum*. IOAN. I; *Genes*. I.

(5) *factus de stirpe bonus*. « Vedit enim Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona. » *Genesis* auctor I. Quae poëtae verba in Priscillianistas dicta sunt, qui diabolum nunquam fuisse bonum contenderent; ideoque eius naturam a Deo non fuisse profectam, V. S. LEONIS Ep. XV, c. VI.

(6) *de fomite zeli*. In deteriorem hic partem zelus accipitur, scil. pro invidentia, quae oritur ex alterius bono, et odium parit. Ad hunc modum verbum ζηλώω usurpat S. PAVLVS, *ad Corinth.* XIII, 4.

(7) *conditioni Impositum*. Deus eorum omnium, quae creasset, dominum primum imposuit hominem. V. *Genes*. I, 26.

Ut famulans homini locupletem fundere partum
 Nôset, et effusum terreno addicere regi,
 Qui cunctum regeret proprio moderamine mundum (1).
 [195]

Inflavit fermento animi stomachante tumorem
 Bestia, deque acidis vim traxit acerba medullis:
 Bestia, sorde (2) carens, cui tunc sapientia longi
 Corporis enodem (3) servabat recta inventam,
 Complicat ecce novos sinuoso pectore nexus, 200
 Involvens nitidam spiris torquentibus alvum.
 Simplex lingua prius, varia micat arte loquendi,
 Et discissa dolis resonant sermone trisulco.
 Hinc natale caput vitiorum; principe ab illo
 Fluxit origo mali: qui se corrumpere primum (4), 205
 Mox hominem didicit, nullo informante magistro.
 Ultimus exitium subverso praeside mundus
 Sortur, mundique omnis labefacta supellex.
 Non aliter quam quum incautum spoliare viantem
 Forte latro adgressus, praedae prius immemor, ipsum
 [210]

Sunt qui legant *conditione*; atque ita var. lect. explicant, Adamum nempe ea conditione dominum terris fuisse impositum, ut subiectus Deo esset, eique pareret.

(1) *Qui, cunctum regeret* etc. Hunc versum HEINSIUS missum fecit; GISELINVS uncis inclusit, recudens: « *Qui cunctum propriis regeret moderamine mundum* »; nos revocavimus eum THEOLIO, codd. Vaticc. freti; quamquam alii eum ipsum post 191 describunt, complures tamen hoc loco ponunt.

(2) *Bestia, sorde carens*. Plerique. — GISEL. in ora edit. parisiinae: *corde carens*.

(3) *Enodem... inventam*, Poëtice ludit noster in serpentis imutatione, quae Adami et Hevae labem consecuta est. De qua re vide IANSENIUM IPRENS. *Comment. in Genes.* III, 12.

(4) *Qui se corrumpere primum* etc. Etenim, uti ait S. IOAN. VIII, 44: « *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit* ».

Ense ferit dominum, pugnae nodumque, moramque (1),
 Quo pereunte trahat captivos victor amictus,
 Iam non obstanti locuples de corpore praedo.
 Sic homini subiecta domus, ditissimus orbis
 Scilicet in facilem domino peccante ruinam 215
 Lapsus, herile malum iam tunc vitiabilis hausit.
 Tunc lolium lappasque leves (2) per adultera culta
 Ferre malignus ager glebis male pinguibus ausus,
 Triticeam vacuis segetem violavit avenis.
 Tunc etiam innocuo vitulorum sanguine pasci, 220
 Iamque iugo edomitos rictu laniare iuencos,
 Occiso pastore, truces didicere leones.
 Nec non et querulis balatibus irritatus (3)
 Plenas nocte lupus studuit perrumpere caulas.
 Omne animal diri callens sollertia furti 225
 Inbuit, et tortos acuit fallacia sensus.
 Quamvis maceries (4) florentes ambiat hortos,
 Saepibus et densis vallentur vitea rura;
 Aut populator edet (5) gemmantia germina bruchus,

(1) *pugnae nodumque, moramque*. Virgilianum hemistich. ex *Aen.* X, 428. Nodum vero pro eo quod est remora et impedimentum, interdum usurpavere Romani. Sic FLORVS *Epit. Rer. Romanar.* L. IV, c. 9: « *Quum scopulus et nodus et mora publicae securitatis superasset Antonius...* »

(2) *Tunc lolium* etc. De rerum omnium natura in peius lapsa post aurea saccula satis multa cecinerunt VIRG. *Georg.* I, 125 et seqq.; OVID. *Metam.* I. 115 et seqq., aliique.

(3) *Nec non* etc. vers. spond.

(4) *Maceries* pro *maceria*; et est murus sub diu positus ad circumsaepiendos hortos, villas, silvasque, non calce, sed sicco lapide constructus.

(5) *Aut populator edet*. GISEL., in margine; sed in contextu: « *aut populata rodet* ». Hic vero praeceptor callidus discipulos suos animadvertere iubebit, vel hac nostra aetate, ob coeli inclementiam et immodicas anni tempestates, in agris nos saepenumero videre brucos, involvulos, et bestiolas oculis impervias, quas $\mu\alpha\chi\rho\phi\beta\alpha\varsigma$ vocitamus, quaeque culta nostra depopu-

Aut avibus discerpta feris lacerabitur uva. 230
 Quid loquar herbarum fibras, medicante veneno (1)
 Tinctas, letiferi fudisse pericula succi?
 Noxius in teneris sapor aestuat ecce frutetis,
 Quum prius innocuas tulerit natura cicutas,
 Roscidus et viridem qui vestit flos rhododaphnem (2)
 [235

Pabula lascivis dederit sincera capellis.
 Ipsa quoque oppositum destructo foedere certo
 Transcendunt elementa modum, rapiuntque, ruuntque
 Omnia, legirupis (3) quassantia viribus orbem.
 Frangunt umbriferos Aquilonum proelia lucos, 240
 Et cadit immodicis silva extirpata procellis.
 Parte alia violentus aquis torrentibus amnis
 Transilit obiectas (4), praescripta repagula, ripas,
 Et vagus eversis late dominatur in agris.
 Nec tamen his tantam rabiem nascentibus ipse 245
 Conditor instituit; sed laxa licentia rerum
 Turbavit placidas, rupto moderamine, leges.
 Nec mirum si membra orbis concussa rotantur,
 Si vitiis agitata suis mundana laborat.

luntur. De his multa multi medici, doctique physici loquuntur; at nemo fere ad mali labem, assurgit, quam Prudentius tangit.

(1) *medicante veneno*. Medicare in mal. partem saepe pro prave imbuere, inficere, corrumpere. V. VIRG. *Geor.* I, 193.

(2) *rhododaphnem*. A ῥόδον (rosa) et δάφνη (laurus) fruticem designat florem gigantum roseum, foliis vero indeciduum, et lauri foliis simile. Vocatur etiam rhododendros aut nerion: nos Itali dicimus *ebbio*, *oleandro*. Iumentis, caprisque atque ovibus venenum est. V. PLIN. *Hist. Nat.* XVI, 20, 23; et XXIV, 14, 53.

(3) *legirupis*. Legirupus est qui leges rumpit, violat. Vox aliena, Plauto familiaris. V. PSEUD. I, 3, v. 130; PERS. I, 2, 16; RUD. III, 4, 3, ubi tamen vide F. H. BOOTHE.

(4) *Transilit obiectas ... ripas*. Non assentimur GISELINO, qui in sua edit, parisina habet: *transilit obiectae ... ripae*; et perperam multi cum eo faciunt contra ἐπεξήγησεν Prudentio perfamiliarē.

Machina, si terras luis (1) incentiva fatigat. 250
 Exemplum dat vita hominum, quo cetera peccent :
 Vita hominum, cui quidquid agit, vesania et error
 Suppeditant, ut bella fremant, ut fluxa voluptas
 Diffluat, impuro ferveat ut igne libido,
 Sorbeat ut cumulos nummorum faucibus amplis 255
 Gurgis avaritiae, finis quam nullus habendi
 Temperat, aggestis addentem vota talentis.
 Auri namque fames parto fit maior ab auro (2).
 Inde seges scelerum, radix et sola malorum :
 Dum scatebras fluviorum omnes, et operta metalla 260
 Eliquat ornatus solvendi leno pudoris (3) :
 Dum venas squalentis humi scrutatur (4) inepta
 Ambitio, scalpens naturae occulta latentis,
 Si quibus in foveis radiantes forte lapillos
 Rimata inveniat; nec enim contenta decore 265
 Ingenito, externam mentitur femina formam (5).

(1) *luis incentiva*, pro *lues*, uti in HAMARTIG. 250. Sed enim plures *lues* utroque in loco retinent, bene multis codice. Vatic. consentientibus. Ceterum Prudentius desinentiam in *lues*, sumpta plus semel sibi licentia, corripuit.

(2) *Auri namque fames*, quam VIRGILIUS sacram denotavit (*Aen.* III, 57), quamque ALIGHIERIUS dixit: « Dell'oro l'appetito dei morta'i » (*Purg.* XXII, 41). IVVENALIS, *Sat.* XIV stilo suo defixit (v. 119 et seqq.). Cfr. et HOR. notavit *Lyricor.* III, 16, v. 46. — *Inde seges scelerum.* V. Ψυχον. 520 et seqq.

(3) *solvendi leno pudoris*. Haec dicta in mentem revocant IVVENALIS quae leguntur *Sat.* VI, 457 et seqq.

(4) *Dum venas squalentis humi* etc. Vido HOR. *Lyricor.* III, 3, v. 49.

(5) *externam mentitur femina formam*. Qui nam fuerit feminarum mundus muliebris penes Romanos nos docent Ovidius in primis, et Martialis. Vide hac de re *Toilette d'une Romaine au temps d'Auguste, et conseils à une Parisienne sur les cosmétiques. Troisième édition etc., par le Dr. CONSTANTIN JAMES. Paris, Garnier Frères libraires-éditeurs*. Hanc vero artem, quam multae feminae ad venandos ob immutatam formam viros, eosque prolestandos exercebant, insectatus est S. HIERONYMUS, *Ad Furiam Ep.* « De virtute servanda ».

Ac velut artificis Domini manus imperfectum (1)
 Os dederit, quod adhuc res exigit, aut hiacynthis
 Pingere sutilibus (2) redimitae frontis in arce,
 Colla vel ignitis sincera incingere sertis, 270
 Auribus aut gravidis virides suspendere baccas:
 Nectitur et nitidis concharum calculus albens
 Crinibus, aureolisque riget coma texta catenis.
 Taedet sacrilegas matrum percurrere curas,
 Muneribus dotata Dei quae plasmata fuso 275
 Inficiunt, ut pigmentis cutis inlita perdat
 Quod fuerat, falso non agnoscenda colore.
 Haec sexus male fortis agit, cui pectore in arto
 Mens fragilis, facili vitiorum fluctuat aestu.
 Quid? quod et ipse caput muliebris corporis et rex,
 [280
 Qui regit invalidam propria de carne resectam
 Particulam, qui vas tenerum ditione gubernat,
 Solvitur in luxum. Cernas mollescere (3) cultu
 Heroas vetulos, opifex quibus aspera membra
 Finxerat, et rigidos duraverat ossibus artus. 285
 Sed pudet esse viros; quaerunt vanissima quaeque
 Quis niteant: genuina leves, ut robora solvant,
 Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis
 Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus (4)
 Gaudent, et durum scutulis perfundere corpus. 290

(1) *Ac velut artificis ....* Vers. spond.

(2) *sutilibus*. Multi, GISELINVM secuti, *scultilibus*. Ipse tamen Batavus philologus in ora edit. suae parisiinae habet *sutilibus*. Ceterum noster *lapillos sutiles* scripsit in Καθ' ἑμ. VII, 158; et nos vidimus etiam *sutile vinclum* Περὶ Στεφ. IV, 24.

(3) *cernas mollescere*. Homines molles effeminatosque per contemptum romani feminas, semivirosve appellavere. V. VIRG. IV, *Aen.* 215; LIV. XXXIII, 28; STAT. *Achilleid.* 363.

(4) *Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus*. De vesto bombycina sive serica obiter quaedam innuimus in hymno Sancti

Additur ars, ut fila herbis (1) saturata recoctis
 Inludant varias distincto stamine formas.
 Ut quaeque est lanugo ferae mollissima tactu,
 Pectitur. Hunc videas lascivas praepete cursu
 Venantem tunicas, avium quoque versicolorum 295
 Indumenta novis texentem plumea telis;
 Illum pigmentis redolentibus, et peregrino
 Pulvere femineas spargentem turpiter auras (2).
 Omnia luxus habet nostrae vegetamina vitae,
 Sensibus in quinque statuens quae condidit auctor.
 [300]

Auribus atque oculis, tum naribus atque palato
 Quaeritur infectus vitiosis artibus usus.
 Ipse etiam, toto pollet qui corpore, tactus
 Palpamen tenerum blandis e fotibus ambit.
 Proh dolor, ingenuas naturae occumbere leges, 305
 Captivasque trahi, regnante libidine, dotes!
 Perversum ius omne viget, dum quidquid habendum
 Omnipotens dederat, studia in contraria vertunt.
 Iccircone (3) rogo, speculatrix pupula molli
 Subdita palpebrae est, ut turpia semivirorum 310
 Membra theatralli spectet vertigine ferri,

Laurentii *Περὶ Στεφ.* v. 237. De veste autem scutulata, seu seu-
 tulis distincta, virgata, etc. vide *PLIN. MAIOR. VIII, 48, 74.*

(1) *Additur ars, ut fila herbis*, etc. Colores ex herbarum
 stirpibus expressos, quibus mulieres in veste distinguenda ute-
 rentur, enumerat *OVID. in parum pudico opus De Arte Amandi.* —
Inludant. De hoc verbo Vide nostrum *Περὶ Στεφ.* XIV, 105.

(2) *femineas... auras.* Turpe viris est unguenta bene olere,
 feminarum more delicatarum; nisi forte malum odorem, seu foe-
 torem oris cupiant dissimulare e suis corporibus profluentem.
 Hinc in quendam sui temporis *MARTIALIS* iocatus est maligne
Epigr. II, v. 13:

Hoc mihi suspectum est quod oles bene, Posthume, semper;
 Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

(3) *Iccircone.* — *GISELIN. Idcircone. V. CELLAR. Ort. Lat.*

Incestans miseros foedo oblectamine visus?
 Aut ideo spirant, mediaque ex arce cerebri
 Demittunt geminas sociata foramina nares,
 Ut bibat inlecebras male conciliata voluptas? 315
 Quas pigmentato meretrix iacit improba crine?
 Num propter lyricae modulamina vana puellae,
 Nervorumque sonos, et convivale calentis
 Carmen nequitiae (1), patulas Deus addidit aures?
 Perque cavernosos iussit penetrare meatus 320
 Vocis iter? Numquid madido sapor inditus ori
 Vivit ob hanc caussam, medicata ut fercula pigram
 Ingluviem, vegetamque (2) gulam ganeonis inescant?
 Per varios gustus instructa ut prandia ducat
 In noctem, lassetque gravem sua crapula ventrem?
 [325
 Quid durum, quid molle foret, quid lene, quid hor-
 [rens,
 Quid calidum gelidumve Deus cognoscere nosmet
 Attactu voluit, palpandi interprete sensu.
 At nos delicias plumarum, et lineae texta
 Sternimus, atque cutem, fulcro attenuante, polimus.
 [330
 Felix, qui indultis potuit (3) mediocriter uti
 Muneribus, parcumque modum servare fruendi!
 Quem locuples mundi species, et amoena venustas,

(1) *Carmen nequitiae*... En Musica ars, quae sensibus oblectandis unice intenta est, animamque humi defigit. Corruptis moribus, non heroum virtutes in epulis, sed ad vinum disertis mortales probra quaeque canere soliti erant.

(2) *Vegetamque gulam ganeonis* — alii: *vetitamque gulam*. Ganeo est qui ganeas frequentat. Istiusmodi mortales lurcones, ventres, comedones, heluones Romani appe'labant; nos, more nostro vocaremus: *un leccardo*, *un taverniere*, *un picchione* illum, cuius deus venter est. Vocem vidimus in *Hamartig.* v. 323.

(3) *Felix qui indultis potuit*. V. S. PAVLVM ad *Timoth.* VI, 8.

Et nitidis fallens circumflua copia rebus
 Non capit, ut puerum, nec inepto addicit amori: 335
 Qui sub adumbrata dulcedine triste venenum
 Deprehendit (1) latitare boni mendacis operto.
 Sed fuit id quondam nobis sanctum bonumque
 Principio rerum, Christus cum conderet orbem.
 Vidit enim Deus esse bonum: velut ipse Moyses 340
 Historicus mundi nascentis testificatus (2);
 Vidit, ait, Deus esse bonum quodcumque creavit.
 Hoc sequar, hoc stabili conceptum mente tenebo,
 Inspirante Deo quod sanctus vaticinator
 Prodidit, antiquae recolens primordia lucis, 345
 Esse bonum quidquid Deus, et Sapientia fecit.
 Conditor ergo boni Pater est, et cum Patre Christus.
 Nam Deus, atque Deus Pater, est et Filius unum:
 Quippe unum natura facit, quae constat utrique
 Una voluntatis, iuris, virtutis, amoris. 350
 Non tamen iccirco (3) duo numina, nec duo rerum
 Artifices; quoniam generis dissensio nulla est,
 Atque ideo nulla est operis distantia, nulla
 Ingenii: peperit bona omnia conditor unus.
 Nil luteum de fonte fluit, nec turbidus humor 355
 Nascitur, aut primae violatur origine venae;
 Sed dum liventes liquor incorruptus arenas
 Praelambit, putrefacta inter contagia sordet.
 Numquid equus, ferrum, taurus, leo, funis, olivum,
 In se vim sceleris, quum formarentur, habebant? 360
 Quid iugulatur homo, non ferrum caussa furoris,
 Sed manus est (4); nec equum vesania fervida Circi

(1) *Deprehenlit.* — Sed. GISEL. rectius *εὑρεν*, *deprēndit*.

(2) *testificatus*, WEITZIVS. — *testificatur* GISEL. et quidam codd. m. ss.

(3) *iccirco*, saepiuscule V. ad vers. 10, 309, etc.

(4) *Sed manus*. Malum hominis ingenium ad malos usus convexit quidquid vitae commodis et voluptati inservit. V. TIEVLL.

Auctorem levitatis habet, rabidive fragoris.
 Mens vulgi rationis inops, non cursus equorum,
 Perfurit: infami studio perit utile donum. 365
 Sic Lacedaemonias oleo maduisse palestras (1)
 Novimus, et placidum servire ad crimina succum.
 Inde per aërium (2) pendens audacia funem,
 Ardua securis scandit proscenia plantis.
 Inde feras volucris (3) temeraria corpora saltu 370
 Transiliunt, mortisque inter discrimina ludunt.
 Sanguinis humani spectacula publicus edit
 Consensus, legesque iubent venale parari
 Supplicium, quo membra hominum discerpta cruentis
 Morsibus oblectent hilarem (4) de funere plebem. 375

I *Eleg.* X init. — *vesania Circi*. In ludis Circensibus populus coibat, favebatque Russatae, aut Prasinæ, Venetae, aut Albatæ factioni aurigationis, et interdum aestu abreptus inconditos ciebat tumultus. De ludis Circi V. PLIN. IVN. *Epist.* Lib. IX, 6, 51; TVLL. *Famil.* VII, 1.

(1) *Sic Lacedaemonias oleo* etc. Pinguis olivæ liquoris maximus usus in palaestra fuit. Ungebantur enim palaestritæ, quo validiores forent, atque ex adversarii manibus facilius elaberentur. Hinc apud CATVLL. (*Epigr.* LXIII, 65) Atys: « Ego ephēbus, ego puer, Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei ». Ita iuvenulus patriam alloquitur moesta miseriter voce.

(2) *Inde per aërium* etc. Aliis atque aliis verbis funambulum, designat, quem IVVEN. III, 77 latinis litteris interpretatur *σχολοβάτην*.

(3) *Inde feras volucris* etc. Ludos gladiatorios vocabant venationes, quoties servi cum servis ad spectaculum in arena pugnaturi descenderent; aut homines cum bestiis congredierentur. Bestiarii istiusmodi mortales appellabantur, quorum duplex fuit genus; aut eorum qui cum pantheris aut leonibus digladiarentur, mercede conducti; aut eorum qui ipsi ultro torosos lacertos ostentandi causa sese offerrent ad populi oblectationem. Ob admissa scelera multi ad venationem cogebantur. Plerumque ad bestias Christiani damnabantur, quo tempore imperatores in Christianum nomen saevirent; hocque modo vitam sanctissimam martyrio coronabant.

(4) *hilarem de funere plebem*. Codices nonnulli manuscr. et HEINSIVS *hilaram... plebem*. Sed *hilaris*, *e*, et *hilaris*, *a*, *um*

Mille alia stolidi bacchantia gaudia mundi
 Percensere piget, quae veri oblita Tonantis
 Humanum miseris volvunt erroribus aevum.
 Nemo animum summi memorem Genitoris in altum
 Excitat, ad Caelum mittit suspiria nemo; 380
 Nec, recolens apicem solii natalis, ad ipsum
 Respicit auctorem, nec spem super aëra librat:
 Sed mentem gravidis contentam stertere curis,
 Indigno subdit domino, perituraque pronus (1)
 Diligit; et curvo quaerit terrestria sensu. 385
 Hoc pulchrum, quod terra parit, quod gloria confert
 Lubrica; commendat quod pernicioosa voluptas;
 Quod, velut excitus difflato pulvere ventus,
 Praeterit, exemplo tenuis quod transvolat umbrae.
 His aegras animas morborum pestibus urguet 390
 Praedo potens, tacitis quem viribus interfusum (2)
 Corda bibunt hominum: serit ille medullitus omnes
 Nequitias, spargitque suos per membra ministros.
 Namque illic numerosa cohors sub principe tali
 Militat, horrendisque animas circumsidet armis 395
 Ira, superstitio, moeror, discordia, luxus,
 Sanguinis atra sitis, vini sitis, et sitis auri,
 Livor, adulterium, dolus, obtrectatio, furtum.
 Informes horrent facies habituque minaces:
 Ambitio ventosa tumet, doctrina superbit, 400
 Personat eloquium, nodos fraus abdita nectit.
 Inde canina foro latrat facundia (3) toto.

adiect. vox indiscriminatim apud probos latinos usurpatur pro eo quod est latus, iucundus, gratus.

(1) *perituraque pronus*. In tales homines PERSIVS inclamat: « O curvae in terris animae, et caelestium inanes! » *Sat.* II, 61.

(2) *Praedo, potens*, etc. Vers. spond.

(3) *canina ... facundia*, cuius omnis vis in criminando et conviciando consistit. V. QVINTIL. XII, 9; LACTANT. VI, 18.

Hinc gerit Herculeam vilis sapientia clavam (1),
 Ostentatque suos vicatim Gymnosophistas (2).
 Incerat lapides fumosos idololatri (3) 405
 Relligio, et surdis pallens advolvitur aris.
 Heu quantis mortale genus premit improbus hostis
 Armigeris! quanta ferrata satellite ductor
 Bella gerit! quanta victos ditione triumphat!
 Surgit in auxilium Chananeus (4), atque agmina
 [denset, 410
 Casside terribilis; setarum pondera mento
 Concutiens, dextramque gravi cum cuspidе quassans.
 Ast alia de parte furens exercitus ardet
 Regis Amorrhoei: tum millia Gergeseorum (5)
 Effundunt aciem toto volitantia campo: 415
 Eminus hi feriunt, confligunt comminus illi.
 Ecce Iebusaicae (6) fervent ad praelia turmae,

(1) *Herculeam... clavam*. Philosophi, praesertim cynici, uti Hercules clava, baculo insistentes, sese esse sapientes hoc modo profitebantur. Quare S. AUGUST. *De Civit. Dei*, XIV, 20: « Videmus adhuc esse philosophos, qui non solum amiciuntur pallio, verum etiam clavam ferunt ».

(2) *Gymnosophistas*, eos viros vocabant, qui, uti Indiae gym-nosophistae, in solitudinibus errantes, omnem cultum despiciebantur, et se esso sapientes venditarent.

(3) *Incerat lapides fumosos...* GISEL. — *Incerat fumosos lapides...* THEOL. contra probam metri rationem. De cera, qua lapideas deerum dearumque statuas oblinerent veteribus religionibus addicti, alias obiter diximus; et videbimus I Contra Symmach. 203. — *idololatri* GISELIN. — sed *idololatri* HEINSIUS, qui post GROXOV., iure animadvertit *idololatri*, *icis* neque esse graecam neque latinam vocem adiectivam.

(4) *Chananeus*, pro *Chananaeus*, et vox est trissyllaba, uti trissyllabam fecit noster in *Apoth.* 982, per synizesin quandam. Poëta vero, imagine sumpta septeni populorum, qui contra Israëlitas surrexerant, septem vitia percenset, quibus mortales vexantur.

(5) *Gergeseorum*. Gergeseus populus unam constituit e sex tribubus Chananeorum.

(6) *Iebusaicae*. — GISELIN. *Gebusaicae*.

Aurea tela quibus de sanguine tincta draconis
 Mortifero splendore micant, radiantque necatque (1):
 Nec non terrificas pilis armare catervas 420
 Te, Chettaee iuvat: sed gens Pherezaee sagittis (2)
 Insultat virtute pari, sed dispare ferro.
 Postremum cuneum rex promovet Aeveorum (3),
 Squamosum thoraca gerens de pelle colubri.
 Hic subnixa viris scelerum perversa potestas 425
 Edomat invalidas mentes, quae simplicitate
 Indociles, bellicue rudes sub foedere falso
 Tristis amicitiae primum socia agmina credunt,
 Mammoneamque fidem (4) pacis sub amore sequuntur.
 Mox faciles ad vincla rapi, iuga dura volentes 430
 Addictis subeunt cervicibus, et nebulonum
 Spirituum iussis servire ferocibus optant.
 Ille, supervacuis augens patrimonia fundis,
 Finitinisque inhians, contento (5) limite, agellis,
 Ducitur innexus manicis, et mille catenis 435
 Ante triumphales currus, post terga revinctus,
 Nec se barbaricis addictum sentit habenis: -
 Hic, qui ventosae scandit fastigia famae (6),
 Inflaturque cavo pompae popularis honore,
 Qui summum solidumque bonum putat, ambitionis 440

(1) *radiantque necatque*. — GISELIN. *Mortifero splendore nitent, radiantque micantque*.

(2) *Chettaee* — GISELIN: *Cethae*. — *Pherezaee* — GISELIN: *Ferezea*.

(3) *Aeveorum*. GISELIN. — *Ecaeorum*. THEOL.

(4) *Mammoneamque fidem*, fidem scilicet eorum, quos Mammoneae, seu thesauris unice intentos vides; hanc manimoneam fidem, seu falsam appellat poeta.

(5) *contento limite*. Omnes receptae editt. — HEINSIUS in *Add.* ex EGMOND. *contento limite*, pro eo quod est extenso; sed prior magis placet.

(6) *Ventosae ... famae*. Ventosam gloriam appellat VIRGILIUS, *Aen.* XI, 708.

Crescere successu, praeconum voce trementes
 Exanimare reos, miserorum in corpora fasces
 Frangere, terribiles legum exercere secures;
 In laqueum iam colla dedit, iam compede dura
 Nectitur, et pedibus servilia vincula limat. 445
 Credite, captivi mortales, hostica quos iam
 Damnatos cohibent ergastula, quos famulatu
 Poenarum virtus non intellecta (1) coërcet;
 Haec illa est Babylon (2), haec transmigratio nostrae
 Gentis, et horribilis victoria principis Assur: 450
 Carmine luctifico quam deflens Ieremias (3),
 Orbatam propriis ululavit civibus urbem.
 Num latet, aut dubium est, animas de semine Iacob
 Exsiliū gentile pati: quas Persica regna
 Captivas retinent, atque in sua foedera cogunt? 455
 Illic natali desuescunt vivere ritu,
 Moribus et patriis exutae in barbara iura
 Degenerant, linguamque novam (4), vestemque se-
 Deque profanato discunt sordescere cultu, [quantur,
 Nutricemque abolent petulanti e pectore Sion. 460
 Iam patriae meminisse piget: iam mystica frangunt
 Organa, et externi laudant anathemata (5) regni.

(1) *virtus non intellecta*. Virtus haec, ait Cellarius, « ignorantiam sui et contemptum vindicat famulatu poenarum ».

(2) *Haec illa est Babylon*. Babylon, Chaldaeorum urbs; et mox *Persica regna* daemonis regnum designant. Ita *semen Iacob* Christianos in captivitatem perductos, vinculis peccatorum constrictos, pravisque erroribus de religione circumactos.

(3) *Carmine luctifico*... vers. spond.

(4) *linguamque novam*. Neque linguam tantum, sed et scribendi rationem, quam Hebraei sub Esdra in Chaldaicam converterant, quemadmodum fert eruditorum opinio. Vide sis BR. WALTON. *Proleg.* C. III. : et « GIAN BERNARDO DE-ROSSI, *Della Lingua di Cristo*, Dissert. I. Milano, per Gio. Silvestri, 1842 ».

(5) *laudant anathemata*. A graeco verbo ἀνατίθημι: anathemata proprie fuere donaria diis suspensa et dicata, ad templi ornamentum. V. Ψυχ. 540.

Nonne fuit melius saevum Memphitidis aulae (1)
 Imperium tolerasse patres, penitusque sinistris
 Adsedis focis? positos Pharaonis iniqui 465
 Sub pedibus, limo, et paleis servire paratos,
 Carnis et immodicae spurco ructamine crudos?
 Quo tantum auxilii per prodigialia (2) signa
 Effudit Dominus, populum dum forte rebellem
 Servat ope inmerita, vinclis dum subdita colla 470
 Solvit, et Aegyptum virga serpente coërcet (3)?
 Quid invat aequoreum (4) pelago cedente profundum
 Pulverea calcasse via: quum conscia ponti
 Saxa sub ignoto patuerunt prodita caelo,
 Aruit et medio sitiens in gurgite limus? 475
 Si victor virtute Dei, mediasque tenebras
 Luce columnari (5) scindens exercitus olim,
 Perdidit inventi vallem botryonis (6) opimam?
 Si nescit versare solum, cui melle pereuni
 Gleba fluens niveos permiscet lactea rivos? 480
 Si domitam Ierichon lituis (7), atque aere canoro
 Rursus in antiquos (8) patitur consurgere muros?
 Si ripis reflui Iordanis pellitur, et iam
 Deserit adscriptam dimensa in iugera sortem?

(1) *Memphitidis aulae*, scil. Aegyptiacae. Memphis illustris olim fuit urbs ad Nili ripam occidentalem, de qua V. PLIN. MAIOREM, V, 9, 9.

(2) *prodigialia*. De voce v. *Contra Symm. I.* 451.

(3) *Aegyptum virga serpente coërcet*. De virga in serpentem conversa vide *Exod. VII.*

(4) *Quid invat aequoreum* etc. V. *Exod. XIV.*

(5) *Luce columnari scindens*. V. *Exod. XIII.*

(6) *vallem botryonis opimam*. — male GISEL. *optimam*. Haec ad denotandam regionis Chananaeorum fertilitatem. Vitis botryon est scopus, seu pediculus uvae, ex quo pendent racemi.

(7) *Ierichon*. — GISEL. *Hierichon*. V. *Lex. Pöet. Totius Linguae Lat.* V. LANFRANCHII.

(8) *Rursus in antiquos* etc. V. *Reg. XVI*, 34; et Iosue VI, 26.

Denique si structam tantis sudoribus urbem (1), 485
 Et quae nubigenas transcendunt culmina nimbos,
 Defensare nequit? Si nescit, quis lapis ille est
 Hostibus obsistens, ut inexpugnabile turris
 Praesidium, quem non aerato machina rostro
 Arietat insiliens, nec ferrea verbera quassant? 490
 Angulus hic portae in capite est, hic continet omnem
 Saxorum seriem, constructaque limina firmat,
 Quem qui rite suis per propugnacula muris
 Noverit insertum, seque ac sua moenia vallo
 Praecingat triplici; celsa stans eminus arce 495
 Fretus amore petrae, castis et pervigil armis;
 Non illum regina Tyri, non accola magni
 Euphratis Parthus rapiet, non decolor Indus (2)
 Tempora pinnatis redimitus nigra sagittis.
 Quin si fulmineos cogens ad bella gigantas (3) 500
 Allophylus (4) tua castra velit delere tyrannus,
 Tutus eris, nec te firma statione movebit
 Ipse Charon (5) mundi, numen Marcionis: ipse,
 Qui regit aërio vanas sub sole tenebras.
 Nam vanum quidquid sol adspicit: ex elementis 505
 Cuncta solubilibus fluxoque creamine constant.
 Fallo, creaturam nisi doctor Apostolus omnem
 Subiectam vanis non sponte laboribus orsus,
 Periuro ingemuit miserans servire latroni:

(1) *Urbem*, scil. Hierosolymam. — *culmina transcendunt*: αὑξήσεις, de urbis turribus..

(2) *decolor Indus*. V. infra 635.

(3) *gigantas*. — GISEL. latine *gigantes*.

(4) *Allophylus*: ἀλλόφυλος, externus, alienigena. Graecam hanc vocem saepe usurpavit SVLP. SEVERVS, *Hist. Sacrae* I, ut Philistaeis innueret. Penultima est natura longa, quam tamen latini sine fraude corripuerunt.

(5) *Ipsa Charon mundi*. Tamquam Charon habetur Marcion, qui devios merta'es, sectae suae adstipulatos, ad infererum regna subvectaret.

Errat, ait, qui luctamen (1) cum sanguine nobis, 510
 Et carne, et venis ferventibus, et vitioso
 Felle putat, calidisque animam peccare medullis.
 Non mentem sua membra premunt (2), nec terrea
 [virtus
 Oppugnat sensus liquidos, bellove lacessit;
 Sed cum spiritibus tenebrosis nocte dieque 515
 Congredimur, quorum dominatibus humidus iste
 Et pigris densus nebulis obtemperat aër.
 Scilicet hoc medium, caelum inter et infima terrae
 Quod patet, et vacuo nubes suspendit hiatu,
 Frena potestatum variarum sustinet, ac sub 520
 Principe Belia (3) rectoribus horret iniquis.
 His conluctamur praedonibus, ut sacra nobis
 Oris Apostolici testis sententia prodit.
 Nemo habitum naturae, aut irritamina peccans
 Corporis accuset: facile est frenare rebelles 525
 Adfectus carnis, nimiosque retundere pulsus
 Materiae fragilis, et viscera victa domare.
 Quippe animus longe praestantior, utpote summo
 Aethere demissus, subiectos si velit artus
 Imperio quassare gravi, iussisque severis 530
 Dedere, regnanti Domino (4) vis nulla resistet.
 Maior inest vis illa homini, quae flatile virus

(1) *Errat, ait, qui luctamen* etc. V. S. PAVLI *ad Ephes.* verba VI, 12; quem locum ESTIVS declarat, hisce prudentianis versibus usus.

(2) *Non mentem sua membra* etc. Re'lege ex integro pugnam, quam cum daemone nos instituere fortiter oportet.

(3) *principe Belia. Belial* (uti habet GISELIN.) indecl. et *Belia, ae, m.* ex ISIDORO VIII *Orig.* II. idem valet ac *sine iugo*, estque spiritus nequam, malignus. V. Ψοχ. 714.

(4) *regnanti Domino.* Etenim, uti docet CONCIL. TRID. V, § 5: « licet in nobis concupiscentia ad agonem relicta sit, nocere tamen non consentientibus, sed viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus, non valet. »

Ingerit, et tenuem tenui ferit aëre mentem.
 Parthica (1) non aequè ventos transcurrit arundo,
 Cuius iter nullus potis est comprehendere visus, 535
 Praepes enim volucres dum pennis transvolat auras
 Improvisa venit, nec stridor nuntiat ante
 Adventum leti, quam pectoris abdita rumpat,
 Securam penetrans medicato vulnere vitam.
 Sed magis aligera est, magis et medicata sagitta, 540
 Quam iacit umbrosi dominatio lubrica mundi,
 Eludens excussa oculos, calamique volantis
 Praepete transcursum cordis penetralia figens.
 Nec segnis natura animae est, aut tarda cavendi
 Vulneris: ignitum quoniam Deus indidit olli (2)
 [545

Ingenium purum, sapiens, subtile, serenum,
 Mobile, sollicitum, velox, agitabile (3), acutum:
 Factorem modo casta suum veneretur, et ipsi
 Militet, ac victum proculcet sobria mundum:
 Nil de pestiferis opibus, aut falsificatis 550
 Terrarum spoliis stulto oblectamine libans,
 Nec sub fasce iacens, alieno et dedita regno
 Non queat argutas hostis vitare sagittas.
 Sed quid ego omne malum mundique hominumque
 [maligni
 Hostis ad invidiam detorqueo? quum mala nostra 555
 Ex nostris concreta animis genus, et caput, et vim,
 Quid sint, quid valeant, sumant de corde parenti (4)?

(1) *Parthica... arundo*. Parthos sagittis metuendos veterum historia et poëtae nobis offerunt; qui iaculis veneno medicatis hostibus fugitantes molestiam exhiberent.

(2) *olli*. ἀρχαῖκῶς. V. et 139; 731.

(3) *Mobile... agitabile*. — HEINS. Rectius fortasso *nobile* GISEL.

(4) *de corde parenti*. Curnam parenti? Quia: Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται: διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεύαι, πορ-

Ille quidem fomes nostrorum, et caussa malorum est.
 Sed tantum turbare potest aut fallere, quantum
 Nos volumus, qui decrepito suggesta leoni 560
 Armamenta damus, friget fera futile frendens,
 Humani generis nî per suffragia gliscat.
 Gignimus omne malum proprio de corpore nostrum :
 Ut genuit David, alias pater optimus, unum
 Crimen Abessalon (1): taetrum pater ille, sed unum
 Innocuas inter soboles genuit patricidam, [565
 Ausus in auctorem generis qui stringere ferrum.
 Ah pietas! signis contraria signa paternis
 Egit, et unius commisit sanguinis arma.
 Nostra itidem diros urente propagine natos 570
 Pectora parturiunt, versis qui protinus in nos
 Morsibus insuescunt gignentum vivere poenis:
 Depopulantur enim nimium fecunda parentum
 Viscera, et interitu genitalis stirpis aluntur.
 Progeniem verum ille suam rex utpote summus, 575
 Atque Dei vates, pariturae et virginis auctor,
 Tristibus atque piis (2) variaverat, ut Solomonis
 Frater Abessalon sereret sua crimina iustis
 Pignoribus, dulcemque domum turbaret amaris.
 Sic dignum Salomone nihil (3): nos degener implet 580
 Solus Abessalon, lacerans pia viscera ferro.

νεῖαι, κλοπαί, ψευδοματυρίαι, βλαστημίαι. MATTH. XV, 19;
 SEPTUAG.

(1) *Abessalon*, Ἀβεσσαλώμ, filius regis Davidis.

(2) *Tristibus atque piis variaverat*. Progenies Davidi malis
 piisquo liberis iuxta fuit: Abessalon iniquus, Salomon iustus et
 sapiens quadanteus. Haec Aligherii nostri versus in mentem re-
 vocant, qui leguntur in Divino Poëm. (V. Purg. VII, 121 et seqq.).

(3) *Sic dignum Salomone nihil*, De Salomone Dantes ipse
 in Divino Poëmate (Parad. X, 112):

.... l'alta mente, u' si profondo
 Saver fu messo, che, se il vero è vero,
 A veder tanto non surse il secondo.

Si licet ex ethicis quidquam praesumere, vel si
 De phisicis exempli aliquid: sic vipera (1), ut aiunt,
 Dentibus emoritur fusae per viscera prolis.
 Mater morte sua, non sexu, fertilis, aut de 585
 Concubitu distenta uterum; sed quum calet igni
 Percita foemineo, moriturum obscena maritum
 Ore sitit patulo; caput inserit ille trilingue
 Coniugis in fauces, atque oscula fervidus intrat,
 Insinuans oris coitu genitale venenum. 590
 Nupta, voluptatis vi saucia, mordicus haustum
 Frangit amatoris blanda inter foedera guttur;
 Infusasque bibit, caro pereunte, salivas.
 His pater inlecebris consumitur, at genitricem
 Clausa necat soboles: nam postquam semine adulto 595
 Incipiunt calidis corpuscula parva latebris
 Serpere, motatumque uterum vibrata ferire,
 Aestuat interno pietatis crimine mater,
 Carnificemque gemit damnati conscia sexus,
 Progeniem, saepti rumpentem obstacula partus. 600
 Nam, quia nascendi nullus patet exitus, alvus
 Fetibus in lucem nitentibus excruciat
 Carpitur, atque viam lacerata per ilia pandit.
 Tandem obitu altricis prodit grex ille dolorum (2),
 Ingressum vitae vix eluctatus, et ortum 605
 Per scelus exsculpens. Lambunt natale cadaver
 Reptantes catuli, proles dum nascitur, orba;

(1) *Sic vipera, ut aiunt.* Noster de viperis ea tradit, quae in HERODOTO (*Tal.* III, 9), PLINIO MAIORE (X, c. LXII), AELIANO (*Hist. animal.* I, xxxiv), quaeque in ipso S. BERNARDO (*Serm. Fer.* IV Hebdom. Sanctae § VI) legimus. Sed quantum a veritate erraverint veteres de serpentum natura et genesi, nemo omnium ignorat, qui nonnihil in scientia sit versatus, cui a zoologia nomen est factum. Vide sis de hac re los. GENÈ ticinensis opus: *Dei Pregiudizi popolari intorno agli animali.* Torino, Tip. Ferrero e Franco, 1853, p. 7 et seqq.

(2) *grex ille dolorum* Dictio sensu tincta.

Haud experta diem, miserae nisi postuma matris.
 Non dispar nostrae conceptus mentis : ab ore
 Vipereo infusum sic combibit illa venenum 610
 Coniuge Beliade : sic oscula devorat haustu,
 Interiusque rapit; sic felle libidinis ardens
 Impletur vitiis, perituro mixta marito.

Tunc praegnans letale genus, concepta maligni
 Fert opera ingenii, de semine complicitis hydri; 615
 Quem poenis pensare prius sua facta necesse est
 Corruptae pro stupro animae, proque orbe peremto.
 Ipsam porro animam crudelia vulnera carpunt
 Mille puerperiis, soboles dum parturit ex se
 Contra naturam genitas, peccamina crebra 620
 Scilicet, et pastos (1) materno funere natos.

Hinc illa est Domini iusta obiurgatio Christi (2):
 Nonne pater daemon, vos increpo peccatores (3),
 Concubitu carnis, semen sitientis iniquum
 Vos genuit? Sanctum, lector, percense Volumen (4):
 [625

Quod loquor, invenies Dominum dixisse profanis
 Vera obiectantem mortalibus: ex Patre nam vos
 Esse meo genitos pietas, ait, ipsa probaret,
 Ac pietatis opus. Proh coeca libido! quid hoc est?
 Quod quum se thalamis desponsam mens bona iu-
 [stis 630

Noverit, inque torum Regis (5) nuptura vocetur,

(1) *et pastos... natos.* — GISELIN. in margine edit. suae :
et 1 artos.

(2) *Hinc illa est Domini iusta obiurgatio.* V. IOAN. Evang.
 VIII, 44.

(3) *Nonne pater....* vers. spond.

(4) *percense Volumen.* Codd. Vatic., — WEITZIVS, cum quo
 GISELIN. *percurrere*; — alii *perquire*. Nos retinuiamus *percensē*,
 quod verbum hic usurpatur ut tertiae coniugat. Vide Περὶ Στρεφ.
 V, 10, et 60.

(5) *inque torum Regis*, scil. Christi. V. PAVL. ad IX, 2.

Et Regis semper iuvenis, senioque repulso,
 Divinum decus aeterno servantis in ore;
 Malit adulterium, fulvo (1) et se munere vilem
 Vendat nocticolae spurcis complexibus Indi (2), 635
 Aspernata Dei fusam per virginis artus
 Progeniem, dulcesque vocans in fornice natos? (3)
 Sentio quam contra moveat pellacia litem:
 Quo dente obnitens spinosa calumnia pugnet,
 Nosque lacescito vocet ad luctamina vero. 640
 Si non vult Deus esse malum, cur non vetat (4)?
 [inquit.

Nil refert, auctor fuerit, factorque (5) malorum:
 Anne opera in vitium sceleris pulcherrima verti,
 Quum possit prohibere, sinat? quod si velit omnes
 Innocuos agere Omnipotens, nec sancta voluntas 645
 Degeneret, facto nec se manus inquinet ullo.
 Condidit ergo malum Dominus, quod spectat ab alto,
 Et patitur, fierique probat, tanquam ipse creârit.
 Ipse creavit enim, quod quum discludere possit,
 Non abolet, longoque sinit grassarier (6) usu. 650
 Damna aures, Pater alme, meas, et claude meatus
 Obbrutescentis capitis, ne pervia tales
 Concipiat flexura sonos: est perdere tanti
 Exstinctum vitae officium de parte cerebri.

(1) *fulvo*.... *munere*: auro. — GISELIN. *furvo*, sed in margine *fulvo*.

(2) *nocticolae*... *Indi*. Indi propter oris nigritudinem daemonos dicti. V. et supra v. 498, 499.

(3) *vocans in fornice natos*. Intellige: natos in locis impuratis a peccatorum foeditate ad se Deus invitat ac revocat.

(4) *cur non vetat?* Contra Marcionem Lib. XI TERTULLIANVS huic difficultati occurrit.

(5) *factorque malorum*. Factor est auctor; et codd. mss. Vatic. lectionem hanc exhibent; alii *fautorque*, quod minus est.

(6) *grassarier*: *παράγ*.

Immunem modo sese anima, expertemque ne-
[fandi 655

Auditus, felix stolidam conservet ab aure.

Quis ferat haec iniecta Deo convicia? qui se

Divinis meminit praecellere nobilitatum

Muneribus? multa ut taceam, vel sola benignum

Res probat esse Deum, vetiti quod amore perem-
[tos (1) 660

Excitat e tumultis homines, regnique per aevum

Participes iubet esse sui: qui si foret auctor,

Servatorque mali, numquam post damna salutis,

Peccantumque obitus, redivivam ferre medalam

Vellet, et amissos ope restaurare secunda. 665

Labi hominis, servare Dei est (2): meritis perit iste:

Ille abolet pereuntis opus, meritumque resolvit.

Argumentum ingens, Dominum, qui talia praestet,

Nolle malum, nec, quod post abluit, ante probare.

Invito ne aliquis potis est peccare Tonante: 670

Cui facile est in corde hominis componere sensus,

Quos libeat, fibrasque omnes animare pudicis

Pulsibus, et totum venis infundere honestum?

Nescis, stulte, tuae vim libertatis ab ipso

Formatore datam? nescis ab origine quanta 675

Sit concessa tibi famulo super orbe potestas,

Et super ingenio proprio, laxaeque soluto

Iure voluntatis: liceat cui velle, sequique

Quod placitum, nullique animum subiungere vinclo?

An quum te dominum cunctis quaecumque creârat, 680

Praeficeret, mundumque tuis servire iuberet

Imperiis; quumque arva, polum, mare, flumina, ventos

(1) *peremptos*. — GISELIN. *peremptos*.

(2) *Labi hominis; servare Dei est*. Ex OSEA hanc optimam sententiam deprompsit noster (XIII, 9); quae equidem consentanea est doctrinae de Praedestinatione et Gratia divina.

Dederet, arbitrium de te tibi credere avarus
 Nollet, ut indigno, libertatemque negaret?
 Quale erat, electus magni rex orbis ut esset, 685
 Non rex ipse sui, curto foedatus honore?
 Nam quis honos domini est, cuius mens libera non
 [est,
 Una sed impositae servit sententia legi?
 Quae laus porro hominis (1), vel quod meritum, sine
 [certo
 Inter utramque viam discrimine vivere iuste? 690
 Non fit sponte bonus, cui non est prompta potestas
 Velle aliud, flexosque animi convertere sensus.
 Atqui nec bonus est, nec conlaudabilis ille,
 Qui non sponte bonus: quoniam probitate coacta
 Gloria nulla venit, sordetque ingloria virtus. 695
 Nec tamen est virtus, nî deteriora refutans
 Emicet, et meliore viam petat indole rectam.
 Vade, ait ipse Parens, opifexque et conditor Adae;
 Vade, homo, et adflatu nostri praenobilis oris,
 Insubiecte, potens, rerum arbiter, arbiter idem (700)
 Et iudex mentis propriae: mihi subdere soli
 Sponte tua, quo sit subiectio et ipsa soluto
 Libera iudicio. Non cogo, nec exigo per vim,
 Sed moneo iniustum fugias, iustumque sequaris.
 Lux comes est iusti: comes est mors horrida ini-
 [qui. 705
 Elige rem vitae, tua virtus (2) temet in aevum
 Provehat, aeternum damnet tua culpa vicissim,

(1) *Quae laus porro hominis.* S. AUGUST. *contra Fortunat. Manich.* Disput. II notat: « Liberum arbitrium, si non dedisset Deus, iudicium puniendi nullum iustum esse posset, nec meritum recte faciendi. » Versibus hanc sententiam polivit A. PROSPER. « *De Ingratis* », v. 410.

(2) *tua virtus*, sed divina gratia roborata. V. *Apoth.* v. 880.

Praestet et alterutram permissa licentia sortem.
 Hac pietate vagus (1), et tanto munere abundans,
 Transit propositum fas, et letalia (2) prudens 710
 Eligit: atque volens illud magis utile retur,
 Quod, prohibente Deo, persuasit callidus anguis.
 Persuasit certe hortatu, non impulit acri
 Imperio. Hoc mulier rea criminis exprobranti (3)
 Respondit Domino: suadelis se malefabris (4) 715
 Inlectam, suasisse viro: vir et ipse libenter
 Consensit. Licuit ne hortantem spernere recti
 Libertate animi? Licuit; namque et Deus ante
 Suaserat, ut meliora volens sequeretur; at ille
 Spernens consilium, saevo plus credidit hosti. 720
 Nunc inter vitae dominum, mortisque magistrum
 Consistit medius: vocat hinc Deus, inde tyrannus
 Ambiguum, atque suis se motibus alternantem (5).
 Accipe gestarum monumenta insignia rerum,
 Praelusit quibus historia (6) spectabile signum. 725
 Loth fugiens Sodomis ardentibus, omnia secum
 Pignora cara domus properabat, sede relicta,
 Nubibus urbicremis (7) subducere, sulphure quum
 [iam,
 Nimboso ignitus caelum subtexeret aër,
 Flagrantemque diem crepitans incenderet imber. 730

(1) *Hac pietate vagus*. Pentemimerem habes, et caesuram longam. V. et 877. — WEITZIVS ex nonnullis Codicibus Vaticc. *hac pietate vijens*.

(2) *prudens Eligit: atque volens*. V. S. AVGUST. *De Civitate Dei*, XIV, c. II.

(3) *exprobranti* vers. spond.

(4) *suadelis malefabris*. Male excogitatis, dolosis. V. *Gen.* III, 14. *Malefaber, abra, brum* appositum est prudentianum.

(5) *Ambiguum* etc. Vers. spond.

(6) *Praelusit quibus historia*. V. *Genes.* XIX, 27.

(7) *Nubibus urbicremis*: quae nubes urbem cremarent, incendio absumerent. *Urbicremus* vox adiect. a Prudentio tantum usurpata.

Angelus hanc hospes legem praescripserat ollis (1),
 Emissus virtute Dei sub imagine dupla (2);
 Omnis ut e portis iret domus, atque in apertum
 Dirigeret constans oculos, nec pone reflexo
 Lumine regnantes per moenia cerneret ignes. 735
 Nemo memor Sodomae, quae mundi forma cremandi
 [est,

Ut semel e muris gressum promoverit, ore
 Post tergum verso, respectet fûnera rerum.
 Loth monitis sapiens obtemperat, at levis uxor
 Mobilitate animi (3) torsit muliebre retrorsus 740
 Ingenium, Sodomisque suis revocabilis haesit (4).
 Traxerat Eva virum dirae ad consortia culpae:
 Haec peccans sibi sola perit, solidata metallo
 Diriguit fragili, saxumque liquabile (5) facta.
 Stat mulier (6), sicut steterat prius, omnia servans
 [745

Caute sigillati longum salis effigiata,
 Et decus, et cultum, frontemque, oculosque, comamque,
 Et flexam in tergum faciem, paullumque relata
 Menta retro, antiquae monumenta (7) rigentia noxae,
 Liquitur illa quidem salsis sudoribus uda; 750

(1) *ollis*: archaismus pro *illis*.

(2) *sub imagine dupla*. V. *Apoth.* v. 30.

(3) *Mobilitate animi*. Recte de Lothi uxore. Orpheum Virgilianum noster hic in memoriam nobis revocat, Euridicem, contra quam debuerat, respicientem (*Georg.* IV, 490). De mobili feminarum iugenio PETRARCHA « *Femmina è cesa mobil per natura* ».

(4) *revocabilis*. Satis significans epith.

(5) *liquabile*, fusile. Invenies vocem in Apolog. AVRELII.

(6) *stat mulier*. Utrum aevo prudentiano statua salis illa, in quam, propter vetitam respiciendae Sodomae incensae cupiditatem Lothi uxor fuit conversa, adhuc staret nec ne, rem in medium linquamus. Ceterum adi *Lettres des Juifs à M. de Voltaire à Paris, 1781*, ubi res ad rectas criticae historiae regulas est revocata.

(7) *monumenta*. — GISELIN. *munimenta*.

Sed nulla ex fluido plenae dispendia formae
 Sentit deliquio: quantumque armenta saporum
 Attenuant saxum, tantum lambentibus humor
 Sufficit, attritamque cutem per damna reformat.
 Hoc meruit titulo peccatrix femina sisti, 755
 Infirmum, fluidumque animum per lubrica solvens
 Consilia, et fragilis iussa ad caelestia voti.
 Propositum contra non commutabile servat
 Loth ingressus iter, nec moenia respicit, alto
 In cinerem conlapsa rogo, populumque perustum, 760
 Et mores populi, tabularia (1), iura, forumque,
 Balnea, propolas meritoria, templa, theatra,
 Et circum cum plebe sua, madidasque popinas.
 Quidquid agunt homines, Sodomorum incendia iustis
 Ignibus involvunt, et, Christo iudice, damnant. 765
 Haec fugisse semel satis est; non respicit ultra
 Loth noster; fragilis sed coniux respicit, et, quae
 Fugerat, inverso mutabilis ore revisit,
 Atque inter patrias perstat durata favillas.
 En tibi signatum libertatis documentum: 770
 Quo (2) voluit nos scire Deus, quodcumque sequen-
 [dum est,
 Sub nostra ditione situm; passimque remissum,
 Alterutram calcare viam. Duo cedere iussi
 De Sodomis, alter se proripit, altera mussat.
 Ille gradum celerat fugiens, contra illa renutat. 775
 Liber utrique animus, sed dispar utrique voluntas.

(1) *tabularia*. Tabularium locus, ubi tabulae litteratae, instrumenta, epistolae actaque publica asservantur: nos diceremus *un archivio*. — *Propolas*. — Προπόλης est dardanarius, qui res minoris emptas maioris utcumque extrudit; nos propolam more nostro diceremus, *un rivendugliolo*, *un rigattiere*. Hic vox est pro loco posita, ubi istiusmodi negotiatores adstant. Prima syllaba producitur, quod Lucilio, aliisque usuvenit.

(2) *Quo voluit*. — GISELIN. in margine: *Quod voluit*.

Dividit huc illuc rapiens sua quemque libido.
 Talem multa Sacris speciem notat orbita Libris.
 Adspice Ruth (1) gentis Moabitidis, et simul Orphan.
 Illa socrum Noemin fido comitatur amore, 780
 Deserit haec: atquin (2) thalamis et lege iugali
 Exutae, Hebraeisque toris, sacrisque vacantes,
 Iure fruebantur proprio. Sed pristinus Orphae
 Fanorum ritus praeputia barbara suasit
 Malle, et semiferi stirpem nutrire Goliae (3). 785
 Ruth, dum per stipulas agresti amburitur aestu,
 Fulcra Booz meruit, castoque adscita cubili
 Christigenam fecunda domum, Davidica regna
 Edidit, atque Deo mortales miscuit ortus (4).
 Saepe egomet (5) memini fratres geminos ad hiul-
 [cum 790

Pervenisse simul bivium, nutante inventa;
 Et dubitasse diu bifido sub tramite, quodnam
 Esset iter melius: quum dextrum spinea silva

(1) *Adspice Ruth.* V. RUTH. I.

(2) *atquin.* — GISELIN. *atqui.*

(3) *stirpem nutrire Goliae.* Orpham fuisse Goliae matrem CELLARIUS existimat erui posse ex Iudaeorum fabulis, ad quas licet poëtis tuto adire.

(4) *ortus.* Alii *artus.*

(5) *Saepe egomet* etc. Fabula de Hercule adolescentiore, qui in loco quodam, unde duae viae diverse abirent, inter Virtutem et Voluptatem contentionem habuit, ita placuerat veteribus, ut alii alio modo eam proposuerint. Cebes in *Tabula*; Max. Tyrius in *Dissert.* XX; Aristophanes in *Pluto*, qua in comoedia Plutonem divitiarum praesidem Paupertatemque altercantes inducit; Lucianus in *Somno* loquentes facit Artem Statuariam et Eru-ditionem; S. Gregorius Nazianzenus in Carmine *de Somnis suis* inter se Sanctimoniam et Temperantiam certantes videmus; Clemens autem Alexandrinus in *Stromat.* V hanc fabularem historiam induxit. Nemo autem omnium pulchrius Herculem in bivio haerentem depingit, quam Xenophon ille in *L.* II, 21 *Memo-rabil. Socrat.*, ubi Prodicus Cui historiam de Hercule in medium ponit; quam non vos pudeat, studiosi tirones, Leopardianis colo-ribus interpretatum, legero.

Sentibus artaret (1), scrupolosaque semita longe
 Duceret aërium clivoso margine callem. . 795
 At laevum, nemus umbriferum per amoena vireta
 Ditibus ornaret pomis, et lene iacentem .
 Planicies daret ampla viam; squalentibus unum
 Contentum spinis reptasse per ardua saxa :
 Porro alium campo sese indulsisse sinistro, 800
 Illum sidereis (2) caput immiscere propinquis,
 Hunc in coenosas subito cedissee paludes.
 Omnibus una subest natura, sed exitus omnes
 Non unus peragit, placitorum segrege forma.
 Haud secus, ac si olim (3) per sudum lactea forte
 [805

Lapsa columbarum nubes descendat in arvum
 Ruris frugiferi, laqueos ubi callidus auceps
 Praetendit, lentoque inlevit vimina visco,
 Sparsit et insidias siliquis, vel farre doloso :
 Inliciunt alias fallentia grana, gulamque 810
 Innectunt avidam tortae retinacula setae,
 Molle vel implicitas gluten circumligat alas :
 Ast aliae, quas nullus amor prolectat edendi,
 Gressibus innocuis sterili spatiantur in herba,
 Suspectamque cavent oculos convertere ad escam. 815
 Mox ubi iam caelo revolandum, pars petit aethram
 Libera sideream, plaudens super aëra pennis;
 Pars captiva iacet, laceris et saucia plumis
 Pugnat humi, et volucres nequidquam suspicit auras.
 Sic animas caeli de fontibus unicoloras (4) 820
 Infundit natura solo; sed suavis istis

(1) *artaret.* — GISEL. *arctaret.* — *margine callem.* = GISEL. *tramite callem* in margine edit. suae.

(2) *sidereis.* — GISEL. *sideribus.*

(3) *Haud secus, ac si olim* etc. Callidum columborum venatum habes.

(4) *unicoloras.* *Unicolor, oris*, vox adiect. comm. generis est quidquid unum colorem praesefert. Vox latinissima. Sed *unicolorus, a*, *uni* prudentianum omnino.

Devinctae inlecebris (1) retinentur, et aethera paucae
 Conscendunt reduces: multas viscosus inescat
 Pastus, et ad superas percurrere non sinit auras.
 Praescius inde Pater liventia tartara plumbo 825
 Incendit liquido, piceasque bitumine fossas
 Infernalis aquae furvo suffodit Averno,
 Et Phlegethonteo sub gurgite sanxit edaces
 Perpetuis scelerum poenis (2) inolescere vermes.
 Nôrat enim flatu ex proprio vegetamen (3) inesse 830
 Corporibus nostris, animamque ex ore perenni
 Formatam non posse mori, non posse vicissim
 Pollutam vitiis sursum ad convexa reverti
 Mersandam penitus puteo ferventis abyssi.
 Vermibus et flammis et discruciatibus aevum 835
 Immortale dedit, senio ne poena periret
 Non pereunte anima. Carpunt tormenta (4), fo-
 [ventque
 Materiam sine fine datam: mors deserit ipsa
 Aeternos gemitus, et flentes vivere cogit.
 At diversa procul regionibus in Paradisi 840
 Praemia constituit maiestas gnara futuri
 Spiritibus puris, et ab omni labe remotis:
 Quique Gomorraeas (5) non respexere ruinas;
 Aversis sed rite oculis post terga, tenebras

(1) *inlecebris*. — *illecebris* GISELIN.

(2) *perpetuis scelerum poenis*. V. ISAI., LXVI.

(3) *vegetamen*. Vidimus, in Hamartig. v. 299.

(4) *Carpunt tormenta* etc. Reproborum poena in inferis aeterna in mentem nobis revocat historiam fabularem de Tityo, cuius iccur Iuppiter vulturibus laniandum apposuit hae lege, ut consumptum iterum iterumque renasceretur. Huc respiciant quidam crudituli, qui Vinc. Iobertio philosopho Taurinensi facile adstipulantur, falso docenti reorum tormenta in inferis non esse aeternum duratura. V. PROTOLOGIA, *Opera postuma edita da Gius. Massari, Vol. II. p. 668*; et alibi.

(5) *Gomorraeas*; — *Gomorrhaeas* GISELIN.

Liquerunt miseri properanda pericula (1) mundi. 845
 Ac primum facili referuntur ad astra volatu :
 Unde fluens anima structum vegetaverat Adam.
 Nam, quia naturam tenuem declivia vitae
 Pondera non reprimunt, nec tardat ferrea compes ;
 Concretum celeri relegens secatur aëra lapsu, 850
 Exsuperatque polum fervens scintilla remensum,
 Carcereos exosa situs, quibus haeserat exsul.
 Tunc postliminio (2) redeuntem suscipit alto
 Cana Fides gremio, tenerisque oblectat alumnam
 Deliciis, multos post diversoria carnis, 855
 Ore renarrantem querulo, quos passa, labores.
 Illic purpureo latus exporrecta cubili
 Floribus aeternis spirantes libat odores ;
 Ambrosiumque bibit roseo de stramine rorem (3).
 Ditibus, et longo fumantibus intervallo (4), 860
 Fluminaque, et totos caeli sitientibus imbres,
 Implorata negat digitum insertare palato,
 Flammaramque apices humenti extinguere tactu.
 Nec mirere locis longe distantibus inter
 Damnatas iustasque animas concurrere visus 865

(1) *properanda pericula* : tenebras liquerunt propere fugiendas.

(2) *postliminio*. PAVLVS in *Digest.* XLIX, Tit. 15 de postliminio haec habet : « est ius amissae rei recipiendae ab extraneo, et in statum pristinum restituendae, inter nos ac liberos populos regesque, moribus, legibus constitutum. »

(3) *roseo de stramine*. VATIC. unus m.ss. et GISELINVS *gramine*. Sed *stramine* tenenda lectio; stramen enim idem valet ac stramentum. Hic vero post hunc versum 859 sex consequuntur in vulgatis editt.; quos poteris legere in editione Giseliniana, Parisiis edita an. M.D.LXII; et recipiunt WEITZIVS et CHAMILLARDVS. Eos HEINSIVS e contextu expunxit, utpote qui nihil probabile contineant; immo ordinem orationis prudentianae conturbant.

(4) *Ditibus...* vers. habes spond. — *Implorata negat digitum...* Divitis Epulonis et Lazari mendici parabolam legimus Lvc. XVI, 19.

Conspicuos, meritasque vices per magna notari
 Intervalla, polus medio quae dividit orbe.
 Errat, quisque animas nostrorum fine oculorum
 Aestimat; involvit vitreo quos lucida palla
 Obiice (1): quis speculum concreta coagula texunt, 870
 Impediuntque vagas obducto humore fenestras.
 Numne animarum oculis denso vegetamine (2) guttae
 Volvuntur teretes? aut palpebralibus (3) extra
 Horrescunt setis, ciliove umbrante teguntur?
 Illis viva acies, nec pupula parva, sed ignis 875
 Traiector nebulae, vasti et penetrator operti est.
 Nil ferrugineum solidumve mentibus (4) obstat,
 Nocturnae cedunt nebulae: nigrantia cedunt
 Nubila: praetenti cedit (5) teres area mundi.
 Nec tantum aërios (6) visu transmittit hiatus 880
 Spiritus, oppositos sed transit lumine montes,
 Oceani fines, atque ultima litora Thulae (7)
 Transadigit (8), volucresque oculos in Tartara mittit.
 Nostris nempe omnes pereunt sub nocte colores

(1) *Obiice*. syniz., qua duo vocales in unum quasi subsi-
 dunt, unamque syllabam faciunt. V. et *Hamart*. infra 877, et 903.

(2) *vegetamine*. V. supra 299.

(3) *palpebralibus*... *setis*. Oculi ad defensionem vallo pilo-
 rum muniuntur. Palpebralis vox adiect. est a Prudentio conficta.

(4) *Nil ferrugineum solidumve mentibus obstat*. — Si velis
 effugere penthemimerem, variam lectionem amplectitor GISELINI,
 quae sic est « *Nil ferrugineum solidumve tumentibus obstat* ».

(5) *praetenti*: ante extensi, protenti, oppositi.

(6) *Nec tantum aërios* etc. Vim potentiamque animae hu-
 manae adverte, quam mirifice depingit noster.

(7) *ultima litora Thulae*. GISEL. *litora Thyles*. De insula,
 quam omnes veteres ultimam orbis terrarum dixerunt, vide sis
 VINC. LANFRANCHII *Lexicon Poëtic. totius Linguae Latinae, ex
 off. Regia edit. an. m.dccc.xc*. Hic autem haud abs re erit beni-
 gnum lectorem animi humani admirabilem naturam virtutesque
 notare, quam MARCVS MANILIUS in *Astronomicor.* Lib. V iam
 deformaverat.

(8) *transadigit*. — GISEL. *transcurrit*.

Visibus, et coeco delentur tempore formae. 885
 Numquid et exuti membris, ac viscere perdunt
 Agnitione notas rerum, vel gressibus errant?
 Una animas semper facies habet, et color unus
 Aëris, ut cuique est meritorum summa, sinistri,
 Seu dextri; alternas nec commutabile tempus (1) 890
 Convertit, variatque vices: longum atque perenne est
 Quidquid id est: unus volvitur sua saecula cursus.
 Expertus dubitas animas percurrere visu
 Abdita corporeis oculis; quum saepe quietis
 Rore soporatis cernat mens viva remotos, 895
 Distantesque locos, aciem per rura, per astra,
 Per maria intendens; nec enim se segregat ipsa
 Ante obitum vivis ex artubus, aut fugit exsul
 Sanguinis, et carnis penetralia, seque medullis
 Exiit, abductamve abigit de pectore vitam, 900
 Viscerea sed sede manens, speculatur acutis
 Omnia luminibus: et qua circumtulit acrem
 Naturae levis intuitum, nullo obiice (2) rerum
 Disclusa, ante oculos subiectum prospicit orbem,
 Atque orbis sub mole situm sordens elementum. 905
 Obiacet interea tellus, nec visibus obstat.
 Quin si stelligerum vultus convertat ad axem,
 Nil intercurrentis obtutibus, impedit ignem
 Pervigilis animae: quamvis denseta (3) graventur
 Nubila, et opposito nigrescat vellere caelum. 910
 Sic arcana videt tacitis cooperta futuris, (4)
 Corporeus Ioannis (5) adhuc: nec carne solutus,

(1) *alternas nec commutabile tempus*. V. ECCLES. XI, 3.

(2) *obiice* — THEOL. *obice*; sed *obiice* per syniz. praestat, V. 869.

(3) *denseta*. Densetus, a *denseo*, *es*; et dicitur quidquid sua natura densus, spissus est: aliud est *densatus* a *deusando*, quod ab alio est quasi condensatus.

(4) *futuris*. — GISEL. in marg. *figuris*.

(5) *Ioannis*. V. ΚΑΘ' ἤμ. VI, 108.

Munere sed somni (1), paulisper carne sequestra
 Liber ad intuitum, sensuque, oculisque peragrans,
 Ordine dispositos venturis solibus annos (2) 915
 Procinctum videt angelicum, iam iamque cremandi
 Orbis in excidium, raucos et percipit aure
 Mugitus gravium mundi sub fine tubarum.

Haec ille ante obitum, membrorum carcere septus
 Secedente anima, non discedente videbat. 920

Nonne magis flatus sine corpore cuncta notabit,
 Corporis involucris tumultu frigente repōstis?

Certa fides, rapidos (3) sub terna nocte caminos,
 Qui pollutam animam per saecula longa perenni
 Igne coquunt, oculis longum per inane remoti (4)
 [925]

Pauperis expositos: nec secius aurea dona

Instorum dirimente chaos (5), rutilasque coronas

Eminus ostendi poenarum carcere mersis.

Hinc Paradisicolae post ulcera dira beato

Proditur infelix, ululans in peste reatus, 930

Spiritus; inque vicem meritorum mutua cernunt.

(1) *munere sed somni*. Vide in Καθ'ημ. VI, 84 quae annotavimus.

(2) *Ordine dispositos venturis solibus annos*. Qui in Apocalypsis librum studium et operam contulerunt, plerique omnes contendunt ea quae S. IOANNES a cap. IV ad XXI conguessit, id temporis spatium complecti, quod ab adventu I. CHRISTI pertinet ad saeculi mundani finem. Sed orationis obscuritas qua divinus hic liber obtegatur, multos in multas aberrationes impulit.

(3) *Certa fides* etc. Dubium non est quin iusti, cum Christo in caelo beatitudine potiti, ignem tormentaque cernant quibus vexantur in inferis improbi; quique sanctorum item cumulatam gaudium oculis intemescant. V. LVC. XVI.

(4) *per inane remoti* — GISEL. *per inane remotis*.

(5) *dirimente chaos*. Chaos pro spatio, abyssu, vastitate hianti et patenti. Alios vocis intellectus annotavimus in Καθ'ημερ. IX, 81, etc.

— « O Dee (1) cunctiparens, animae dator, o Dee
[Christe,

Cuius ab ore Deus subsistit Spiritus unus:
Te moderante regor, te vitam principe duco,
Iudice te pallens trepido, te iudice eodem 935
Spem capio, fore, quidquid ago, veniabile (2) apud te,
Quamlibet indignum venia faciamque loquarque.
Confiteor: dimitte libens, et parce fatenti:
Omne malum merui; sed tu bonus arbiter, aufer
Quod merui: meliora favens largire precanti. 940
Dona animae quandoque meae, quum corporis huius
Liquerit hospitium, nervis, cute, sanguine, felle,
Ossibus exstructum, corrupta quod incola luxu
Heu nimium complexa fovet: quum flebilis hora
Clauserit hos orbes, et conclamata (3) iacebit 945
Materies, oculisque suis mens nuda fruetur.
Ne cernat (4) truculentum aliquem de gente latronum

(1) *O Dee cunctiparens*. Poëta ad Deum humili et submissa prece conversus carmini de Hamartigenia finem imponit. Adnotare opus non est *Deus* in casu vocandi, non *dee* esse scribendum; sed Prudentium in aestu scribendi populari fortasse consuetudini sese composuisse. — *Cunctiparens*, V. *Ἡερὶ Στεφ.* XIV, 128.

(2) *Veniabile*. Venia dignum. V. SIDON. IX. Ep. I. et SALVIAN. *adversus Avaros*.

(3) *conclamata*... *Materies*. Morti debita; quum mihi iam mortuo parentes proximi iam dixerint sollemne illud: conclamatum est! Lucanus *Phars.* 11, 22 corpora conclamata ait ea iacere, in quibus nulla spes vitae restat.

(4) *Ne cernat* etc. Ne quis daemonum maculis me plenum cernens, secum trahat tamquam praedam in inferorum specus. Quae postrema hispani poëtae verba in mentem renovant HIERONYMI VIDAE Cremonensis preces, quas demisso animo Deo Opt. Max. fudit initio hymni primi *De Rebus Divinis*, quum ait:

Quae tua magna quidem in genus indulgentia nostrum est,
Da, Pater, extremae quum vitae advenerit hora,
Te praesente mori, nil me terrentibus umbris,

Immitem, rabidum, vultuque, et voce minaci
 Terribilem, qui me maculosum adspergine morum
 In praeceps, ut praedo, trahat, nigrisque ruentem
 [950]

Immergat specubus, cuncta exacturus ad usque
 Quadrantem minimum damnosae debita (1) vitae.
 Multa in thesauris Patris est habitatio, Christe,
 Disparibus discreta locis: non posco beata
 In regione domum; sint illic casta virorum 955
 Agmina, pulvereum quae dedignantia censum
 Divitias petiere tuas: sit flore perenni
 Candida virginitas, animum castrata recisum!
 At mihi Tartarei satis est si nulla ministri
 Occurrat facies, avida nec flamma gehennae 960
 Devoret hanc animam, mersam fornacibus imis.
 Esto: cavernoso, quia sic pro labe necesse est
 Corporea, tristis me sorbeat ignis Averno:
 Saltem mitificos incendia lenta vapores
 Exhalent, aestuque calor languente tepescat: 965
 Lux immensa alios, et tempora vincta coronis
 Glorificent; me poena levis clementer adurat. » —

Inque tuos animam amp'exus effundere ovanem:

Hoc tantum mihi, plura aliis optantibus, adde.

V. Hieron. Vidae Hymn. I *Deo Opt. Max.* v. 76 et seqq.

(1) THEOLIVS, refragante presodia: *debitae*. — GISELIN. *debita*.

III

PSYCHOMACHIA

PSYCHOMACHIA^{*)}

PRAEFATIO

Senex fidelis (1), prima credendi via,
Abram, beati seminis serus pater,
Adiecta cuius nomen auxit syllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo.
Senile pignus qui dicavit victimae, 5
Docens ad aram quum litare quis velit,
Quod dulce cordi, quod pium, quod unicum,
Deo libenter offerendum credito.

(*) Didacticam opellam, quae in peccati originem inquirat, scilicet *Hamartigeniam* excipit *Ψυχμαχία* (latine *Animi Pugna*), magnis laudibus GASPARIS BARTHII in *Adversarior. Lib. XXI* distincta. In hac Prudentius singulare nobis ob oculos certamen per partes offert; suntque I. *Fidei* et *Idololatriae*; — II. *Pudicitiae* et *Libidinis*; — III. *Patientiae* et *Irae*; — IV. *Superbiae* atque *Humilitatis*; — V. *Luxuriae* et *Sobrietatis*; — VI. *Avaritiae* et *Largitatis*; — VII. *Concordiae* et *Discordiae*. In praefatione lectorem christianum vult monitum poëta, si e pugna victor discedere velit, Abrahami vestigiis sibi esse insistendum, de quo in *Geneseos* libro XV legimus: — « Credidit Deo, et reputatum est illi ad iustitiam ». — Occasionem nactus hic suis laudibus non defraudabo IULIANVM ANNIBALLIVM polit. litterar. Doctorem, qui Mutinae anno MDCCCLXXII primus Italorum, italicis modis aptavit prudentiaum *Ψυχμαχίαν*. Non equidem omnino centum et octoginta illa octastica, quibus Anniballius Animi Pugnam prudentianam est complexus, iis poëticis luminibus splendent, quibus detineantur morosi lectores; at satis expressum et ad veritatem exornatum poëma nemo negabit. V. « La Psicomachia o la battaglia dell'anima, di M. Aurelio Prudenziò, prima versione italiana, del professore GIULIANO ANNIBALLI. Modena, tipi dell'Imm. Concezione, anno MDCCCLXII ».

(1) *Senex fidelis*. Abrahamum, *serum patrem* vocat, quod annos centum natus, filium Isaacum ex sese genuit. Ex Isaaco

Pugnare nosmet (1) cum profanis gentibus
 Suasit, suumque suasor exemplum dedit; 10
 Nec ante prolem coniugalem gignere
 Deo placentem (2), matre virtute editam,
 Quam strage multa bellicosus spiritus
 Portenta cordis servientis (3) vicerit.
 Victum feroces forte reges coeperant 15
 Loth, immorantem criminosi urbibus
 Sodomae et Gomorrhæ: quas fovebat advena
 Pollens honore patruelis gloriæ (4).
 Abram, sinistris excitatus nuntiis,
 Audit propinquum sorte captum bellica 20
 Servire duris barbarorum vinculis:
 Armat trecentos terque senos vernulas,
 Pergant ut hostis terga euntis cadere,
 Quem gaza dives, ac triumphus nobilis,
 Captis tenebat (5) impeditum copiis. 25
 Quin ipse ferrum stringit, et, plenus Deo,
 Reges superbos, mole praedarum graves

autem, *beato semine*, IESVS CHRISTVS fuit. Abram latine significat *patrem excelsum*; eius autem nomen adspirationem inter duo alpha recepit; Abrahamusque est dictus, ut significaret, eum fere multarum gentium parentem. Vocis penultima apud scriptores christianos anceps habetur, quamquam, si originem hebraicam spectes, esset certe producenda. V. MAZUCHIVM, *Spicil. Bibl.* Tom. I, pag. 83. — *prima credendi via*. — GISELIN. *prima credendi via est*.

(1) *pugnare nosmet*. Abrahamus filium ex Sara uxore suscepit, postquam in quatuor reges congressus, victor domum discesserat. Ad sensum anagogicum hoc Abrahæ factum transferens poëta, docet depugnandum esse homini cum vitiis, si victoriam de iisdem lactam consequi aveat.

(2) *Deo placentem*. — *Deo parente* in ora editionis Giselinianæ, multisque edit.

(3) *cordis servientis*, plerique. — GISELINVS, aliorumque edit. *cordis saevientis*.

(4) *patruelis gloriæ*, Abrahami, patruis sui.

(5) *captis tenebant*. — GISELIN. *captis tenebat*.

Pellit fugatos, sauciatos proterit,
 Frangit catenas, et rapinam liberat:
 Aurum, puellas, parvulos, monilia, 30
 Greges equarum, vasa, vestem (1), buculas,
 Loth ipse ruptis expeditus nexibus
 Attrita bacis (2) colla liber erigit.
 Abram triumphi dissipator hostici
 Redit, recepta prole fratris (3) inclitus, 35
 Ne quam fidelis sanguinis prosapiam
 Vis pessimorum possideret principum.
 Adhuc recentem caede de tanta virum
 Donat Sacerdos ferculis caelestibus.
 Dei Sacerdos (4), rex et idem praepotens, 40
 Origo cuius (5) fonte inenarrabili
 Secreta, nullum prodit auctorem sui.
 Melchisedech, qua stirpe, quis maioribus,

(1) *vestem*. Perperam *vestes*; nam « vestis, suppellex, instrumentum, aliaque nonnulla rarius omnino usurpantur in multitudinis numero. » V. TH. VALLAVRII *Sulpic. Sever. Hist. Sacr.* l. p. 34, adnot. — *buculas*. GISELIN. cui adhaeret Theolius. Nonnulli: *baculus*.

(2) *Attrita bacis colla*. Alii *baccis* geminata ci. V. *Περὶ Στεφ.* I, 46.

(3) *prole fratris*: intellige Lothum, qui filius fuit Aran, fratris Abrahami.

(4) *Dei Sacerdos*. Melchisedech, Arani filius, qui CHRISTI veluti figura fuit. Uterque enim regem iustitiae, pacisque indicat; uterque stemma non possidet; et Christus patrem in terris minime habuit; Melchisedech tandem et Christus uterque sacerdos et pontifex. V. *Psal.* CIX, et Ep. PAVLL. *ad Hebr.* c. XV. V. AESTIVM in c. VII Ep. *ad Hebr.* v. 15. — *ferculis caelestibus*: quae verba Corpus et Sanguinem respiciunt, quae IESVS, sub obtentu specieiue panis et vini in suprema coena suis obtulit. Hac de re V. S. AEGVST. *De Civit. Dei*, XVI, 22.

(5) *Origo cuius* etc. versus 41 et 42 leguntur in omnibus Vaticanis; attamen quia in PYTEANO m.ss. desunt, eos HEINSIVS uncis inclusit.

Ignotus, uni cognitus tantum Deo.
 Mox et triformis Angelorum trinitas 45
 Senis revisit hospitis mapalia (1).
 Et iam vietam Sarra in alvum (2) fertilis
 Munus iuventae, mater exsanguis stupet,
 Haerede gaudens, et cachinni (3) poenitens.
 Haec ad figuram praenotata est linea, 50
 Quam nostra recto vita resculpat pede:
 Vigilandum in armis (4) pectorum fidelium,
 Omnemque nostri portionem corporis,
 Quae capta foedae serviat libidini,
 Domi coactis liberandam viribus (5). 55
 Nos esse large vernularum divites,
 Si quid trecenti (6), bis novenis additis,

(1) *mapalia*, seu *magalia*, de quibus Sallustius in *Iugurthino* XXI: « Aedificia Numidarum agrestium, quae mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt. »

(2) *vietam... in alvum*. Vietus, proprie mollis, flaccidus; hic autem effectus est. In uno Vatic. *quietam* legimus orae additum, tamquam glossema. — *Sarra*. Scribitur et *Sara* ex LXX INTERPRET. Ceterum veteres Latini litteras consonantes non geminebant, et *Sara* non repugnat. Eam *exsanguem* vocat ob senectutem.

(3) *cachinni poenitens*. V. GENES. XVIII.

(4) *Vigilandum in armis*: ut enim verissime cecinit PROSPER AQUITANVS in Epigram. XXIV:

Nunquam bella bonis, nunquam discrimina desunt;

Et cum quo cērtet mens pia semper habet.

(5) *Domi coactis..... viribus*. Domus pro animi parte petitore.

(6) *Si quid trecenti, bis novenis additis* etc. Ut haec poëtae subobscura verba planiora fiant, ea quae in calce editionis suae noster THEOLIVS posuit opportuno describam. « Omnes ferme patres, tam Graeci, quam Latini in numero hoc 318 vel 300 rotundo, mysterium quaesierunt; ac vel crucem nomenque Iesus, eo significatum fuisse putant, vel Patres trecentum decem et octo in Concilio Nicaeno contra Arium congregatos. Hoc planum est: Dominicam vero Crucem et nomen, quia T graecum habet

Possint, figura noverimus mystica.
 Mox ipse Christus, qui Sacerdos verus est (1),
 Parente natus alto et ineffabili, 60
 Cibum beatis offerens victoribus (2),
 Parvam pudici cordis intrabit casam,
 Monstrans honorem Trinitatis hospitae.
 Animam deinde spiritus complexibus
 Pie maritam, prolis expertem diu, 65
 Faciet perenni fertilem (3) de semine.
 Tunc sera dotem (4) possidens puerpera,
 Haerede digno Patris implebit domum.

formam crucis, et significat 300; L vero et N *decem* et *octo* exprimunt nomen Iesus, Ἰησοῦς. Vide COTELERIUM et MENARDUM in Not. (adnotationibus) ad Barnabae Epistolam. » Hisce praemissis, Prudentii intellectus, si ad mores nostros comparatus fuerit, sic se habebit: nos in vitiorum certamine, quod inimus, satis dites et potentes futuros, si Christi crucem eiusque virtutem et excellentiam noverimus; vel si (quod eodem recidit) eam firmissimam fidem retinuerimus, quam in Arianos ostendit celebre illud Patrum Concilium, quod trecentum octodecim numero constabat.

(1) *qui Sacerdos verus est.* V. Psalm. CIX; S. PAYLL. ad Hebr. 6.

(2) *Cibum.* Ecce nobis SS. Eucharisticas Dapes, quas quoties de altari delibamus, toties Trinitatem in nos ipsos recipimus per *concomitantiam*, uti rerum divinarum magistri tradunt.

(3) *faciet fertilem.* Qui ad Sancti Agni dapes accedunt sciunt quot virtutibus roborentur ad summam vitae sanctitatem retinendam.

(4) *sera dotem.* Dos, a δόω, est quidquid puellae datur in matrimonium collocatae, ad alendos educandosque liberos. Translate animi dotes, virtutes, vitamque beatam et felicem hoc nomine intelligimus. — *sera puerpera prolis* anima dicitur, quae diu virtutum experts, tandem foecunda et exornata est.

PSYCHOMACHIA

Christe, graves (1) hominum semper miserate labores,
 Qui patria virtute cluis (2) propriaque, sed una,
 (Unum namque Deum colimus de nomine utroque (3):
 Non tamen et solum, quia tu Deus ex Patre, Christe)
 Dissere Rex noster, quo milite pellere culpas 5
 Mens armata queat nostri de pectoris autro:
 Exoritur quoties turbatis sensibus intus
 Seditio, atque animam morborum rixa fatigat,
 Quod tunc praesidium pro libertate tuenda,
 Quaeve acies furiis inter praecordia mixtis, 10
 Obsistat meliore manu. Nec enim, bone Ductor,
 Magnarum virtutum inopes, nervisque carentes
 Christicolae vitiis populantibus (4) exposuisti.
 Ipse salutiferas obsesso in corpore turmas (5)
 Depugnare iubes: ipse excellentibus armas 15
 Artibus ingenium, quibus ad ludibria cordis
 Oppugnanda potens tibi dimicet, et tibi vincat.
 Vincendi praesens ratio est, si comminus ipsas
 Virtutum facies, et conluctantia contra
 Viribus infestis liceat portenta notare. 20

(1) *Christe, graves* etc. V. VIRG. *Aen.* VI, 56.

(2) *cluis*. Cluo, ŷs, cluere archaismus est, pro cluoo, es, cluere. V. *Contra Symmacum*, II, 584.

(3) *De nomine utroque*. GISELINVS et WEITZIVS ediderunt *de nomine trino*. Sed HEINSIVS et CELLARIVS nostram retinent lectionem; namque, uti notat CELLARIVS, de duobus solummodo Personis, non de tribus res est.

(4) *vitiis populantibus*, quao vitia scilicet animam nostram depopulantur. — *depugnare iubes*. V. MATTH. XVI, 24.

(5) *turmas salutiferas*. Turma agmen triginta, vel triginta duorum equitum est. Poeta turmas salutiferas vocat virtutes contra vitia concertantes.

I

FIDEI*) ET IDOLOLATRIAE PVGNA

Prima petit campum dubia sub sorte duelli
 Pugnatura Fides, agresti turbida cultu (1),
 Nuda humeros, intonsa comas, exserta lacertos,
 Namque repentinus laudis calor ad nova fervens
 Proelia, nec telis meminit, nec tegmine cingi; 25
 Pectore sed fidens, valido, membrisque retectis
 Provocat insani frangenda pericula belli.
 Ecce lacescentem conlatis viribus audet
 Prima ferire Fidem veterum cultura deorum.
 Illa (2) hostile caput, phalerataque tempora vittis 30
 Altior insurgens labefactat, et ora, cruore
 De pecudum satiata, solo adplicat, et pede calcat
 Elisos in mortem oculos, animamque malignam
 Fracta intercepti commercia gutturis artant,
 Difficilemque obitum suspiria longa (3) fatigant. 35
 Exsultat victrix legio, quam mille coactam
 Martyribus regina Fides animarat in hostem:
 Tunc fortes socios parta pro laude coronat
 Floribus, ardentique iubet vestirier ostro (4).

* *Fidei*. Primam nobis hic offert poëta concertationem, quae est inter Fidem « humanae salutis initium, fundamentum ». (Vide CONCIL. TRIDENT. § VI, c. 8) et Idololatriam, Ἰδωλολατρείαν seu idolorum cultum.

(1) *agresti turbida cultu*. Turbida, seu anxia; quod evenire consuevit statim in primo pugnae congressu. — *agresti cultu*, simplici cultu et inornato.

(2) *illa*. Scil. *Fides*.

(3) *suspiria longa*. Multa saecula effluerunt, multumque et acriter pugnatum est antequam Fides de falsorum numinum cultu triumphum deportaret.

(4) *ardentique ostro*. Ostrum, ardens color est, qui oculos in se facile convertit, conspicuus: nos *colore vivissimo*. Hoc sensu

II

PUDICITIAE ET LIBIDINIS PVGNA

Exin gramineo in campo concurrere prompta 40
 Virgo Pudicitia (1) speciosis fulget in armis:
 Quam patrias succincta faces (2) Sodomita (3) libido
 Adgreditur, piceamque ardenti sulphure pinum
 Ingerit in faciem, pudibundaque lumina flammis
 Adpetit, et taetro tentat suffundere fumo; 45
 Sed dextram furiae flagrantis, et ignea dirae
 Tela lupae (4) saxo ferit imperterrita virgo,
 Excussasque sacro taedas depellit ab ore.
 Tunc exarmatae iugulum meretricis adacto
 Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores, 50
 Sanguine concretos coenoso: spiritus inde
 Sordidus exhalans vicinas polluit auras.
 — « Hoc habet (5), exclamat victrix regina: su-
 [premus

IVVENAL. *Sat.* XI, 156 purpuram ardentem dixit: VAL. FLACC. I, 427; MART. *Epigr.* V, 20 flammantem; HOR. *Sat.* II, 6 candentem. — *vestirier*, παραγωγή.

(1) *virgo Pudicitia*. De quantitate vocis: *pudicitia*, cuius ultima producitur, V. Περὶ Στεφ. VII, 59, in adnot.

(2) *Patrias succincta faces*. Poëta Libidini, haud aliter ac Furiae faces tribuit, quas *patrias* nominat, quod essent bitumino sulphureo tinctae locus illius, qui prope Sodomam conspicitur, cuique nomen *asphaltitis* obvenit.

(3) *Sodomita libido*. *Sodomita* vox adiect. pro *sodomitica*. Usurpavit noster Περὶ Στεφ. V, 195. V. VINC. LANFRANCHII *Lexicon Poët. totius Linguae Latinae*.

(4) *lupae*: libidinis, quae meretrici mulieri comparatur.

(5) *Hoc habet*. — *Hoc tibi habe*. GISEL. in ora marginis: in contextu vero *Hoc habet*. In gladiatorio munere victor, dum adver-

Hic tibi finis erit, semper prostrata iacebis;
 Nec iam mortiferas audebis spargere flammas 55
 In famulos famulasve Dei: quibus intima casti
 Vena animi sola fervet de lampade Christi.
 Tene, o venatrix (1) hominum, potuisse resumtis
 Viribus extincti capitis (2) recalescere flatu?
 Assyrium postquam thalamum cervix Holophernis

[60]

Caesa, cupidineo madefactum sanguine lavit,
 Gemmantemque torum (3) moechi ducis aspera Iudith
 Sprevit, et incestos compescuit ense furores,
 Famosum mulier referens ex hoste tropaeum,
 Non trepidante manu vindex mea coelitus (4) audax.

[65]

At fortasse (5) parum fortis matrona sub umbra
 Legis adhuc pugnans, dum tempora nostra figurat,
 Vera quibus virtus (6) terrena in corpora fluxit,

sarium feriret, magna voce ad contemptum « *hoc habet!* » exclamare consueverat. Nos diceremus: *ha il fatto suo*. V. DONAT. *ad Terent. Andr.* I, 1, 56; VIRG. *Aen.* XII, 296. LIPS. l. 11 Saturn. c. 21.

(1) *tene, o venatrix*. Alii, *vexatrix*; sed videtur officinatoris librarii σφάλμα τὸ *vexatrix*. — *potuisse*, ἐλλειψ. et subauditur *deciit*. V. VIRG. *Aen.* I, 37.

(2) *extincti capitis*. Postquam Iudith caput Holofernis decussit, tu videbaris pariter cum rege impurissimo extincta; nunc vero quonam modo reviviscis, pristinasque vires resumis? Male GISELIN; *cervix Holoperni*.

(3) *gemmantemque torum*. — *Gemmatumque torum* Weitziani codd. m.ss.; et quinque Vaticani; quibus adstipulatur VICT. GISELINVS.

(4) *coelitus*, graece οὐρανόθεν. V. Περὶ Στεφ. XIII, 10.

(5) *at fortasse*. Sed, nisi mea me fallit opinio, hoc evenit, quod Iudith sub legis umbra Legis veteris pugnaret, nondum Legis novae gratia roborata.

(6) *vera virtus*. Ante Redemptoris Dei adventum, mortales poevae formidine, non amore iustitiae ad agendum ducebantur; quapropter viri germana virtute praediti enituerunt post Iesum

Grande per infirmos caput excisura ministros,
 Numquid et intactae post partum Virginis ullum 70
 Fas tibi iam superest? post partum Virginis, ex quo
 Corporis humani naturam pristina origo
 Deseruit, carnemque novam via ardua sevit,
 Atque innupta Deum concepit femina Christum,
 Mortali de matre (1) hominem, sed cum Patre numen.

[75]

Inde omnis iam diva caro est quae concipit illum
 Naturamque Dei consorti foedere sumit:
 Verbum quippe caro factum, non destitit esse,
 Quod fuerat, Verbum, carnis dum glutinat usum,
 Maiestate quidem non degenerante per usum 80
 Carnis, sed miseros ad nobiliora trahente.
 Ille manet quod semper erat, quod non erat, esse
 Incipiens; nos, quod fuimus, iam non sumus, aucti
 Nascendo in melius: mihi contulit, et sibi mansit.
 Nec Deus ex nostris minuit sua, sed sua nostris 85
 Dum tribuit, nosmet dona ad caelestia vexit.
 Dona haec sunt, quod victa iaces, lutulenta Libido,
 Nec mea post Mariam potis es perfringere iura.
 Tu princeps ad mortis iter, tu ianua leti
 Corpora commaculans, animas in Tartara mergis. 90
 Abde caput tristi iam frigida pestis abyssio:
 Occide, prostibulum (2): manes pete, claudere Averno;
 Inque tenebrosum noctis detrudere fundum.
 Te volvant subter vada flammea, te vada nigra,
 Sulphureusque rotet per stagna sonantia vortex. 95

Christum terris ostensum et cultum. Vide S. AUGUST. Lib. III
Contra duas Epistolas Pelagianor. cap. IV. — *terrena in*
corpora. Terreno in corpore nonnulli Vaticani codices.

(1) *mortali de matre...* Praestat Sermonem adire Sancti
 LEONIS MAGNI, "*De Christi Nativitate.*"

(2) *prostibulum*, seu prosedam poeta Libidinem, ad contumeliam, vocat.

Nec iam Christicolas, furiarum maxima, tentes,
 Ut purgata suo serventur corpora Regi. » —
 Dixerat haec (1), et laeta Libidinis interfectae
 Morte Pudicitia (2) gladium Iordanis in undis
 Abluit infectum: sanies cui rore rubenti 100
 Haeserat, et nitidum maculârat vulnere ferrum.
 Expiat ergo aciem fluviali docta lavacro
 Victricem victrix, abolens baptismate labem
 Hostilis iuguli: nec iam contenta pium
 Condere vaginae gladium (3), ne tecta rubigo 105
 Occupet ablutum scabrosa sorde nitorem,
 Catholico in templo (4) divini fontis ad aram
 Consecrat, aeterna splendens ubi luce coruscet.

III

PATIENTIAE ET IRAE CONGRESSVS

Ecce modesta gravi stabat Patientia, vultu
 Per medias immota acies, variosque tumultus, 110
 Vulneraque et rigidis vitalia pervia pilis
 Spectabat defixa oculos (5), et lenta manebat.

(1) *Dixerat haec etc.* versus spondaicus.

(2) *Morte Pudicitiae*: hic pentemimerem habes cum caesura longa. V. *Apoth.* 833; *Ψυχολογ.* 41, 445, 481, etc.

(3) *vaginae gladium*. GISEL. *vagina*. Sed casus dandi est in codd. m.ss. HEINSIO teste (ad Ovid. *Metam.* IX, 362).

(4) *Catholico in templo...*, *Consecrat*. In templo Deo sacro suspendit, tamquam donarium. Sic David in Domini tabernaculo gladium reposuit, quo Goliae caput exciderat. V. *Reg.* I, xxi, 9. Vel ipsi populi veteribus superstitionibus imbuti arma, vexillaque militaria in Deorum templis suspendere moris habebant. V. HORAT. *Lyricor.* III, V, 18. *Ep.* I, 1, 4.

(5) *defixa oculos*, pro defixis oculis, ἐλληγνιζμός.

Hanc procul Ira, tumens spumanti fervida rictu,
 Sanguinea intorquens suffuso lumina felle,
 Ut belli exsortem (1), teloque et voce lacessit, 115
 Impatiensque morae conto petit, increpat ore,
 Hirsutas quatiens galeato in vertice cristas.
 — « En tibi Martis, ait, spectatrix libera nostri,
 Excipe mortiferum securo pectore (2) ferrum:
 Nec doleas quia turpe (3) tibi gemuisse dolorem.» —

[120]

Sic ait, et stridens sequitur convicia pinus
 Per teneros crispata Notos, et certa sub ipsum
 Defertur stomachum, rectoque inluditur ictu;
 Sed resilit duro loricae excussa repulso.
 Provida nam Virtus conserto adamante trilicem (4) 125
 Induerat thoraca humeris, squamosaque ferri
 Texta per intortos commiserat undique nervos.
 Inde quieta manet Patientia, fortis ad omnes
 Telorum nimbos, et non penetrabile (5) durans.
 Nec mota est iaculo monstri sine more furentis, 130
 Opperiens propriis perituram viribus Iram.
 Scilicet indomitos postquam stomachando lacertos
 Barbara bellatrix impenderat, et iaculorum
 Nube supervacuam lassaverat irrita dextram,
 Quum ventosa levi cecidissent tela volatu, 135
 Iactibus et vacuis hastilia fracta iacerent:
 Vertitur ad capulum manus improba, et ense corusco
 Connisa in plagam, dextra sublimis ab aure
 Erigitur, mediumque ferit librata cerebrum.
 Aerea sed cassis, cocto formata metallo, 140

(1) *belli exsortem*, rudem agminum, pugnandique nesciam.

(2) *seculo pectore*, non sollicito, non anxio pectore.

(3) *quia turpe tibi*. Haec εἰρωνεικῶς dicta puta.

(4) *trilicem*. V. VIRG. *Aen.* III, 467.

(5) *non penetrabile*: adverb., non penetrabilis. V. Καθ'ημ.
 II, 33.

Tinnitum percussa refert, aciemque retundit
 Dura resultantem: frangit quoque vena rebellis (1)
 Inlissum chalybem, dum cedere nescia cassos
 Excipit adsultus, ferienti et tuta resistit.
 Ira, ubi truncati mucronis fragmina vidit, 145
 Et procul in partes ensem crepuisse minutas;
 Iam capulum retinente manu sine pondere ferri,
 Mentis inops, ebur infelix, decorisque pudendi
 Perfida signa abiicit, monumentaque tristitia longe
 Spernit, et ad proprium succenditur effera letum. 150
 Missile de multis, quae frustra sparserat, unum
 Pulvere de campi perversos sumit in usus;
 Rasile figit humi lignum (2), ac se cuspidē versa
 Perfodit, et calido pulmonem vulnere transit.
 Quam super adsistens Patientia: — « vicimus, in-
 [quit, 155

Exsultans vitium, solita virtute, sine ullo
 Sanguinis ac vitae discrimine: lex habet istud
 Nostra genus belli, furias omnemque malorum
 Militiam, et rabidas tolerando exstinguere vires.
 Ipsa sibi est hostis vesania (3), seque furendo 160
 Interimit, moriturque suis ira ignea telis ». —
 Haec effata secat medias impune cohortes
 Egregio comitata viro: nam proximus Iōb
 Haeserat invictae dura inter bella magistrae,
 Fronte severus adhuc, et multo vulnere anhelus (4):
 [165

Sed iam clausa truci subridens ulcera vultu,

(1) *vena rebellis*. Aes terrae e venis effossum, resistens, quia bene fabricatum.

(2) *rasile... lignum*. Lignum dolatum, levigatum.

(3) *ipsa sibi est hostis vesania*. Quare e mente nunquam nostra illud excidat ECCLESIAST. I, 28: « Iracundia animositatis illius, subversio illius est. »

(4) *vulnere anhelus*. Unus e codice. Vaticc., et HEINSIVS *fune-
nere*. Sed omnes codices, editionesque nostram lectionem habent.

Perque cicatricum numerum sudata recensens
 Milia (1) pugnarum, sua praemia, dedecus hostis.
 Illum diva iubet tandem requiescere ab omni
 Armorum strepitu, captis et perdita quaeque 170
 Multiplicare opibus, nec iam peritura referre.
 Ipsa globos legionum, et concurrentia rumpit
 Agmina, vulniferos gradiens intacta per imbres,
 Omnibus una comes virtutibus adsociatur,
 Auxiliumque suum fortis Patientia (2) miscet. 175
 Nulla anceps luctamen init virtute sine ista
 Virtus (3); et vidua est, quam non Patientia firmat.

IV

SVPERBIAE ET HVMILITATIS*) PVGNA

Forte per effusas inflata Superbia turmas
 Effreni volitabat equo, quem pelle leonis
 Texerat, et validos villis oneraverat armos: 180

(1) *Milia pugnarum*. — GISELIN. *mitia*. V. C. CELLARIVM
 « Orthogr. Lat. »

(2) *fortis Patientia*. Curnam fortis?

« . . . quippe minuti

« Semper et infirmi est animi exiguique voluptas

« Ultio. » — IUVENAL. *Sat.* XIII, 159. V. SENEC. *De Ira*, III, 16, 1.

(3) *Virtus; et vidua est*. — GISELIN. « *Virtus nam vidua est* ».

* Humilitas proprie situs est terrae humo vicinus. Transfertur ad generis ignobilitatem, ad fortunarum angustiam, ad potentiae inopiam; tum ad animi demissionem, ad animum pusillam, quae res superbiae contraria est. Hinc Christianae sapientiae scriptores hac voce usi sunt ad denotandam illam animi virtutem, quae superbiae vitio omnino opponitur. V. LACTANT. V, 15; SVLPITII SEVERI *Vitam S. Martini*, etc.; nosque in quotidiano sermone virum modestum, qui humiliter ac demisse de se sentiat, quique submissius se gerat appellare consuevimus italice *una persona umile*.

Quo se fulta iubis iactantius illa ferinis
 Inferret, tumido despectans agmina fastu.
 Turritum tortis caput accumulârat in altum
 Crinibus, exstructos augeret ut addita cirros (1)
 Congeries, celsumque apicem frons ardua ferret. 185
 Carbacea (2) ex humeris summo collecta coibat
 Palla sinu, teretem nectens a pectore nodum;
 A cervice fluens tenui velamine limbus
 Concipit ingestas (3) textis turgentibus auras.
 Nec minus instabili sonipes feritate superbit, 190
 Impatiens madidis frenarier ora lupatis (4).
 Huc illuc frendens obvertit terga, negata
 Libertate fugae, pressisque tumescit habenis.
 Hoc sese ostentans habitu ventosa virago,
 Inter utramque aciem supereminet, et phaleratum 195
 Circumflectit equum, vultuque et voce minatur,
 Adversum (5) spectans cuneum: quem milite raro,
 Et paupertinis (6) ad bella coëgerat armis
 Mens humilis: regina quidem, sed egens alieni
 Auxilli, proprio nec sat confisa paratu (7). 200

(1) *cirros*. Cirrus capillus dicitur natura crispus, aut contortus; et differt a *cincinno*, qui est arte crispatus.

(2) *carbacea*, ex lino tenuissimo et albo intexta.

(3) *ingestas*, inmissas. Vatic. unus olim *infestas*; at ibi aliena manus *ingestas* superinduxit.

(4) *lupatis*. *Lupatum*, *i*, n., et *lupatus*, *i*, m. frenum significat asperius, ita dictum a dentibus lupinis, qui inaequales sunt. V. SERV. ad Virgil. *Geor.* III, 208.

(5) *Aversum* THEOL. noster; sed nos GISEL. sequimur excribentem *adversum*.

(6) *paupertinis*: vox, quam usurparunt NONIVS, GELLIUS grammatici, alique sequioris latinitatis scriptores, pro eo quod est pauper, pauperculus, modicus, tenuis.

(7) *Proprio, nec sat confisa paratu*. Námque Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι ὥς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ... PAVLL. *Ad Corinth.* II, III, 5. et V. *ad Gal.* VI, 3.

Spem sibi collegam coniunxerat (1), edita cuius
 Et suspensa ab humo est opulentia divite regno.
 Ergo humilem postquam malesana Superbia mentem
 Vilibus instructam nullo ostentamine (2) telis
 Adspicit, in vocem dictis se effundit amaris: 205
 — « Non pudet, o miseri, plebeio milite claros
 Attentare duces, ferroque lacessere gentem
 Insignem titulis: veteres cui bellica virtus
 Divitias peperit, laetos et gramine colles
 Imperio calcare dedit? nunc advena nudus 210
 Nititur antiquos, si fas est, pellere reges.
 En, qui nostra suis in praedam cedere dextris
 Sceptra volunt? en qui nostras sulcare novales,
 Arvaeque capta manu popularier (3) hospite aratro
 Contendunt, duros et pellere Marte colonos? 215
 Nempe, o ridiculum vulgus, natalibus horis (4)
 Totum hominem, et calidos a matre amplectimur artus,
 Vîmque potestatum per membra recentis alumni
 Spargimus, et rudibus dominamur in ossibus omnes.
 Quis locus in nostra tunc (5) vobis sede dabatur, 220
 Congenitis cum regna simul ditionibus aequo
 Robore crescebant? nati nam luce sub una
 Et domus, et dîmini paribus adolevimus annis.
 Ex quo plasma novum de consaepto paradisi

(1) *Spem sibi... coniunxerat*. Optime quidem; etenim animo qui sit demisso, neque tamen spei pleno, pusillus cito, et abiecti cordis esse consuevit.

(2) *Ostentamine*, pro *ostentatione*. Prudentiana vox.

(3) *popularier*. παραγωγῇ.

(4) *natalibus horis*. Libenter ex Nebrissensi hunc intellectum cum THEOLIO facimus: — « Ego Superbia sic meos milites exerceo, ut ab ineunte vita ad rerum dominium adsuefaciam; quae ceteris dominandi cupiditas in ipsis infantibus manifestatur »; eamque *vim potestatum* etc. appellat noster poëta. —

(5) *tunc*. Intellige in ipso orbis terrarum exordio. Adamus magna superbia tactus Dei imperium neglexit, eiusque iura pervertit.

Limite progrediens amplum transfugit in orbem, 225
 Pellitosque (1) habitus sumpsit venerabilis Adam;
 Nudus adhuc, nî nostra foret praecepta secutus.
 Quis nam iste ignotis nunc hostis surgit ab oris
 Importunus, iners, infelix, degener, amens,
 Qui sibi tam serum ius vindicat, hactenus exsul?
 [230]

Nimirum vacuae credentur frivola (2) famae,
 Quae miseros optare iubet quandoque futuri
 Spem fortasse boni, lenta ut solatia mollem
 Desidiam pigro rerum meditamine (3) palpent.
 Quidni illos spes palpet iners, quos pulvere in isto
 [235]

Tirones Bellona truci non excitat aere,
 Imbellesque animos virtus tepefacta resolvit?
 Anne pudicitiae gelidum iecur (4) utile bello est?
 An tenerum pietatis opus (5) sudatur in armis?
 Quam pudet, o Mavors, et virtus conscia, talem 240
 Contra stare aciem, ferroque lacescere nugas,
 Et cum virgineis dextram conferre choreis!
 Iustitia est, ubi semper egens et pauper Honestas (6):

(1) *pellitosque*: veste pellibus consuta membra sua contextit.

(2) *nimirum vacuae credentur* etc. Bonos modestosque mortales Superbia ludibrio habet, qui certa spe tenentur, fore ut Deus quandoque omnibus prosperis rebus illos fortunet.

(3) *meditamine*, meditatione. Occurrit vox apud SIL. ITAL. *Punicor.* VIII, 326.

(4) *gelidum iecur*. Vide Καθ'ημ. III, 190, ubi *iecur incolume* legimus.

(5) *An tenerum pietatis opus...* Strenuos fortesque eos milites esse, qui in Deum pietatem excolunt, nos aperte docet historia Thebaeae Legionis, qui III saeculo Christiano sub Maximiniano Herculeo ad alpeis Penninas, duce S. Mauritio, meruerunt.

(6) *Iustitia est, ubi semper egens et pauper Honestas*. Qui iustum honestumque sequuntur, paupertate perpetua conflictantur. Hinc IVVENAL. *Sat.* I, 73 «probitas laudatur et alget.» Et PERSIVS, *Sat.* V, 137: «Regustatum digito terebrare salinum

Avida (1) Sobrietas, albo ieiunia vultu,
 Sanguine vix tenui Pudor interfusus, aperta 245
 Simplicitas, et ad omne patens sine tegmine vulnus,
 Et prostrata in humum, nec libera iudice sese
 Mens humilis, quam degenerem trepidatio prodit.
 Faxo ego, sub pedibus stipularum more teratur
 Invalida ista manus; neque enim perfringere duris
 [250

Dignamur gladiis, argenti et sanguine ferrum
 Imbuere, fragilique viros foedare triumpho. » —
 Talia vociferans rapidum calcaribus urguet (2)
 Cornipedem (3), laxisque volat temeraria frenis,
 Hostem humilem cupiens impulsu umbonis equini 255
 Sternere, deiectamque supercalare ruinam.
 Sed cadit in foveam praeceps, quam callida forte
 Fraus interciso suffoderat aequore (4) furtim:
 Fraus detestandis vitiorum e pestibus una,
 Fallendi versuta opifex, quae praescia belli 260
 Planiciem scrobibus vitiaverat (5) insidiosis,
 Hostili de parte latens, ut fossa ruentes
 Exciperet cuneos, atque agmina mersa voraret.
 Ac ne fallacem puteum deprendere posset

Contentus perages, si vivere cum Iove tendis. » Haec saepe iterabant qui verae religionis sapientiam ignorarent.

(1) *avida Sobrietas*. GISEL. *avida*, quam lect. Theoliana praetulerim.

(2) *urguet*. *Urgeo*, et *urgeo* promiscue in m.ss. leguntur, et posterior lectio etiam frequentius occurrit. Cfr. Καθ.ημ. X, 60. De ratione scribendi V. CHRISTOH. CELLARIJ, *Orthograph. Latinam* Patavii an. M^oDCC^oXXXIX.

(3) *Cornipedem*. Cornipes epith. dicitur de equo et capra corneis pedibus instructis. Absolute pro equo occurrit. V. SIL. ITAL. VII, 684; CLAUDIAN. *Fescenn. In nuptiis Honorii Augusti et Mariae* v. 11.

(4) *aequore*, in aequata agri planicie.

(5) *vitiaverat*. HEINSII codex; sed Weitziani et Vaticani omnes *violaverat*.

Cauta acies, virgis adopertas texerat oras, 265
 Et superimposito simulârat cespite campum.
 At regina humilis, quamvis ignara, manebat
 Ulteriore loco, nec adhuc ad frandis opertum
 Venerat, aut foveae calcârat (1) furta malignae.
 Hunc eques illa dolum, dum fertur praepete cursu,
 [270

Incidit, et coecum subito patefecit hiatum:
 Prona ruentis equi cervice involvitur, ac sub
 Pectoris impressu fracta inter curura rotatur.
 At Virtus placidi moderaminis, ut levitatem
 Prospicit obtritâ monstri sub morte iacentis, 275
 Intendit gressum mediocriter, os quoque parce
 Erigit, et comi moderatur gaudia vultu.
 Cunctanti Spes fida comes succurrit, et offert
 Ultorem gladium, laudisque inspirat amorem.
 Illa cruentatam correptis crinibus hostem 280
 Protrahit, et faciem laeva revocante supinat.
 Tunc caput orantis flexa cervice resectum
 Eripit, ac madido suspendit colla capillo.
 Exstinctum vitium sancto Spes increpat ore: .
 — « Desine grande loqui (2): frangit Deus omne
 [superbum, 285
 Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.
 Disce supercilium deponere, disce cavere
 Ante pedes foveam, quisquis sublime minaris.
 Pervulgata viget nostri sententia Christi:
 Scandere celsa humiles, et ad ima redire feroces (3).
 [290

Vidimus horrendum membris, animisque Golian

(1) *foveae... furta*: foveas per frandem paratas et tectas.

(2) *Desine grande loqui*. Qui de se nimis alta sentiunt et loquuntur eos dicimus graece *μεγαλοφρονεῖν*. Huiusmodi mortales superbi esse consueverunt.

(3) *Scandere celsa humiles... V. Luc. XIV, 11.*

Invalida cecidisse manu: puerilis in illum
 Dextera fundali torsit stridore (1) lapillum,
 Traiectamque cavo penetravit vulnere frontem.
 Ille minax, rigidus, iactans, truculentus, amarus, 295
 Dum tumet indomitum, dum formidabile fervet (2),
 Dum sese ostentat clypeo, dum territat auras,
 Expertus, pueri quid possint ludicra parvi,
 Succubuit teneris bellator turbidus annis.
 Me tunc ille puer virtutis pube secutus, 300
 Florentes animos sursum in mea regna tetendit.
 Servatur qua certa mihi domus omnipotentis
 Sub pedibus Domini, meque ad sublime vocantem
 Victores caesa culparum labe capessunt. » —
 Dixit, et auratis praestringens aëra pennis 305
 In caelum se virgo rapit: mirantur euntem
 Virtutes, tolluntque animos in vota, volentes
 Ire simul, nī bella duces terrena retardent.
 Confligunt vitiis, seque ad sua praemia servant.

V

LUXVRIAE*) ET SOBRIETATIS PVGNA

Venerat occiduis mundi de finibus hostis 310
 Luxuria, extinctae iamdudum prodiga famae,

(1) *fundali stridore*. Fundalis, ad fundam pertinens, appositum est perpetuum et omnino Prudentianum. Quidam legunt *funali*; sed prior lectio est in plerisque codd. Vaticc.; eamque descripserunt HEINSIUS et WEITZIVS.

(2) *formidabile fervet*. Formidabile adverbial.; ita fervet, ut formidinem concutiat. Sic STATIVS in *Theb.* VIII, 582: « formidabile ridens. »

* Luxuria, ae, aut luxuries, ei nimiam indicat germinum ubertatem et redundantiam; et transfertur ad nimis multam earum

Delibuta comas (1), oculos vaga, languida vocem,
 Perdita deliciis, vitae cui caussa voluptas,
 Elumbem mollire animum, petulanter amoenas
 Haurire inlecebras, et fractos solvere sensus. 315
 Ac tunc pervigilem ructabat marcida coenam,
 Sub lucem quia forte iacens ad fercula raucos
 Audierat lituos, atque inde tepentia linquens
 Pocula, lapsanti per vina et balsama gressu
 Ebria calcatis ad bellum floribus ibat. 320
 Non tamen illa pedes, sed curru invecta venusto
 Saucia mirantium capiebat corda virorum.
 O nova pugnandi species! non ales arundo
 Nervo pulsa (2) fugit, nec stridula lancea torto
 Emicat amento, frameam nec dextra minatur; 325
 Sed violas lasciva iacit, foliisque rosarum
 Dimicat, et calathos inimica per agmina fundit.
 Inde, eblanditis virtutibus, halitus illex (3)
 Inspirat tenerum labefacta per ossa venenum,
 Et male dulcis odor domat ora, et pectora, et arma,
 [330
 Ferratosque toros (4) obliso robore mulcet.
 Deiciunt animos, ceu victi, et spicula ponunt

rerum abundantiam, quae ad victum cultumque mortalium per-
 tinent; qua ex abundantia mollis et delicata hominum vita
 exstare consuevit; namque ob nimis delicatam et mollem vi-
 vendi rationem mores facile corrumpunt. Hinc luxuria apud
 scriptores christianos, vox est detorta ad faedissimum omnium
 vitium significandum.

(1) *delibuta comas*: ἐλληγνισμός.

(2) *nervo pulsa*. Omnes codd. m.ss. — CELLARIUS *impulsa*
 praetulit, memor fortasse illius Virgilianae Aeneidos: « nervo
 per nubem impulsa sagitta. » (XII, 856).

(3) *halitus illex*. Illex, icis m. et f. avis dicitur, quae in
 aucupii caeteras inlicit. Nos: *augello di richiamo, che serveci*
di logoro. Adiective vim habet inliciendi. V. APVL. *Apol.*, et
 nostrum *Contra Symmach.* II, 6.

(4) *ferratosque toros*: duros, rigidos.

Turpiter: heu! dextris languentibus obstupefacti,
 Dum currum varia gemmarum luce micantem
 Mirantur, dum bracteolis (1) crepitantia lora, 335
 Et solido ex auro pretiosi ponderis axem
 Defixis inhiant obtutibus, et radiorum,
 Argento albertem seriem, quam summa rotarum
 Flexura electri (2) pallentis continet orbe.
 Et iam cuncta acies in deditionis amorem 340
 Sponte sua versis transibat perfida signis,
 Luxuriae servire volens, dominaeque fluentis
 Iura pati, et laxa ganeorum lege teneri.
 Ingemuit tam triste nefas fortissima virtus,
 Sobrietas dextro socios decedere cornu, 345
 Invictamque manum quondam sine caede perire.
 Vexillum sublime Crucis, quod in agmine primo
 Dux bona praetulerat, defixa cuspidе sistit,
 Instauratque levem dictis mordacibus alam,
 Exstimulans animos nunc probris, nunc prece mixta :
 [350

— « Quis furor insanas agitat caligine mentes?
 Quo ruitis? cui colla datis? quae vincula tandem,
 Proh pudor, armigeris amor est perferre lacertis,
 Lilia luteolis interlucentia sertis,
 Et ferrugineo vernantes flore coronas! 355
 His placet adsuetas bello iam tradere palmas

(1) *bracteolis*. Bracteola, a bractea, est parva tenuisque lamina ex metallo, aliave materia, quae alicui rei superinducitur. Videtur vox a graeco *βράχην* derivata, quod bracteam si manu contrectes, aut si eam ventus decutiat, plicatur et quemdam crepitum edit. V. VIRG. *Aen.* VI, 209.

(2) *Electri*. Electrum metallum facticium, quod quinta argenti parte auro permixta, conflatur. Si otium tibi fuerit adi ad PLIN. MAIOR. H. N. XXXIII, 423; et ISIDORVM, XVI *Origin.* 24. De pellucido hoc metallo VIRGIL. *Geor.* III, 522 loquitur; et *Aen.* VIII, 402, 626.

Nexibus? his rigidas nodis innectier (1) ulnas?
 Ut mitra caesariem cohibens aurata virilem
 Combibat infusum croceo religamine nardum (2)!
 Post inscripta Oleo frontis signacula (3), per quae 360
 Unguentum regale datum est, et Chrisma perenne (4);
 Ut tener incessus vestigia syrmate (5) verrat,
 Sericaque infractis fluitent ut pallia membris:
 Post immortalem tunicam quam pollice docto
 Texuit alma Fides, dans impenetrabile tegmen 365
 Pectoribus lotis, dederat quibus ipsa renasci.
 Inde ad nocturnas epulas, ubi cantharus ingens
 Despuat effusi spumantia damna falerni
 In mensam cyathis stillantibus; uda ubi multo
 Fulcra mero, veterique toreumata rore rigantur. 370
 Excidit ergo animis eremi (6) sitis, excidit ille
 Fons patribus de rupe datus, quem mystica virga
 Elicuit, scissi salientem vertice saxi?
 Angelicusve cibus (7) prima in tentoria vestris
 Fluxit avis, quem nunc sero felicior aevo 375
 Vespertinus edit populus de corpore Christi?

(1) *innectier*: παραγωγῇ.

(2) *infusum... nardum*, m. Duo codd. m.ss. Vaticc. *infusam*, f.; sed vox utroque genere gaudet; estque hebraica נֶרְד (nerd).

(3) *inscripta Oleo frontis signacula*. Oleo Sancto in fronte signato: quod et nos videmus fieri quum Pontifex almo Chrismate inungit ephebos in Fide Christiana confirmandos. V. BELLARMINVM, *Controv.* T. III, p. 311.

(4) *perenne*. Etenim S. Confirmationis Sacramentum animis nostris signum infigit indelebile, sive *perenne* uti ait noster poeticus.

(5) *syrmate*. Syrma mos vestis fuit penes orientales populos oblongae, fluxae, pone laciniam trahens, quam induebant molliores et delicatuli illi homines, quos PLAVTVS per doriculum *venerios nepotulos* nuncupavit (Mil. Glor. V, 20, etc.).

(6) *eremi*, secunda vocis syllaba licenter breviatur, ut in Dyptic. XII.

(7) *angelicusve cibus*. Intellige Manua. V. Exod. XVI.

His vos imbutos dapibus (1) iam crapula turpis
 Luxuriae ad madidum rapit importuna lupanar?
 Quosque viros non ira fremens, idolaque bello (2)
 Cedere compulerant, saltatrix ebria flexit? 380
 State, precor, vestri memores, memores quoque Christi.
 Quae sit vestra tribus, quae gloria, quis Deus, et rex,
 Quis dominus meminisse decet. Vos nobile, Iudae
 Germen ad usque Dei genitricem, qua Deus ipse
 Esset homo, procerum venistis sanguine longo. 385
 Excitet egregias mentes celeberrima David
 Gloria, continuis bellorum exercita curis.
 Excitet et Samuel, spoliū qui divite ab hoste
 Attrectare vetat, nec victum vivere regem
 Incircumcisum patitur, ne praeda superstes 390
 Victorem placidum recidiva in proelia poscat,
 Parcere iam capto crimen putat ille tyranno:
 At vobis contra vinci et succumbere votum est.
 Poeniteat, per (3), si qua movet reverentia summi
 Numinis, hoc tam dulce malum voluisse nefanda 395
 Proditione sequi; si poenitet, haud nocet error.
 Poenituit Ionatham ieiunia sobria dulci
 Conviolasse favo sceptri, mellisque sapore
 Heu male gustato, regni dum blanda voluptas
 Oblectat iuvenem, iurataque sacra (4) resolvit. 400
 Sed quia poenituit; nec sors lacrimabilis illa (5) est,

(1) *His vos imbutos dapibus* etc. Adverte in hoc loco mentionem de SS. Sacramento, quam annotavimus *Περὶ Στεφάνων*, XI, 174.

(2) *non idola bello*. THEOL.; sed in Gesiliana editionis ora legitur: — Aldi: « *idolaque* » quam germanam puto lectionem.

(3) *per, si qua movet reverentia*.... Verborum ordo, de industria perturbatus, in mentem nobis locum revocat *Aeneid.* II, 142.

(4) *iurataque sacra*. Quae Saul pater iuramento voverat. V. REG. I, XXIV, 24.

(5) *illa est* THEOL. — *ulla est* GISEL.

Nec tinguit (1) patrias sententia saeva secures.
 En ego Sobrietas, si conspirare paratis,
 Pando viam cunctis virtutibus, ut malesuada
 Luxuries, multo stipata satellite, poenas 405
 Cum legione sua Christo sub iudice pendat. » —
 Sic effata, Crucem Domini ferventibus offert
 Obvia quadriugis, lignum venerabile in ipsos
 Intentans frenos: quod ut expavere feroces
 Cornibus oppansis (2) et summa fronte coruscum, 410
 Vertunt praecipitem coeca formidine fusi
 Per praerupta fugam: fertur resupina reductis
 Nequidquam loris auriga, comamque madentem
 Pulvere foedat humi (3). Tunc et vertigo rotarum
 Implicat excussam dominam; nam prona sub axem 415
 Labitur, et lacero tardat sufflamine (4) currum.
 Addit Sobrietas vulnus letale iacenti,
 Coniiciens silicem rupis de parte molarem.
 Hunc vexilliferae, quoniam sors obtulit, ictum
 Spicula nulla manu, sed belli insigne gerenti, 420
 Casus agit saxum, medii spiramen ut oris
 Frangeret, et recavo misceret labra palato,
 Dentibus introrsum resolutis, lingua resectam
 Dilaniata gulam frustis cum sanguinis implet.
 Insolitis dapibus crudescit guttur, et ossa 425
 Conliquefacta vorans removit, quas hauserat, offas.
 Ebibe iam proprium post pocula multa cruorem,

(1) *Nec tinguit*. Ita GISELIN., uti = *urguet* noster in *Ca-them.* X, 60.

(2) *cornibus oppansis*. GISELIN. habet: *cornibus expansis*. Duobus crucis brachiis, quae extenduntur.

(3) *pulvere foedat humi*. HEINS. legit: *pulvere faedatur*.

(4) *lacero... sufflamine*. Sufflamen est ferreum instrumen-tum in soleae modum formatum, quo subter unius rotae canthum supposito, currus in loco declivio currens cohibetur, ne prae-ceps eat. Hinc verbum sufflamino, as. quod nos diceremus ita-lice *mettre le scarpe ad un carro*. V. *LVVEN. Sat.* VIII, 148.

Virgo ait increpitans: sint haec tibi fercula tandem
 Tristia praeteriti nimiis pro dulcibus aevi.
 Lascivas vitae inlecebras gustatus amarae 430
 Mortis, et horrifico sapor ultimus asperat haustu.
 Caede ducis dispersa fugit trepidante pavore
 Nugatrix acies. Iocus et Petulantia primi
 Cymbala proiciunt: bellum nam talibus armis
 Ludebant, resono meditantes vulnera sistro. 435
 Dat tergum fugitivus Amor: lita tela veneno,
 Et lapsum ex humeris arcum, pharetramque cadentem
 Pallidus ipse metu sua post vestigia linquit.
 Pompa (1), ostentatrix vani splendoris, inani
 Exuitur nudata peplo: discissa trahuntur 440
 Serta Venustatis, collique ac verticis aurum
 Solvitur, et gemmas Discordia dissona turbat.
 Non piget attritis pedibus per acuta fruteta
 Ire Voluptatem; quoniam vis maior acerbam
 Compellit tolerare fugam: formido pericli 445
 Praedurat teneras iter ad cruciabile (2) plantas.
 Qua se cumque fugax trepidis fert cursibus agmen,
 Damna iacent, crinalis acus (3), redimicula, vittae,
 Fibula, flammeolum, strophium, diadema, monile.
 Hic se Sobrietas, et totus Sobrietatis 450
 Abstinet exuviis miles, damnataque castis
 Scandala proculcat pedibus, nec fronte severos
 Connivente oculos praedarum ad gaudia flectit.

(1) *pompa*, comites luxuriae.

(2) *Cruciabile*: cruciatum afferens. Videtur senioris latinitatis epitheton. Nos vulgo dicimus: iter acerbum, scrupulum, intollerandum.

(3) *crinalis acus*, *redimicula* etc. More nostro: *gli aghi da testa, i nastri, le bende, il fermaglio, il velo fiammeggiante, la fascia del petto, il diadema, il monile*; quae omnia ad mundum muliebre pertinent.

VI

AVARITIAE ET LARGITATIS PVGNA

Fertur Avaritia gremio praecincta capaci,
 Quidquid luxus edax pretiosum liquerat, unca 455
 Corripuisse manu, pulchra in ludibria vasto
 Ore inhians (1), auriq̃ue legens fragmenta caduci
 Inter arenarum (2) cumulos; nec sufficit amplos
 Implevisse sinus, iuvat infarcire crumenis
 Turpe lucrum, et gravidos furtis distendere fiscos (3),
 [460

Quos laeva celante tegit, laterisque sinistri
 Velat oprimento; velox nam dextra rapinas
 Abradit, spoliisque unguēs exercet aēnos.
 Cura, famis (4), metus, anxietas, periuria, pallor,
 Corruptela, dolus, commenta, insomnia, sordes,

(1) *Ore inhians*. Dictio a belluis transfertur, quae ore aperto cibum appetunt. PLAVTVS de avaro: « Ille homo tuam haereditatem inhiat, quasi esuriens lupus. » (*Stich.* IV, 2, 25). Et in *Aulularia*, II, 2, 17: « inhiat aurum, ut devoret. » — *fragmenta*. HEINSIVS putat fortasse *ramenta* legendum esse; etenim aurum nondum excoctum in fluvialis arenae ramentis legitur saepenumero; et avarus intentissima cura rimatur, si quid pretiosi metalli ex ramentis illis coacervare possit, igneque probare.

(2) *Inter arenarum cumulos*... Noster Virgilio, Horatio Valerio Flacco etc. fretus vox *arena* pluraliter usurpavit; quamquam C. CAESAR in libro suo De Analogia (apud GELL. XIX, 8) numero multitudinis negat eam vocem uti licere latine scribentibus.

(3) *fiscos*. Fiscī corbes erant vimineae in quibus veteres Romani pecuniam publicam et imperatoriam recondere; quare metaphorice vox illa pro vi quadam pecuniae. V. PHAEDR. *Fab.* II, 7.

(4) *famis pro fames*, V. infra ad v. 479. — Cura, Fames, Metus, etc. sunt divitiarum ipsae comites apud IUVENAL. In Sat. XIV, 302 et seqq.

Eumenides (1) variae monstri comitatus aguntur. 465
 Nec minus interea rabidorum more luporum
 Crimina persultant toto grassantia campo,
 Matris Avaritiae nigro de lacte creata.
 Si fratris galeam fulvis radiare ceraunis (2)
 Germanus vidit commilito: non timet ensem 470
 Exserere, atque caput socio mucrone ferire,
 De consanguineo rapturus vertice gemmas.
 Filius exstinctum belli sub sorte cadaver
 Adspexit si forte patris, fulgentia bullis 475
 Cingula, et exuvias gaudet rapuisse cruentas:
 Cognatam civilis agit discordia praedam,
 Nec parcit propriis amor insatiatus habendi
 Pignoribus, spoliisque suos famis impia (3) natos.
 Talia per populos edebat funera victrix 480
 Orbis Avaritiā (4), sternens centena virorum
 Millia vulneribus variis: hunc lumine ademto,
 Effossisque oculis velut in caligine noctis
 Coecum errare sinit, perque offensacula multa
 Ire, nec oppositum baculo tentare periculum. 485
 Porro alium capit intuitu, fallitque videntem,
 Insigne ostentans aliquid, quod dum petit ille,
 Excipitur telo incautus, cordisque sub ipso
 Saucius occulto ferrum suspirat adactum.
 Multos praecipitans in aperta incendia cogit, 490

(1) *Eumenides*: Furiae. De quibus VIRG. *Aen.* XII, 336.

(2) *fulvis radiare ceraunis*. Subaudi gemmis. Haec gemma, *ceraunia* dicta, fulvum colorem praeseferit et fulgentem, instar fulminis, quod graece est ὁ κεραυνός; eam ideo SIDONIUS in Panegyrico ad Maioran. fulminis lapidem appellat.

(3) *famis impia*, pro *fames*, ut infra 508. Sed *famis* in casu recto usurpatur a VARRONE, *De Re Rustica*, L. V, a. med. De amore insatiato habendi V. Ovid. (*Fast.* 1, 216 ubi de siti Tantalea).

(4) *Orbis avaritiā*. Pentemimeron adnota in hoc versu; et vide *Ἐπεὶ Στεφ.* VII, 60, adnot. I. — Infra vers. 674.

Nec patitur vitare focos, quibus aestuat aurum,
 Quod (1) petit arsurus pariter speculator avarus.
 Omne hominum rapit illa genus, mortalia cuncta
 Occupat interitu, neque est violentius ullum
 Terrarum vitium, quod tantis cladibus aevum 495
 Mundani involvat populi, damnetque gehennae.
 Quin ipsos tentare manu (si credere dignum est)
 Ausa Sacerdotes Domini (2), qui praelia forte
 Ductores primam ante aciem pro laude gerebant
 Virtutum, magnoque implebant classica flatu. 500
 Et fors (3) innocuo tinxisset sanguine ferrum,
 Ni Ratio armipotens (4), gentis Levitidis una
 Semper fida comes, clypeum obiectasset, et atrae
 Hostis ab incursu claros texisset alumnos.
 Stant tuti Rationis ope, stant turbine ab omni 505
 Immunes, fortesque animi: vix in cute summa
 Praestringens paucos tenui de vulnere laedit
 Cuspis Avaritiae. Stupuit luis (5) improba castis
 Heroum ingulis longe sua tela repelli.
 Ingemit, et dictis ardens furialibus infit: 510
 — « Vincimur heu segnes, nec nostra potentia perfert
 Vim solitam, languet violentia saeva nocendi,
 Sueverat invictis quae viribus omnia ubique
 Rumpere corda hominum; nec enim tam ferrea quem-
 [quam
 Formavit natura virum, cuius rigor aera 515

(1) *Quod petit arsurus*. — Ita cum THEOLIO descripsit GISELINVS. Alii: *quae petit*.

(2) *Ausa sacerdotes Domini*. Divitiarum aviditas vel ipsos sacerdotes pertentat.

(3) *fors*, adverbialiter pro forsan, forsitan.

(4) *Ni ratio armipotens*. Ratio, sed catholica doctrina imbuta.

(5) *luis* pro *luēs*. V. *Hamartig*. 250; et alibi Prudentius ubi huius vocis exitum in *es* et *is* ultro usurpavit.

Sperneret, aut nostro foret impenetrabilis (1) auro.
 Ingenium omne neci dedimus: tenera, apera, dura,
 Docta, indocta simul, bruta et sapientia, nec non
 Casta, incesta meae patuerunt pectora dextrae.
 Sola igitur rapui quidquid Styx abdit avaris (2) 520
 Gurgitibus: nobis ditissima Tartara debent,
 Quos retinent, populos; quod volvunt saecula (3), no-
 [strum est:

Quod miscet mundus vesana negotia, nostrum.
 Qui fit, praevalidas quod pollens gloria vires
 Deserit, et cassos ludit fortuna lacertos? 525
 Sordet Christicolis (4) rutilantis fulva monetae
 Effigies, sordent argenti emblemata (5): et omnis
 Thesaurus nigrante oculis vilescit honore.
 Quid sibi docta volunt fastidia? nonne triumphum
 Egimus e Scarioth (6)? magnus qui discipulorum, 530

(1) *impenetrabilis*, transl. inexsuperabilis, inexpugnabilis.

(2) *Sola igitur rapui quidquid Styx* etc. Quae verba Ovidianos versus in memoriam nobis reducant, qui in *Metam.* I 138 et seqq. leguntur:

« . . . itum est in viscera terrae,

» Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,

» Effodiuntur opes irritamenta malorum;

» Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum

» Prodierat: prodit bellum etc. »

(3) *quod volvunt saecula*. Saecula, id est genus hominum, in quo pecuniae cupiditas, seu φιλαργυρία, omnia potest. V. PAVLL. ad *Timoth.* I, VI, 10.

(4) *Sordet Christicolis*. Vel a primis catholici nominis temporibus aurum, opes, honores nihil pensi mortales ad sapientiam christianam traductos habuisse, historia luculenter ostendit. V. *Act. Apostol.* IV, 32.

(5) *argenti emblemata*. Intellige vasa argento caelata, et perfecta.

(6) *e Scarioth*, e Iuda videlicet illo, qui Scarioth, vel Kerieth fuit appellatus, quia in urbe cognomine ortum duxerat haud procul a vetusta Gomorrha. — *magnus qui discipulorum*. Magnus pro maior; uti VIRG. *Aen.* IV, 576; vel potius ENNIVS, sicuti

Et conviva Dei, dum fallit foedere mensae
Haudquaquam ignarum, dextramque parapside (1)
[iungit,
Incidit in nostrum flammante cupidine telum,
Infamem mercatus agrum (2) de sanguine amici
Numinis, obliiso luiturus iugera collo (3). 535
Viderat et Iericho propria inter funera, quantum
Posset nostra manus, quum victor concidit Achar (4),
Caedibus insignis, murali et strage superbus,
Succubuit capto victis ex hostibus auro:
Dum vetitis insigne legens anathema (5) favillis, 540
Moesta ruinarum spolia insatiabilis haurit.
Non illum generosa tribus, non plebis avitae
Iuvit Iuda parens (6), Christo quandoque propinquo
Nobilis, et tali felix patriarcha nepote. 545
Quis placet exemplum generis, placeat quoque forma
Exitii: sit poena eadem, quibus et genus unum est.
Quid moror aut Iudae populares (7), aut populares

notat SERVIVS ad illa: «sequimur te, sancte Deorum.» — WEITZIVS legit: *summus*, aitque Iudam ita dictum putat a Prudentio εἰρω-
γενῶς.

(1) *parapside*. — *paropside*. GISELIN. De vocis scriptura vide Περὶ Στεφ. Praef. 18.

(2) *Infamem mercatus est agrum. Merito infamem; quippe, uti narrat MATH. XXVII, 8, hebraice fuit haceldama cognominatus, quod idem valet ac ager sanguinis. At quam de causa poeta ait mercatus est, dum scimus non Iudam Scarioth, sed sacerdotum principes agrum illum infamem revera mercatos fuisse? Vide sis Act. Apostol. I, 14, 18, ubi enarratores.*

(3) *obliso collo*: eliso, suffocato, fracto. V. TACIT. *Ann.* V, 9.

(4) *concidit Achar.* V. IOSVE, VII.

(5) *insigne... anathema*. Latinis litteris noster ἀνάθημα scripsit. Vido DEUTERON. VII, 2, 26; IOSVE, VI.

(6) *Iuda parens*. Achar, e tribu Iuda; pluribus de causis ceteris longe insignis.

(7) *populares*: popularis, ad populum pertinens; quia eius.

Sacricolae summi (summus nam fertur Aäron)
 Fallere fraude aliqua, Martis congressibus impar? 550
 Nil refert, armis contingat palma dolisve (1). » —
 Dixerat et torvam faciem, furialiaque arma
 Exuit, inque habitum sese transformat honestum;
 Fit virtus specie (2), vultuque et veste severa,
 Quam memorant frugi, parce cui vivere cordi est, 555
 Et servare suum; tamquam nil raptet avare,
 Artis adumbratae meruit, ceu sedula, laudem.
 Huius se specie mendax Bellona coaptat.
 Non ut avara lues, sed virtus parca putetur;
 Nec non et tenero pietatis tegmine crines 560
 Obtegit anguinos; ut candida palla latentem
 Dissimulet rabiem, diroque obtenta furori,
 Quod rapere et clepere (3) est, avideque abscondere
 [parta
 Natorum curam dulci sub nomine iactet. :
 Talibus inludens male credula corda virorum 565
 Fallit imaginibus, monstrumque ferale sequuntur:
 Dum credunt virtutis opus, capit impia Erinnyes
 Consensu faciles, manicisque tenacibus artat.
 Attonitis ducibus, perturbatisque manipulis
 Nutabat virtutum acies errore biformis 570
 Portenti, ignorans, quid amicum credat in illo,

dem est populi, tribulis, municeps, civis; non autem *conconcivis*, uti perperam plures scribunt.

(1) *Nil refert, armis*, etc. Poëta Ferrariensis statim in ingressu Libri XXV poematis sui Milesii de *Orlando*, ait:

Fu il vincer sempre mai laudabil cosa;

Vincasi per fortuna o per ingegno.

(2) *Fit virtus specie*. JUVENAL.: « Fallit enim vitium specie virtutis et umbra etc. » Vide *Sat.* XIV, 109 et seqq. — *veste severa*. Mss. praestantiores et GISELIN. — HEINSIUS *vultuque et voce*.

(3) *clepere*, arch. (a graeco κλέπτειν) est surripere, clam furari. PLATTINVS versus in *Pseud.* I, 2, 6 contritus est omnibus: « Ubi data occasio est, rape, clepe, tene harpaga. »

Quidve hostile notet: letum, versatile, et anceps
 Lubricat incertos dubia sub imagine visus.
 Quum subito in medium frendens Operatio (1) campum
 Prosilit auxilio sociis, pugnamque capessit 575
 Militiae postrema gradu, sed sola duello
 Impositura manum, ne quid iam triste supersit.
 Omne onus ex humeris reiecerat, omnibus ibat
 Nudata induviis, multo et se fasce levârat,
 Olim divitiis, gravibusque oppressa talentis, 580
 Libera nunc miserando inopum, quos larga benigne
 Foverat, effundens patrium bene prodiga censum.
 Iam loculos ditata Fide spectabat inanes,
 Aeternam numerans redituro fœnore summam.
 Horruit invictae Virtutis fulmen, et impos 585
 Mentis Avaritia stupefactis sensibus haesit,
 Certa mori (2). Nam quae fraudis via restet, ut ipsa
 Calcatrix mundi mundanis victa fatiscat
 Inlecebris, spretoque iterum sese implicet auro?
 Invadit trepidam Virtus fortissima duris 590
 Ulnarum nodis: obliso et gutture frangit
 Exsanguem siccamque gulam: compressa ligantur
 Vincula lacertorum sub mentum, et faucibus artis
 Extorquent animam, nullo quae vulnere rapta
 Palpitat, atque, aditu spiraminis intercepto (3), 595
 Inclusam patitur venarum carcere mortem.
 Illa reluctanti genibusque et calcibus instans

(1) *Operatio*: proprie actus operandi, opus, labor. V. PLIN. MAI. H. N. XI, 18, 19. Sed scriptores ecclesiastici talem vocem usurpant ad opus denotandum misericordiae, in inopes benignum animum et prolixum. Igitur avaritiae istiusmodi operatio magno opere inimica est.

(2) *Certa mori*. A cerno est certus qui decrevit iam, minimeque in re peragenda haeret. Hinc dictio illa: « certum obstinatumque, vel deliberatum est », cum verbo infiniti temporis. Nos Itali: *ho risoluto, ho fermo, determinato di...*

(3) *Palpitat* etc. vers. spond.

Perfodit et costas, atque ilia rumpit anhela;
 Mox spolia exuto (1) de corpore diripit, auri
 Sordida frusta rudis, nec adhuc fornace recoctam 600
 Materiem. Tineis etiam marsupia crebris
 Exesa, et virides obducta aerugine nummos
 Dispergit servata diu, victrix et egenis
 Dissipat, ac tennes captivo munere donat.
 Tunc circumfusam vultu exsultante coronam 605
 Respiciens, alacris media inter milia (2) clamat:
 — «Solvite procinctum (3), iusti, et discedite ab armis,
 Causa mali tanti iacet interfecta: lucrandi
 Ingluvie (4) pereunte, licet requiescere sanctis.
 Summa quies, nil velle super, quam postulet usus (5)
 [610

Debitus, ut simplex alimonia, vestis et una
 Infirmos tegat ac recreet mediocriter artus,
 Expletumque modum naturae non trahat extra.
 Ingressurus iter peram ne tollito, neve
 De tunicae alterius gestamine providus ito (6); 615
 Nec te sollicitet res crastina (7), ne cibus alvo
 Defuerit: redeunt escae cum sole diurnae.
 Nonne vides ut nulla avium cras cogitet? ac se

(1) *exuto de corpore*. GISEL. alique *extincto de corpore*.

(2) *media inter milia*. Vox *mile*, et plurali numero *milia*, una tantum *lambda* saepissime scripta, legitur in veteribus codd. m.ss. Vide supra v. 168; et CELLARI *Orthograph. Lat.*

(3) *Solvite procinctum*. Procinctus militaris dicitur apparatus, quo se milites ad pugnam instruunt. Noster *Hamartig.* 916: «procinctum videt angelum.» V. et *Contra Symmach.* II, 512.

(4) *Ingluvie*. GISELIN. in margine tamen editt. suae: *illuvie*.

(5) *Summa quies* etc. Auream Prudentii sententiam in mente scribendam habes; quam plus semel HORATIVUS suis in Epistolis inculcat. Nos tutius ad S. PAVLLI I Epist. 6, 8 *Ad Timotheum* lectores nostros delegabimus.

(6) *providus esto*. GISELIN. qui nihilominus in ora editt. suae Parisinae scripsit: *providus ito*.

(7) *res crastina*. V. MATTH. VI.

Pascendam, praestante Deo, non auxia credat?
 Confidunt volucres victum non defore, viles, 620
 Passeribusque subest modico venalibus asse
 Indubitata fides, Dominum curare potentem,
 Ne pereant. Tu cura Dei, facies quoque Christi,
 Addubitas (1), ne te tuus umquam deserat auctor?
 Ne trepidate, homines (2): vitae dator et dator escae
 [est. 625

Quaerite luciferum caelesti dogmate pastum,
 Qui spem multiplicans alat inviolabilis (3) aevi,
 Corporis immemores: memor est, qui condidit illud,
 Suppeditare cibos, atque indiga membra fovere.» —
 His dictis curae emotae, metus, et labor, et vis, 630
 Et scelus, et placitae Fidei fraus inficiatrix
 Depulsae vertère solum. Pax inde fugatis
 Hostibus alma abigit bellum, discingitur omnis
 Terror, et avulsis exfibulat ilia (4) zonis.
 Vestis ad usque pedes descendens defluit imos, 635
 Temperat et rapidum privata modestia gressum.
 Cornicinum (5) curva aera silent, placabilis implet
 Vaginam gladius, sedata et pulvere campi
 Suda redit facies, liquidae sine nube diei
 Purpuream videas caeli clarescere lucem. 640
 Agmina casta super vultum sensere Tonantis
 Adridere hilares pulso certamine turmae,
 Et Christum gaudere suis victoribus, arcem

(1) *Addubitas*. — GISEL. *An dubitas*.

(2) *Ne trepidate, homines*. V. IUVENAL. *Sat. X*, 347, et seqq.

(3) *inviolabilis*. In ora edil. suae GISELIN. *insatiabilis*. — Nonnulli, a germana latinitate recedentes, *invitiabilis* legere pergunt.

(4) *exfibulat*, diffibulat, fibula solvit. Videtur verbum Prudentianum.

(5) *Cornicinum*. Cornicen, est qui in militia cornu canit.

Aetheris, ac patrium famulis aperire profundum (1).
 Dat signum felix Concordia, reddere castris 645
 Victrices aquilas (2), atque in tentoria cogi.
 Numquam tanta fuit species, nec par decus ulli
 Militiae, quum dispositis bifida agmina longe
 Duceret ordinibus, peditum psallente caterva;
 Ast alia de parte equitum resonantibus hymnis 650
 Non aliter cecinit respectans victor hiantem
 Israël rabiem ponti post terga minacis,
 Quum iam progrediens calcaret (3) litora sicco
 Ulteriora pede, stridensque per extima calcis
 Mons rueret pendentis aquae, nigrosque relapso 655
 Gurgite Nilicolas (4) fundo deprènderet imo,
 Ac refluxente sinu iam redderet unda natatum
 Piscibus, et nudas praeceps operiret arenas.
 Pulsavit resono modulantia tympana plectro
 Turba Dei, celebrans mirum ac memorabile saeculis 660
 Omnipotentis opus, liquidas inter freta ripas
 Fluctibus incisis et subsistente procella
 Crescere, suspensosque globos potuisse teneri.
 Sic expugnata vitiorum gente, resultant
 Mystica dulcimodis (5) virtutum carmina psalmis. 665
 Ventum erat ad fauces portae Castrensis (6), ubi
 [artum

(1) *patrium profundum*: caelum patrium. Nescio quam de causa CELLARIUS *patrium* in *portum* converterit, eamque eius lectionem antea sit amplexus GISELINVS, refragantibus omnibus codd. mss.

(2) *Victrices aquilas*, id est vexilla, milites victores.

(3) *Quum iam progrediens*, V. Exod. XV.

(4) *Nilicolas*, qui ad Nilum incolerent, Aegyptios. V. *Contra Symm.* II, 493.

(5) *Mystica dulcimodis... carmina*. Ex Hebraico TH. CALVSIVS noster; postea vero NICOLAUS TOMMASEVS nobilem hunc hymnum italicis modis aptarunt.

(6) *portae Castrensis*. In castris romanis quattuor portae

Liminis introitum bifori dant cardine claustra.
 Nascitur hîc inopina mali lacrimabilis astu
 Tempestas, placidae turbatrix invida Pacis,
 Quae tantum subita vexaret clade triumphum. 670

VII

CONCORDIAE ET DISCORDIAE PVGNA

Inter confertos cuneos Concordia forte
 Dum stipata pedem iam tutis moenibus infert,
 Excipit occultum vitii latitantis (1) ab ictu
 Mucronem laevo in latere (2), squalentia quamvis
 Texta catenato ferri subtêmine corpus 675
 Ambirent, sutis et acumen vulneris hamis
 Respuerent, rigidis nec fila tenacia nodis
 Impactum sinerent penetrare in viscera telum.
 Rara tamen chalybem tenui transmittere puncto
 Commissura dedit, qua sese extrema politae 680
 Squama ligat tunicae, sinus et sibi conserit oras.
 Intulit hoc vulnus pugnatrix subdola victae
 Partis, et incantis victoribus insidiata est.
 Nam, pulsa culparum acie, Discordia nostros
 Intrârat cuneos, sociam mentita figuram. 685
 Scissa procul palla (3), structum et serpente flagellum

numerabantur, quarum 1^a Praetoria hosti plerumque obversa;
 2^a Decumana ab hoste aversa; 3^a et 4^a a lateribus duae portae
 patebant, quae principales dicebantur. Hic sermo est de Principe,
 ubi eius praetorium erigebatur; unde praetor recta contra hostes
 exibat. V. NIEVPORT, *Rituum, qui olim apud Romanos obti-*
nuerunt, succinta explicatio. Sectio V, cap. V.

(1) *vitii latitantis.* Discordiae.

(2) *Mucronem laevo in latere.*... Ultimam vocis *latere* habemus longam, ideoque versus recipit eptemimeren.

(3) *scissa palla.* Discordiae descriptionem poteris legere in *Aeneidos* Virgilianae VIII, 702; et PETRONII, *Satyric.* 124.

Multiplici, media camporum in strage iacebant
 Ipsa redimitos olea frondente capillos
 Ostentans, festis respondet laeta choreis.
 Sed sicam sub veste tegit, te, maxima Virtus, 690
 Te solam tanto e numero, Concordia, tristi
 Fraude petens. Sed non vitalia rumpere sacri
 Corporis est licitum, summo tenus extima tactu
 Laesa cutis tenuem signavit sanguine rivum.
 Exclamat Virtus subito turbata: — « quid hoc
 [est? 695
 Quae manus hîc inimica latet? quae prospera nostra
 Vulnerat, et ferrum tanta inter gaudia vibrat?
 Quid iuvat indomitos bello sedasse furores,
 Et sanctum vitiis pereuntibus omne receptum,
 Si Virtus sub pace cadit? » — Trepida agmina moe-
 [stos 700
 Convertere oculos: stillabat vulneris index
 Ferrata de veste cruor, mox et pavor hostem
 Comminus adstantem prodit: nam pallor in ore,
 Consciis audacis facti, dat signa reatus:
 Et deprensa tremunt languens manus, et color al-
 [bens. 705
 Circumstat propere strictis mucronibus omnis
 Virtutum legio, exquirens fervente tumultu
 Et genus, et nomen, patriam, sectamque, deumque
 Quem colat, et missu cuiatis venerit. Illa
 Exsanguis, turbante metu: — « Discordia dicor, 710
 Cognomento Heresis (1); Deus est mihi discolor, inquit.
 Nunc minor, aut maior: modo duplex, et modo sim-
 [plex:

(1) *Cognomento Haeresis*. Haeresis, ab αἵρεσις, eligo, latine est electio, opinio; apud Christianos tamen est opinio catholicae doctrinae contraria: uti haeresis Ariana, Eutichiana, etc. — *Deus est mihi discolor*, propter diversos colores differens est mihi et dissimilis Deus.

Quum placet, aërius, et de phantasmate visus,
Aut innata anima est: quoties volo ludere numen,
Praeceptor Belia mihi; domus et plaga mundus. » —

715

Non tulit ulterius capti blasphemia monstri
Virtutum regina Fides: sed verba loquentis
Impedit, et vocis claudit spiramina pilo,
Pollutam rigida transfigens cuspide linguam.
Carpitur innumeris feralis bestia dextris. 720

Frustatim (1) sibi quisque rapit quod spargat in auras
Quod canibus donet, corvis quod edacibus ultro
Offerat, immundis caeno exhalante cloacis
Quod tradat, monstribus quod mandet habere marinis.
Discissum foedis animalibus omne cadaver 725
Dividitur: ruptis Heresis perit horrida membris.

Compositis igitur rerum morumque secundis
In commune bonis (2), postquam intra tuta morari
Contigit, ac statione frui, valloque foveri
Pacificos sensus, et in otia solvere curas; 730
Exstruitur media castrorum sede tribunal
Editiore loco, tumulus quem vertice acuto
Excitat in speculam: subiecta unde omnia late
Liber inoffenso circuminspicit (3) aëre visus.
Hunc sincera Fides, simul et Concordiâ, sacro 735
Foedere iuratae Christi sub amore sorores,
Conscendunt apicem: mox et sublime tribunal
Par sanctum carumque sibi supereminet aequo
Iure potestatis: consistunt aggero summo

(1) *Frustatim*: per frusta, membratim. Occurrit adverb. in PLINIO MAIORI H. N. XX, 9, 39; et apud NON. II, 335.

(2) *In commune bonis* etc. Locum hic habemus, quem a versu 728 ad 730 alii alio modo describunt. Nos a THEOLIO et HEINSIO minime recessimus, et hic HEINSIVM sequutus est GISELINVS in editione Parisina.

(3) *circuminspicit*. Ita codd. m.ss. Vide et nostrum in *Apoth.* 492. — GISEL. *circûmspicit*.

Conspicuae, populosque iubent adstare frequentes. 740
 Concurrunt alacres castris ex omnibus omnes:
 Nulla latet pars mentis iners (1), quae corporis ullo
 Intercepta sinu per conceptacula sese
 Degeneri languore tegat; tentoria apertis
 Cuncta patent velis, reserantur carbasa, nequis 745
 Marceat obscuro stertens habitator operto.
 Auribus intentis exspectant concio, quidnam
 Victores post bella vocet Concordia princeps,
 Quam velit atque Fides virtutibus addere legem.
 Erumpit prima in vocem Concordia tali 750
 Adloquio: — « Cumulata quidem iam gloria vobis,
 O Patris, o Domini fidissima pignora Christi,
 Contigit: extincta est multo certamine saeva
 Barbaries (2), sanctae quae circumsaepserat urbis
 Indigenas, ferroque viros, flammaque premebat. 755
 Publica sed requies (3) privatis rure foroque
 Constat amicitii: scissura domestica turbat
 Rem populi, titubatque foris, quod dissidet intus.
 Ergo cavete, viri, ne sit sententia discors
 Sensibus in nostris, ne secta exotica tectis 760
 Nascatur conflata odiis, quia fissa (4) voluntas
 Confundit variis arcana biformia fibris.
 Quod sapimus, coniungat amor: quod vivimus, uno
 Conspiret studio: nil dissociabile firmum est;
 Utque homini atque Deo medius intervenit Iesus, 765

(1) *Nulla latet pars mentis iners*: totis nempe mentis viribus. — *Conceptacula*, apud optimos Italos scriptores vidi: « *i ricettacoli, i ventricoli della mente e del cuore* ». In A. GELLIO (XVIII, 10), PLINIOQUE MAL. (*Hist. Nat.* II, 45, 45) reperitur vox conceptaculum pro eo quod est, quidquid aliquid continet.

(2) *saeva Barbaries*. Magnus vitiorum exercitus, de quo supra.

(3) *Publica sed requies*, etc. Cfr. SALLYST. *Bell. Iugurt.* 10.

(4) *fissa voluntas*. — *Scissa voluntas*. GISELINVS.

Qui sociat mortale Patri, ne carnea distent
 Spiritui Aeterno, sitque ut Deus unus utrumque;
 Sic, quidquid gerimus mentisque et corporis actu,
 Spiritus unimodis (1) texat compagibus unus,
 Pax (2), planum virtutis opus: pax summa laborum: 770
 Pax belli exacti pretium est, pretiumque periculi.
 Sidera pace vigent; consistunt terrea pace.
 Nil placitum sine pace Deo: non munus ad aram
 Quum cupias offerre (3), probet, si turbida fratrem
 Mens impacati sub pectoris oderit antro; 775
 Nec, si flammicolis Christi pro nomine Martyr
 Ignibus insilias, servans inamabile votum
 Bile sub obliqua, pretiosam proderit Iesv
 Impendisse animam; meriti quia clausula pax est.
 Non inflata tumet, non invidet aemula fratri: 780
 Numquam laesa dolet, cuncta offensacula donat.
 Occasum lucis (4) venia precurrere gestit,
 Anxia, ne stabilem linquat sol conscius iram.
 Quisque litare Deo mactatis vult holocaustis, 785
 Offerat in primis pacem: nulla hostia Christo
 Dulcior: hoc solo sancta ad donaria vultum
 Munere convertens, liquido oblectatur odore.
 Sed tamen et niveis tradit Deus ipse columbis
 Pinnatum tenera plumarum veste colubrum (5) 790

(1) *unimodis*, unius modi, seu formae. Vocem adiectivam isusurpavit APVL. in *Dogm. Platon.*

(2) *Pax. plenum virtutis opus.* Et pacem, vocem notat esse istiusmodi S. ANTONINVS Florentinor. Archiepiscopus. quae tribus litteris confletur; sintque P, A, X, a quibus tria nomina incipiunt SSMAE TRINITATIS; scilicet Pater, Amor, Christus.

(3) *Quum cupias offerre.* V. MATTH. V, 23.

(4) *Occasum lucis.* V. S. PAVL. *Ad Ephes.* IV, 26.

(5) *Pinnatum... colubrum.* Ut columbis candidis adsimilantur Christiani, ita *colubris pinnatis* daemones, quique eos sequuntur.

Rimante ingenio docte internoscere, mixtum
 Innocuis avibus: latet et lupus ore cruento
 Lacteolam mentitus ovem sub vellere molli,
 Cruda per agninos exercens funera rictus.
 Hac sese occultant Photinus (1), et Arrius arte, 795
 Immanes feritate lupi: discrimina produnt
 Nostra, recensque cruor, quamvis de corpore summo,
 Quid possit furtiva manus ». — Gemitum dedit omnis
 Virtutum populus, casu concussus acerbo (2).
 Tum generosa Fides haec subdidit: — « immo se-
 [cundis 800
 In rebus cesset gemitus. Concordia laesa est,
 Sed defensa Fide (3); quin et Concordia sospes
 Germanam comitata Fidem, sua vulnera ridet.
 Haec mea sola salus, nihil hac mihi triste recepta.
 Unum opus egregio restat post bella labori (4), 805
 O procures, regni quod tandem pacifer heres (5)

(1) *Photinus*. Sirmii episcopus fuit apud Galatas, a quo Photiniani, qui Ebionitarum haeresin instaurantes, docuerunt IESVM CHRISTVM hominem merum fuisse, atque solummodo ante Mariam Virginem, tamquam Deum extitisse. Vide sis VINCENT. LIRINENSEM, *Commonitor*. § 17.

(2) *casu concussus acerbo*. Hemistichium Virgilian., ex *Aen.* V, 700.

(3) *defensa Fide*. ALDVS, NEBRISSENS., GISELINVS. — *defensa Fides*, CELLARIVS, aliquot codd. m. scriptos secutus.

(4) *egregio... labori*. WEITZIVS et duo codd. mss. Vaticc. *egregium*. — *unum opus... restat*. Salomon, aut Solomon, templum Hierosolymis egregio opere extructum ab inchoato inaedificavit; quisque item nostrum templum in se ipso et altare purissimum extruere decet; quod PARINIVS pernobili Foëbo Abduensi puero in mentem revocare non dubitavit: « *É duopo, Achille, alzare Nell'alma il primo altare* » (*L'Educazione al giovane Febo d'Adda*).

(5) *pacifer haeres*. Scil. Salomon, quod nomen latine *pacificus* sonat.

Belligeri, armatae successor inermus et aulae
 Instituit Solomon (1); quoniam genitoris anhel
 Fumarat calido regum de sanguine dextra.
 Sanguine nam terso, templum fundatur, et ara 810
 Ponitur auratis Christi domus ardua tectis.
 Tunc Hierusalem (2) templo inlustrata, quietum
 Suscepit iam diva (3) Deum; circumvaga postquam
 Sedit marmoreis fundata altaribus Arca.
 Surgat et in nostris templum venerabile castris: 815
 Omnipotens cuius sanctorum sancta revisat.
 Nam quid terrigenas ferro pepulisse phalangas
 Culparum prodest, hominis si Filius (4) arce
 Aetheris inlapsus, purgati corporis urbem
 Intret inornatam, templi splendentis egenus? 820
 Hactenus alternis sudatum est comminus armis:
 Munia nunc agitet tacitae toga candida pacis,
 Atque sacris sedem properet discincta iuventus. »—
 Haec ubi dicta dedit, gradibus regina superbis
 Desiliit, tantique operis Concordia consors 825
 Metatura novum (5), iacto fundamine, templum;
 Aurea planitiem spatii percurrit arundo
 Dimensis, quadrent ut quatuor undique frontes,
 Ne commissuris distantibus angulus impar

(1) *Solomon*. Ita LACTANT. passim. Noster *Salomone* Hamartig. 577, et alibi.

(2) *Hierusalem*. Omnes codd. mss., uno excepto, qui *Ierusalem* (!) scriptum habet, et descripsit HEINSIVS.

(3) *iam diva*. Pura, sancta urbs propter Numinis praesentiam.

(4) *hominis si Filius*. IESVS CHRISTVS, qui domum vult nostram a vitiis vacuum, sed omnibus ornatam virtutibus. V. Καθ'ημερ. IV, 16 et seqq.

(5) *Metatura novum* etc. Descriptionem habes templi, quae legitur in IOANN. *Apocal.* XXI.

Argutam mutilet per dissona semetra (1) normam. [830

Aurorae de parte, tribus plaga lucida portis
 Inlustrata patet; triplex aperitur ad Austrum
 Portarum numerus: tres occidua libus offert
 Ianua trina fores; toties Aquilonis ad axem
 Panditur alta domus. Nullum illic structile saxum, 835
 Sed cava per solidum multoque forata dolatu
 Gemma relucenti limen complectitur arcu,
 Vestibulumque lapis penetrabile concipit unus.
 Portarum summis inscripta in frontibus auro
 Nomina apostolici fulgent bis sena senatus. 840
 Spiritus his titulis arcana recondita mentis
 Ambit, et electos vocat in praecordia sensus;
 Quaque hominis natura viget, quam corpore toto
 Quadrua vis animat (2), trinis ingressibus aram
 Cordis adit, castisque colit sacraria votis. 845
 Seu pueros sol primus agat, seu fervor ephebos
 Incendat nimius, seu consummabilis aevi
 Perficiat lux plena viros, seu algida Borrae (3)
 Aetas, decrepitam vocet ad pia sacra senectam:
 Occurrit trinum quadrina ad compita nomen (4), 850

(1) *semetra*. — GISELIN. cum bene multis *symmetra*. Nos tamen *semetra* retinuimus: etenim *semetrum*, i. n. idem valet ac enorme, sine mensura, non autem *symmetrum*. Estque ex latino *se* (sine) arch., et graeco μέτρον.

(2) *Quadrua vis animat*. Quattuor templi latera (V. a versu 830 et seqq.) significant quattuor hominis aetates, quarum altera alteram excipit, naturamque humanam quodammodo roburare et tueri videntur.

(3) *seu algida Borrae*. Ita in codd. mss. Noster *Apoth.* 601 *Boreas* usurpavit, non *Borras*: sed tamen usurpatione talis vocis latini non abstinuerunt, eam ab Attica βορρᾶ, ἄς deducendo, ut denotarent ventum aquilonarem. Senectus vero Boreae facile seu plagae septentrionali comparatur, ut orientali pueritia confertur.

(4) *nomen*, plerique. — GISELIN. *numen*. Utramque lectionem codd. Vaticæ. habent, quae quidem utraque intellectum facit.

Quod bene discipulis disponit rex duodenis.
 Quin etiam totidem gemmarum insignia textis
 Parietibus distincta micant, animasque colorum
 Viventes liquido lux evomit alta profundo.
 Ingens chrysolithus (1), nativo interlitus auro, 855
 Hinc sibi sapphirum sociaverat, inde beryllum;
 Distantesque nitor medius variarat honores.
 Hic chalcedon hebes perfunditur ex hyacinthi
 Lumine vicino; nam forte cyanea propter
 Stagna lapis cohibens ostro fulgebat aquoso. 860
 Sardonychen pingunt amethystina, pingit iaspis
 Sardoum (2) iuxta appositum, pulcherque topazon:
 Has inter species smaragdina gramine verno
 Prata virent, volvitque vagos lux herbida fluctus.
 Te quoque conspicuum structura interserit ardens 865
 Chrysophrase, et sidus saxis stellantibus addit.
 Stridebat gravidis funalis machina vinculis,
 Immensas rapiens alta ad fastigia (3) gemmas.
 At domus interior septem subnixa columnis
 Crystalli argentis vitrea de rupe recisis 870
 Construitur: quadrum tegit edita calculus albens
 In conum caesus capita, et sinuamine subter
 Subductus conchae in speciem, quod mille talentis
 Margaritum ingens, opibusque et censibus hastae

(1) *chrysolithus... inde beryllum*. De gemmis, quarum hic est mentio, multa conguessit STEPH. CHAMILLARDVS in sua PRUDENTII editione Parisina ad usum regis destinati, ad quam lectores meos iubebo adire; illud tantum animadvertens primam vocis syllabam nostrum breviasse, quae graece est βήρυλλος.

(2) *Sardoum*, plures editt. — Item *Sardonium* edidit GISELINVS — *Sardonium* HEINSIVS ex codice Regio; eandemque lect. WEITZIVS, tresque Vaticc. ostendunt.

3) *alta ad fastigia*: scil. ad caelum.

Addictis (1) animosa Fides mercata parârat. 875
 Hoc residet solio pollens Sapiëntia, et omne
 Consilium regni celsa disponit ab aula,
 Tutandique hominis leges sub corde retractat.
 In manibus dominae sceptrum, non arte politum,
 Sed ligno vivum (2) viridi est, quod stirpe recisum,
 [880

Quamvis nullus alat terreni cespitis humor,
 Fronde tamen viret incolumi; tum sanguine tinctis
 Intertexta rosis candentia lilia miscet,
 Nescia marcenti florem submittere collo.
 Huius forma fuit sceptri gestamen (3) Aäron 885
 Floriferum; sicco quod germina cortice trudens,
 Explicuit tenerum spe pubescente decorem,
 Inque novos subito tumuit virga arida fetus.
 Reddimus aeternas, indulgentissime Doctor,
 Grates, Christe, tibi, meritosque sacramus honores 890
 Ore pio: nam cor vitiorum stercore sordet.
 Tu nos corporei latebrosa pericula operti,
 Luctantisque animae voluisti agnoscere casus.
 Novimus ancipites nebuloso in pectore sensus
 Sudare alternis conflictibus, et variato . 895
 Pugnarum eventu, nunc indole crescere dextra,
 Nunc inclinatis cervicibus ad iuga vitae
 Deteriora trahi, seseque addicere noxis
 Turpibus, et propriae iacturam ferre salutis.
 O quoties animam, vitiorum peste repulsa, 900

(1) *opibusque et censibus hastae Addictis.* Opibus nempe et censibus sub hasta devenditis. Hic autem, nisi falsus sum, ad negotiatorem illum respexit, de quo S. MATTH. XIII.

(2) *Sed ligno vivum.* — GISELIN. *sed lignum vivum* etc. In ora tamen editt. suae GISELINVS nostram var. lect. adscribit.

(3) *Huius forma fuit sceptri gestamen.* Graece φόρημα. V. NUMER. XVII. De voce *gestamen* V. VIRG. *Aen.* III, 286; VII, 246. *Sil. Ital.* V. 349.

Sensimus incaluisse Deo! quoties tepefactum
Caeleste ingenium post gaudia candida taetro
Cessisse stomacho! Fervent bella horrida, fervent
Ossibus inclusa: fremit et discordibus armis
Non simplex (1) natura hominis: nam viscera limo 905
Effigiata premunt animam; contra ille sereno
Editus afflatu, nigrantis carcere cordis
Aestuat, et sordès arcta inter vincla recusat.
Spiritus pugnant variis lux atque tenebrae,
Distantesque animat duplex substantia vires, 910
Donec praesidio Christus Deus adsit, et omnes
Virtutum gemmas componat sede piata;
Atque, ubi peccatum regnaverat, aurea templi
Atria constituens, texat spectamine morum
Ornamenta animae: quibus oblectata decoro 915
Aeternum solio dives Sapientia regnet.

(1) *Non simplex natura hominis.* Post labem originalem hominis natura immutata est. V. PAVLL. ad *Roman.* VII; ad *Galatas*, V, 17.

IV (*)

CONTRA Q. AVRELIVM SYMMACHVM

PREFECTVM VRBIS

LIBRI DUO

---

^{*}) CONTRA SYMMACHVM

Ecce nunc tibi, benigne lector, insignes illos libros duo, quos poeta noster versibus hexametris exharavit publicavitque contra Q. Aurelium Symmachum viginti post annis, quam S. Ambrosius Mediolanensium pontifex, missa epistola ad imperatores Valentinianum, Theodosium et Arcadium palam fecisset maximo in errore versari, si quis velit, uti Symmachus perversum Deorum cultum in vulgus reparare, atque Victoriae aram in senatu reficere, quemadmodum λαξ ὀδᾶξ urbi praefectus contendit.

Iam vero de Symmacho ipso placet tibi describere, quae in Bibliothecae Latinae Io. Albertus Fabricius vol. II, Libr. III, cap. XIV, p. 124 scriptum reliquit.

« Q. Aurelius Symmachus Romanus, Vir
« Consularis et praefectus urbis, causae gen-
« tium adversus Christianos pertinax et in-
« geniosus assertor Valentiani II, Theodosii
« et filiorum tempora ingenio suo illustravit,

« inter praecipua, Ammiano iudice, exempla
« doctrinarum et modestiae numerandus. Per-
« dita eius Oratione in Vettium Agorium
« praetextatum, cuius meminit lib. I epist.
« LII, aliisque scriptis, estant, epistolarum
« ad diversos libri X post eius obitum editi
« a filio Q. Flavio Memmio Symmacho V. Cl.,
« quorum liber postremus Plinii Iunioris
« imitatione exhibet epistulas scriptas ad im-
« peratores. Huius libri epistola LXI est
« celebris illa *Relatio pro ara Victoriae Va-*
« *lentiniano oblata*; sed fructus expers, et
« Ambrosio Prudentioque valde confutata. *Re-*
« *lationis Symmachi pro ara Victoriae A. C.*
« CCCLXXXIV Valentiniano oblatae me-
« minit S. Prosper de Promissionibus p. 102
« his verbis: Theodosii vero religiosi prin-
« cipis imperio per Iovium et Gaudentium
« Comites omnia templa expoliata, quae vana
« figmenta quis nostrum permittitur ignorare?
« Cui Symmachus ille mirabili eloquio et scien-
« tia praeditus, tamen paganus, praeconio lau-
« dum in consistorio recitato, subtili arte, qua
« valuit, aram Victoriae in senatu restitui
« Christiano, ut noverat, principi intimavit.
« Quem statim a suis aspectibus pulsum in
« centesimo lapidae rhedae non stratae im-
« positum ea die manere praecepit ». Hauries
fortasse uberiora de Symmacho in Historia

Litterarum Italicarum a Hieron. TIRABOSCHIO concinnata, Vol. II; et in compendium collata multa habebis in Lexico gallico: « *Des hommes qui se sont fait un nom* ». Par F. FELLER, Tom. VIII — Lyon 1851.

Carmen heroicum, quod Prudentius, Christianis Musis omnino afflatus feliciter in Symmachum perscripsit, omnia pedibus manibusque obnixè facientem uti ara Victoriae in senatu repararetur, suusque Vestalibus honor rediret, iam despectui habitis, qualibet aetate summis laudibus fuit cumulatam, et acutissima eruditorum ingenia exercuit. IVRETVS cum primis, et I. GRANGAEVS sunt recensendi, quos memorat I. P. MIGNE in *Patrologia Latina* Vol. LIX et LX, Parisiis edita, 1862. In recentiorum linguas etiam est conversum, nobisque Italis licebit ab oblivione vindicare Carol. Augustini ANSALDI, sodalis Domini- ciani, italicam eandemque poëticis luminibus distinctam interpretationem, quae saeculo elapso Venetiis in publicum prodiit cum hoc titulo: « *I due libri di Pruden-zio contro Sim-maco tradotti in versi Italiani dal P. M. Carlo Agostino ANSALDI, Domenicano. Venezia presso Pietro Valuasense, 1754, in 8* ».

Hic vero ad Prudentianos versus in Symmachum properans breviter enodandos, a te, humanissime lector, peto, ne quicquam Hi-

spano poëtae nostro subirasci velis, qui pro castissima IESV CHRISTI doctrina pugnaturus, plus aequo in fabulari historia commorari videatur; dumque totus est in deorum originem, eorumque res gestas, et cultum inquirendo cui veteris Romani religiosis superstitionibus arctissime obstringebantur, incredibilia renarret, infanda facinora et obscoena deorum palam ante oculos ponat. Sed Prudentium decuit per istiusmodi viam incedere, coenu graveolenti stratam, si posset adversarium suum, nobilem quidem virum et eloquentem, ad pudorem revocare, pro impia turpissimaque religione totas vires suas expromentem. Quocirca ubi peritus et catus magister adolescentes suos Prudentianam in Symmachum refutationem cupiat cum fructu interpretari hos vel illos versiculos pro re nata omisos faciat; vel tuto et sine offensione ita explanet, ut Romanorum ritus et religiones plane assequantur, quin tenellorum animi, cerei in vitium flecti, aliquid detrimenti patiantur.

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS

CONTRA SYMMACHVM

LIBRI PRIORIS

PRAEFATIO (1)

Paulus (1), praeco Dei, qui fera gentium
Primus corda sacro perdomuit stilo,
Christum per populos, ritibus asperis
Immanes, placido dogmate seminans,
Immansueta suas ut caerinonias
Gens pagana Deo sperneret agnito;
Actus turbinibus forte nigerrimis
Hibernum pelagus iam rate debili,
Et vim navifragi (2) pertulerat Noti.
Sed quum caerulei proelia gurgitis
Iussisset Domini dēxtra quiescere,

10

(1) S. Pauli historiam Poëta praestringens, quae leguntur Act. Apostolor. cap. xxvii et xxviii, ea ad rem suam commode aptare studet. Ait enim Christianum nomen, tot tempestatibus propter potentierum odium infandum actum, vix enatasse, quum exortus est Symmachus, qui Christianis insidiatus est, quem admodum Paulo olim e furentibus maris undis egresso. Non tamen gravius in Paulli manum morsum iecit vipera illa delitescens inter folia sarmentaque, quam Urbis Praefectus Christi doctrinam sequentes memordit. Carmen asclepiadeum monocolon est, spondeo constans, duobus choriambis, pyrrhichio vel iambo.

(2) *navifragi*. Graece *ναυαγός*, navifragus est. V. VIRG. *Aen.* III, 553; OVID. *Met.* XIV, 6; STAT. *Theb.* V, 415.

Ad portum fluitans cumba (1) relabitur,
 Exponitque solo litoris uvidi
 Contactos pluvio frigore remiges.
 Tunc de litorei saepibus algidi 15
 Arentum propere brachia palmitum
 Convectant, rapidos unde focos struant:
 Fascem quisque suum congerit ignibus,
 Exspectans calidi luxuriam (2) rogi.
 Paulus, dum fragiles cogere surculos 20
 Et densere (3) foci congeriem studet,
 Incautam cumulis inseruit manum;
 Torpebat glacie pigra ubi vipera,
 Sarmentis laqueos corporis implicans:
 Quae postquam intepuit fomite fumeo, 25
 Laxavitque ferox colla rigentia,
 Iam flecti facilis, retulit ad manum
 Vibrato capite spicula dentium.
 Haerentem digiti vulnere mordicus
 Pendentemque gerens Paulus inhorruit. 30
 Exlamant alii, quod cute livida
 Virus mortiferum serpere crederent.
 At non intrepidum terret Apostolum
 Tristis iam (4) subiti forma periculi:
 Attollens oculos, sidera suspicit, 35
 Christum sub tacito pectore murmurans,

(1) *cumba*. Graece κόμβα genus navigii minoris, plerumque omnibus stagnis, lacubusque trahiciendis. Nos *barchetta*. Vide *Περὶ Στεφ.* V, Hymn. 450.

(2) *luxuriam*: abundantiam ramorum, ex quibus ignis nuntius exultat.

(3) *densere*. Non *densare*, uti habet GISELINVS. V. HEINS. ad OVID. *Fastor.* III, 820; et nostrum *Cathem.* V, 53; GIPHANIIndie. Lucretianum in *densere*.

(4) *Tristis iam*. GISEL. alique *tristis tam*.

Ecussumque procul decutit aspidem.
 Abiectus coluber verberat aëra,
 Atque oris patuli solvit acumina.
 Mox omnis sanies deserit et dolor, 40
 Ceu nullo laceram vulnere, dexteram:
 Siccatusque perit vipereus liquor.
 Hydrum praecipitem dum rotat impetus,
 Arsurum mediis intulit ignibus.
 Sic nunc post hiemem (1), vimque trucidis freti, 45
 Quo iactata ratis tunc sapientiae est,
 Quum sub sacricolis territa regibus
 Vix panso poterat currere carbaso,
 Afflictosque suos turbine saeculi
 Vectarat, rabidis fluctibus innatans, 50
 Morsum vulnificum lex pia pertulit.
 Occultabat enim se prius (2) abditum
 Virus, nec gravidum protulerat caput,
 Contentum involucris (3) atque cubilibus
 Subter comprimere clausa silentia. 55
 Sed, dum forte latens impietas riget,
 Dextram iustitiae pigra momorderat
 Succensi stomacho fellis inaestuans.
 Heu, quam catholicam nil prope profuit
 Puppim nasse sacri remigio stili, 60
 Quem Paulus variis gentibus edidit!
 Vix portu placido tuta quieverat

(1) *post hiemem*. Transl. hiems pro saevissima Christianorum oppugnatione.

(2) *Occultabat... se prius*. Etenim Constantinus, Gratianus, Theodosius, alique optimi principes, in religionem christianam studio lati, falsorum numinum cultores, in officio quadantenus continebant.

(3) *Contentum involucris*. Relege Chathemer. hymnum, V, 35.

Victrix, edomitis mille furoribus: Vix adstricta suis iam retinaculis Vectores stabili condiderat solo,	65
Erumpit subito triste periculum. Nam, dum praecalidos igniculos sibi Solvendis adolent (1) et senio et gelu, Dum virgas steriles, atque superfluas Flammis de fidei palmite concremant,	70
Ut concreta vagis vinea crinibus Silvosi inluviem poneret idoli, Palpavit nimius perniciem tepor; Seps (2) insueta subit, serpere flexibus, <u>Et vibrare sagax eloquii caput:</u>	75
Sed dextra impatiens vulneris, inritos Oris rhetorici (3) depulit halitus: Effusum ingenii virus (4) inaniter Summa Christicolis in cute substitit.	
<u>NB</u> Salvator generis Romulei, precor,	80
Qui cunctis veniam das pereuntibus, Qui nullum statnis non operis tui Mortalem, facili quem relevas manu:	

(1) *adolent...* *dum vagas et steriles*. Dum Christiani nominis cultores steriles reliquias cultus idolorum ignibus consumunt; nam *adolent* hic est *translat*.

(2) *Seps insueta*. Est σερψ, σερός, m. et f. lucertae genus, seu parvus serpens, de quo PLIN. Major XXIX, 5, 32. Eum Lucanus tabificum vocat; AVSON. ferale malum Ausoniae in ydillio XII, *grammaticomastix*. Transl. noster ad *Symmach.* respiciens.

(3) *Oris rhetorici* Recte; nam Rhetor non orator fuit; et MACROBIUS in *Saturn.* V, 1 aperte fatetur de eius eloquentia, eum in eloquendo *luxuriari*: « Noster Symmachus luxuriatur. »

(4) *Effusum ingenii virus*. Decem adhuc supersunt Aurelii Symmachi libri Epistolarum in quibus se hostem acerbissimum Christianorum praeibuit.

Huius, si potis est, iam miserescito (1),
Praeruptam in foveam praecipitis viri. 85
Spirat sacrilegis flatibus inscius,
Erroresque suos indocilis foveat.
Obtestor, iubeas, ne citus impetus
Arsurum mediis inferat ignibus.

(1) *Huius... iam miserescito.* Haec sunt charitatis plenae vota, et preces Prudentii pro Symmachi ab inanum cultu deorum ad Christianam professionem transitu.

CONTRA SYMMACHI ORATIONEM

LIBER PRIMVS

Credebam vitiis aegram gentilibus urbem
Iam satis antiqui pepulisse pericula morbi,
Nec quidquam restare mali, postquam medicina
Principis (1) immodicos sedârat in arce dolores.
Sed, quoniam renovata lues turbare salutem 5
Tentat Romulidum, Patris imploranda medela est,
Ne sinat antiquo Romam squalere veterno,
Neve togas procerum fumoque et sanguine tin-
[gui (2).
Inclitus ergo parens patriae, moderator et orbis,
Nil egit prohibendo, vagas ne pristinus error 10
Crederet esse Deum nigrante sub aëre formas?
Aut elementorum naturam, quae Patris ars est (3)

(1) *Principis*. De quo nam principe loquatur poëta alii alia. ISONIVS et WEITZIVS cl. Prudentii interpretes hic de Constantino sermonem esse contendunt, qui perversum idolorum cultum vel eradicare, vel comprimere studuerunt in Urbe. E contrario GISELINVS et CHAMILLARDVS Theodosium Magnum putant esse intelligendum sub nomine *principis*. Neque obstat nostrum de Principe loqui tamquam in vivis ageret, quo tempore Theodosius iam (an. cccv) ad plures concesserat; namque pro certo habemus Prudentium anno tantum xx Symmachum confutasse ex quo suam ad Principem Orationem, seu *Expositionem* de Ara Victoriae instauranda, deque deorum cultu reparando fecerat.

(2) *tingui* pro *tingi*, et iure. V. *Cathemer.* III, 70; VIII, 72; X, 100.

(3) *quae patris ars est*: quae videlicet elementa gentibus consecrata, et pro diis habita, sunt unius Dei opus.

Omnigeni, summa pro maiestate sacraret?
 Vir solus, cui cura fuit, ne publica morum
 Plaga cicatricem summa leviter cute clausam 15
 Duceret, et latebram tabentis vulneris alte
 Impressam, penitusque putri de pure peresam,
 Iuncta superficies medico fallente foveret.
 Sed studuit, quo pars hominis generosior intus
 Viveret, atque animam letali peste piam 20
 Nosset ab interno tutam servare veneno.
 Illa tyrannorum (1) fuerat medicina, videre,
 Qui status ante oculos praesentibus ac perituris
 Competeret rebus, nec curam adhibere futuris.
 Heu, male de populo meriti, male patribus ip-
 [sis 25

Blanditi! quos praecipites in Tartara mergi
 Cum Iove siverunt, multa et cum plebe deorum:
 Ast hic imperium protendit latius aevo
 Posteriore, suis cupiens sancire salutem.
 Nimirum pulchre quidam doctissimus (2), « Es-
 [set 30

Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
 Vel reges saperent, vel regnarent sapientes»
 Estne ille e numero paucorum, qui diadema
 Sortiti, aetheriae coluerunt dogma sophiae?
 Contigit ecce hominum generi, gentique toga-
 [tae 35

Dux sapiens: felix nostrae respublica Romae
 Iustitia regnante viget. Parete magistro
 Sceptra gubernanti: monet, ut deterimus error,

(1) *tyrannorum*: Magnentii, Iuliani, Valentis et Valentiniani Maioris, qui idolorum cultum palam aut foverent, aut tollerarent. Vide sis ipsam Symmachi *Relationem* § III.

(2) *quidam doctissimus*. Plato κατ' ἐξωκλήν. V. *De Rep.* Lib. V.

Utque superstitio veterum procul absit avorum,
Nec putet esse Deum, nisi qui super omnia sum-
[mus 40

Emineat, magnique immensa creaverit orbis.

Num melius Saturnus (1) avos rexisse Latinos

Creditur? edictis qui talibus informavit (2)

Agrestes animos, et barbara corda virorum?

Sum Deus: advenio fugiens; praebete latebras, 45

Occultate senem, nati feritate tyranni

Deiectum solio. Placet, hic fugitivus et exsul

Ut lateam: genti atque loco Latium dabo no-
[men (3).

Vitibus incurvum, si qua est ea cura, putandis

Procudam chalybem, necnon et moenia vestri 50

Fluminis in ripa statuam Saturnia vobis.

: Vos nemus adpositasque meo sub honore sacrantis

(Sum quianam Caelo genitus) celebrabitis aras.

Inde deos, quorum patria spectata sepulcra

Scimus (4) in aere hebetes informavere mino-
[res: 55

Advena quos profugus gignens, et equina libido (5)

Intulit Italiae; Tuscis namque ille puellis

Primus adhinnivit simulato numine moechus.

(1) *Num melius Saturnus*. Saturnus, ex Olympo deturbatus, in ea Italiae parte latuit, quae a latendo nomen accepit; ibi Rex Latinorum fuit, eoque rege, uti cecinerunt poëtae aurei, aetas floruit.

(2) *informavit*: vers. spondaic.

(3) *latium dabo nomen*. A latendo latium. V. VIRG. *Aen.* VIII. 322; OVID. *Fast.* I, 238.

(4) *deos, quorum patria spectata, Scimus*. Olim deos nihil aliud fuisse quam mortales homines eorumque sepulchra testantur. Idolorum cultum ex memoria fluxisse hominum demortuorum auctor prae ceteris est SELDENVS, *De Diis Syr.* Proleg. III.

(5) *equina libido*. Effrenis, impudens, qualis talium numinum fuit. Sacrae Litterae, et praesertim Prophetæ mortales

Mox patre deterior (1) silvosi habitator Olympi
 Iuppiter incesta spurcavit labe Lacaenas (2): 60
 Nunc bove subvectam (3) rapiens ad crinem ama-
 [tam,
 Nunc tener ac pluma levior, blandosque susurros
 In morem recinens (4) suave immorientis oloris;
 Capta quibus volucrem virguncula ferret amorem.
 Nunc foribus surdis, sera quas vel pessulus ar-
 [tis 65
 Firmarant cuneis, per tectum dives amator (5)
 Imbricibus ruptis, undantis desuper auri
 Infundens pluviam gremio excipientis amicae:
 Armigero modo (6) sordidulam curante rapinam,
 Compressu immundo miserum adficiens catami-
 [tum, 70

libidinosos canibus, equis, onagris adsimulare consueverunt. Vide, sis, VIRG. III *Georgicor.* et historias fabulares HYGINI, quae deos faede libidini deditos nobis depingunt.

(1) *Mox patre deterior.* Saturno e caelo deturto, Iuppiter Olympum habuit. Deterior, seu secundus rex caeli. Deterior tamen est inferior; et nos de rebus eas dicimus deteriores, quas italice vocaremus *scadenti*. — *habitor Olympi.* Aiunt in Arcadiae monte Iovem fuisse educatum.

(2) *Lacaenas* pro *Lacoenam*, nempe Ledam Tyndari uxorem regis Iacaedemonum.

(3) *bove subvectam.* Europen Agenoris filia, quae in fabulari historia a Iove rapta fuisse prope maris litus narratur.

(4) *In morem recinens...* Poetae ferunt cyncum morti proximum suavissimos cantus edere. Sed de hac re videbis VINC. LANFRANCHI, *Aeneid.* VII, 705, edit. Sales. an. M.DCCC.LXXXIX.

(5) *per tectum dives amator* etc. De Dianae fabula V. HORAT. *Lyricor.* III, ode XVI; OVID. *Met.* IV.

(6) *Armigero modo.* Ganimedem, seu catamitum, uti aiebant vetustiores Latini, tangit ab aquila, seu potius a Iove in aquilam converso raptum et in caelum latum, de quo V. VIRG. *Aen.* I, 28; et HYGIN. XI, 16.

Pellice iam puero magis indignante sorore.
 Haec caussa est et origo mali, quod saecula vetusto
 Hospite regnante crudus stupor aurea finxit:
 Quodque novo ingenio versutus Iuppiter, astus
 Multiplices variosque dolos texebat, ut illum, 75
 Vertere quum vellet pellem (1) faciemque, puta-

[rent
 Esse bovem, praedari aquilam, concumbere cy-
 [cnum,
 Et nummos fieri (2), et gremium penetrare puel-
 [lae.

Nam quid rusticitas non crederet indomitum
 Stulta virum (3), pecudes inter ritusque ferinos 80
 Dedere sueta animum diae rationis egenum? (4)
 In quamcumque fidem nebulonis callida traxit
 Nequitia, infelix facilem gens praebuit aurem.
 Successit Iovis imperio corruptior aetas,
 Quae docuit rigidos vitiis servire colonos 85
 Expertes furandi homines. Hac imbuit arte
 Mercurius (5), Maia genitus: nunc magnus habetur

(1) *Vertere quum vellet pellem.* Effreni libidine inflammatus varias Iuppiter formas sibi placitas sumebat, quod quidem GREGORIUS NAZIANZENSIS videt in Orat. contra Iulianum. ANTONIUS autem, poeta saeculi V adversus Paganos de Iove: « Nunc serpens, nunc taurus erat, nunc cyenus et arbor — Seque immutando, qualis fuerit, iudicat ipse — Plus aliena sibi, quam propria forma placebat » V. nostrum, Περὶ Στεφ. X, 268.

(2) *Et nummos fieri.* Eandem lectionem habet GISELIN., qui tamen in margine *serere* notavit; quae lectio varia probatur Theolio nostro, estque in uno cod. m.m. Rottendorphiano et apud Heinsium.

(3) *stulta virum:* sync. pro *virorum*.

(4) *animum diae rationis egenum*, tamquam pecora « humanae rationis egentia », uti cecinit S. PAVLINUS in die natal. S. Felicis, Carm. XII, 23.

(5) *Hac imbuit arte Mercurius*, deus in cuius tutela fue-

Ille deus, cuius dedit experientia fures :
Nec non Thessaliae doctissimus ille magiae (1)
Traditur extinctas sumptae moderamine virgae 90
In lucem revocâsse animas, Cocytia leti
Iura resignâsse, sursum revolantibus umbris.
Ast alias damnâsse neci, penitusque latenti
Immersisse chaos : facit hoc, ad utrumque peritus
| Ut fuerit, geminoque armârit crimine vitam ; 95
Murmure nam magico (2) tenues excire figuras,
Atque sepulcrales scite incantare favillas,
Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.
Artificem scelerum simplex mirata vetustas
Supra hominem coluit, simulans per nubila fer-
[ri, 100
Aligerisque leves pedibus transcurrere ventos.
Ecce deûm in numero formatus (3) et aeneus adstat
Graius homo (4), augustaque Numae praefulget
[in arce.
Strenuus exculi dominus quidam fuit agri,
Hortorumque opibus memorabilis. Hic tamen idem
Scortator nimius, multaue libidine suetus [105
Rusticolas vexare lupas (5), interque salicta,

runt fures, qui etiam Deam Lavernam comprecabantur, quo eos arte mala fallere doceret. Mercurii laudes vide sis apud Hor. *Lyric.* I, 10; precemque ad Deam Lavernam vide etiam in Ep. *horatiana* I, xvi, 60. Meminit et Lavernam LACTANT. VII, 13.

(1) *Thessaliae... magiae*. V. Περὶ Στ. X, 869: Apoth. 477.

(2) *Murmure nam magico*. Vide *Reg.* xxviii, ubi dicitur Samuel a Pythonissa ad vivos excitatus; ibique interpretes.

(3) *formatus*. Ita m.s.s. omnes et Vaticani, cum quibus GISELINVS. Sed HENSIO *tornatus* magis probatur, quem suis contentum coniecturis relinquimus.

(4) *Gravius homo*. Priapus, de quo nihil praestat annotare.

(5) *Rusticolas vexare lupos*. Si audiamus CAR. DV-CANGE in *Gloss. med. et infimae Latinit.*, rusticolae lupae sunt puellae, quae pecorum pascuis invigilant, hoc nomine donatae, quod vitam in montibus sylvisque habent, luporum abitaculis.

Et densas saepes obscoena cubilia inire:
 Indomitum intendens animum, semperque para-
 [tum
 Ad facinus, numquam calidis dabat otia venis (1).
 [110
 Hic deus e patrio praenobilis Hellesponto (2),
 Venit adusque Italos sacris cum turpibus hortos:
 Sinum (3) lactis, et haec votorum liba quotannis
 Accipit, ac ruris servat vineta Sabini,
 Turpiter adfixo pudeat quem visere ramo. 115
 Hercules mollis pueri famosus (4) amore
 Ardor, et in transtris iactata efferbuit Argo.
 Nec maris erubuit Nemea sub pelle fovere
 Concubitus, et Hylan pereuntem (5) quaerere cae-
 [lebs.
 Nunc Saliis cantuque domus Pinaria (6) templum 120

(1) *calidis... venis*: phrasis est cauta ad eas corporis partes denotandas, quas pudor, dicit Phaedrus, celat. V. *Gen.* XLIX, 10.

(2) *e patrio... Hellesponto*: vers. hemistic. Priapus Liberi filius Lampsaci ortum duxit in urbe Hellesponti. Deformi aspectu eum Romani effingebant, barba promissa capilloque incompto, qui manu falcem gestaret in hortorum ingressu ad aves ac fures arcendos.

(3) *Sinum lactis*. Sinum id ex Varrone vas est, « quod maiorem cavationem, quam pocula habeat. » V. *Virg. Ecl.* VII, 33.

(4) *famosus*: fama notus, celebris; hoc sensu Tacitus, Gelius, Florus, Apuleius. Saepius, uti noster in malam partem usurpant. Italice nos *infame, famigerato*. Herculis facinora narrant mythologi

(5) *Hylan pereuntem...* De Hyla Thiodamantis filio, Herculis comite in expeditione Argonautarum V. praesertim *Hygrynus*, Fab. XIV. In eius memoriam diu frustra que conquisiti annua sacra Hercules instituit. V. *Virg. Ecl.* VI, 43.

(6) *Nunc Saliis cantuque domus Pinaria*. Salii a saliendo Martis sacerdotes, qui, *praesule* duce ancilia custodiebant, eaque certo tempore in urbe saltantes et gestantes circumferebant. A Numa Pompilio instituti eligebantur ex ordine patricio; eque Pinariorum familia Herculis sacerdotes selecti ad sacra facienda. V. *Liv.* I, 20; *Virg. Aen.* VIII, 270.

Collis Aventini convexa in sede frequentat.
 Thebanus iuvenis (1) superatis fit deus Indis,
 Successu dum victor ovans lascivit, et aurum
 Captivae gentis revehit, spoliisque superbus
 Diffluit in luxum cum semiviro (2) comitatu; 125
 Atque avidus vini multo se proluit haustu,
 Gemmantis paterae spumis, mustoque Falerno (3)
 Perfundens biugum rorantia terga ferarum.
 His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
 Caeditur (4), et virides discindunt ore chely-
 dros (5), 130
 Qui Bromium placare volunt: quod et ebria iam tunc
 Ante oculos regis Satyrorum insania fecit:
 Et fecisse reor stimulis furialibus ipsas
 Maenadas, inflammante mero in scelus omne rotatas.
 Hoc circumsaltante choro, temulentus adulter 135
 Invenit expositum secreti in litoris acta
 Corporis egregii scortum (6), quod perfidus illic

(1) *Thebanus iuvenis*. Bacchus, seu Bromius, cuius nominis ethimon docet OVID. *Met.* IV. CHAMILLARDVS noster interpres cuncta de Baccho morosa diligentia persequitur.

(2) *cum semiviro comitatu*: cum mollioribus et effeminatis comitibus. Hemistich. Virgilianum habemus *Aeneid.* IV, 215.

(3) *mustoque Falerno*. Officinatoris σφάλμα vitaturus GISELINVS scripsit recte *multoque falerno*.

(4) *Baccho caper... caeditur*. SERVIUS ad Virgilii Georg. II, 380: « Quum primum cognovisset Bacchus vites sibi a capro rosas fuisse, eum occidi iussisse, atque ex eius pelle utrem fecisse et vino implovisse in ultionem admissi sceleris. »

(5) *Discindunt ore chelydros*. MURETVS in Catulliano carmine « De nuptiis Polei et Thetydos » notat furens mulierum genus Bacchum colentium, in dei sacris coronari consuesse caput serpentibus, istiusmodi sacra, quae Romae certo tempore occurrerent, ea turpitudinis nota fuerunt inusta, ut an. DLXII Livius tradat fuisse ex s. consulto prohibita. V. LIV. L. XXXIX, 8.

(6) *scortum*. Neaeram, seu etiam Ariadnem Minois, Creten-sium regis filiam, quam Bacchus sibi iure matrimonii iunxit,

Liquerat, incesto iuvenis satiatus amore.
 Hanc iubet adsumptam, fervens post vina, Neaeram
 Secum in deliciis fluitantis stare triumpho, 140
 Regalemque decus capitis gestare coronam.
 Mox Ariadnaeus stellis caelestibus ignis
 Additur: hoc pretium noctis persolvit honore
 Liber, ut aetherium meretrix inluminet axem.
 Tantum posse omnes illo sub tempore reges, 145
 Indocilis fatui ducebat ineptia vulgi,
 Ut transire suis cum sordibus induperator
 Posset in aeternum caeli super ardua regnum.
 Regia tunc omnis vim Maiestatis (1), et omnis.
 Parva licet, caeli imperium retinere potestas 150
 Credita: ture etiam ducibus, parvoque sacello
 Impertitus honos: quem dum metus, aut amor, aut
 [spes
 Accumulant, longum miseris processit in aevum
 Mos patrius. Coepit falsae pietatis imago
 Ire per ignaros nebuloso errore nepotes: 155
 Tum quia, quae vivis veneratio regibus ante
 Contigerat, functis eadem iam munere lucis
 Cessit, et ad nigras altaria transtulit urnas.
 Inde puellarum ludibria, pignora partus,
 Et furtivus amor iuvenum, et deprensa iugalis 160
 Corruptela tori: quoniam regalibus aula
 Fervere tunc vitiis solita est, nec perdita luxu
 Divorum soboles sancti meminisse pudoris.

et coronam septem stellarum ei dedit, qua caput tamquam reginae redimiret. Mortua Ariadne, eius diadema in caelum est positum, quod PROPERTIUS cecinit L. III *Eleg.*, 17. De corona Ariadnae V. HYGIN. II *Astronom.* 5. — *induperator*, aut *enduperator* idem est quod *imperator* ab antiquo *endo* pro *in*. Saepe videbis in LUCRETIO et ENNIO apud Tullium.

(1) *vim maiestatis*. Maiestas pro eo quod est Dei magnitudo, vis et numen V. CAR. FRESNE DV CANGE in *Gloss.* Praestat Maiestatis originem attingere, quam cecinit OVID. *Fast.* V, 25.

Atque ut, Roma, tuos caelesti ex sede parentes,
 Quis te semideam iactant auctoribus ortam, 165
 Praestringam breviter, Gradivum vel Cytherean (1).
 Ille sacerdotem (2) violat: contra illa marito
 Succumbit Phrygio. Coitus fuit impar utrique.
 Nec terrestre deam decuit mortalis obire
 Coniugium, nec caelicolam descendere ephebum 170
 Virginis ad vitium, furtivoque igne calère.
 Sed Venus augusto de sanguine femina, vili
 Privatoque viro vetitum per dedecus haesit.
 Et, si Rhea sacram lascivi Martis amore
 Lusa pudicitiam fluviali amisit in ulva, 175
 Crediderim generosae aliquem stirpis, sed eundem
 Moribus infamem, compressa virgine per vim,
 Se dixisse deum, ne stuprum numinis ullus
 Obiicere auderet turpi miseraeque puellae.
 Haec Italos induxit avos vel fama, vel error, 180
 Martia Romuleo celebrarent ut sacra Campo (3);
 Vtque Palatinis (4) Capitolia condita saxis
 Signarent titulo proavi Iovis, atque Pelasgae
 Palladis, et Libyca Iunonem ex arce (5) vocarent.
 Cognatos de Marte deos, Veneris quoque nudum 185

(1) *Gradivum vel Cytheream*. Mars est dictus a gradiendo ultro citroque in bella, uti vult Festus, vel ab hastae vibratione, quae res graece dicitur *κραδαίνειν*; vel etiam a corona graminea qua cingitur. Venus autem cognominatur *Cytherea* ab insula Cythera in ora Peloponnesi, quo chonca marina advectam fabulantur.

(2) *sacerdotem*: Rheam Silviam, Romuli matrem. — *marito Phrygio*. Anchise.

(3) *Romuleo campo*, cui postea nomen campo Martio fuit.

(4) *Utque Palatinis capitolia*... Notum est montem Palatinum alium omnino esse ac mont. Capitolinum, quorum alter ab altero seiungitur foro interiacente. Quare latius hic Palatinus mons pro quolibet collo Romano.

(5) *Lybica ex arce*: e Carthagine.

Accirent proceres Erycino e vertice (1) signum :
 Vtque deum mater (2) Phrygia veheretur ab Ida,
 Bacchica de viridi peterentur ut orgia Naxo (3) :
 Facta est terrigenae domus unica maiestatis,
 Et tot templa deum Romae, quot in urbe sepul-
 [cra (4) 190

Heroum numerare licet, quos fabula Manes
 Nobilitat (5), noster populus veneratus adorat.
 Hos habuere deos Ancus, Numitor, Numa, Tullus :
 Talia Pergameas fugerunt numina flammas (6).
 Sic Vesta (7) est, sic Palladium, sic umbra Pena-
 [tum; 195

||| Talis et antiquum servavit terror asylum (8).

(1) *Erycino e vertice*. Eryx (Ἐρυξ) magnus et excelsus mons est, et oppidum apud Siculos prope Drepanum, positum in ora meridionali. Ibi nobile templum est inaedificatum Veneri, quae idcirco Erycina nuncupatur.

(2) *de viridi... Naxo*. Hanc maris Aegaei insulam VIRG. memorat *Aen.* III. 125. et nunc *Nicsia* est; ibi Bacchica orgia agitabantur. V. Περὶ Στεφ. XI, 65.

(3) *Deum mater*, Cybeles, de qua vide Περὶ Στεφ. X, 196.

(4) *quot in urbe sepulcra*. Sepulcra ex XII Tabular. Leg. extra urbem constituebantur, et secundum celebriores vias, uti videbimus infra vers. 404. Virgines tamen Vestales, nobilioresque viri in urbe infodiebantur. V. TULL. *De legibus*, XI, 5; SERV. ad Virg. XI, 206.

(5) *fabula manes Nobilitat*. HORAT. *Lyric.* I, V, 16: « *fabulaeque manes, Et domus exilis Plutonia.* » Qui fuerint Manes docet GASP. SCIOPIVS in Minerva Sanctiana L. IV, 1, ubi v. Perizonium.

(6) *Pergameas flammas*, incendium Troiae, cuius arx Pergamus eminebat.

(7) *Sic Vesta est...* Vestam deam in Italiam intulit Aeneas, quae in eo templo fuit exulta, ubi Palladis parva effigies, Παλλὰδιον, asservabatur. V. VIRG. *Aeneid.* XI, 296; OVID. *Trist.* III, 1, 29. — *umbra Penatum*. De Penatibus, seu diis domesticis privatisque cuiusque domus et familiae V. MACROB. III *Saturn.* 4; NATAL. *Comes Mytholog.* IV, 4.

(8) *asylum*. Proprie asylus est templum, aliusve quivis locus

Vt semel obsedit gentilia pectora patrum
 Vana superstitio, non interrupta cucurrit
 Aetatum per mille gradus. Tener horruit heres,
 Et coluit, quidquid (1) sibimet venerabile cani 200
 Monstrarant atavi. Puerorum infantia primo
 Errorem cum lacte bibit: gustaverat inter
 Vagitus de farre (2) molae; saxa inlita ceris
 Viderat, unguentoque lares humescere nigros (3).
 Formatum Fortunae habitum cum divite cornu, 205
 Sacratumque domi lapidem consistere parvus
 Spectarat, matremque illic pallere precantem.
 Mox, humeris positus nutricis, trivit et ipse
 Impressis silicem labris, puerilia vota
 Fudit, opesque sibi caesa de rupe (4) poposcit: 210

tutus et inviolabilis consecrationis lege, quo confugiebant qui essent periculo adfines, unde extrahi nullo modo poterant. Romulus asylum primus instituerat. V. LIV. 1, 8. GISELINVS in margine huius versus 196 glossam posuit huiuscemodi: « *Ald.* terra asservavit, erroris causa. » Hic vero quoniam occasio se dat nobis, notandum. quod NICOLAUS TOMMASEVS iure scripsit in pernobilis libello: *Sulla Educazione, Desiderii. Firenze, F. Le Monnier, 1851 p. 175*, absurdum omnino esse nostrorum morem asylum vocandi receptacula illa, quo pueruli innocentes ad primordia litterarum perdiscenda congregamus.

(1) *Et coluit, quidquid...* Veteres Graeci Romanique deorum religiones summa cura servabant; unde illud Isocratis contritum: πρὸς νικόκλεας τὰ περὶ τοῦ θεοῦ ποίει μὲν, ὡς οἱ πρόγονοι κατέδειξαν. Quod quidem monitum lectoribus suis merito per deridiculum dedit LACTANTIUS, *Div. Instit.* V, c. 29.

(2) *de farre molae.* V. Περὶ Στεφ. III, 129. — *saxa inlita ceris.* V. *Apoth.* 457.

(3) *lares... nigros*, Lares, sen Dii Penates propius focum servati fumosi nigrique erant. Haud abs re fuerit *de Diis Laribus* quae scripsit HAVERCAMPIVS in *Nummis Famil. Roman.* T. I, p. 60. V. e. ANNOT. III, p. 124.

(4) *caesa de rupe.* GISEL. *caeca de rupe.* Heinsius priorem lectionem mavelit.

Persuasumque habuit, quod quis velit, inde pe-
 [tendum.
 Numquam oculos animumque levans rationis ad
 [arcem
 Retulit; insulsum tenuit sed credulus usum,
 Privatos celebrans agnorum sanguine divos.
 Iamque domo egrediens, ut publica festa diesque,
 [215

Et ludos stupuit, celsa et Capitolia vidit,
 Laurigerosque deum templis adstare ministros,
 Ac Sacram resonare Viam (1) mugitibus, ante
 Delubrum Romae (2) (colitur nam sanguine et ipsa
 More deae, nomenque loci ceu numen habetur; 220
 Atque Urbis (3) Venerisque pari se culmine tollunt
 Tempia: simul geminis adolentur tura deabus)
 Vera (4) ratus, quaecumque fiant auctore senatu,

(1) *Ac sacram... viam.* In regione urbis quarta haec via omnium urbis celebratissima e Foro in Capitolium pertingebat. Sacra dicta, quod faedus Romulum inter et Latium ictum fuit, vel quod sacerdotes eo itinere uterentur sacrorum conficiendorum causa. In more fuit positum Horatio in ea via spatia plura ἐξαιωγῆς χάριν iterare. V. *Satirar.* IX init.

(2) *Delubrum Romae.* Si quis nummos imperator. Hadriani, Antonini Pii et Claudii inspexerit templum in iis sex columnis fultum videbit, et in medio Romam deam cum hac inscriptione, ROMAE. AETERNAE. Cui Deae Smyrnei (TACIT. *Ann.* xxxvii) et Alabandenses, Cariae populi, primi templum inaedicarunt anniversariosque ludos instituerunt. V. SVETON. *August.* LII liv XLIII, 6).

(3) *Atque Urbis. Venerisque... Tempia,* quae Hadriani cura aedificata sunt Q. Fabio Catulino, M. Fl. Apro Coss. V. CIAMPINIVM, *Veter. Monumentor.* Tom. II; unde facile eruitur profana haec templa in SS. Cosmae et Damiani Aedes sacras fuisse conversas

(4) *Vera ratus, quaecumque fiant.* Ita GISEL. et codd. praestantiores. More suo noster primam brevavit in *fiant*; quod praemonuimus Ἠερὶ Στεφ. XIII, 59. V. et. in hymnis VI, 83, X, 815.

Contulit ad simulacra fidem, dominosque putavit
 Aetheris, horrifico qui stant ex ordine vultu. 225
 Illic Alcides (1), spoliatis Gadibus, hospes
 Arcadiae fulvo aere riget: gemini quoque fratres (2)
 Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
 Nocturnique equites, celsae duo numina Romae
 Impendent, retinente veru (3), magnique trium-
 [phi 230

Nuntia suffuso figunt vestigia plumbo.
 Adsistunt etiam priscorum insignia regum,
 Tros, Italus, Ianusque bifrons (4), genitorque Sabinus,
 [nus,

(1) *Illic Alcides*. V. VIRG. *Aen.* VIII.

(2) *Gemini quoque fratres*. Castor et Pollux Iovis et Ladae filii; quos equites nocturnos appellat, vel quod P. Vatinio se se noctu advenienti obtulerunt; vel quod in caelum translati, sideribus adiuncti, nocturno tempore splendeant. Eorum sidus *Gemini* dicuntur V. VIRG. *Aen.* VI, 123, ubi Serv.

(3) *Impendent, retinente veru*. — GISEL. *Impendent, retinente solo*, qui habet in margine « *retinente solo*. » A similitudine veru (lo spiedo), quod est ferreum instrumentum aut ligneum, oblongum cuspidatumque, cui carnes infiguntur igni torrendae, illud longum ferrum vocaverunt infixum simulacris numinum, quod ea retineret atque firmaret eo loco ubi erant collocata. De lectione autem et intellectu huiusce loci Prudentiani in Aldum, Fabricium aliosque poëtae editores digladiatur LVCAS HOLSTENIUS in dissertatione « De verubus Dianae », quam licebit adire. — *magnique triumphi nuntia*. LIVIUS L. II, narrat Castorem et Pollucem in bello Latino Postumio victoriam nuntiasset; haec eadem in bello Macedonico praestitisse refert. LATANT. *Divin. Institut.* L. II, c. 8.

(4) *Tros, Italus, Ianusque bifrons, Genitorque Sabinus*. Tros Aeneas est; Italus antiquus Italorum heros. V. VIRG. VII, 178. Iano Latii regi, qui Saturnum e caelo exturbatum benigne excepit, templum exstructum erat, quod, pace inter hostes composita, claudebatur, flagrante bello patebat, Biceps aut bifrons fuit cognominatus. V. OVID. *Fast.* I, 103. — *Picus*, Saturni filius, pater Fauni, quem Circes in avem cognominem convertit. V. VIRG. *Aen.* VIII, 189.

Saturnusque senex, maculoso et corpore Picus,
 Coniugis epotum sparsus per membra venenum. 235
 Omnibus ante pedes posita est sua cuique sordens
 Arula. Iano etiam celebri de mense litatur
 Auspiciis epulisque sacris, quas inveterato,
 Heu! miseri, sub honore (1) agitant, et gaudia du-
 [cunt
 Festa Kalendarum. Sic observatio crevit, 240
 Ex atavis quondam male coepta: deinde secutis
 Tradita temporibus, serisque nepotibus aucta,
 Traxerunt longam corda inconsulta catenam,
 Mosque tenebrosus vitiosa in saecula fluxit.
 Hunc morem veterum docili iam aetate secuta 245
 Posteritas mense, atque adytis, et flamine, et aris
 Augustum (2) coluit, vitulo placavit et agno.
 Strata ad pulvinar iacuit, responsa poposcit.
 Testantur tituli, produnt consulta senatus,
 Caesareum Iovis ad speciem statuentia templum.
 Adiecere sacrum, fieret quo Livia (3) Iuno, [250
 Non minus infamis thalami sortita cubile,
 Quam quum fraterno caluit Saturnia lecto.
 Nondum maternam partu vacuaverat alvum,
 Conceptamque viri sobolem paritura gerebat 255
 Pronuba; iam gravidæ fulcrum geniale paratur;
 Iam sponsus, saliente utero nubentis, amicos

(1) *sub honore agitant.* Cal. ianuariis, ut animo, seu genio suo indulgerent Romani, se lascivis superstitionibus effrenisque cupiditatibus tradebant. Imperatores, quamquam Christianam religionem professi, facile veteribus superstitionibus morigebantur, plane ut Concilia et Patres immoderatam licentiam censoria virgula hac in re notare non dubitaverint. Vide sis BINGHAMVM, *Orig. Christianor.* Vol. IV, Lib. 20, c. 1.

(2) *Augustum coluit.* De Augusto, cui honores divini adhuc in terris degente tribuebantur. V. TACIT. *Ann.* I, 10; ubi Excurs. C. Lipsii; HORAT. *Lyricor.* I, 2; III, 3; VIRG. *Ecl.* I, 7.

(3) *fieret quo Livia Iuno.* V. SVETON. *Claud.* XI.

Advocat, haud sterilem certus fore iam sibi pactam.

Vitricus antevenit tardum praefervidus ortum

Privigni nondum geniti: mox editur inter 260

Fescennina novo proles aliena marito.

Idque deum sortes, id Apollinis antra (1) dederunt

Consilium: numquam melius nam cedere taedas

Responsum est, quam quum praegnans nova nupta

[iugatur.

Hanc tibi, Roma, deam, titulis et honore sacratam

Perpetuo, Floras inter Veneresque creasti. [265

Nec mirum; quis enim sapiens dubitaverit, illas

Mortali de stirpe satas vixisse, et easdem

Laude venustatis claras, in amoribus, usque

Ad famae excidium, formae nituisse decore? 270

Quid loquar Antinuum (2) caelesti in sede locatum?

Illum delicias nunc divi principis: illum

Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,

Hadrianique dei Ganymedem, non cyathos dis

Porgere, sed medio recubantem cum Iove fulcro,

Nectaris ambrosii sacrum potare Lyaeum, [275

Cumque suo in templis vota exaudire marito?

Ergo his auspiciis Traianus, Nerva, Severus,

Et Titus, et fortes gesserunt bella Neronēs?

Quos terrena viros inlustres gloria fecit, 280

Et virtus fragilis (3) provexit in ardua famae,

(1) *Idque deum sortes, id Apollinis antra.* Cfr. Tac. Ann. I 1, 10.

(2) *Antinuum.* Catamitum adolescentem, quem imperator Hadrianus deperibat, quemque Graeci Alexandrini in adulationem proiecti consecrare non dubitarunt. V. SPARTIAN. *Hadrian.* c. XIV, et FABRETT. *Inscript.* CVI — *porgere* SYNC. a porrigo. V. VIRG. *Aen.* VIII, 274; VAL. FLACC. II, 656; STAT. *Sylv.* II, 5, 204.

(3) *Et virtus fragilis.* Veteribus superstitionibus imbutos veraces virtutes cognitās non habuisse haud multis opus est demonstrare. V. S. AUGUSTIN. *Contra Pelagianos*; praesertim vero *Contra Iulian.* L. IV, § XVII.

Adscita terris sub religione iacentes (1).
 Quam pudet, hoc illis persuasum, talibus ut se,
 Romanasque acies censerent Martis amore [285
 Posse regi, dum se Paphiae male blandus adulter
 Venditat, Aeneadasque suos successibus auget?
 Felices, si cuncta Deo sua prospera Christo
 Principe disposita scissent! qui currere regna (2)
 Certis ducta modis, Romanorumque triumphos
 Crescere, et impletis voluit se infundere sae-
 [clis (3). 290
 Sed caligantes animas et luce carentes,
 In Iovis Augustique adytis, templisque duarum
 Iunonum (4), Martisque etiam Venerisque sacellis
 Mactatas, taetro leti immersere barathro,
 Supremum regimen crassis in partibus orbis 295
 Esse rati, mersoque poli consistere fundo.
 Quidquid humus (5), quidquid pelagus mirabile gi-
 [gnunt,
 Id duxere deos: colles, freta, flumina, flammas.
 Haec sibi per varias formata elementa figuras
 Constituere patres, hominumque vocabula mutis 300
 Scripserunt statuis, vel Neptunum vocitantes
 Oceanum, vel cyaneas cava flumina Nymphas,

(1) *Adscita terris sub religione iacentes*. HEINSIUS, et unus tantum e codd. Vatic. Sed cum GISELINO bene multi: *adscitae terris*, scilicet *famae... adscitae*.

(2) *qui currere regna*. V. S. AVGVSTINVM, *De Civit. Dei*, L. V, 22.

(3) *impletis... saeculis*. V. Cathemer. XI, 25.

(4) *duarum Iunonum*. Altera Iovis soror et uxor, altera Livia, quam supra tetigimus, vers. 251.

(5) *Quidquid humus...* De numero pene infinito numinum apud veteres Graecos Romanosque vido sis prae ceteris GERARDVM VOSSIVM, *De origine idololatriae*, c. I, et ANDREAM BEYERVM in Additt. SEDLENI *Prolegom.* « De Diis Syris », ubi elenchum habebis populorum, qui bruta, plantas aliasque res naturales pro diis excoluerunt.

Vel silvas Dryadas, vel devia rura Napaeas.
 Ipse ignis, nostrum factus qui servit ad usum,
 Vulcanus perhibetur, et in virtute superna 305
 Fingitur, ac delubra, deus et nomine et ore
 Adsimilatus, habet: nec non regnare caninis
 Fertur, et Aeoliae summus faber esse, vel Ae-
 tnae (1).
 Est, qui conspicuis superos quaesivit in astris,
 Ausus habere deum (2) Solem; cui tramite cer-
 [to 310
 Conditio imposita est, vigilem tolerare laborem,
 Visibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
 Praecipitem, teretique globo per inane volantem;
 Et, quod nemo negat, mundo caeloque minorem.
 Area maior enim, quam qui percurrit in illa: 315
 Et longe campi spatium diffusius, in quo
 Emicat, ac volucris fervens rota volvitur axe.
 Quamvis nonnullis placeat, terram brevior
 Dicere circuitu, quam sit pulcherrimus ille
 Circulus, et flammis immensi sideris, ultra 320
 Telluris normam, porrecto extendere gyro.
 Numne etiam caeli minor et contractior orbis,
 Cuius planitiem longo transmittere tractu
 Circinus excurrere meta interiore laborat?
 Ille Deus verus, quo non est grandior ulla 325
 Materies, qui fine caret, qui praesidet omni
 Naturae, qui cuncta simul concludit et implet.
 Solem certa tenet regio, plaga certa coercet,
 Temporibus variis distinguitur: aut subit ortu,

(1) *Aeoliae summus faber esse vel Aetnae.* Vulcanus Lemni
 in insula maris Aegaei, ubi e caelo prolapsus est suas officinas
 habuit et in Aetna. V. VIRG. *Georg.* IV, 170 et seqq.; *Aeneid.*
 VIII, 415 et seqq.

(2) *Ausus habere deum solem.* V. SAP. C. XIII.

Aut ruit occasu, latet aut sub nocte recurrens:
[330

Nec torquere facem (1) potis est ad signa Trionum,
Orbe nec obliquo portas Aquilonis adire,
Nec solitum conversus iter revocare retrorsum.

Hic erit ergo Deus, praescriptis lege sub una
Deditus officiis? Libertas laxior ipsi 335

Concessa est homini: formam cui flectere vitae
Atque voluntatis licitum est, seu tramite dextro
Scandere, seu laevo malit decurrere campo,
Sumere seu requiem, seu continuare laborem,
Seu parere Deo, sive in contraria verti. 340

Ista ministranti regimen solemne dierum
Haudquaquam Soli datur a factore potestas:

Sed famulus subiectus agit quodcumque necesse est.
Hoc sidus currum, rapidasque agitare quadrigas
Commenti, et radios capitis, et verbera dex-
[trae (2), 345

Et frenos, phalerasque et equorum pectora anhela
Aeris inaurati, vel marmoris, aut orichalci,
Iusserunt nitido fulgere polita metallo.

Post trabeas, et eburnam aquilam, sellamque (3)
[curulem,

Cernuat ora senex barbatus, et oscula figit 350
Cruribus aenipedum, si fas est credere, equorum
Immotasque rotas, et flecti nescia lora
Aut ornat redimita rosis, aut ture vaporat.

(1) *Nec torquere facem...* Cfr. MANIL. *Astronomic.* I, 524.

(2) *et verbera dextrae.* Nil pulerius Solis descriptione, quam legimus apud OVID. *Metam.* XI, 153.

(3) *Post trabeas, et... aquilam, sellamque.* Trabeas, aquilam, curulemque sellam metonymice pro maioribus magistratibus, quorum erant insignia. V. Περὶ Στεφ. X, 143. — *Hoc tamen utcumque est tolerabile.* Haec quadantenus possemus tolerare, sed quae sequuntur prorsus indigna. V. SAP. c. XIII, 6.

Hec tamen utcumque est tolerabile. Quid? quod et ipsae
Dant tibi, Roma, deos inferni gurgitis umbrae.
[355]

Eumenidum domina Stygio caput exserit antro,
Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina (1) regis;
Et, si quando suos dignatur adire Quirites,
Placatur vaccae sterilis cervice resecta (2),
Et regnare simul (3) caeloque Ereboque putatur: 360
Nunc bigas frenare boves, nunc saeva Sororum
Agmina vipereo superis immittere flagro,
Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas
Spargere, terque suas eadem variare figuras. [365
Denique quum Luna est, sublustri splendet amictu:
Quum succincta iacit calamos, Latonia virgo est,
Quum subnixa sedet solio, Plutonia coniux
Imperitat Furiis, et dictat iura Megaerae.

(1) *Rapta... Proserpina.* Hanc Cereris et Iovis filiam Dites ex inferis erumpens rapuit. V. C. CLAUDIANI *de raptu Proserpinae libros tres recensuit et variis lectionibus auxit* VINC. LANFRANCHIVS ex Sales. officina an. MDCCCLXXXIV.

(2) *Placatur vaccae sterilis cervice resecta.* Cfr. VIRG. *Aeneid.* VI, 251.

(3) *Et regnare simul....* Proserpina eadem atque Hecates. Triformis autem vocabatur, atque tergemina a poetis, utpote quae in caelo Luna appellabatur, in terris Diana et Lucina, apud inferos Proserpina. Maximam ei vim inesse putabant; quare VIRGILIUS, *Aeneid.* VI, 247, sacerdotem dicit inter sacra quum saetas iuvenorum ignibus imposuisset, voce vocasse « Hecaten, caeloque Ereboque potentem. » Cum Iside eandem unam fecere, uti apparet penes Gruterum in inscriptione de Nummo Panteo Hadriani. Haec sic se habet:

TE TIBI
VNA QVAE
ES OMNIA
DEA . ISIS .
ARRIVS BALE
RINVS V. C.

Si verum quaeris; Triviae sub nomine (1) daemon
 Tartareus colitur, qui te modo raptat ad aethram,
 Sidereoque deum venerandum suadet in astro: [370
 Per silvas modo mortiferi discurrere mundi,
 Erroresque sequi subigit, nemorumque putare
 Esse deam, quae corda hominum pavitantia figat,
 Quaeque feras perimat letali vulnere mentes: 375
 Depressos modo subter humum formidine sensus
 Obruit, implorent ut numina lucis egena,
 Sequae potestati committant noctis opertae.

Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,
 Cui cadit infausta fusus gladiator (2) arena, 380
 Heu male lustratae Phlegethontia victima Romae!
 Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?
 Quid mortes iuvenum? quid sanguine pasta voluptas?
 Quid pulvis caveae semper funebris, et illa
 Amphitheatralis spectacula tristia pompae? 385
 Nempe Charon iugulis miserorum se duce dignas
 Accipit inferias, placatus crimine sacro.
 Hae sunt deliciae Iovis infernalis: in istis
 Arbiter obscuri placidus requiescit Avernii.
 Nonne pudet regem populum (3) sceptrisque po-
 [tentem 390
 Talia pro patriae censere litanda salute?
 Religionis opem subternis poscere ab antris?
 Evocat, heu! poenis tenebrosa ex sede ministrum
 Interitûs, speciosa hominum cui funera solvat.

(1) *Triviae sub nomine*, sive quod ex Varrone eam Graeci in triviis ponerent, sine quod tres vias discurrere moris habebat, terrestrem, caelestem et inferorum.

(2) *infausta fusus arena*. V. infra *Cont. Symm.* II, 1090.

(3) *regem populum*, qui fuit Romanus V. VIRG. *Aen.* I, 21. — GISELIN. in sua edit. Parisina, saepius nobis memorata, describit: « *regem sceptrisque potentem* ». Sed praestantiores membranae Theoliana habent lect. quam HEINSIUS suam fecit.

Incassum arguere iam Taurica sacra (1) solemus: 395
 Funditur humanus Latiari in munere sanguis,
 Consessusque ille spectantum solvit ad aram
 Plutonis fera vota sui. Quid sanctius (2) ara,
 Quae bibit egestum per mystica tela cruorem?
 Anne fides dubia est tibi, sub caligine coeca 400
 Esse Deum, quem tu tacitis rimeris in umbris?
 Ecce, deos Manes (3) cur infitiaris haberi?
 Ipsa patrum monumenta probant: diis Manibus illic
 Marmora secta lego, quaecumque Latina vetustos
 Custodit cineres, densisque Salaria bustis (4). 405
 Dic, quibus hunc scribis titulum (5): nisi quod
 [trucis Orci

(1) *Incassum arguere iam Taurica sacra.* Inter populos, qui humanas victimas diis mactarent atque Tauros FIRM. LACTANTIVS percenset; et L. I, c. XXI eos lege comparavisse testatur, ut Dianae hospites immolarent; neque ab hoc barbaro moro abhorruisse narrat Latinos ipsos, de quibus ait: « Latialis Iupiter etiam nunc sanguine colitur humano. » Cfr. LIPSIVM, *De Amphiteatro*, cap. IV.

(2) *quid sanctius... ara.* Haec εἰρωνεῖα.

(3) *Ecce deos Manes.* Dii Manes fuere οἱ νέκροες, αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν. V. APVLEIVM, *De Deo Socratis*; et S. AUGVSTIN. *De Civitate Dei*, L. IX, 11, Cfr. et SERV. ad III *Aeneid.* 63. PRVDENTIVS Deos Manes non esse diis adnumerandos demonstrat.

(4) *Latina... densisque Salaria bustis.* Subaudi *via*. Latina autem, a porta cognomine, in populos Latinos ibat per Ferentinum, Aquinum, Casinum, Teanum, Sidicinum et Casilinum agrum, ubi cum Appia coniungebatur. A Salaria porta, quae postea Collina fuit, via producebatur eiusdem nominis; hoc vero nomine donata, quod impetratum fuerat, ut ea liceret Romanis a mari in Sabinos salem convectare. V. PLIN. MAIOR. H. N. N. XXXI, 7, 41.

(5) *hunc scribis titulum.* In epitaphiis scribendis titulos veteres Romani a duabus litteris singularibus incipiebant D. M. quibus quodammodo monumenta suorum Diis Manibus consecrarent. Id vero adeo moris fuit, ut Christiani nominis mortales, nil plane sentientes a D. M. memoriam et virtutes Christianorum scalperent, quamquam nonnullos videmus B. M. (bonae memoriae) non D. M. sepulcris sacris posuisse. Tu vero, benigne lector, facilius e Christianorum capite omnem culpam de-

Imperium, verae ceu maiestatis, adoras?
 En quibus implicita squalebat regia summi
 Imperii, tractis maiorum ab origine sacris!
 Quum Princeps, gemini bis victor caede (1) ty-
 [ranni, 410

Pulchra triumphali respexit moenia vultu,
 Nubibus obsessam nigrantibus adspicit urbem,
 Noctis obumbratae caligine: turbidus aër
 Arcebat liquidum septena ex arce serenum.
 Ingemuit miserans, et sic ait: « Exue tristes, 415
 Fida parens, habitus; equidem praedivite cultu
 Inlustrata cluis, spoliisque insigne superbis
 Attollis caput, et multo circumfluis auro:
 Sed nebulis propter volitantibus obsitus alti [420
 Verticis horret apex: ipsas quoque livida gemmas
 Lux hebetat, spissusque dies, et fumus ab ora
 Suffusus rutilum frontis diadema retundit.
 Obscuras video tibi circumferrier (2) umbras,
 Caeruleasque animas, atque idola nigra volare.
 Censeo, sublimem tollas super aëra vultum; 425
 Sub pedibusque tuis nimbosa elementa relinquo.
 Omne, quod ex mundo est, tibi subiacet: hoc Deus
 Constituit, cuius nutu dominaris, et orbi [ipse
 Imperitas, et cuncta potens mortalia calcas.
 Non decet, ut submissa oculos, regina, caducum

rivabis, si perleges optimam opellam: *Trattato dell'Epigrafia Latina e Italiana di RAFFAELE NOTARI Barnabita. — Torino Marietti 1856, pag. 135.*

(1) *princeps gemini bis victor caede tyranni.* Non esse hic sermonem de Constantino Maxentii et Licinii victore, uti putant ISONIVS, WEITZIVS et CHAMILLARDVS, sed potius de Theodosio Magno, qui Maximum et Eugenium devicerunt nos cum GISELINO et CELLARIO calculum adiicimus. In mentem revoca quae ad vers. 4 annotavimus.

(2) *circumferrier. παραγ.*

Contemplare solum, maiestatemque requiras [430
 Circa humiles rerum partes, quibus ipsa superstas.
 Non patiar (1), veteres teneas ut me duce nugas,
 Ut cariosorum venereris monstra deorum.

Si lapis est, senio dissolvitur, aut crepat ictu 435
 Percussus tenui; mollis si bractea gypsum
 Texerat, infido rarescit glutine sensim.

Si formam statuæ lamnis (2) commisit ænīs
 Lima terens; aut in partem cava membra gravato
 Pondere curvantur; scabra aut aerugo peresam 440
 Conficit effigiem, crebroque foramine rumpit;
 Nec tibi terra Deus, caeli nec sit Deus astrum.
 Nec Deus Oceanus, nec vis, quæ subter operta est,
 Infernis triste ob meritum damnata tenebris.

Sed nec virtutes hominum Deus, aut animarum,
 [445

Spirituumve, vagæ tenui sub imagine formæ.

Absit ut umbra (3) Deus tibi sit, geniusve, locusve,
 Aut Deus æriæ volitans phantasma per auras.

Sint hæc barbaricis gentilia numina pagis,
 Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tre-
 [mendum 450

Suaserit; horribiles quos prodigialia (4) cogunt
 Credere monstra deos, quos sanguinolentus edendi

(1) *Non patiar*. Vide sis S. AUGUSTINUM, *De Civit. Dei*, V, 26, ubi de Theodosio ait: *simulacra gentilium ubique ever-tenda praecepit*.

(2) *lāmnis*: sync. *laminis*. V. HORAT. *Lyricor.* II, 2; et *Ep.* I, 15, v. 36.

(3) *ut umbra*. Ut dii Manes, inferi sint, ut *Larvæ*, de quibus iam vidimus.

(4) *prodigialia*. Prodigialis, ad prodigium pertinens. Vide *Amartig.* 468. Epitheton PLAVTO usurpatum in *Amphitr.* II, 2, 107. CLAUDIANVS novavit in Ruf. 433, *Prodigiale* adverbial. usus est STATIVS; HORATIVS *prodigialiter* adverb. *Ep.* da Pis. 29.

Mos iuvat, ut pinguis luco lanietur in alto
 Victima, visceribus multa inter vina vorandis.
 At te, quae domitis leges ac iura dedisti 455
 Gentibus, instituens, magnus qua tenditur orbis,
 Armorum morumque feros mansuescere ritus,
 Indignum ac miserum est, in religione tenenda
 Hoc sapere, immanes populi de more ferino
 Quod sapiunt, nullaue rudes ratione sequuntur. 460
 Seu nos procinctus maneat (1), seu pace quietas
 Dictemus leges, seu debellata duorum
 Colla tyrannorum (2) media calcemus in urbe:
 Agnoscas, regina, libens mea signa necesse est,
 In quibus effigies Crucis aut gemmata refulget, 465
 Aut longis solido ex auro praefertur in hastis.
 Hoc signo (3) invictus, transmissis Alpibus ultor,
 Servitium solvit miserabile Constantinus.
 Quum te pestifera premeret Maxentius aula (4),
 Lugebas longo damnatos carcere centum, 470
 Vt scis ipsa, patres; aut sponsus foedera pactae
 Intercepta gemens, diroque satellite rapta,
 Immersus tenebris, dura inter vincula flebat:
 Aut si nupta, torum regis conscendere iussa,
 Coeperat impurum domini oblectare furorem, 475
 Morte maritalis dabat indignatio poenas.
 Plena puellarum patribus ergastula (5) saevi

(1) *Seu nos procinctus maneat*: scil. bellica expeditio.

(2) *duorum Colla tyrannorum*. V. adnotat. ad vers. 410.

(3) *Hoc signo invictus*. V. Zonaram in Constantinum penes BARON. Ann. Tom. IV, pag. 901, et BALVTIVM in adnotat. ad Lactant. Libr. *De mortibus persecutorum*.

(4) *pestifera premeret Maxentius aula*. Libidines et crudelitatem Maxentii narrat EVSEBIUS *De Vita Constant.* Vide et LACTANT., *De Morte Persecutorum*, XLIV.

(5) *Plena puellarum patribus ergastula Principis*. Sic m.ss. Sed GISELINVS, NICOL. HEINSIVS, alique ad metri veriore rationem accedens: « Plena puellarum patrumque ergastula saevi Principis. »

Principis: abducta genitor si virgine mussans
 Tristius ingemuit; non ille impune dolorem
 Prodidit, aut confessa animis (1) suspiria traxit: 480
 (Vim libertatis nimiae, patriumque dolorem.)
 Testis Christicolae ducis adventantis ad urbem
 Mulvius (2), exceptum Tiberina in stagna tyrannum
 Praecipitans, quam victricia viderit arma
 Maiestate regi, quod signum dextera vindex 485
 Praetulerit, quali radiarint stemmate pila.
 Christus purpureum, gemmanti textus in auro,
 Signabat labarum (3): clypeorum insignia Christus
 Scripserat: ardebat summis crux addita cristis.
 Ipse senatorum meminit clarissimus ordo; 490
 Qui tunc concreto processit crine, catenis
 Squalens carcereis, aut nexus compede vasta,
 Complexusque pedes victoris, ad inclita flendo
 Procubuit vexilla iacens. Tunc ille senatus
 Militiae ultricis titulum, Christique verendum 495
 Nomen (4) adoravit, quod conlucebat in armis.

(1) *confessa animis*. Unus e codd. Vatic. Qui *convexa nimis* describunt aberiant. Neque receperim: *confessa nimis* quam lect. GISELINVS recepit.

(2) *Mulvius*, vel *Milvius* pons, hodieque Romae *Ponte Molle*, unde initium fuit viae Flaminiae; Tiberi impositus extra portam Flumentanam ad secundam lapidem. V. AVREL. VICTOREM, *Viror. Illustrium* 72. Cfr. EVSEBIUM L. I, xxxviii.

(3) *Signabat labarum*. Graece λαβάρων. Eius formam habes in EVSEBIO, *Constant. Vita*. Lib. I, cap. xxxi. V. etiam CARD. DV FRESNE, *Gloss.* ad verbum *Labarum*; et *Lex. Poëtic. totius linguae latinae* VINC. LANFRANCHII quod cogor quandoque memorare.

(4) *Christique verendum Nomen adoravit*. Latius haec intelliges; non enim omnes ordinis senatorii Christianam doctrinam tunc temporis amplexabantur. Labarum tamen, quod monogramma Christi praeferebat, tamquam princeps militiae Romanae vexillum ex more salutabatur. Cfr. CARD. BARONIUM ad ann. CCCXII.

Ergo cave, egregium caput orbis, inania posthac
 Prodigia, et larvas stolido tibi fingere cultu,
 Atque experta Dei virtutem spernere veri.
 Deponas iam festa velim puerilia, ritus 500
 Ridiculos, tantoque indigna sacraria regno.
 Marmora tabenti (1) respergine tincta lavate,
 O proceres: liceat statuas consistere puras
 Artificum magnorum opera: hae pulcherrima nostrae
 Ornamenta cluant (2) patriae, nec decolor usus 505
 In vitium versae monumenta coinquinet artis.
 Talibus edictis urbs informata refugit
 Errores veteres, et turbida ab ore vieto
 Nubila discussit, iam nobilitate parata
 Aeternas tentare vias, Christumque vocante 510
 Magnanimo ductore sequi, et spem mittere in aevum.
 Tunc primum senio docilis sua saecula Roma
 Erubuit: pudet exacti iam temporis: odit
 Praeteritos foedis cum religionibus annos.
 Mox, ubi, contiguos fossis muralibus agros 515
 Sanguine iustorum innocuo maduisse (3) recordans,
 Invidiosa videt tumulorum millia circum,

(1) *Marmora tabenti* etc. Locum insignem habemus hic de veterum monumentis conservandis. Cum iam subactae veterum religiones sint, et e mortalium mente depulsae pravae de diis falsis et mendacibus superstitiones, omnino ait poeta noster decere monumenta reparare, et bene lauta retinere, habita ratione artis sculptoriae, quae luculenter in iisdem elucet. Qua de re, tibi auctor fuerim, benigne lector, ut opus gallicum evolvas, quod haud ita pridem italice convertit ALEXANDER FABRE politior. litterar. doctor. (V. Lezione XVII); tum etiam Epistolam S. GREGORII MAGNI LXVIII LIBRI II S. Augustino missam.

(2) *cluant*: illustrent. ἀρχ. Vide sis Cathemer. IV, 107; Contra Symm. 584.

(3) *sanguine iustorum innocuo maduisse*... scil. martyrum, qui per tot cruciatus, mortemque ipsam confirmarunt Christi doctrinam. ALIGHERIUS, *Parad.* XVIII, 123 in hanc rem: « il templo, Che si murò di segni e di martiri. »

Tristis iudicii mage poenitet, ac ditionis
 Effrenis, nimiaeque sacris pro turpibus irae:
 Compensare cupit taeterrima vulnera laesae 520
 Iustitiae sero obsequio veniaque petenda,
 Ne tanto imperio maneat, pietate repulsa,
 Crimen saevitiae, monstrata piacula quaerit (1),
 Inque fidem Christi pleno transfertur amore.
 Laurea victoris Marii minus utilis urbi, 525
 Quum traheret Numidam populo plaudente Iugur-
 [tham:
 Nec tantum Arpinas consul (2) tibi, Roma, medelae
 Contulit, exstinto iusta inter vincla Cethego;
 Quantum praecipuus nostro sub tempore princeps
 Prospexit tribuitque boni. Multos Catilinas 530
 Ille domo pepulit: non saeva incendia tectis,
 Aut sicas patribus, sed Tartara nigra animabus,
 Internoque hominum statui tormenta parantes.
 Errabant hostes per templa, per atria passim,
 Romanumque forum et Capitolia celsa tenebant, 535
 Qui coniuratas ipsa ad vitalia plebis
 Moliti insidias, intus serpente veneno
 Consuêrant tacitis pestem miscere medullis.
 Ergo triumphator latitante ex hoste togatus [540
 Clara tropaea refert sine sanguine, remque Quirini
 Adsuescit superò pollere in saecula regno.
 Denique nec metas statuit (3), nec tempora ponit:
 Imperium sine fine docet, nec Romula virtus
 Iam sit anus, norit ne gloria parta senectam.
 Exsultare patres videas, pulcherrima mundi 545
 Lumina, conciliumque senum gestire Catonum,

(1) *monstrata piacula quaerit.* Inquiri in Fontem salutaris lavacri, in tribunalia ubi peccata remittuntur, et poenitentiae iussa dicuntur; inque aliaque Sacramenta.

(2) *Arpinas consul.* Cicero in agro arpinate natus.

(3) *Denique nec metas statuit.* V. VIRG. *Aen.* I, 278.

Candidiore toga (1) niveum pietatis amictum
 Sumere, et exuvias deponere pontificales.
 Iamque ruit, paucis Tarpeia in rupe (2) relictis,
 Ad sincera virum penetralia Nazareorum, 550
 Atque ad Apostolicos Evandria curia (3) fontes,
 Anniadum soboles (4), et pignora clara Proborum.
 Fertur enim ante alios generosus Anicius (5) urbis
 Inlustrasse caput: sic se Roma inclita iactat.
 Quin et Olybriaci generisque et nominis heres, 555
 Adiectus fastis, palmata insignis abolla (6),

(1) *Candidiore toga*. Fortasse noster ad rite baptismo ablutos respicit, qui alba veste in octo dies perpetuos post pascha induerentur ad Dominicum festum, quod idcirco Dominica in albis appellatur.

(2) *paucis Tarpeia in rupe relictis*. S. Hieron. nobili ep. *De institut. filiae* ad Letam scribit: « Sollicitudinem patitur in urbe gentilitas; dii quondam nationum cum bubonibus et noctuis in solis culminibus remanserunt. »

(3) *Evandria curia*. Ab Evandro arcade curia Rom. Evandria est dicta, qui Troianis temporibus in Italiam commigravit. V. VIRG. *Aen.* VIII.

(4) *Anniadum soboles... Proborum*. Illustres famil. saeculi V Romae fuere Annia, Proborum, *Olybria* etc. V. REINESIUM *Inscript. Ant.*, et praecipue TILLEMONTIUM, *Vit. Imperatorum*, ad ann. CCCLXVIII.

(5) *generosus Anicius*. Anicius Iulianus consul fuit an. U. CCCXXII, primusque ordinis senatorii in medio aestu oppugnationis contra Christianos doctrinam Christi professus est. V. BARONIUM ad an. CCCXCV; et TILLEMONTIUM, *Hist. Eccles.* sub titulo *S. August.* N. CCXXXV.

(6) *palmata insignis abolla*. Pallii genus fuit abolla panno duplici consuti, quo militares uterentur; et opponeretur togae, quae pacis erat. Duplicem amictum abollam vocat Servius ad ea VIRGIL. *Aeneid.* V, 21. In ea palmae depingebantur uti in triumphali tunica, seu sago. Nullo negotio ad res sacras Christiani abollam converterunt. Quare apud Ilirios mentio est cuiusdem vestis sacerdotalis, dum sacrum fieret, quae *palmatica* a palmis depictis dicebatur. V. HYGONEM MENARDUM in libro *Sacrament.* adnot. 940. Ceterum de tunica palmata FERRARIUS abunde disputat « De re vestiaria » L. II, cap. VIII.

Martyris ante fores, Bruti submittere fasces
 Ambit, et Ausoniam Christo inclinare securem (1).
 Non Paulinorum, non Bassorum (2) dubitavit
 Prompta fides dare se Christo, stirpemque superbam
 Gentis patriciae venturo attollere saeclo. [560
 Iam quid plebicolas percurram carmine Gracchos (3),
 Iure potestatis fultos, et in arce senatus
 Praecipuos, simulacra deum iussisse revelli,
 Cumque suis pariter lictoribus omnipotenti 565
 Suppliciter Christo se consecrasset regendos?
 Sexcentas numerare domos de sanguine prisco
 Nobilium licet, ad Christi signacula versas,
 Turpis ab idoli vasto emersisse profundo.
 Si persona aliqua est, aut si status urbis, in his
 [est: 570
 Si formam patriae facit excellentior ordo,
 Hi faciunt, iuncta est quoties sententia plebis,

(1) *Ausoniam Christo inclinare securem.* Quo tempore poemata sua scripsit Prudentius moris fuit ut senatores, qui praeturae et consulatus essent adepti, ad aedes Apostolorum irent publice grates acturi. Hi per occasionem stipem pauperibus et vestem prolixius largiebantur; quod quidem ipsosmet veteribus superstitionibus imbutos factitasse scimus: et AMM. MARCELLINVS Lib. XXVII, *Rer. Gestar.* de Symmaco sermonem interserens, de eius praef. urbis patre, scriptum reliquit: « accitos e Vaticano quosdam egentes opibus ditaverat magnis. »

(2) *Non Paulinorum, non Bassorum...* Haec ad laudes videntur pertinere et Pontii Paulini, qui postmodum praeclarus Nolanensis Episcopus fuit, et Iunil Bassii, qui primus de gente sua nomen Christianum est professus. Anbo memorantur in inscriptione, quam IACOBVS SIRMVNDVS protulit in lucem in adnotationibus ad Eunodium.

(3) *plebicolas... Gracchos.* Tiberius et Caius Corneliae clarissimae matris filii, poplicolae dicti, quod populi studiosi in primis fuere. De his IVVENAL. *Sat.* II, 24; S. HIERONYMVS Ep. ad Laetam Gracch. urbi praefectum memorat sub Augusto Valentiniano, Valente et Gratiano, quorum ope simulacra et idolorum cellae subversa sunt.

Atque unum sapiunt plures, simul ac potiores.
 Respice ad inlustrem, lux est ubi publica, cel-
 [lam (1):

Vix pauca inveniens gentilibus obsita nugis 575
 Ingenia, obtritotos aegre retinentia cultus,
 Et quibus exactas placeat servare tenebras,
 Splendentemque die medio non cernere solem.
 Post hinc ad populum converte oculos, quota pars est,
 Quae Iovis infectam sanie non despuat aram? 580
 Omnis qui celsa scandit coenacula vulgus (2),
 Quique terit silicem variis discursibus atram,
 Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis,
 Aut Vaticano tumulum sub monte frequentat,
 Quo cinis ille latet genitoris amabilis (3) obses; 585
 Coetibus aut magnis Lateranas currit ad aedes,
 Vnde sacrum referat (4) regali chrismate signum.

(1) *Respice ad inlustrem... cellam.* Vel ad senatum hic spectat, vel ad alium locum, quo cives convenirent seorsum de rebus publicis disserentes.

(2) *Omnis, qui celsa scandit coenacula vulgus.* Tenuiorum conditio hic breviter ob oculos nobis ponit, qui in altis coenaculis habitarent, quae nos subalpini *soffitte* diceremus. Istiusmodi esuriones pedibus nudis, tunicati duras urbis silices terere videbantur, quaestum non ut pane siligineo et albo, sed sordido et sub nigri coloris famem impellentem abigerent. Iamvero panis plebeiis ad plebem saturandam coquebatur, *gradilisque* appellabatur a gradibus, qui in unaquaque regionis urbe essent pistrinis proximi. Plura de hoc pane cibario habebis in *Cod. Theodosian.* 14, 17; 3, 4. (S. Petri principis Apostolorum hymn. xii).

(3) *Cinis ille latet genitoris amabilis.* Cinis hic per abusionem reliquiae, ossa, exuviae sunt. MARCELLIVS in adnotationibus *Inscription. Sacr.* XXV ait: « fallitur porro qui cineres tantum corporum crematorum reliquias appellari putat ». Ego vero proprie exuvias, ossa reliquias defunctorum nolim cineres vocare, quae vox velimus, nolimus ad horrida busta trahunt. V. elegantissimi IOSEPHI MANNI, *La fortuna delle frasi*, N. III, pag. 20.

(4) *Unde sacrum referat etc.* Ad sacrum Chrisma refertur hic versus. Feria namque V dominicae quae a Palmis nomen

Et dubitamus adhuc, Romam tibi, Christe, dicatam
 In leges transisse tuas? omnique volentem [590
 Cum populo et summis cum civibus, ardua magni
 Iam super astra poli terrenum extendere regnum?
 Nec moveor, quod pars hominum rarissima clausos
 Non aperit sublime oculos (1), et gressibus errat.
 Quamlibet inlustres meritis, et sanguine clari,
 Praemia virtutum titulis et honoribus aucti 595
 Ardua retulerint, fastorumque arce potiti (2)
 Annales proprio signarint nomine chartas,
 Atque inter veteres cera numerentur et aere (3):
 Attamen in paucis, iam deficiente caterva,
 Nec persona sita est patriae, nec curia constat; 600
 Et quodcumque fovet studii privata voluntas,
 Ac iam rara tenet: sed publica vota reclamant,
 Dissensu celebri trepidum damnantia murmur.
 Sic consulta patrum subsistere conscriptorum,

accepit Sacrum Chrisma conficitur. V. Calendarium Romanum, saeculo V exaratum a MARTENE primum editum *Anecdote*. T. 5, pag. 63.

(1) *sublime oculos*. Ita HEINSIUS: *sub luce oculos* vulgata est lect., et apud GISEL. quam minime aspernabimur.

(2) *fastorumque arce potiti*. Nomina consulum in Fastorum libro referebantur, et annum signabant, quo magistratum gesserunt. Hinc vel ipsa vina in caveis seposita consulum nomen scriptum designant; atque adeo consulis nomen temporis index erat, quo in doliis cadisque erant inclusa. V. HORAT. *Lyricor.* III, 21 et 28.

(3) *cera numerentur et aere*. Qui non essent homines novi sed nobiles imaginum ius habebant maiorum suorum in locis publicis exponendi. Istiusmodi autem imagines vel statuae erant cera aut aere factae; praesertim vero cera effictas et dispositas in atriis domus quisque suae collocabant. Neque nobilibus superbia tumentibus pepercit IVVENALIS, *Sat.* VIII, 19, quum eos commonefacit:

« Tota licet veteres exornent undique cerae
 Atria, nobilitas sola est atque unica virtus. »

Non aliter licitum prisco sub tempore, quam si 605
 Ter centum sensisse senes legerentur in unum;
 Servemus leges patrias: infirma minoris
 Vox cedat numeri, parvaeque in parte silescat.
 Adspice, quam pleno (1) subsellia nostra senatu
 Decernant infame Iovis pulvinar, et omne 610
 Idolium, longe purgata ex urbe fugandum:
 Qua vocat egregii sententia principis, illuc
 Libera tum pedibus (2), tum corde fréquentia tran-
 [sit.
 Nec locus invidiae est, nullum vis aspera terret (3),
 Ante oculos sic velle patet: cunctique probatum,
 Non iussum, sola capti ratione sequuntur. [615
 Denique pro meritis terrestribus aequa rependens
 Munera sacricolis summos impertit honores
 Dux bonus (4), et certare sinit cum laude suorum;
 Nec pago implicitos (5) per debita culmina mundi
 [620

(1) *Adspice, quam pleno* etc. Miror IOANN. ABERTVM FABRICIVM in hac fuisse sententia patres maiores fuisse, qui in Symmachi partes transissent, quam qui contra eius sententiam secuti essent.

(2) *libera tum pedibus*. Haec respiciunt senatum in suffragium iturum. Quum princeps senatus ordinem rogaret quid de quaque re sibi proposita quisque sentiret, quotquot eadem ipsa velent, in senatoris locum pedibus ibant, qui disputaverat; si autem ab oratore dissentirent, in aliam senatus partem se convocabant.

(3) *nullum vis aspera terret*. Haec a poëta dicta sunt, ne quis putet id accidere, quod Iudaeis et veteribus superstitionibus addictis bene multis evenire consuevit, ut per vim ad religionis verae cultum cogerentur; quam rem vehementer improbat S. GREGORIUS MAGNVS Epist. libri I, 45, et VII, 5, XII, 30.

(4) *Dux bonus*. Theodosium Magnum intellige, qui Symmachum consulem creavit an. cccxli. Vide sis supra vers. 410.

(5) *pago implicitos*. Qui dicerentur Pagani annotavimus Περὶ Στεφ. X, 296.

Ire viros prohibet: quoniam caelestia numquam
 Terrenis solitum per iter gradientibus obstant.
 Ipse magistratum tibi consulis, ipse tribunal
 Contulit, auratumque togae donavit amictum,
 Cuius religio tibi displicet (1), o pereuntum 625
 Adsertor divûm, solus qui restituendos
 Vulcani Martisque dolos Venerisque peroras,
 Saturnique senis (2) lapides, Phoebique furores:
 Iliacae matris Megalesia (3), Bacchica Nysi,
 Isidis amissum semper plangentis Osirim (4) 630
 Mimica, ridendaque suis solemnia calvis,
 Et quascumque solent Capitolia claudere, larvas.
 O linguam miro verborum (5) fonte fluentem,
 Romani decus eloquii, cui cedat et ipse
 Tullius, has fundit dives facundia gemmas! 635
 Os dignum, aeterno tinctum quod fulgeat auro,
 Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
 Praetulit, et liquidam temeravit crimine vocem.

(1) *Tibi displicet.* Ad Symmachum se convertit.

(2) *Saturnique senis lapides.* De Saturno, qui lapidem pro filio devoravit, vide hist. fabularum.

(3) *Iliacae matris Megalesia.* Pridie nonas apriles hic magni ludi fiebant. V. OVID. IV *Fustor.* 179. Quo die putabatur Romam deo aducta ludi agebantur qui Megalenses erant dicti. — *Basilica Nysi.* Nysus nutricius Bacchi fuit, ex quo unum ex eius cognominibus Dionysius.

(4) *Osirim.* MINYCIUS FELIX, in *Oct. sui* cap. XXI, hunc Osiridis ritum memorat et non alium fuisse ab eo testatur, quem describit propheta Ezechiel VIII, 14. V. SELDEN *De Diis Syr. Syntagm.* XI, c. X. Sacerdotes his ritibus addictos *calvos* appellat, quod dum sacra huiuscemodi operabantur, comam iuebantur sibi tondere.

(5) *O linguam miro verborum...* Debitas laudes adversario suo non invidit Prudentius, ut palam faceret non in illum odium exercuisse ullum, sed in perversam doctrinam quam tueretur. V. M. VILLEMAINE, *Tableau d'Éloquence Chrétienne au IV Siècle.* De Symmacho autem et S. Ambrosio praecipue ibi pag. 506. Paris Libraire Didier éditeur, 1855.

Haud aliter, quam si rastris quis tentet eburnis
Coenosum versare solum, limoque madentes 640
Excolere aureolis si forte ligonibus ulvas,
Splendorem dentis nitidi scrobis inquinat atra,
Et pretiosa acies squalenti sordet in arvo.
Non vereor, ne me nimium confidere quisquam
Arguat, ingenique putet luctamen inire. 645
Sum memor ipse mei, satis et mea frivola novi:
Non ausim conferre pedem, nec spicula tantae
Indocilis fandi coniecta lacessere linguae.
Inlaesus maneat liber, excellensque volumen
Obtineat partam dicendi fulmine famam. 650
Sed liceat tectum servare a vulnere pectus,
Oppositaque volans iaculum depellere parma.
Nam, si nostra Fides, saeclo iam tuta quieto,
Viribus infestis hostilique arte petita est,
Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi 655
Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?
Sed iam tempus, iter longi cohibere libelli,
Ne tractum sine fine ferat fastidia carmen.

LIBRI PRIMI FINIS

CONTRA SYMMACHI ORATIONEM

AVRELII PRVDENTII CLEMENTIS

CONTRA SYMMACHVM

LIBRI SECYNDI

PRAEFATIO

Simon, quem vocitant Petrum,
Summus (1) discipulus Dei,
Lucis forte sub exitu,
Quum vesper croceus rubet,
Curvam vulserat ancoram, 5
Captans flamina linteis,
Et transnare volens fretum,
Nox ventum movet obvium,
Fundo (2) qui mare misceat,
Iactatam quatiat ratem. 10
Clamor nauticus aetera
Plangens atque ululans ferit,

IESVM CHRISTVM fidenti animo Poëta precatur, ut quemadmodum benignus Petri pedum vestigia super mare trepide ambulantis firmavit, sic sibi fluctibus Symmachianae tempestatis pene obruto suppetias ferat, dextramque porrigat omnibus artubus contremiscenti. Carmen glyconium est, quod spondeo constat et pyrrichio, seu iambo.

(1) *Summus discipulus Dei*. Princeps discipulorum Petrus habetur, uti ex evangelistarum scriptis apparet.

(2) *fundo qui mare misceat*. Iam alias videor mihi memorasse, *mare* latiori sensu usurpari pro eo quod est magna aquarum extensio, uti apud Hebraeos דַּי (iam). V. Hieron. in *Genes.* I, et *Diptycon*, XXXV.

Cum stridore rudentium: Nec quidquam suberat spei, Mergendis prope naufragis; Quum Christum procul adspicit Pallens turba periculis, Calcantem pedibus mare, Ac si per solidam viam Siccum litus obambulet (1).	15 20
Haec miracula ceteri Vectores (2) pavidi stupent. Solus non trepidus Petrus Agnoscit Dominum poli, Terraeque, et maris invii (3): Cuius omnipotentiae est Plantis aequora subdere. Tendit suppliciter manus, Notum subsidium rogat. Ast ille placide adnuens, Puppi ut desiliat iubet. Iussis obsequitur Petrus; Sed vestigia fluctibus Summis tingere coeperat, Et lapsante gradu pedes Pessum mergere lubricos. Mortalem Deus increpat, Quod sit non stabili fide, Nec calcare fluentia, Nec Christum valeat sequi. Tum dextra famulum levat.	 25 30 35 40

(1) *obambulet*. Ambulet tutus, uti solent qui oblectationis causa huc illuc discurrant.

(2) *vectores*. Vector est qui vehit, ut portitor, rhedarius, etc. Sed saepiuscule qui vehitur vel in aliqua navi, vel plaustro, vel equo, pacta mercede. Hic de vectis, passive.

(3) *vel maris invii*. V. VIRG. *Aen.* IX, 130.

Sistitque, et docet ingredi Tergum per tumidum freti.	
Sic me, tuta silentia (1) Egressum, dubiis loquax	45
Infert lingua periculis: Non ut discipulum Petrum Fidentem et inerito et fide; Sed quem culpa frequens levem Volvat per freta naufragum.	50
Sum plane temerarius, Qui noctis mihi conscius, Quam vitae in tenebris ago, Puppem (2) credere fluctibus Tanti non timeam viri (3);	55
Quo nunc nemo disertior Exultat, fremit, intonat, Ventisque eloquii tumet: Cui mersare facillimum est Tractandae indocilem ratis:	60
Ni tu, Christe potens, manum Dextro numine porrigas, Facundi oris ut impetus Non me fluctibus obruat: Sed, sensim gradiens, vadis (4)	65
Insistam fluitantibus.	

(1) *tuta silentia*. *Tuta* est appositum aptissimum. Etenim *Ita sapere opus esse optimum, ut pro viribus Tacere ac fabulari tuto noveris*. ENN. (Fragm. Traged. 281).

(2) *puppem*, Synegd. pro: meas vires — *fluctibus* impotentibus; scil. periculis magnis, quibus occurro. — Hanc vocem *puppem* in quarto casu, ut in sexto nostrum in *e* desinere consuevisse notum est.

(3) *viri*. . . . *tumet*. Paucis Symmachi eloquentia depingitur.

(4) *vadis Insistam*. Haec *Georgicor.* III, 145 nobis in mentem reducunt: « et quatuor ausus Iungere equos, rapidusque rotis *insistere* victor ».

CONTRA SYMMACII ORATIONEM

LIBER SECUNDVS

ADVERSARII OBIECTA REFELLIT *)

Hactenus et veterum cunabula prima deorum,
Et caussas, quibus error hebes conflatus in orbe est,
Diximus, et nostro Romam iam credere (1) Christo;
Nunc obiecta legam, nunc dictis dicta refellam.
Vnde igitur coepisse ferunt, aut ex quibus orsum, 5
Quo mage sancta Ducum corda illice flecteret arte?
Armorum dominos, vernantes flore iuventae,
Inter castra patris genitos (2), sub imagine avita
Eductos (3), exempla domi congesta calentes,
Orator catus instigat, ceu classica belli 10
Clangeret, exacuitque animos, et talia iactat:
Si vobis vel parta, viri, Victoria cordi est,
Vel parienda dehinc; templum dea virgo sacratum
Obtineat, vobis regnantibus. Ecquis amicus
Hostibus, hanc vestro sancte negat esse colendam 15
Imperio, cui semper adest, quod laudibus implet?

*) *Refellit.* In hoc libro secundo Poëta totus est, ut quae potissimum ob oculos Imperatorum callidus proposuerat Praefectus Vrbi, satis superque refutet.

(1) *iam credere* CHRISTO. Sed CHR. CELLARIUS quodam codice innixus mavult: *legere*. Stet suis in opibus eruditus philologus.

(2) *inter castra patris genitos*. De quibus hic fratribus in castra patris genitis sermo sit. ne, amabo te, quaeras. Interpretes enim alii alia proferentes lectores patientes in tenebris relinquant.

(3) *eductos* educatos. V. IVVENAL. Sat. X, 236.

Haec ubi legatus, reddunt placidissima fratrum
 Ora ducum: «Scimus, quam sit Victoria dulcis
 Fortibus, Ansoniae vir facundissime linguae.
 Sed quibus illa modis, qua sit ratione vocanda 20
 Novimus: hac primum pueros pater imbuat arte:
 Hanc genitore suo didicit puer ipse magistro.
 Non aris, non farre molae Victoria felix
 Exorata venit: labor impiger, aspera virtus,
 Vis animi, excellens ardor, violentia (1), cura, 25
 Hanc tribuunt, durum tractandis robur in armis.
 Quae si defuerint bellantibus, aurea quamvis
 Marmoreo in templo rutilas Victoria (2) pinnas
 Explicet, et multis surgat formata talentis;
 Non aderit, versisque offensa videbitur hastis. 30
 Quid, miles, propriis diffusus viribus, aptas
 Irrita foemineae tibimet solatia formae?
 Numquam pennigeram legio ferrata puellam
 Vidit, anhelantum regeret quae tela virorum.
 Vincendi quaeris dominam? sua cuique dextra est (3),
 Et Deus omnipotens: non pexo crine virago, [35
 Nec nudo suspensa pede, strophioque recincta (4),

(1) *violentia, cura*. Pene omnes cod. m. ss. et HEINS., cui tamen in adnotat. magis placet cum CHAMILLARD. *vigilantiae, curae*.

(2) *Victoria pinnas Explicet*. Victoriae simulacrum Romani offingebant pinnatum, lauri corona redimitum, altera manu palmae ramum, altera oleae praeferentem. Pinnatam vero et aligeram repraesentabant tamquam e caelo ad eos descendentem, quos suis vellet exornare successibus; pexo crine nudoque pede suspensam, strophis revinctam, sinu vestis fluitante. V. VARRON. L. L. X.

(3) *sua cuique dextra est*. Translate *dextera* pro magna vi usurpatur et in Sacris Litteris; pro virtute militari. Ita HEINSIVS cum prestantioribus. *Cuique* usurpatur dactilico pede in nostro, ut in L. I, 236 *Contra Symm.* et Hamartig. 105.

(4) *strophioque recincta*. HEINSIVS ad haec: «Codices nostri. «Sed *revincta* in CAVCHIANO, et Weitzianis plerisque; quod «praestat. Nam aliud quid designat *recingi*? Stat et pro nobis

Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas.
 Aut vos pictorum (1) docuit manus, adsimulatis
 Iure poëtarum numen componere monstris: 40
 Aut lepida ex vestro sumsit pictura sacello,
 Quod variis imitata notis, ceraque liquenti
 Duceret in faciem, sociique poëmatis arte
 Aucta, coloratis auderet ludere fucis.
 Sic unum sectantur iter, sic cassa figuris 45
 Somnia concipiunt et Homerus et acer Apelles,
 Et Numa; cognatumque malum (2) pigmenta, Ca-
 Idola conflavit fallendi trina (3) potestas. [menas,
 Haec si non ita sunt, edatur, cur sacra vobis
 Ex tabulis cerisque poëtica fabula praestat? 50
 Cur Berecynthiacus perdit (4) truncata sacerdos
 Inguina, quum pulchrum poësis castraverit Attin?

« CAVCHIVS, auctoritate fretus veterum nummorum, in quibus
 « Victoriastrophio revincta exprimatur ». Notat. in Libr. II, 35.

(1) *Aut vos pictorum* . . . Vos, Romani, in vestris numi-
 nibus repraesentandis imitandos vobis pictores proponitis, aut
 poëtas, qui magna excogitandi vi praediti hos, illosque deos per
 ludum effinxere.

(2) *cognatumque malum*. Eleganter et recte, uti animad-
 vertit THEOLIVS noster, pigmenta malum cognatum Camoenarum
 a quibus poëta inducitur inter canendum. PLVTARCHVS = de au-
 diendis poëtis disserens statuit poëticam esse loquentem picturam,
 picturam vero mutam poëticam. V. HOR. *Ep. ad Pison.* 361.

(3) *trina potestas*, HEINS. GISEL., *docta potestas*.

(4) *Cur Berecynthiacus perdit truncata sacerdos Inguina*...
 Ita cum THEOLIO nostro, GISEL. et HEINSIVS. De Cybello, aut
 Cybebe, Deorum matre, quam eandem Magnam Matrem voca-
 runt, Berecynthias cognominata est a monte et oppido Cybele
 in Phrygia; item de Attine puero spectatae pulchritudinis Cy-
 bele adamato vide sis hist. fabularum et MACROBIUM Spicil. Bi-
 bliograph. et equitem FRANCISCO. VICTORIVM vir. eruditiss. in
 disputatione, cui titulus: = *Del culto di Cibeles presso gli an-
 tichi Rom.* — Roma 1753. — GISELINVS. autem hunc versum:
 « *Inguina, quum pulchrum poësis, castraverit Attin.* » in hunc
 modum reconcinnavit: « *Inguina, quum pulcher se se castra-
 verit Attin.* »

Cur etiam templo Triviae, lucisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi (1), quum Musa pudicum
 Raptarit iuvenem (2) volucri per litora curru, 55
 Idque etiam paries tibi versicolorus adumbret?
 Desine, si pudor est, gentilis ineptia, tandem
 Res incorporeas simulatis fingere membris:
 Desine, terga hominis plumis obducere: frustra
 Fertur avis mulier, magnusque eadem dea vultur. 60
 Vis decorare tuum, ditissima Roma, senatum?
 Suspende exuvias armis et sanguine captas,
 Congere caesorum victrix diademata regum,
 Frange repulsorum foeda ornamenta deorum:
 Nunc tibi non terris tantum victoria parta, 65
 Sed super astra etiam media servabitur aede.
 Talia principibus dicta interfantibus (3), ille
 Persequitur, magnisque tubam concentibus inflat (4):
 Adlegat morem veterem: nil dulcius esse
 Adfirmat solitis; populosque hominesque teneri 70
 Lege sua. Sicut variae nascentibus, inquit,
 Contingunt pueris animae: sic urbibus adfert
 Hora diesque suum (5), quum primum moenia sur-
 [gunt,
 Aut fatum, aut genium, cuius moderamine regnent.
 Addit et arcanum rerum, verique latebras 75

(1) *Cornipedes arcentur equi*. Haec in rem suam derivavit noster ex Aeneidos Virgilianae libro VII, 770 - 771.

(2) *quum musa pudicum Raptarit iuvenem*. Hippolytum. V. περὶ Στεφ. XI, 87.

(3) *interfantibus* part. ab interfaris, fatus sum, ari; interpellantibus, interloquentibus.

(4) *magnisque tubam concentibus inflat*. Vt Claudianum MAMERCVM eloquentissimum extollat ita SIDONIUS APOLLIN.; *tuam tubam totus qua potuit orbis iure venerabitur*.

(5) *hora diesque suum*. Ex uno Thuiano HEINS. suis describit. Nos suum sequimur, omnes fere codd. secuti, praeter unum, qui habet *suus*.

Prosperitate aliqua deprēdi posse, secundi
 Per documenta boni, si sint felicia, quae quis
 Experiendo probet, cessisse parentibus omne
 Idolium semper feliciter, et pede dextro.
 Enumerat longi vim temporis: excitat ipsam 80
 Crinibus albentem niveis, et fronte vietam,
 Ore reposcentem querulo sua numina, Romam.
 Libera sum, liceat proprio mihi vivere more.
 Et quis erit, qui mille meos reprehenderit annos?
 Vno omnes sub sole siti, vegetamur eodem 85
 Aëre, communis cunctis viventibus aura.
 Sed, qui sit, qualisque Deus, diversa secuti
 Quaerimus, atque viis longe distantibus unum
 Imus ad occultum. Suus est mos cuique genti (1);
 Per quod iter properans eat ad tam grande pro-
 [fundum ». 90

His tam magnificis, tantaque fluentibus arte,
 Respondit vel sola Fides, doctissima primum
 Pandere vestibulum verae ad penetralia (2) sectae.
 Nam quum divinis agimus de rebus, et illum,
 Qui vel principio caruit, vel fine carebit, 95
 Quique chaos anterior fuerit, mundumque creârit:
 Coniectare animo contendimus, exigua est vis
 Humani ingenii (3), tantoque angusta labori:
 Quippe minor natura, aciem si intendere tentet
 Acrius, ac penetrare Dei secreta supremi. 100

(1) *unus est mos cuique genti*. Ita legendum. V. Contra Symm. lib. I, 236.

(2) *verae ad penetralia sectae*. Vera secta est Religio Christianorum; secta namque, ut alias monuimus, a secando dicitur de schola, de hominum congregatione quae ab aliis secernitur. *Vera* est appositum perpetuum, quod christianae religioni convenit. V. Ἀποθ. Alia praefatio sub init. adnot.

(3) *exigua est vis Humani ingenii*. In Superbia tumentes, ob insignes mentis corporisque dotes, scripta sunt quae leguntur in PROVERB. XXV, 27 et SAP. IX, 16.

Quis dubitet, victo fragilem lacessere visu,
 Vimque fatigatae mentis sub pectore parvo
 Turbari, invalidisque hebetem succumbere curis?
 Sed facilis Fidei via provocat, omnipotentem
 Credere, qui bona non tantum praesentia donat,
 Sed ventura etiam, longisque intermina saëclis
 Promittit; ne totus eam resolutus inane
 In nihilum, pereamque brevem post luminis usum.
 Muneris auctores ipso de munere pendas.
 Aeterna aeternus tribuit, mortalia confert 110
 Mortalis: divina Deus, peritura caducus.
 Omnia, quæ tempus peragit, quaeque exitus aufert,
 Vilia sunt brevitate sui, nec digna perennii
 Largitore, cui propria est opulentia, numquam
 Desinere, idque homini dare, quod non desinat un-
 quam (1). 115

Nam si corruptum, corrumpendumve Deus quid
 Prestat, habetque nihil, quod sit pretiosius istis:-
 Pauper, et infirmus, et summo indignus honore,
 Et non omnipotens, sed inanis numinis umbra est.
 Hac ratione Fides sapienter coniicit, immo 120
 Non dubitat, verum esse Deum, qui, quod sumus,
 [et quod

Vivimus, inlaesum semper fore, si mereamur,
 Nos sperare iubet. Caelestia si placet, inquit,
 Scandere, terrenas animo depellite curas.
 Nam quantum subiecta situ tellus (2) iacet infra,

(1) *nunquam Desinere idque homini dare, quod non desinat unquam.* S. AVGUST. Serm. 158 de Verb. Apostoli Roman. VIII, 4, 7 ait: « omnino me non satiare Deum, nisi promitteret mihi seipsum Deum ». Totum perlege Sermonem sancti doctoris; sed non praetereunda Enarratio eius in Ps. 111, ubi de omnibus rebus disserit eloquenter, quæ ad animæ satietatem minime conferunt.

(2) *subiecta situ tellus*, WEITSIVS, ALDVS et alii: *subiecta polo*, quæ lectio reperitur in quibusdam m.ss. nostris,

Dividiturque ab humo convexi regia caeli,
 Tantum vestra meis distant mundana futuris,
 Dira bonis, scelerata piis, tenebrosa serenis.
 Quidquid obire potest, fugiatis censeo: quidquid
 Naturae ratione capit vitium, atque senescit, 130
 Pro nihilo, in nihilum, quia sunt reditura, putetis.
 Cuncta equidem, quae gignit humus, quae conti-
 [net, ipsa

Principio institui, nitidoque insignia mundo
 Ornamenta dedi, spediolaque semina finxi.
 Sed tamen esse modum volui, parcisque fruenda 135
 Moribus indulsi, quantum moribundus et aeger
 Corporis ac vitae volucris sibi posceret usus:
 Non ut captus homo studiis, et inaniter ardens,
 Duceret omne bonum positum in dulcedine rerum,
 Et specie tenui, quas currere tempore iussi, 140
 Atque aevum statui, sub quo generosa probarem
 Pectora, ne torpens et non exercita virtus,
 Robur enervatum (1) gereret sine laude palestrae.
 Inlecebrosus enim sapor est et pestifer horum;
 Quae, dum praetereunt, miro oblectamine mentes 145
 Implicitas, vinctasque tenent. Vicenda voluptas,
 Elaquenda animi constantia: ne retinâclis
 Mollibus ac lentis nexa et captiva prematur.
 Luctandum (2) summis conatibus: inter acerba
 Sectandum virtutis iter, ne suavia fluxae 150

(1) *robur enervatum*. Interdum noster ludit inter scribendum. Vide sis ἀντίθετον in *Cathemer.* VII, 14. Hic vero versus 143, 144 in uno ex Vaticanis ad hunc modum refinguntur: « Enervare suum corrupta per otia robur Posset, et in nullo luctamine pigra iaceret ».

(2) *Luctandum*. HEINS. et cum eo plures. GISEL. *nitendum*. Vtraque lectio quadrat; etenim uti ipse Aligherius cecinit, S. Mattheum secutus: « Regnum coelorum violenza pate ». — *Parad.* XX, 94. V. Matth. 11, 12.

Conditionis amet: nimium ne congerat aurum.
 Nec varios lapidum cupide spectare colores
 Ambitiosa velit, nec se popularibus auris
 Ostentet, pulchroque inflata tumescat honore:
 Ne natale solum, patrii ne iugera ruris 155
 Tendat, et externos animum diffundat in agros:
 Et ne corporeis addicat sensibus omne
 Quod vult, aut quod agit: ne praeferat utile iusto,
 Spemque in me omnem statuatur (1); numquam peri-
 [tura

Quae dederò, longoque die mea dona traenda. 160
 Haec igitur spondente Deo, quis fortis et acer,
 Virtutisque capax, breve quidque perennibus in se

(1) *Nam si tota mihi cum corpore vita peribit.* Locum per-
 nobilem italicis modis aptatum in medium protulit BASILIUS
 VALSECHIVS in opere suo: « *I Fondamenti della Religione.*
 L. III, parte 1^a cap. VI. En eius interpretationis specimen:

« Poichè, se tutta insiem col corpo spenta
 Cadrà mia vita, e di me parte alcuna
 Non v'ha, cho alla feral tomba sovrasti,
 Chi per me più fia regnator de' cieli?
 Chi formator dell'orbe? Chi fia Dio?
 O pur quale il poter, che giustamente
 Paventi io più? Da insano amor rapito
 Scorrerò io strade impure, e i divietati
 Talamì brutterò: per me calcato
 Sarà il sacro pudor; per me negato
 Il deposito fia, che già il vicino
 Senza alcun testimone alla mia fede
 Diede in cura: rapace i meschinelli
 Clienti spoglierò; la madre antica
 Con magica canzon torrò di vita;
 Poichè, se in lungo trae sua canutezza,
 Al secondo padron tarda il dominio:
 Nè pavento i castighi, e de' sovrani
 La possanza io desidero: armata siede
 La legge sì, ma il fallo occulto ignora;
 Che, se pur si disveli, ecco coll'oro
 Il giudice corrotto; assai di rado
 Cade in collo dei rei giusta bipenne...

Praetulerit? vel quis sapiens potiora putarit
Gaudia membrorum, quam vivae praemia mentis?
Nonne hominem ac pecudem distantia separat una,
Quod bona quadrupedum ante oculos sita sunt?

ego contra

Spero, quod extra aciem longum servatur in aevum.
Nam, si tota mihi cum corpore vita peribit (1),
Nec poterit superesse meum post funera quidquam,
Quis mihi regnator caeli? quis conditor orbis? 170
Quis Deus? aut quae iam merito metuenda potestas?
Ibo per impuros, fervente libidine, luxus:

Incestabo toros, sacrum calcabo pudorem:
Infitiabor, habens aliquod sine teste propinqui
Depositum: tenues avidus spoliabo clientes, 175
Longaevam perimam magico cantamine matrem.
Tardat anus dominum dilata morte secundum:
Nec formido malum: falluntur publica iura.

Lex armata sedet, sed nescit crinem opertum:
Aut, si res pateat, index corrumpitur auro. 180
Rara reos iusta percellit poena securi.

Sed quid ego haec meditor? revocat Deus ecce severa
Maiestate minax, negat interitura meorum

Per mortem momenta operum: Non occidet, inquit,
Interior qui spirat homo (2): luet ille perenne 185
Supplicium, quod subiectos male rexerit artus.

Nec mihi difficile est, liquidam circumdare flammis
Naturam, quamvis perflabilis illa feratur (3)

More Noti: capiam tamen, et tormenta adhibebo

(1) *Spemque in me omnem statuam* ... Versum habemus hiscentem, sed codd. m.ss. confirmant; neque poetae nostro istiusmodi hiatus infrequens.

(2) *non occidet, inquit, Interior qui spirat homo* ... V. MATH. X, 26.

(3) *quamvis perflabilis illa feratur*. Nos italice: « se bene tenue, sottile, se bene possa dal vento esser portato » V. TULL. *De Divinit.* II, 18. et Ἀποθ. in exitu, 1084.

Ipse incorporeus (1), ac spirituum sator unus. 190
 Quin et corporibus parilis consortia poenae
 Decernam, possum quoniam renovare favillas
 Antiquam in faciem. Nec desperanda potestas:
 Qui potui formare novum, reparabo peremtum.
 Non desunt exempla meae virtutis in ipsis 195
 Seminibus (2). Natura docet revirescere cuncta
 Post obitum: siccantur enim pereunte vigore
 Quo vivere prius; tunc sicca et mortua sulcis
 Aut foveis mandata latent, et more sepulcri
 Obruta, de tumulis redivivo germine surgunt. 200
 Numquid nosse potes, vel coniectare, quis istud?
 Tam sollers opifex struat? aut quae vis agat intus?
 Nil vos, o miseri (3); physicorum dogmata fallant.
 En, ego gignendi Dominus (4), ac restituendi,
 Quod periit fluxitque, potens: arentia quaeque 205
 In veteres formas aut flore, aut fronde reduco.
 Idque ipsum quandoque homini facturum, inani
 Surgat ut ex cinere, structuraque pristina constet,
 Quae mihi pro meritis, vel per tormenta rependat
 Crimina, vel summae virtutis in arce coruscet. 210
 Non peritura dehinc quacumque in sorte manebit.
 Interea, dum mixta viget substantia in unum,
 Sit memor auctoris proprii, veneretur et oret
 Artificem submissa suum. Non condidit alter
 Halantis animae figmentum, et corporis alter: 215

(1) *Ipse incorporeus* etc. HEINS. GISEL. alique, ubi adnota pentemim.

(2) *mere virtutis in ipsis seminibus*. V. Καθ'α. X, 121.

(3) *Nil vos, o miseri*... In editione Giseliniana: *Ne vos, o miseri*.

(4) *En, ego gignendi Dominus*. De hac re operae pretium est quae HIPPOL. PINDEMONTIUS, VGOŇI FOSCOLO respondit, qui ei Carmen nuncupaverat: « I Sepolcri », in quo nempe genere et moribus et arte graccus poëta corpora nostra olim resurrectione diffideret.

Nec bona praesentis vitae numerosa gubernant
 Numina; non alius segetes et spicea farra
 Suppeditat Dens: aut alius dat musta racemis,
 Purpureumque gravi fundit de palmite succum.
 Ipse ego sum, virides oleas (1) pinguescere baccis
 Qui facio, Graia quas Pallade fingitis ortas,
 Et qui Lucinas tribuo nascentibus horas (2).
 Duplex lege mea per mutua foedera sexus [det;
 Gignere amat sobolem (3), generisque propagine gau-
 Quem vos lascivis violatis amoribus ignem, 225
 Et stupra vestra deae Veneris praetexitis umbra.
 Vnus ego elementa rego, nec mole laboris,
 Vt miser infirmusve aliquis fragilisve, fatigor.
 Lux immensa mihi est, et non resolubilis aetas (4),
 Sensibus et vestris haud intellecta vetustas. 230
 Inde ministeriis ad tot moderamina mundi
 Non egeo, nec participes sociosve requiro.
 Porro autem angelicas legiones, qua mea fecit
 Dextera, nosse meum est, et quae natura creatis
 Subsistat, qualesque mihi servantur ad usus. 235
 Tu, me praeterito, meditaris numina mille,
 Quae simules parere meis virtutibus, ut me
 Per varias partes minuas: cui nulla recidi
 Pars aut forma potest: quia sum substantia simplex,
 Nec pars esse queo. Solis divisio rebus 240
 Compositis factisque subest: me nemo creavit,
 Vt scindi valeam; cunctorum conditor unus.

(1) *virides oleas*. Oleas pro ramis oleaginis. V. Virg. VII, 154. Pallas autem Minerva caput gestabat corona oleaginea cinctum.

(2) *Lucinas horas*. Horas, quas Lucinae sacraverant Iunoni. Iuno Lucina appellabatur, quod nascentibus praesset, et in lucem edituris favoreret. V. VARR. L. L. IV, 10.

(3) *gigneret amat sobolem*. Ita in plerisq. editt.

(4) *et non resolubilis aetas*. GISEL. *non morte solubilis aetas*.

Crede, quod ex nihilo formavi, pars mea non est (1).
 Quare age, mortalis, soli mihi construe templum,
 Meque unum venerare Deum: caementa remitto,
 Et quae saxa Paros secat (2), et quae Punica rupes,
 Quae viridis Lacedaemon habet, maculosaque Syn-
 Nativum nemo scopuli mihi dedicet ostrum: [nas.
 Templum mentis amo (3), non marmoris, aurea in
 [illo

Fundamenta manent fidei: structura nivali 250

Consurgit pietate nitens: tegit ardua culmen

Iustitia interius: spargit sola picta rubenti

Flore pudicitiae pudor almus, et atria servat:

Haec domus apta mihi est: haec me pulcherrima
 [sedes

Accipit, aeterno caelestique hospite digna. 255

Nec novus hic locus est: fluxit mea gloria in artus,

Et lux vera Dei. Deus inlustravit alumnam

Materiem, corpusque parens habitabile fecit

Ipsa sibi, placido ut possit requiescere templo.

Condideram perfectum hominem: spectare superna

Mandaram: totis conversum sensibus in me

Recto habitu, celsoque situ, et sublime tuentem:

Sed despexit humum, seque inclinavit ad orbis

Divitias, pepulitque meum de pectore numen.

(1) *Crede, quod ex nihilo formavi pars mea non est.* V. Ἀποθ. 420.

(2) *Templum meum amo.* In mentem revoca quae IOSEPHVS PARINVS in ode, cui titulus: « L'educazione » Imbonatio discipulo suo e gravi morbo renato. « È duopo, canit, alzare Nell'alma il primo altare.

(3) *Et quae saxa Paros secat:* ... De variis marmorum generibus et coloribus videndum quod scriplum conguessit PLINIVS MAIOR H. Nat. L. XXXVI, 7, 11. Nemo unus tamen ex poëtie versibus eruat dedecere Aedes sacras et marmoribus et auro decorare, uti docent qui a Catholica doctrina recesserunt. V. CARD. BELLARMINVM L. III, Cap. IV.

Restituendus erat mihimet, submissus in illum 265
 Spiritus ipse meus descendit, et edita limo
 Viscera divinis (1) virtutibus informavit,
 Iamque hominem adsumtum summus Deus in dei-
 [tatem

Transtulit, ac nostro docuit recalescere cultu.

Scire velim, praecepta Patris quibus auribus haec tu
 Accipias, Italiae censor doctissime gentis.

An veterem tantum morem (2) ratione relicta
 Eligis? et dici patitur sapientis acumen,
 Ingeniumque viri? potior mihi pristinus est mos,
 Quam via iustitiae, pietas quam prodita caelo, 275
 Quamque fides veri, rectae quam regula sectae.

Si, quidquid rudibus mundi nascentis in annis
 Mos, habuit, sancte colere ac servare necesse est;
 Omne revolvamus sua per vestigia saeculum
 Vsque ad principium: placeat damnare gradatim
 Quidquid posterius successor reperit usus.
 Orbe novo, nulli subigebant (3) arva coloni.
 Quid sibi aratra volunt? quid cura superflua ratri?
 Ilignis melius saturatur glandibus alvus.
 Primi homines cuneis scindebant fissile lignum (4):
 Decoquat in massam fervens strictura secures
 Rursus, et ad proprium restillet vena metallum.
 Induvias caesae pecudes, et frigida parvas
 Praebeat spelunca domos: redeamus ad antra.
 Pellibus insutis hirtos sumamus amictus. 290
 Immanes quondam populi, feritate subacta

(1) *Viscera divinis* . . . versus spondaicus.

(2) *An veterem tantum morem, ratione relicta, Eligis?*
 S. CYPRIANVS Ep. ad Pompeium: « Consuetudo sine veritate
 vetustas erroris est ». Sed consule S. AMEROSII *Resp.* § 25.

(3) *orbe novo nulli subigebant* . . . Auream aetatem habes,
 de qua VIRG. *Georg.* I, 125.

(4) *fissile lignum*. V. VIRG. *Georg.* I, 144.

Edomiti, iam triste fremant, iterumque ferinos
 In mores redeant, atque ad sua prisca recurrant.
 Praecipitet Scythica iuvenis (1) pietate vietum
 Votivo de ponte patrem: sic mos fuit olim. 295
 Caedibus infantum (2) fument Saturnia sacra,
 Flebilibusque truces resonent vagitibus arae.
 Ipsa casas fragili texat gens Romula culmo:
 Sic tradunt habitasse Remum, regalia feno (3)
 Fulcra supersternant, aut pelle Lybistidis (4) ursae
 [300

Compositam chlamydem villosa corpore gestent:
 Talia Trinacrius ductor (5), vel Tuscus habebant.
 Roma antiqua sibi non constat, versa per aevum,
 Et mutata sacris, ornatu, legibus, armis:
 Multa colit, quae non coluit sub rege Quirno: 305
 Instituit quaedam melius, nonnulla refugit.
 Et morem variare suum non destitit: et quae,
 Pridem condiderat iura, in contraria vertit.
 Quid mihi tu ritus solitos, Romane senator,
 Objectas? quum scita patrum populique frequenter
 In tabulis placiti sententia flexa novârit?
 Nunc etiam, quoties solitis decedere prodest,
 Praeteritosque habitus cultu damnare recenti,

(1) *Scytica iuvenis pietate*. Olim Scytae senes parentes de collibus vel pontibus praecipites deliciebant, eorumque carnibus vexebantur; ea erat populi illius pietas! Hinc *Scyticum convivium*, V. LUCIAN. « *De amic. et luct.* »

(2) *Coedibus infantum*. Aegyptii, Cananei, aliique e veteribus populis nonnulli ἀνθρωποφάγοι, qui humanis carnibus saturarentur, pueros deligebant, quos immolarent diis. V. ATHEN. L. IV: tum GENEBRARD. in Psalm. CV, 37, et 395 libri precedent.

(3) *regalia feno Fulcra*. HEINS. *regalia foeno fulcra* GISEL.

(4) « *aut pelle Lybistidis ursae* ». Virgilianum est. V. Aeneid. V, 37; et VIII, 368.

(5) *Trinacrius ductor, vel Tuscus*. Acestes, filius qui fuit, in fabulari historia Crinisi fluminis Siciliae, et Aegistae foeminae Troianae. — *Tuscus*, Evander.

Gaudemus compertum aliquid (1), tandemque retect-
 [tum,
 Quod latuit: tardis semper processibus aucta 315
 Crescit vita hominis, et longo proficit usu.
 Sic aevi mortalis habet se mobilis ordo:
 Sic variat natura vices (2); infantia repit,
 Infirmus titubat pueri gressusque animusque,
 Sanguine praecalido fervet nervosa iuventa: 320
 Mox stabilita venit maturi roboris aetas,
 Vltima consiliis melior, sed viribus aegra,
 Corpore succumbit, mentem purgata senectus.
 His genus humanum per dissona tempora duxit
 Curriculis aevum mutabile: sic hebes inter 325
 Primitias, mersumque solo (3), ceu quadrupes, egit.
 Mox tenerum docili ingenio, iamque artibus aptum
 Noscendis, varia rerum novitate politum est.
 Inde tumens vitiis calidos adolevit in annos,
 Donec decocto solidaret robore vires. 330
 Tempus adest, ut iam sapiat divina, serenae
 Mentis consilio, vivacius abdita sollers
 Quaerere, et aeternae tandem invigilare saluti.

(1) *Gaudemus compertum aliquid*. En hic breviter in rebus humanis progressus et ascensus, unde artes et scientiae in maius provehuntur. Sed genus mortalium perfectibile est; non autem perfectionem eam in actibus suis assequi unquam poterit, ut somniantur quidam philosophi. Deus unus, aeternus, immortalis, perfectus est.

(2) *Sic variat natura vires*. Hominis aetatem, naturam et mores ARISTOTELES belle depingit in Rhetoricor. L. II, cap. 12, 13, 14 ad quae respexit HORAT. ad Pis. 156 - 176.

(3) *sic hebes inter Primitias mersumque solo, ceu quadrupes egit*. In uno ex Vaticanis codd. et in quibusdam Weitzianis haec lectio occurrit: . . « sic hebes inter

Primitias, mersumque solo titubavit, et instar
 Quadrupedes pueri laetantia viscera traxit.

Probatissimus quisque ex nostris codd. nihil tale habent; et HEINSIUS haec ressecanda, ut superflua, docet.

Quamquam, si tantus amor est et cura vetusti
Moris, et a prisco placet haud discedere ritu, 335
Exstat in antiquis (1) exemplum nobile libris,
Iam tunc diluvii sub tempore, vel prius, uni
Inservisse Deo (2) gentem, quae prima recentes
Incoluit terras, vacuoque habitavit in orbe.

Vnde genus ducit nostrae porrecta propago 340
Stirpis, et indigenae pietatis iura reformat.

Sed quia Romanis loquimur de cultibus, ipsum
Sanguinis Hectorei populum probo, tempore longo (3)
Non multos coluisse deos, rarisque sacellis
Contentum, paucas posuisse in collibus aras. 345
Innumeros post deinde deos, virtute subactis
Vrbibus, et claris peperit sibi Roma triumphis,
Inter fumantes templorum armata ruinas
Dextera victoris simulacra hostilia cepit,
Et captiva domum, venerans (4) ceu numina, vexit.
Hoc signum rapuit bimaribus de strage Corinthi, [350
Illud ab incensis in praedam sumsit Athenis.
Quasdam victa dedit capitis Cleopatra canini (5)
Effigies, quasdam domitis Hammonis (6) arenis.

(1) *Exstat in antiquis libris.* In libro *Geneseos*, qui omnium antiquissimus est.

(2) *uni Inservisse Deo, gentem.* Semi, filii Noe, familia pietissima, in qua germanus Dei cultus permansit.

(3) *tempore longo Non multos coluisse deos.* Praestat hic S. AUGUSTINI Librum adire: = *De Civitate Dei* = tertium cap. XII, et Librum IV, cap. 31, ubi ostenditur quot sibi Romani deos creârint, quorum maximus numerus, praeter eos quos rex Numa constituisset, nullo sibi adiumento fuit.

(4) *Et captiva domum venerans.* Vide sis S. AUGUSTINI: = *De consiliis Evangel.* = I, I, cap. 12.

(5) *capitis Cleopatra canini Effigies.* Anubis Aegyptiorum deus, qui facie canina effingebatur, ideoque *Cynocephalus* . . . . appellatus, idemque *latrator* apud VIRG. *Aeneid.* VIII, 698. V. OVIDII *Metam.* IX, 691. De quo ARNOB. VI.

(6) *Hammonis, vel Ammonis Iovis.* Hammon fuit Iuppiter Lybicus, cuius caput cornibus instructum fuit.

Syrtica cornutas facies habuere tropaea. 355
 Roma triumphantis quoties ducis inclita currum
 Plausibus excepit, toties altaria divum
 Addidit, et spoliis sibimet nova numina fecit:
 Numina, quae patriis cum moenibus eruta, nullum
 Praesidium potuere (1) suis adferre sacellis. 360
 Cernis, ut antiqui semper vestigia moris
 Gressibus incertis varie titubasse probentur,
 Adsciscendo (2) deos maioribus incompetos,
 Seque peregrina sub religione dicasse,
 Nec ritus servasse suos? quodcumque sacrorum est,
 Exsulat, externumque inimicam venit in urbem.
 Frustra igitur solitis, prava observatio, inhaeres.
 Non est mos patrius, quem diligis, improba non est.
 Sed sollers orator ait: Fataliter Urbem (3)
 Sortitam, quonam Genio proprium exigit aevum.
 Cunctis nam populis sen moenibus inditur, inquit,
 Aut fatum, aut Genius (4), nostrarum more anima-
 [rum,
 Quae sub disparili subeunt nova corpora sorte.
 Iam primum, qui sit Genius, vel qui status illi
 Competat, ignoro: quid possit, et unde oriatur 375
 Spiritus informis, sine corpore, formave, an ulla
 Sit species, et quid sapiat, quae munera curet:
 Contra, animas hominum venis vitalibus intus

(1) *Adsciscendo etc.* Versus spondaic.

(2) *nullum Praesidium potuere...* S. AUGUST. ad Romanos conversus loc. cit.: « Occulta Dei veri voluntate, sibi datum et auctum regnum, non illorum deorum favore, qui si aliquid in hac re potestatis habuissent, suos potius protexissent... »

(3) *fataliter Urbem Sortitam...* TYLLIVS « *De Divinat.* L. II » istiusmodi opinionem maximis erroribus probat esse connumerandam.

(4) *Aut fatum aut Genius.* Fictorum numinum cultores perversas de fato opiniones habuisse constat, easque S. AUGUSTINVS omnino refutavit.

Sic interfusas intelligo, sanguis ut ex his
 Accipiat motumque levem, tenerumque vaporem.
 Vnde pererratis vegetet praecordia membris, [380
 Frigida succendat, riget arida, dura relaxet.
 Sic hominis vitam sibi temperat atque gubernat
 Vivida mens, quam tu ficto componere tentas
 Murorum Genio (1), qui nusquam est, nec fuit um-
 [quam.

Quin et corporibus versat mens viva regendis 305
 Summum consilium, fida ut tutacula nudis
 Invalidisque paret, metuenda pericula vitet:
 Vtile prospiciat, varias agitetur ad artes;
 Consultet, cui se domino submittat, et orbis 390
 Quem putet auctorem, quem rerum summa sequatur.
 At tuus hic urbis Genius, dicas volo, quando
 Coepit adhuc parvae primum se infundere Romae,
 Fluxit ab uberibus nemorosa in valle lupinis,
 Infantesque aluit (2), dum nascitur ipse, gemellos?
 An cum vulturibus volitans (3) ignota per auras
 Vmbra (4), repentini traxit de nube figuram?

(1) *quam tu ficto componere tentas Murorum Genio.* De-
 tortam hanc sibi veteres opinionem indiderant, non tantum sin-
 gulis hominibus et familiis, sed etiam civitatibus Spiritum
 quemdam adesse, qui aedes, qui urbes, regnaque tutarent, quique
 Geniis hominis vocabatur, aut loci quem incoleret. V. infra
 v. 444, et seqq. tum LACTANT. Edit. Gallei L. II, p. 219. De
 Geniis autem, seu diis Tutelaribus, Patriis, Laribus ac Pena-
 tibus disseruit latissime IACOBVS ODE: « Comment. de Angelis ».
 sect. VIII, c. 111.

(2) *Infantesque aluit . . . gemellos.* Remum et Romulum.

(3) *An cum vulturibus volitans.* Lege T. LIV. I, 7 et
 RAPH. FABBETT. v. cl. « De Columna Traiana cap. IX pag.
 302, ubi unum nomisma perantiquum illustrat in quo Roma con-
 spicitur galeata, cuius lupa est ad pedes, et utrimque gemini
 vultures circumvolitantes.

(4) *An cum vulturibus volitans ignota per auras Vmbra.*
 Haec ita CHAMILLARDVS in paraphrasi sua reddidit: « An vero

Culminibus summis sedet, an penetralia servat?
 Instituit mores, et iura forensia condit?
 An castrorum etiam fossis intervenit? acres 400
 Cogit ad arma viros, lituis ciet, urget in hostem?
 Quae quis non videat sapientum digna cachinno?
 Pingamus tamen esse aliquam, quae talia curet,
 Vmbram sive animam, per quam respublica fatum
 Hauserit, et calidis animetur tota medullis. 405
 Cur non haec eadem de relligione colenda
 Consultat? cur non suspectat libera caelum?
 Cur sibi praescriptum non commutabile fatum,
 Vt captiva, putat? genesis cur vincula fingit (1)?
 Cur iam nolle licet, quod tunc voluisse licebat, 410
 Erroresque abolere suos, ac flectere sensus?
 Sic septingentis erravit circiter annis,
 Lubricaque et semper dubitans, quae forma placeret
 Imperii, quae regnandi foret aequa potestas.
 Regius exortam iam tunc habuit status Urbem, 415
 Non sine grandaevae curarum in parte locatis.
 Mox proceres de stirpe senum tractasse videmus
 Clavum consilii: plebeias inde catervas
 Collatas patribus mixtim ditionibus aequis,
 Imperitasse diu, belloque et pace regendis. 420
 Consule nobilitas vigit: plebs fisa tribuno est (2).
 Displicet hic subito status, et bis quina creantur
 Summorum procerum fastigia (3), quos duodeni

cum umbra ignota Romae volitans per aerem cum vulturibus assumpsit de repente formam ex nube? »

(1) *genesis cur vincula fingit?* A Latinis γένεσις accipitur pro sidere natalitio, sub quo quis natus est, et ex quo vitae futurae sortem portendi putabant. V. IVVENAL. Sat. VI, 578; SVETON. *Vespas.* XIV.

(2) *plebs fisa tribuno est.* Fisa part. a fido, is. Italice: che si affida, che sta a . . . , ut apud OVID. *Met.* XV, 827. LVCAN. V, 577.

(3) *bis quina creantur . . . fastigia.* Decemviri sunt, de quibus narrat Livius L. III, 42.

Circumstant fascēs : simul et sua quemque securis.
 Rursus se geminis reddit ductoribus omnis 425
 Publica res, et consulibus dat condere fastos.
 Ultima sanguineus turbavit saecula triumvir (1).
 Fluctibus his olim fatum, Geniusve, animusve
 Publicus erravit: tandem deprēdere rectum
 Doctus iter, caput augustum diademate cinxit (2),
 Appellans patrem patriae, populi atque senatus
 Rectorem, qui militiae sit ductor, et idem
 Dictator, censorque bonus, morumque magister (3),
 Tutor opum, vindex scelerum, largitor honorum.
 Quod si tot rerum gradibus toties variatis 435
 Consiliis, aegre tandem pervenit ad illud
 Quod probet, ac sancto reverentia publica servet
 Foedere: quid dubitat divina agnoscere iura,
 Ignorata prius sibimet, tandemque resecta?
 Gratemur, iam non dubitat; nam subdita Christo
 Servit Roma Deo, cultus exosa priores. [440
 Romam dico viros, quos mentem credimus urbis,
 Non Genium, cuius frustra simulatur imago.
 Quamquam cur Genium Romae mihi fingitis unum?
 Quum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
 Adsignare suos Genios? perque omnia membra [445
 Urbis, perque locos, Geniorum millia multa
 Fingere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra?

(1) *sanguineus* . . . *triumvir*. Sanguineus, passive sanguine respersus: nos = *sanguinoso*. = Hic active est sanguinolentus, sanguinis cupidus; et M. Antonio epith. convenit, teterrimae proscriptionis auctori.

(2) *caput augustum diademate cinxit*. Vt omnes incipientis imperii dignitates uno verbo collatas complecteretur Caesar AUGUSTI est nomine donatus. V. TYLL. Philipp. I, cap. 2; Suet. vit. Claud. XVI.

(3) *morumque magister*. Magister morum fuit Censor. Ad mores nostros si vocem accomodare velimus, eum diceremus: *chi sopraveglia ai costumi*; et etiam: *il Direttore spirituale epheboei cuiuspiam*.

Restat, ut et fatum similis dementia cunctis
 Aedibus imponat, paries ut quisque sub astro 450
 Fundatus structusque suo, qua sorte maneret:
 Quando autem rueret, primis acceperit horis.
 Adscribunt saxis, Lachesis (1) male fortia fila,
 Tectorumque trabes fuis pendere rotatis
 Credunt, atque ipsis tribuunt decreta tigillis: 455
 Ceu distet, cuius stellae sit fraxinus ortu
 Eruta, quae summum conscenderet ardua culmen.
 Denique nulla hominum res est, nulla actio mundi,
 Cui non fatalem memorent incumbere sortem,
 Quae quia constituunt, dicant, cur condita sit lex
 Bis sex in tabulis (2): aut cur rubrica minetur,
 Quae prohibet peccare reos, quos ferrea fata
 Cogunt ad facinus, et inevitabile mergunt.
 Quin et velle adigunt, pravum insinuantia votum,
 Ne liceat miseris vetitum committere nolle. 465
 Cedite, si pudor est, gladiumque retundite vestrum:
 Aspera nil meritos poenis plectentia iura:
 Antrum carcerum dissolvite, corpora sub quo
 Agminis innocui fato peccante tenetis.
 Nemo nocens, si fata regunt, quod vivitur, ac fit:
 Immo nocens (3), quicumque volens, quod non licet,
 [audet,

(1) *Lachesis* una fuit e tribus filiabus Erebi et Noctis, de quibus V. HYGINVS. Eius nomen est a *λαγκάνω*, quod ipsam finxerunt praeesse tempori futuro hominis cuiusque, sive felici, sive calamitoso.

(2) *Bis sex in tabulis*: Duodecim tabularum decemviralium fragmenta adhuc supersunt. Has leges amplissimis laudibus effert TVLLIVS in libris: « *De Oratore* — *Rubrica* autem est inscriptio, titulus, lemma cuiuslibet scriptionis rubro colore capitulatim res designans, quae infra scripta leguntur. IVVEN. Sat. XIV. 192 ait: « perlege rubras

Maiores leges. » —

(3) *Immo nocens quicumque volens* etc. V. *Hamartig.* 688. et S. AVGVST. = De Civit. Dei = L. V, c. 9.

Alterutrum quia velle suum est, nec fata reatum
 Imponunt homini, sed fit reus ipse suopte
 Arbitrio, placitumque nefas et facta rependit
 Impia suppliciis, merito, non sorte peremptus. 475
 Quisque putat fato esse locum, sciât, omniparentem
 Esse Deum, nulli vetitum fatalibus astris,
 Nec mathesis praescripto aliquo pia vota repelli.
 Spirat enim maiora aninus, seque altius effert
 Sideribus, transitque vias et nubila fati, 480
 Et momenta premit pedibus, quaecumque putantur
 Figere propositam natali tempore sortem.

Huc ades, omne hominum genus, huc concurrite et
 [urbes:

Lux immensa vocat; factorem noscite vestrum.
 Libera secta patet (1), nil sunt fatalia: vel si 485
 Sunt aliqua, opposito vanescunt irrita Christo.

Sed multi duxere dei per prospera Romam:

Quos colit ob meritum magnis donata triumphis.
 Ergo age, bellatrix, quae vis subiecerit, ede,
 Europam Libyamque tibi: dic nomina divûm. 490
 Iuppiter (2), ut Cretae domineris, Pallas, ut Ar-
 [gis,

Cynthius ut Delphis; tribuerunt omine dextro.

Isis (3) Nilicolas, Rhodios Cytherea reliquit.

Venatrix Ephesum virgo, Mars dedit Hebrum:

Destituit Thebas Bromius, concessit et ipsa 495

Iuno suos Phrygiis (4) servire nepotibus Afros;

Et quam subiectis dominam dea gentibus esse,

(1) *Libera secta patet*. Quo sensu secta intelligenda sit, vide, amabo te, in alia Praefat. Ἀποθεώσεως, adnot. 3.

(2) *Iuppiter* etc. Numina hic enumerat, quae in variis urbibus colerentur, priusquam in Romanorum ditionem essent reductae. V. SIDONIUM *Apollin.* Carm. IX.

(3) *Isis Nilicolas* etc. V. Ψυχ. 656.

(4) *Phrygiis* . . . *nepotibus*. Scil. Romanis.

Si qua fata (1) sinant, iam tum tenditque fovetque;
 Iussit Romuleis addictam vivere frenis.
 Perfidiane deum indigenum (2) cecidere tot urbes?
 Destructaeque iacent ipsis prodentibus arae?
 O pietas, o sancta fides! traduxit alumnos
 Maiestas infida locos, et creditur istis
 Numinibus, quae transfugio meruere sacrari?
 An voluit servare suos, luctataque multum 505
 Relligio infestas tentavit pellere turmas,
 Romanis obnisa globis? sed fortior illam
 Virtus luctifico camporum in pulvere fregit?
 Immo ita est (3), armis et viribus indiga veri
 Victa superstitio est, et inanem gloria fugit. 510
 Sed nec difficilis fuit, aut satis ardua genti
 Natae ad procinctum (4) victoria, frangere inertes,
 Molliaque omnigenum colla inclinare deorum.
 Tunc cum Dictaeis bellum Corybantibus (5) asper

(1) *Si qua fata sinant* ... Versus ex Aeneid. I, 18 huc derivatus.

(2) *Perfidiane deum indigenum*. Indigenus, ab indigena, ae, vox est quae indicat genitum quidquam in eo loco, ubi quis degit, graece ἀτόχθων. Deos igitur indigenos nos diceremus deos gentis alicuius proprios; quos populus speciatim coleret, deos nationis propriae V. APVL. I Metamorph. Vtrum indigeni et indigetes Dii distinguerentur, V. SERV. in II Georgic.; et MACROB. in Somnio Scipionis.

(3) *Immo ita est*. Sic cod. m.ss. et HEINSIVS, qui tamen adnotat: « tolle τὸ ἰδ; et hiatum relinque, auctoribus optimis membranarum. Iam millies id monitum ».

(4) *genti Natae ad procinctum*. Nos diceremus: *Ad un popolo nato al battagliaire*. Procinctum graece παρασκευή est apparatus militaris, quo se milites ad pugnam instruere consueverunt. Hinc dictio: in procincto, vel in procinctu esse, pro eo quod est: in eo esse, ut quis pugnam instauret. V. nostrum Hamartig. 916.

(5) *ut cum Dictaeis Corybantibus*. Est in MONTFAVCONIO monumentum romanum illustratum, ubi Iuppiter infans conspicitur a Corybantibus in insula Creta nutritus; quae, ne Saturnus

Samnitis, Marsusque levi sudore gerebat. 515
 Tum mastigophoris (1), oleoque et gymnadis arte
 Vinctis pugilibus, miles pugnabat Etruscus:
 Nec petaso insignis poterat, Lacedaemone capta,
 Mercurius servare suas de clade palaestras (2),
 Apenninicolam (3) peditem Cybeleius hostis 520
 Congressu excipiens, Asiam defendere et Idam
 Qui potuit, cogente acies in proelia Gallo (4)?
 Idalias nisi forte rosas, laurum citharoedi
 Vatis (5), silvicolae calamos arcumque puellae
 Dedere servitio, calcataque sacra domare 525
 Difficilis operis fuit, immensique laboris.
 Fluctibus Actiacis signum symphonia belli
 Aegypto dederat, clangebat buccina contra.
 Institerant tenues cumbae, fragilesque faseli
 Inter turritas Memphitica rostra Liburnas: 530
 Nil potuit Serapis deus, et latrator Anubis (6).

vagitum parvuli filii exaudiret, tympano suo indesinenter percuterent, inconditos bombos edentes

(1) *Tum mastigophoris*. Servus agonotheae erat *μαστιγόφορος* (flagellifer), seu quidam lictor, qui in sacris certaminibus. agonotheam comitabatur, virgam praeferens ad turbam submovendam, et cohibendum strepitum, spectatorumque insolentiam. A *μάστιξ* flagellum, et *φέρω* gero.

(2) *Mercurius servare suas de clade palaestras*. Gymnasia Mercurio Spartani dicaverant, ut artis palaestricae auctori.

(3) *Apenninicolae*. Apennini incolae V. VIRG. Aen. XI. 700.

(4) *cogente acies in proelia Gallo*. Galli erant Sacerdotes Cybeles. Cum omnes hi essent evirati, Galli interdum ponuntur pro mollibus viris et pro effeminatis, nullius pretii. V. *Περὶ Στεφ.* X, 197.

(5) *Idalias nisi forte rosas, laurum citharoedi Vatis etc.* In monte Idalio prope Cyprum rosae et columbae erant Veneri sacrae, laurus Apollini; silvicolae Puellae, scilicet Dianae venatrici calami et arcus.

(6) *Nil potuit Serapis deus, et latrator Anubis*. Noster corripuit secundam *Serapis* licenter.

Stirpis Iulæae ductore (1), exercitus ardens
 Praevaluit, Boreae quem miserat algidus axis.
 Non armata Venus, non tunc clypeata Minerva
 Venere auxilio: non divum degener ordo, 535
 Et patria extorris, Romanis adfuit armis.
 Victus et ipse prius, inimica nec agmina iuvit:
 Si tamen antiquum nôrat retinere dolorem.
 Sed dicis, legisse deos, ubi sanctior usus
 Templorum cultu celebri sine fine maneret; 540
 Aeneadamque ultro victricia signa virorum
 Regis amore Numae (2), nullo cogente, secutos.
 Num Diomedis item tentoria, et acris Vlyxi (3)
 - Castra volens Pallas (4), caesis custodibus arcis,
 Legit, ubi humenti sudaret maesta sigillo? 545
 Aut quoties ductor Macetum (5) fortissimus altos
 Templorum cineres victis cumulavit Amyclis (6):
 Optârunt praedis domini se numina capta
 Misceri, Assyriaeque vehi Babylonis ad arcem?
 Non fero, Romanum nomen, sudataque bella, 550
 Et titulos tanto quaesitos sanguine carpi.
 Detrahit invictis legionibus, et sua Romae

(1) *Stirpis Iulæae ductore*. Octavianus Caesar, cui noster exercitum tribuit, praevaluit magna militum vi fortis, qui ex gelido axe ad se convenerant.

(2) *Regis amore Numae*. V. vers. 46 libri superioris.

(3) *Vlyxi* vel *Vlysssei*. Acer ob eius sagacitatem et sollertiam. De Vlyxe et Diomede eius amicissimo V. *Iliad. Homericam*, et VIRG. XI, 173.

(4) *Num Diomedis item tentoria et acris Vlyxi Castra volens Pallas*... *Legit*: Ergone etiam Pallas, cuius simulacrum Diomedes et Vlyxes surripuerunt, Graecorum castra elegit, quo ubi fuit adducta. prae tristitia sudavit? V. VIRG. Aen. XI, 173.

(5) *Ductor Macetum*. Alexander rex Macedonum, qui Macetae apud poetas praesertim sunt dicti. V. Lexic. CHRISTOPH. CELLARII.

(6) *victis cumulavit Amyclis*. Victa in bello Macedonico Lacedaemone, cui Amyclae erant proximae. V. SIL. ITAL. 111, 434. — GISEL. qui inedit. sua Parisina orae: «*ab Indis*» adiecit.

Praemia deminuit; qui, quidquid fortiter actum est,
 Adscribit Veneri, palumam victoribus aufert.
 Frustra igitur currus summo miramur in arcu (1)
 Quadriiugos, stantesque duces in curribus altis
 Fabricios, Curios, hinc Drusos, inde Camillos:
 Sub pedibusque ducum captivos poplite flexo
 Ad iuga depressos, manibusque in terga retortis,
 Et suspensa gravi telorum fragmina trunco; 560
 Si Brennum, Antiochum, Persen, Pyrrhum, Mitri-
 Flora, Matuta, Ceres et Larentina subegit. [datem,
 His tamen auspiciis successus dextra dederunt
 Omina laetificos, et felix adfuit ales. [565
 Quid sibi vult virtus? quid gloria? si Corvinum
 Corvus Apollineus (2) penna vel gutture iuvit?
 Sed tamen hic corvus cur defuit exitiali
 Forte die, infaustas tegerent quam funera Cannas,
 Oppeteretque super congesta cadavera consul?
 Cur Cremerae in campis cornice vel oscine parra (3),
 Nemo deum monuit perituros Marte sinistro [570
 Tercentum Fabios, vix stirpe superstite in uno?
 Nullane tristificis Tritonia noctua Carris (4)

(1) *summo miramur in arcu*. In ea parte triumphalis currus, quae arcnatim curvam formam praesefert, insculpti conspiciuntur duces, captivorumque vexilla.

(2) *corvus Apollineus*. scil. Apollini consecratus a Romanis. Iamvero corvus fertur pronepoti M. Va'erii Poplicolae, cum in singulari certamine contra militem Gallum digladiaretur, alis rostroque adiumento fuisse, plane ut vinceret. Vnde eius cognomen Corvini. V. LIV. VII, 26.

(3) *Cremerae in campis cornice, vel oscine parra*. Avis est parra, vel apud HEINS. *parrha*, mali ominis. Eam memorat HOR. LYRICOR. III, Ode 27.

(4) *Tritonia noctua Carris Advolitans*. Noctua Palladi fuit sacra, Athenarum praesidi, propter vigilantiam in Litterarum studiis; Minerva autem Pallas fuit cognominata, vel quod hastam suam gestaret, vel quod in Pallante Africae palude eam ortum habuisse dicunt. — *Carris*. Carrae, aut Carrae, arum; urbem fuisse putant penes Assyrios, quae in Sacris Litteris *Charam*

Advolitans, praesto esse deam praenuntia Crasso
 Prodidit? aut Paphiam (1) niveae vexere colum-
 [bae, 575

Cuius inauratum tremeret gens Persica limbum (2)?
 Sed video, quae te moveant exempla vetustae
 Virtutis: dicis domitum terraque marique
 Orbem: res laetas et prospera quaeque retexis:
 Mille triumphorum memoras ex ordine pompas, 580
 Ductaque per mediam spoliolum fercula Romam.
 Vis dicam, quae causa tuos, Romane, labores
 In tantum extulerit? quis gloria fotibus aucta
 Sic cluat (3), impositis ut mundum frenet habenis?
 Discordes linguis populos, et dissona cultu 585
 Regna volens sociare Deus (4), subiungier uni (5)
 Imperio, quidquid tractabile moribus esset,
 Concordique iugo retinacula mollia ferre
 Constituit, quo corda hominum coniuncta teneret
 Relligionis amor: nec enim fit copula Christo 590
 Digna, nisi implicitas societ mens unica gentes.
 Sola Deum novit concordia, sola benignum

appellatur, ubi Crassus a Parthis fuit praelio devictus. LVCANVS
 in Phars. I, 105 ita cecinit:

« Assyrios Latio maculavit sanguine Charras. »

(1) *aut Paphiam* . . . In monte Cypri insulae Paphos urbs
 perantiqua fuit, ubi Veneris columbae, et templum sacrum. De
 Papho V. VIRG. Aen. I, 415.

(2) *inauratum limbum*, ISONIVS *limbum* oram vestimenti
 interpretatur, quam nos Itali = l'orlo. FABRICIVS alio sensu;
 et *nimbus* legit GISEL.; *lembum* alii.

(3) *quis gloria fotibus aucta Sic cluat?* A verbo foveo, es,
 fotum, fovere Fotus, us, est fomenti actus, et fomentum. Italice:
fomento. riscaldamento; in sexto casu veteres vetustiss. usur-
 pavere plerumque. Illic noster transl., qui proprie ea voce usus
 est in Ἀναρτ. 304. — *cluat*, archaism. V. CHATEM. IX, 10.

(4) *Discordes linguis populos, et dissona cultu Regna vo-*
lens sociare Deus. V. Περὶ Στεφ. II, 425 et seqq.

(5) *subiungier uni*. Παρὰ.

Rite colit tranquilla Patrem: placidissimus illum
 Foederis humani consensus prosperat orbi,
 Seditioe fugat, saevis exasperat armis: 595
 Munere pacis alit, retinet pietate quieta.
 Omnibus in terris, quas destinet occidua
 Oceanus, roseoque aurora inluminat ortu,
 Miscebat Bellona furens mortalia cuncta,
 Armâratque feras in vulnera mutua dextras. 600
 Hanc frenaturus rabiem Deus, undique gentes
 Inclinare caput docuit, sub legibus isdem,
 Romanosque omnes fieri, quos Rhenus et Ister,
 Quos Tagus aurifluus, quos magnus inundat Hiberus,
 Corniger Hesperidum (1) quos interlabitur, et quos
 [605

Gangis (2) alit, tepidique lavant septem ostia Nili.
 Ius fecit commune pares, et nomine eodem
 Nexuit, et domitos fraterna in vincla redegit.
 Vivitur omnigenis in partibus, haud secus ac si
 Cives congenitos concludat moenibus unis 610
 Vrbs patria (3), atque omnes lare conciliemur avito.
 Distantes regione plagae, divisaque ponto
 Litora, conveniunt nunc per vadimonia ad unum
 Et commune forum, nunc per commercia et artes
 Ad coetum celebrem, nunc per genialia fulcra 615

(1) *Corniger Hesperidum*. ISONIVS: *Corniger Padus*; CELLAR. autem; *Tiberis* ex VIRG. Aen. VIII, 77.

(2) *Gangis*, pro eo quod est *Ganges*; quia noster saepe nomen in *es* desinens in *is* terminat, uti alias monuimus.

(3) *Vrbs patria*. — Roma communis patria habetur. Quare SENECA *Consol. ad Helv. matrem*: « Deinde ab hac civitate discede, quae veluti communis patria potest dici. » Postquam vero Christiana religio longe lateque per terrarum orbem est prolatata, et in mortalium genere quisque potuit se adfirmare

..... « cive
 Di quella Roma, onde Cristo è Romano, »

(Dante, *Purg. XXXII*, 102-3), tunc enim vero PROSPER. AQUITAN. potuit verissime confirmare, quae notavimus infra ad vers. 661.

Externi ad ius connubii: nam sanguine mixto
 Texitur alternis ex gentibus una propago (1).
 Hoc actum est tantis successibus atque triumphis
 Romani imperii: Christo iam tunc venienti,
 Crede, parata via est, quam dudum publica nostrae
 Paci amicitia struxit moderamine Romae. [620
 Nam locus esse Deo quis posset in orbe feroci,
 Pectoribusque hominum discordibus, et sua iura
 Dissimili ratione tuentibus, ut fuit olim?
 Sic incompositos humano in pectore sensus, 625
 Disiunctasque animi turbato foedere partes,
 Nec liquida invisit sapientia, nec Deus intrat.
 At si mentis apex, regnandi iure potitus,
 Pugnacis stomachi pulsus fibrasque rebelles
 Frenet, et omne iecur ratione coërceat una: 630
 Fit stabilis vitae status, et sententia certa
 Haurit corde Deum, domino et subiungitur uni.
 En ades, Omnipotens, concordibus influe terris:
 Iam mundus te, Christe, capit, quem congrege nexu
 Pax et Roma tenent: capita haec et culmina rerum
 Esse iubes, nec Roma tibi sine pace probatur. [635
 Et, pax ut placeat, facit excellentia Romae,
 Quae motus varios simul et ditione coërcet,
 Et terrore premit: nec enim spoliata prioris
 Robore virtutis senuit, nec saecula sensit, 640
 Nec tremulis, quum bella vocant, capit arma lacertis:
 Nec tam degeneri venerandis supplicat ore
 Principibus, quam vult praenobilis ille senator,
 Orandi arte potens, et callida fingere doctus,

(1) *nam sanguine mixto Texitur alternis ex gentibus una propago.* Ad locum devenimus, in quo elucidando interpretes mira eruditionis mole pectoribus molestiam adferre conantur. Nobis satis sit adnotasse, legibus de iungendis civibus iubentibus aut vetantibus omissis, iam aetate Prudentiana sanguinem Romanum fuisse maculatum, et barbaricis originibus permixtum.

Mentitumque gravis personae inducere pondus: 645
 Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato (1),
 Grande aliquod cuius per hiatum crimen anhe-
 [let (2) ». —

Si vocem simulare licet, nempe aptior ista
 Vox Romae est, quam nunc eius sub nomine pro-
 [mam (3).

Quae, quia turpe putat templorum flere repulsam, 650
 Aegidaque in dubiis pro se pugnasse periclis (4)
 Dicere, seque gravem senio inclinante fateri,
 Ductores complexa suos, sic laeta profatur:

O clari salvete duces (5), generosa propago
 Principis invicti, sub quo senium omne renascens
 Deposui, vidique meam flavescere rursus [655
 Caniciem (6), nam quum mortalia cuncta vetustas

(1) *Vt tragicus cantor ligno tegit ora cavato.* De Aeschylō
 HORAT. Ep. ad Pison. 278. ait « post Thespin

« personae pallaeque repertor honestae

« Aeschylus et modicis instravit pulpita lignis,

« Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno ».

(2) *crimen anhelat.* Sunt qui: *carmen anhelet.* Nos cum
 HEINS. GISEL. ceterisque melioris notae editoribus *crimen* le-
 gimus. Etenim vel apud veteres Thaliae cultores elegantiores
 fabulas tragicas non tam carminibus videmus quam criminibus
 implere anhelantes. Haec fere ISAACVS GRANGAEVS in adnott.
 ad hunc librum prudentianum.

(3) *Vox Roma est, quam nunc eius sub nomine pro-*
mam. — Hic noster ad figuram accedit rhetoric. quae Graecis
 fuit προσωποποιία; latinis *sermocinatio*, per quam, uti habet
 FABIVS (IX, 2, 32) — « *urbes etiam populique vocem acci-*
piunt » — V. AVCT. ad HERENN. 4, 52.

(4) *Aegidaque in dubiis pro se pugnasse periclis.* Aegida
 graeca positione pro aegidem latine. Aigide, seu pelle caprina
 teetas Iuppiter luctabatur. Etiam Pallas hac lorica utebatur.
 Hinc pro scuto.

(5) *O clari salvete duces.* Ad Arcadium Honoriumque se con-
 vertit poeta, sub quibus contra Symmachum heroicum hoc
 poema perscripsit. V. supra V. 7; et infra 710.

(6) *Canitiem.* HEINS. *caniciem*; sed plerique omnes *ci* in *tan*
 convertunt.

Imminuat, mihi longa dies aliud parit aevum,
 Quae, vivendo diu, didici contemnere finem.
 Nunc nunc iusta meis reverentia competit annis : 660
 Nunc merito dicor venerabilis, et caput orbis (1),
 Quum galeam sub fronde oleae, cristasque rubentes
 Concutio, viridi velans fera cingula serto;
 Atque armata Deum sine crimine caedis adoro.
 Crimen enim, piget heu, crimen persuaserat atrox
 Iuppiter, ut sacro iustorum sanguine tincta, [665
 Adsuetum bellis scelerarem funere ferrum.
 Illius instinctu primus Nero (2), matre peremta,
 Sanguinem Apostolicum bibit, ac me strage piorum
 Polluit, et proprium facinus mihi saevus inussit (3).
 [670

Post hunc et Decius (4), iugulis bacchatus apertis,
 Insanam pavit rabiem: mox et sitis arsit
 Multorum similis, per vulnera tristia flagrans,
 Extrahere insignes animas, ac ludere poenis,
 Undantesque meum in gremium defundere mortes,
 Et sub iure fori (5) non noxia colla secare. [675
 Hac me labe ream modo tempora vestra piarunt.
 Vivo pie vobis auctoribus, impia pridem

(1) *et caput orbis*. S. PROSP. AQTIVAN. De Roma cecinit:

« Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
 « *Facta caput mundo*: quidquid non continet armis
 « Religione tenet. » De *Ingratis*. 42.

(2) *primus Nero*. V. TERTVL. Apolog. C. V.

(3) *mihi saevus inussit*. De Romae Urbis incendio, quod Nero in Christianos derivavit. V. TACIT. *Annal.* XV, 44.

(4) *Post hunc et Decius*. Neronem et Decium alii principes exceperunt in Christianos saevientes. Sed Decius acerbissime crudelitatem suam exercuit in mortales, Christianum nomen professos, uti RVINARTIVS aperte verissimeque testatur. V. *Act. Martyr.* in Praefat. C. III, § L, et LI.

(5) *Et sub iure fori* . . . Contra leges enim in Romanorum foro vigentes, quae religionem quamlibet vetabant, Christiani peccare censebantur. V. RVINART. quem nuper diximus. II, 25.

Arte Iovis, fateor: quid enim non ille cruentum
 Tradidit? aut quid mite sibi, placidumve poposcit?
 Qui, dum praemetuit cultus inolescere Christi, [680
 Saeviit, ac miserum foedavit sanguine saeculum.
 Et sunt, qui nobis bella exprobrare sinistra
 Non dubitent, postquam templorum sprevimus aras;
 Adfirmantque Libyn Collinae a cardine portae 685
 Hannibalem Iovis imperio, Martisque repulsum:
 Victores Senonas Capitoli ex arce fugatos,
 Quum super e celso pugnarent numina saxo.
 Qui mihi praeteritam cladem, veteresque dolores
 Inculcant iterum; videant me tempore vestro 690
 Iam nil tale pati. Nullus mea barbarus hostis
 Cuspide claustra quatit: non armis, veste, comisque
 Ignotus (1), capta passim vagus errat in Vrbe,
 Transalpina meam rapiens in vincula pubem.
 Tentavit Geticus nuper (2) delere tyrannus 695
 Italiam, patrio veniens iuratus ab Istro (3),
 Has arces aequare solo, tecta aurea flammis
 Solvere (4), mastrucis procures vestire togatos (5).

(1) *non armis, veste, comisque Ignotus*. Hunc locum in edit. Bodouian. THEOLIVS noster enodare hoc modo aggreditur: « Savaro ad Epist. II, Libri I Sidonii hunc locum de Gothis « interpretatur, et post eum p'erique Prudentii interpretum: « sed enim, ut recte advertit GRANGAEVS, de Gallis accipiendus « est; quibus et vestis, et arma, et eomae Romanis dissimiles. « Anterior enim versus ad Hannibalem, ipse vero ad Brennum et « Senonas refertur. De Gothis mox ».

(2) *Geticus nuper . . . tyrannus*. Alaricum Visigothorum Regem tangit, de quo ZOSIM. V. Cap. xxix.

(3) *patrio . . . ab Istro*. =: Gothi ab extremo Septemtrione « profecti, diu in Dacia iuxta Istrum, quae inde novum nomen « Gothiae accipiebat, sedem habuere ». CHRIST. CELLARIUS.

(4) *tecta aurea Solvere*. SIDON. APOLL. dixit Carm. V: « capitolia fulva ».

(5) *mastrucis procures vestire togatos*. Mastruca, aut mastruga peregrina vox est propria Phoenicum, unde originem habuerunt Chartagiuienses et Sardi. Genus quidem vestis villosae

Iamque ruens, Venetos turmis protriverat agros,
 Et Ligurum vastarat opes, et amoena profundi 700
 Rura Padi, Tuscumque solum victo amne premebat
 Depulit hos nimbos equitum non pervigil anser (1),
 Proditor occulti tenebrosa nocte pericli:
 Sed vis cruda virum, perfractaque congregientum
 Pectora, nec trepidans animus succumbere leto 705
 Pro patria, et pulchram per vulnera quaerere laudem.
 Numquid et ille dies Iove contulit auspice tantum
 Virtutis pretium? dux agminis imperiique
 Christipotens nobis iuvenis fuit, et comes eius (2)
 Atque parens Stilicho: Deus unus Christus utrique.
 Huius adoratis altaribus, et cruce fronti [710
 Inscripta, cecinere tubae: prima hasta dracones

est, et vilissimae, quae ex duobus pellibus ferinis contexta constat, quaque Sardi et olim agrestes mortales totum corpus, exceptis brachiis, cruribusque contegerent. Huic persimilis fuit vestis Germanorum, quae appellabatur RHENO. Vide ISIDOR. XIX, Orig. 23; et QUINTIL. I, 25. SIDON. I, Ep. 2. proceres mastruca indutos *pellitos* appellat.

(1) *non pervigil anser*. « Non quod olim evenit, quum Manlius nocte subeuntes hostes, clangore anseris excitus a summa rupe deiecit ». L. ANN. FLORVS. = Epitome Rerum Romanar. L. I, Cap. 13.

(2) *Christipotens iuvenis fuit et comes eius, Atque parens Stilicho*. Imperatorem Honorium aetate florentem honoris causa nominat poeta. De eo V. CLAUDIAN. *De Bello Getico* XXVIII, 437. Honorium tamen pugnae minime interfuisse pro certo habemus. *Iuvenem appellat* imperatorem, qui iam esset XX annos natus; sed licet pro istiusmodi viris eos iuvenes latiore quodam sensu nominare. Curionem iuvenem dicit TULL. *ad Attic.* XII. ut Manutius annotavit II Famil. XII, etiamsi tricesimum annum excederet. — *Et comes eius Atque parens Stilicho*. Comes proprie est qui cum alio iter facit, a *cum* et *eo*. is. Sed in scriptoribus *aeri*, quod vocant, *medii*, nomen fuit ad dignitatem quandam pertinens; unde *comitatus*. V. SYLP. SEVER. Dial. II, 5. — *Parens Stilicho* Honorii socer fuit. Hinc apertissime patet haec, de quibus poeta narrat, ante an. ccccv. evenisse.

Prae-currit (1), quae Christi apicem sublimio reffert.
 Illic, ter denis gens exitiabilis annis
 Pannoniae, poenas tandem deleta pependit. 715
 Corpora famosis olim ditata rapinis
 In cumulos congesta iacent: mirabere seris,
 Posteritas, saeculis inhumata cadavera late,
 Quae Pollentinos texerunt ossibus agros (2).
 Si potui manibus Gallorum excisa levare 720
 De cinerum squalore caput, redeunte Camillo
 Signa renidenti fumans si fronte recepi;
 Si potui miseris sertis redimire ruinas,
 Et male pendentes lauro praeciungere turres:
 Quo te suscipiam gremio, fortissime Princeps? 725
 Quos spargam flores? quibus insertabo coronis
 Atria? quae festis suspendam pallia portis,
 Immunis tanti belli, ac te stante sub armis
 Libera, et aure tenus Geticos experta tumultus?
 Scande triumphalem currum, spoliisque receptis 730
 Huc, Christo comitante, veni (3): date, vincula de-
 [nam
 Captivis gregibus, manicas deponite, longo
 Tritas servitio, matrum iuvenumque catervae
 Dediscat servire senex lares exsul aviti,
 Discat et ad patrium limen genitrice reversa 735

(1) *prima hasta dracones Prae-currit.* Prima hasta scil. Labarum. De quo v. Libri prioris v. 488.

(2) *Pollentinos agros.* Pollentini, et Polentini agri ad Polentium spectantes, quae urbs ad Tavarum flumen olim floruit, in Liguribus, fœtilibus calicibus insignis, uti habet PLIN. MAIOR. XXXV, 12. 45. Prope Pollentiam Gothi ad internecionem coesi sunt a militibus Romanis Honorio duce. V. CLAUD. VI Consul. Honor. 127; et *De Bello Getico* V, 635. Item TILLEMONT. « *Hist. des Empereurs*, Tom. V, art. XIX, pag. 529.

(3) *Huc, Christo comitante, venit.* Honorius anno exeunte ccccv. Romam venit. V. TILLEMONTIVM, quem supra in medium attulimus.

Ingenuum se nosse puer: timor omnis abesto.
 Vicimus, exsultare libet: quid tale, repulso
 Poenorum quondam duce, contigit? ille petita
 Postquam perculerat tremefacta repagula portae,
 Baianis resolutus aquis (1) durissima luxu 740
 Robora destituit, ferrumque libidine fregit.
 At noster Stilicho congressus comminus ipsa
 Ex acie ferrata virum dare terga coëgit.
 Hic Christus nobis Deus adfuit, et mera virtus:
 Illic lascivum, Campania fertilis, hostem 745
 Deliciae vicere tuae: non Iuppiter acrem
 Protexit Fabium, sed iuvit amoena Tarentus,
 Quae dedit illecebris domitum calcare tyrannum.
 His ego pro meritis quae praemia digna rependam,
 Non habeo, membra statuis effingere vile est. 750
 Virtutem nil vile decet: nam vile, quod aetas
 Eripit, aera cadunt, aut fulvum defluit aurum;
 Aut candor perit argenti, si defuit usus,
 Et fuscata situ corrumpit vena colorem.
 Viva tibi, Princeps, debetur gloria, vivum 755
 Virtutis pretium, decus immortale secuto.
 Regnator mundi Christo sociabere in aevum,
 Quo ductore meum trahis ad caelestia regnum.

(1) *Baianis resolutus aquis* etc. Seneca Ep. LI.: « Vim Hannibalis hyberna solverunt, et indomitum illum nivibus atque alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniae; armis vicit, vitiis victus est ». LIVIUS, alique e veteribus historicis Hannibalem nobis repraesentant otio Campano et vitiis difluentem, quo facilis summum Carthaginiensium ducem deprimerent, victoriamque de eo Romanorum ad coelum laudibus offerrent. Quibus calculum adiecit, prae ceteris, saeculo XVIII Ioann. CAROLUS FRUGONIUS, poeta clarus apud Italos, cuius tritum epigramma: *L'ozio Campano in lusinghiero aspetto* etc. nos pueri studiosissime recitabamus in scholis ordinis secundi; sed canescentibus nobis historiae Romanae facula est admota, atque omnes plerique in alia omnia discedimus. V. C. CANTU' = *Storia Universale*, Tom. IV, ediz. VI. pag. 170.

Nil te permoveat magni vox rhetoris, oro (1),
 Qui sub legati specie sacra mortua plorans, 760
 Ingenii telis et fandi viribus audet,
 Heu! nostram tentare fidem: nec te videt ac me
 Devotos, Auguste, Deo: cui sordida templa
 Clausimus, et madidas sanie deiecimus aras.
 Unus nostra regat servetque palatia Christus, 765
 Ne quis Romuleas daemon iam noverit arces,
 Sed soli pacis Domino mea serviat aula.
 Sic adfata pios Roma exoravit alumnos,
 Spernere legatum non admittenda petentem,
 Legatum Iovis ex adytis ab aruspice missum: 770
 At non a patria; patriae nam gloria Christus,
 Persistit tamen adfirmans, iter esse viandi (2)
 Multifidum variumque Deus quum quaeritur unus.
 Hinc alios, ast inde alios properare seorsim [775
 Quemque per anfractus proprios; sed compita eodem
 Fine coartari, simul et concurrere in unum.
 Quin etiam caelum atque solum, ventos, mare, nubes
 Omnibus in commune dari, vel qui colimus te,
 Christe, vel exta litant sculptis qui tabida saxis.
 Non nego communem cunctis viventibus usum 780
 Aëris, astrorum, pelagi, telluris et imbris.
 Immo etiam iniustus pariter, iustusque sub uno
 Axe habitant, unas capit impius et pius auras:
 Castus et incestus, meretrix et nupta: nec alter
 Ore sacerdotis, quam mirmillonis anhelat 785
 Spiritus (3), aërio vitam qui temperat haustu.

(1) *vox rhetoris*. Discrimen inter rhetorem et oratorem nemo hic non videt; et Symmachus rhetor proprie erat.

(2) *iter esse viandi*. Vio, as, are; italice: *camminare*, *far via*. Verbum minime placet *Quintiliano* (VIII, VI, 33. a med.), sed poëtis Christianis in oculis fuit. V. *IVVEN.* C. I, 154; *ALCIM. ad Soror.* 468; *Prud. Καθ' ἑμ.* V, 65. *Contra Symm.* II, 772.

(3) *quam mirmillonis anhelat Spiritus*. Mirmillo aut mirmillio, gladiatoris genus, quod cum Threxe aut Retiario pugnam

Nubes verna pluit zephyro impellente, sed aeque
Furis et innocui fecundat rura coloni.

Gurgitis aestivi sic pura fluenta viator,
Ut latro fessus, adit: sic piratis mare servit, 790
Ut mercatori: nec fluctus secius hosti

Obsequitur, quam quum licitae fert transtra cari-
[nae (1).

Ergo capax utriusque rei natura creandis
Se praebet populis, nec habet discernere dispar
Viventum meritum, quos tantum pascere iussa est:
[795

Servit enim mundus, non iudicat: hoc sibi summus
Naturae Dominus praescripta in tempora servat.
Nunc adsunt homini data munera legibus isdem,
Quis concessa semel. Fons liquitur, amnis inundat,
Velivolum ratibus mare finditur, influit imber, 800
Aura volat tenuis, vegetatur mobilis aër,
Et res naturae fit publica, promptaque cunctis,
Dum servant elementa suum famulantia cursum:
Sic probus, atque reus capitalis criminis isdem
Sideribus, facilisque poli bonitate fruuntur. 805
Vivere commune est, sed non commune mereri.
Denique Romanus, Dacia (2), Sarmata, Vandalus,
[Hunnus,

acriter instituebat. Ita vocabatur a piscis cuiusdam figura, quam
in summa galea gestaret, cui pisci nomen $\mu\acute{o}\rho\mu\omicron\rho\omicron\varsigma$. Alii aliter.
V. LIPS. L. II. Saturn. C. X. TVLL. III, Philipp. 12.

(1) *quum licitae fert transtra carinae*. Codd. m.ss. et
HEINS. — *dominae fert transtra carinae*. At *licitae* praecepta-
vimus.

(2) *Dacia*. — GISEL. = *Daca*. Sed nos cum HEINS. = *Daha*.
Dahae, $\Delta\acute{\alpha}\iota$ populi, quorum alii Asiatici, alii Europaei. Euro-
paei vero videntur ii fuisse, quibus postea Dacorum nomen fuit,
regionesque satis amplas habuisse a Caspio mare ad Orientem
spectantes. V. L. *Holesteinium* ad Steph. Bizzant. = De Urbib.
pag. 89.

Gaetulus, Garamas, Alamanus, Saxo, Galaulas (1),
Una omnes gradiuntur humo, caelum omnibus

[unum est,

Unus et oceanus, nostrum qui continet orbem. 810

Addo aliud: nostros potant animalia fontes:

Ipso rore mihi seges est, quo gramen onagris,

Spurca sues (2) nostro amne natat, nostra intrat et

[ipsos

Aura canes, animatque levi fera corpora flatu.

Sed tantum distant Romana et barbara, quantum 815

Quadrupes abiuncta est bipedi, vel muta loquenti:

Quantum etiam qui rite Dei praecepta sequuntur,

Cultibus a stolidis, et eorum erroribus absunt.

Non facit ergo pares in religione tuenda

Aëris et caeli communio: corpora tantum 820

Gignit, alit, reparat, recidivaeque semina servat.

Nec refert, cuius generis, cuiusve figurae,

Aut cuius meriti: modo sint, ut corpora terra

Edita, terrenis quibus est vigor ex elementis:

Artificis quia Patris opus discrimine nullo 825

Influit in medium (3), nec avaro munere currit:

Ante datum, quam primus homo sordesceret Adam.

Nec vitio utentum restrictum deficit, aut se

Sutrahit indignis, nec foeda et turpia vitat.

Haud aliter solis radius, conluminat omnes 830

Diffuso splendore locos: ferit aurea tecta,

Sed ferit et nigro sordentia culmina fumo;

Intrat marmoribus Capitolia clara: sed intrat

(1) *Galaulas*. Galaules Aethiopiae populi, qui olim *Auloles* dicebantur, uti testatur OROSIVS L. I, cap. 11.

(2) *spurca sues*. HORATIVS ad Pis. 25 amicam vocat luto suam. In multis editt.: *sordida sus*. Coterum *sues*, *plebes*, aliaque nomina tertiae declinationis, in casu recto, ut alias videor adnotasse facile cēsinit.

(3) *Artificis quia Patris opus discrimine nullo Influit in medium*. V. MATTH. 45.

Carceris et rimas, et taetra foramina clausi
 Stercoris, et spurcam redolenti in fornice cellam. 835
 Sed non illud erunt obscura ergastula, quod sunt
 Regia gemmato laquearia fulva metallo:
 Nempe magis non illud erunt, qui numen in urnis
 Quaerunt ac tumulis, et larvas sanguine placant:
 Quod sunt qui summum caeli Dominum veneran-
 [tur, 840

Iustitiamque litant (1), et templum pectoris ornant.
 Secretum sed grande nequit rationis opertae
 Quaeri aliter, quam si sparsis via multiplicetur
 Tramitibus, et centenos terat orbita calles,
 Quaesitura Deum variata indage (2) latentem. 845
 Longe aliud verum est: nam multa ambago viarum,
 Anfractus dubios habet, et perplexius errat:
 Sola errore caret simplex via, nescia flecti
 In deverticulum, biviis nec pluribus anceps.
 Non tamen infitior, duplex occurrere nobis 850
 Semper iter, geminis mortalia partibus ire,
 Quum dubitant, quonam ferat ignorantia gressum.
 Altera multifida est: at simplex altera, et unum
 Una Deum sequitur: divos colit altera plures,
 Et tot sunt eius divortia (3), quot templorum 855
 Signa, quot aëreis volitant phantasmata monstribus.
 Aut hos thyrsigeri rapit ad Dionysia Bacchi (4);
 Inlicit aut alios ad Saturnalia festa:

(1) *Iustitiamque litant*. Nos italice: « e placano con sacri-
 fizi la divina giustizia ». Discrimen in mentem revoca inter
 sacrifico, et lito. V. AVS. POPMAM: *De Differentiis Verborum* ».

(2) *variata indage*. Indages, is, pro eo quod est indago, inis,
 florente latina lingua non usuvenit. Sed vide vocem in CLAUDIO
 MAMERT. *Stat. Anim.* 22, aliisque senioris aevi scriptoribus.

(3) *Et tot sunt eius divortia*. Vers. spondaic.

(4) *Aut hos thyrsigeri rapit ad Dionysia Bacchi*. Re'ge
 quae de Dionysiis Bacchi annotavimus in L. I, v. 629; et d
 Saturn. ibi v. 45.

Aut docet, occultus quae sacra Diespiter infans
Inter tinnitus solvi sibi poscat aënos. 860

Iamque Lupercales ferulae, nudique petuntur
Discursus iuvenum: Megalesius hinc spado, diris
Incensus furiis, caeca ad responsa vocatur.

Sunt, qui quadriviis brevioribus ire parati
Vilia Niliacis venerantur oluscula in hortis: 865

Porrum et cepe deos imponere nubibus ausi (1),
Alliaque, et Serapim caeli super astra locare.

Isis enim, et Serapis, et grandi simia cauda,
Et crocodilus idem, quod Iuno, Laverna, Priapus.

Hos tu, Nile, colis, illos tu Tiberis adoras: 870
Vna superstitio est, quamvis non concolor error.

Hinc alia exoritur tenebrosis tecta frutetis
Semita, quam pecudes et muta animalia carpunt,

Quaeque latens silvis operitur. Nescia caeli
Mens hominum, saevo vivens captiva tyranno! 875

Haec putat esse Deum nullum: namque omnia verti
Casibus, et nullo sub praeside saecula rotari.

Hoc iter haudquaquam magno discrimine distat
Hisce viis, quas vos teritis, qui numina multa,

Et portenta, Deum summum, numerosa putatis. 880
Simplicis ergo viae dux est Deus: ille per unam

Ire iubet mortale genus, quam dirigit ipse
Sublime dextro celsam ad fastigia clivo.

Prima viae facies inculta (2), subhorrida, tristes,
Difficilis, sed fine sui pulcherrima, et amplis 885

Praedita divitiis, et abundans luce perenni,

(1) *Porrum et cepe deos imponere nubibus ausi.* Huiusmodi deos salse irridens in Sat. XV, 10 IUVENALIS exclamat: « O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis Numina! » V. *Περὶ Στεφ.* X, 259. *Caepe* GISEL. et HEINS. sine diptongo describunt in suis editt.; sed praeoptamus coepe. V. Voss. in Etymol.

(2) *Prima viae facies inculta.* V. ECCLESIAST. XXI, 11.

Et quae praeteritos possit pensare labores.
 Multiplici dux daemon adest, qui parte sinistra
 Centifidum confundit iter, trahit inde sophistas
 Barbatos, trahit hinc opibus vel honore potentes; 890
 Illicit et volucrum linguis, et aruspice fallit,
 Instigat bacchantis anus ambage Sibyllae,
 Involvit mathesi (1), magicas impellit in artes.
 Omine sollicitat, capit angure, territat extis.
 Cernis, ut una via est multis anfractibus errans, 895
 Talem passa ducem, qui non sinat ire salutis
 Ad Dominum, sed mortis iter per devia monstret?
 Devia, picta bonis brevibus, sed fine sub ipso
 Tristia, et in subitam praeceps immersa charybdim.
 Ite procul, gentes: consortia nulla viarum 900
 Sunt vobis cum plebe Dei: discedite longe,
 Et vestrum penetrate chaos, quo vos vocat ille
 Praevius infernae perplexa per avia noctis.
 At nobis vitae Dominum quaerentibus unum
 Lux iter est, et clara dies, et gratia simplex. 905
 Spe sequimur, gradimurque fide, fruimurque futuris:
 Ad quae non veniunt praesentis gaudia vitae,
 Nec currunt pariter capta et capienda voluptas.
 Ultima legati defleta dolore querela est (2):

(1) *Involvit mathesi*. Involvit ex genethliaca superstitione. De astrologia Iudiciaria, quam vocant V. BENEDICTVM PERERIVM L. III « *De Magia* » — Mediam syllabam in *mathesi* licenter noster corripuit.

(2) *Ultima legati defleta dolore querela est*. Queritantibus Romanis, quod cladibus et miseris terrarum orbis opprimeretur, et ipsa caput Roma male se haberet ob Christianorum sectam, qui religiones veteres, moresque antiquos agredi omnimode, et eradicare conarentur, respondet poeta, argumentis ex historia et veritate petitis. Ex hoc ipso germano fonte S. AVGVSTINVS immortale opus suum derivavit: « *De Civit. Dei* » quod evolvere praestat.

Palladiis quod farra focus, vel quod stipis ipsis (1)
[910

Virginibus, castisque choris alimenta negentur:
Vestales (2) solitis fraudentur sumtibus ignes.
Hinc ait et steriles frugescere rarius agros,
Et tristem saevire famem, totumque per orbem
Mortales pallere inopes, ac panis egenos. 915
Quae tanta exstiterit praesenti tempore, tamque
Invidiosa fames, quam Triptolemi Cererisque (3)
Moverit ira, penu pro virginis ulciscendo,
Non memini (4): nec tale aliquid vel fama susurrat.
Audio per Pharios Nilum discurrere campos (5) 920
More suo, viridisque sata stagnare Canopi.
Haud venit a sicco qui flumine nuntius adfert
Ieiunam squalere siti sub pulvere Memphim,
Nec Pelusiacae limum sudare paludis.
Num fons arcano (6) naturae tectus operto 925

(1) *Palladiis quod farra focus, vel quod stipis ipsis*... V. *Περὶ Στεφ.* II, 511. — *stipis*; pro eo quod est *stipes*, noster qui ultimam vocis syll. brevaviit.

(2) *Vestales*. De Vestal. virginibus lege, sis quae habet *MONTFAUCONIVS Antiquitat.* T. I, L. II, cap. IV.

(3) *Triptolemi Cererisque*. Triptolemus Celei. fil. Cereris beneficio adiutus agriculturam primus mortales docuit. Cfr. *HYGIN. Fab.* CLXVII.

(4) *Non memini*. CHAMILLARDVS miratur Prudentium haec scribere potuisse: legimus enim in *Libris De Offic.* III, cap. VII. a S. AMBROSIO exharatis, famem eam Romae fuisse vulgatam plane ut ex urbe plurimi sint exterminati. Sed tamen si talis fames, ex Card. BARONII sententia an. *ccclxxxiii*. vim suam exercuit, quid mirum, si eo tempore fuerit oblivione de'eta, quo versus suos scilicet viginti annis post, in Symmachum fecit?

(5) *per Pharios Nilum discurrere campos*. Per Aegyptum. V. *Περὶ Στεφ.* V, 82.

(6) *Num fons arcano*. Vnde Nilus ortum duxerit, et qua de causa, statis temporibus, eius aquae ex alveo exeuntes hinc inde campos contegant veteribus in compertum habebant, neque satis recentioribus constare video. V. *PLIN. MAIOR.* XVIII, 7,

Aruit, et tenuem vix stillat vena liquorem?
 Num refugus nostras odit praestringere ripas
 Amnis, et exustos cursum deflectit ad Indos?
 Num tractu in medio bibulus vorat alveus undam
 Fluminis, et subito stagna absorbentur hiatu? 930
 Ne sulcos operire vadis, neve arida possint
 Aegypti per plana trahi, glebasque rigentes
 Infusis ad pingue lutum mollire fluentis:
 Vnde seges late crinitis fluctuet agris (1),
 Densius et gravidis se vestiat aequor aristis? 935
 Respice, num Libyci desistat ruris arator (2)
 Frumentis onerare rates, et ad ostia Tibris
 Mittere triticeos in pastum plebis acervos?
 Numne Leontini sulcator solvere campi
 Cesset frugiferas Lilybaeo ex litore cumbas? 940
 Nec det vela fretis, Romana nec horrea rumpat (3)
 Sardorum congesta vehens granaria classis?

11. N. 6.: SENEC. *Quaest. Natur.* L. VI, Cap. VIII. AVSON. Epigr. IV.

(1) *crinitis fluctuet agris.* SIDONIUS APOLLINARIS Ep. VIII, Lib. 8 dixit: « prati comantis exuviae ». SALVIANUS De Gubern. Dei lib. 7 de Aquitania: « *crinita messibus* ». HOR. ipse Lyricor. L. IV, 2 hac eadem translatione usus est: « redeunt iam gramina campis, Arboribusque comae ».

(2) *Num Lybici desistat ruris arator.* Quatuor granaria Romanis fuere. duo propiora Vrbi, scil. Sicilia et Sardinia; duo remotiora, Aegyptus et Lybia. Sed postquam Constantinus imperium Romanum divisit. urbemque Bysantium ex suo nomine appellari passus est, tum enimvero Aegyptus granaria sua orientali imperie ad plebem Byzantinam alendam reclusit, et Africa Romano populo est relicta, quod poeta noster attingere videtur.

(3) *Romana nec horrea rumpat...*, propter frugum congestarum molem horrea rupta. V. VIRG. *Georg.* I, 49. Hic versus Prudentianus Carmen IACOBI ZANELLAE in mentem nobis reducit, in quo rusticus, ad paupertatem redactus, haec lamenta effundens inducitur: « Ma se per noi non cigola — La trave del granaio, — Se d'intonchita segala — Si colma a noi lo staio... » *Poes.* Vol. II. pag. 60, *Le Monnier, Firenze* 1896.

Ergo pyris mensas silvestribus implet arator
 Poenus, et avulsas Siculus depascitur herbas?
 Iamque Remi populo quernas Sardinia glandes 945
 Suppeditat, iam corna cibos lapidosa Quiritum?
 Quis venit esuriens magni ad spectacula circi?
 Quae regio gradibus vacuis (1) ieiunia dira
 Sustinet? aut quae Ianiculi mola muta quiescit? (2)
 Quantos quaeque ferat fructus provincia, quam-
 [que 950
 Vbere focundo large fluat orbis opimus,
 Indicio est annonae, tua quae publica plebi,
 Roma, datur, tantaeque manus longa otia pascit.
 Sit fortasse aliquis paullo infecundior annus:
 Nil mirum, nec in orbe novum didicere priores, 955
 Perpessi plerumque famem: si tabidus aër

(1) *Quae regio gradibus vacuis*... Caesar Augustus Urbem Romam. in XIV regiones divisit, quarum descriptio habetur in SEXTO RVFO et P. VICTORE, sed accuratissime in MYRATORIO *Inscript.* pag. 2126 et seqq. — *gradibus vacuis*. De gradibus Urbis Romanae, deque pane gradili V. quae diximus L. I *Contra Symm.* ad v. 583.

(2) *aut quae Ianiculi mola muta quiescit*. Mola, μὶλῆ ital. *macina*, instrumentum est, quo frumenta, aliaeque fruges conteruntur et in farinam rediguntur. Constat autem duobus saxis, quorum inferius quadrata primum figura solo insistit. deinceps in conum desinit, et ob formae similitudinem *meta* dicitur; superius vero saxum (Graeci ὄνον appellant) est dupliciter cavatum, et ex inferiore quidem parte metae superincubat; superiore vero, *Catillum* appellabant, grana conterenda continet, quae per medium foramen inter utrumque saxum decidunt, ibique facile commoluntur, quum superius saxum ab axe transverso, qui *mobile* nominatur, circumducitur. Huius molae figura Pompeiis in Campania reperta est haud ita pridem prope moletrinum, eamque repraesentat SCHNELDERVS in adnotatt. ad Catonem Tab. II, N. 7. V. PAVL. Dig. XXXIII. 7, 15 § 5°. Vide etiam sis *metae* figuram, quam effingit in suo *Dictionnaire des Antiquités Romaines et GRECQUES* ANTHONIS RICH. traduit de l'Anglais... Paris, Libraire Firm. Didot pères 1859. — De pane gradili vide supra v. 948.

Siccavit tenues ardenti sidere nubes.
 Nèc vernas infudit aquas creberrimus imber
 Frugè nova et viridi : si messis adulta, priusquam
 Conceptas tenero solidaret lacte medullas, 960
 Adflatum calido succum contraxit ab Euro,
 Ieiunosque tulit calamos, atque irrita vota
 Agricolae, sterilis stipularum silva fefellit.
 His, ni fallor, ager vitiis corruptus, et ante
 Subiacuit, quam Palladium, quam Vesta, Penates
 965

Sub lare Pergameo servarent igne reposito,
 Quam Priami genitor conductis moenia fabris (1)
 Exstrueret, quam virgo suas fundaret Athenas
 Pallas: in his quoniam Vestalis origo favillae
 Urbibus, ut memorant, primo de fomite sumta
 [est, 970

Sacrâruntque focos, aut Phryx, aut Graius alumnos.
 Antiquis elementa labant erroribus, ac de
 Legitimo discussa modo plerumque feruntur
 In casus alios, quam lex habet, aut iter anni.
 Nunc consumit edax segetem rubigo maligni 975
 Aëris ex vitio, nunc culpam vere tepenti
 Post zephyros gelidi glacies aquilonis inurit,
 Ambustumque caput culmi fuligine tinguunt.
 Seminis aut teneri turgens dum germinat herba,
 Continuis nimisque perit constricta pruinis, 980
 Nec potis est tenuem telluri adfigere fibram:
 Mox eiecta solo glacie sidente superfit,
 Nudaque subducto radix avellitur arvo.

(1) *Priami genitor, conductis moenia fabris.* Laomedon Ili filius, Priamique pater in opere conductio Neptunum et Apollinem ad Troiae moenia prope mare aedificanda acciverat; sed moeniis perfectis, fidem ipsismet datam fefellit. V. HORAT. Lyric. III, ode 23; et HOMER. Iliad. XXI, 113.

Ancipites tribuli subeunt, et carduus horrens.
 Hos fert sicca sitis, hunc ebrius educat humor. 985
 Temperies effusa minus, vel plus, agit istos
 Terrarum morbos, et mundum vulnerat aegrum.
 Non aliter nostri corruptus corporis usus
 In vitium plerumque cadit, nec in ordine recto
 Perstat, et excessu moderaminis adficit artus: 990
 Vnus enim status est mundique et corporis huius
 Quod gerimus: natura eadem sustentat utrumque.
 Edita de nihilo crescunt (1), nihilumque futura.
 Aut titubant morbis, aut tempore victa senescunt.
 Nec natura caret vitio, cui terminus instat. 995
 Semper, crede, polus variis proventibus annos
 Texuit; hos multa ditavit fruge fluentes:
 Quosdam infelices astris damnavit iniquis,
 Spe cassa et sterili curam frustratus agrestem.
 Sed, si Vestales ulciscitur ista puellas 1000
 Pestis, ab infido quae gignitur improba mundo,
 Cur non Christicolū tantum populatur agellos
 Per quos virginibus vestris stata dona negantur?
 Vtimur et ruris reditu, et ratione colendi:
 Exercere manus non poenitet: et lapis illic 1005
 Si stetit (2), antiquus quem cingere sueverat error

(1) *Edita de nihilo crescunt, nihilumque futura.* SALLUSTIUS in *Jugurt.* II: « postremo corporis et fortunae bonorum ut initium, sic finis est, omniaque nata occidunt et aucta senescunt ». — V. SENECA. *Consol. ad Marc.* XXIII. Sed corpora ipsa nostra, ad vitam revocata, in aeternum permanebunt, uti docet poeta noster ΚΑΘΗΜ. III, 179.

(2) *et lapis illic Si stetit, antiquus.* Lapidibus agri, uti noster est mos, finiebantur agri cuiusque, et lapis ille *Terminalis* ut *deus* habitus est, quem laedere irreligiosum et nefas. Tales dii constabant quadratis lapidibus, et Romani eos floribus ornare statis festis consueverunt. V. OVID. *Fastorum* II, 641; et TIBULL. I, 15. Vide sis etiam CAROLVM PASCH.: *De Coronis.* Cap. IV.

Fasciolis, vel gallinae pulmone rogare (1),
 Frangitur, et nullis violatur Terminus extis:
 Et quae fumificas arbor vittata (2) lucernas
 Servabat, cadit ultrici succisa bipenni. 1010
 Nec tamen iccirco (3) minor est aut fructus agelli,
 Aut tempestatis clementia laeta serенаe,
 Temperet aut pluvius qui culta novalia ventus (4).
 Sed nec magno opus est frugi viventibus, et quum
 Maxima proveniunt, non amplo in gaudio censu 1015
 Solvimur (5), inque lucrum studio exsultamus avaro.
 Nam quibus aeternum spes informatur in aevum,
 Omne bonum tenue est, quod praesens ingerit aetas.
 O felix nimium sapiens, et rusticus idem,
 Qui terras animumque colens, impendit utrisque 1020
 Curam pervigilem, quales quos imbuit auctor
 Christus, et adsumtis dedit haec praecepta colonis:
 Semina quum sulcis committitis, arva cavete
 Dura lapillorum macie, ne decidat illic,
 Quod seritur; primo quoniam praefertile germen 1025

(1) *gallinae pulmone rogare*. De hoc ritu nihil omnino certi. Dum ritus quosdam peragerent, forte inter auspicia captanda avium et pecorum inspiciebant viscera, e quibus ventura laeta vel tristia eruebant; quem ritum noster designavit et in *Apoth.* v. 465.

(2) *fumificas arbor vittata*. V. *Περὶ Στεφ.* X, 30 adnot. 4. Arbores istiusmodi vittatas exhibet nobis vir clariss. V. VINCKELMANNVS in vetustiore pictura Albana, quam pulchre, more suo, declaravit in opere: « *Storia dell'Arte del Disegno* » Tom. II, pag. 17.

(3) *iccirco* pro *idcirco*; et semper. De scribendi ratione Cfr. CHRISTOPH. CELLAR. qui eam optimis scriptorib. probatam docet in opusculo: *De Orthographia Latina*.

(4) — *aut pluvius . . . ventus*. Nos iam pluvium ventum italiane convertimus, adhibita voce composita: *ventipiovolo*; optimis usurpata scriptoribus.

(5) *non amplo in gaudio censu Solvimur*. Germani etenim christiani memores Apostoli sunt sententiae, atque *utuntur hoc mundo tamquam non utantur*. Ad Corinth. VII, 31.

Luxuriat; succo mox deficiente, sub aestu
 Sideris igniferi sitiens torretur, et aret.
 Neve in spinosos incurrant semina vepres;
 Aspera nam segetem surgentem vincula texunt,
 Ac fragiles calamos nodis rubus artat acutis. 1030
 Et ne iacta viae spargantur in aggere grana,
 Haec avibus quia nuda patent, passimque vorantur,
 Immundisque iacent foeda ad ludibria corvis.

His Deus agricolam confirmat legibus; ille
 Ius caeleste Patris non summa intelligit aure (1);
 [1035

Sed simul et cordis segetem disponit, et agri,
 Ne minus interno niteant praecordia cultu,
 Quam quum laeta suas ostentant iugera messes.
 Exstirpamus enim sentos de pectore vepres,
 Ne vitiosa necent germen vitale flagella, 1040
 Ne frugem segetemque animae spinosa malorum
 Impediat sentis scelerum peccamine crebro,
 Glarea ne tenuis ieiunis siccet arenis
 Marcentem sub corde fidem: ne pectoris aestus
 Flagret, et effetis urat charismata venis. 1045
 Denique ne iecoris detrita in parte relinquat
 Vilis cura Deum: ne spem, qua vescimur intus,
 Deserat, obscenisque avibus (2) permittat edendam,
 Et proiecta fides hosti sit praeda volucris.
 Talis nostrorum sollertia centuplicatos 1050
 Agrorum redigit fructus: quibus acrius instat,

(1) *non summa intelligit aure.* Non leviter, et quasi aliud agendo: et haec dicuntur perfunctorie, πρὸς ἀποσίωσιν. V. Ψυχ. 796. Apud HEINS. THYANEVS pro diversa scriptura habet: = *non surde.*

(2) *obscenisque avibus.* — *Obscenis, et obscoenis avibus.* Obscenus ἀπαίσιος adiectiva vox malum et triste omen portens ob turpitudinem, deformitatem et immunditiam. V. VARRON. VI, L. 5.

Nec metuit, ne congestum populetur acervum
 Curculio (1), vel nigra cavis formica recondat.
 Sunt et Virginibus pulcherrima praemia (2) nostris,
 Et pudor, et sancto tectus velamine vultus, 1055
 Et privatus honos, nec nota et publica forma,
 Et rarae tenuesque epulae, et mens sobria semper,
 Lexque pudicitiae, vitae cum fine, peracta.
 Hinc decies deni rediguntur in horrea fructus (3),
 Horrea nocturno non umquam obnoxia furi. 1060
 Nam caelum fur nullus adit, caelestia numquam
 Fraude resignantur: fraus terris volvitur imis.
 Quae nunc Vestalis sit virginitatis honestas,
 Discutiam, qua lege regat decus omne pudoris.
 Ac primum parvae teneris capiuntur in annis (4),
 [1065

(1) *Curculio*. Vermiculus frumentorum grana in horreis corrodens. Nos Itali *tonchio* dicimus; unde *grano*, o *segala in tonchiata*.

(2) *sunt et Virginibus pulcherrima praemia*. Praestat in hoc argumento adire quae D. D. D. Valentiniano, Theodosio et Arcadio semper Augustis scripsit Symmachus, et ea quae verissime respondit S. AMBROSIVS ad Valentinianum § XII. Vide, amabo te, opus: PATROLOGIAM insignem edente F. MIGNE.

(3) *Hinc decies rediguntur in horrea fructus*. Hic noster verba, quae ad Evang. S. Matthaei referuntur XIII, 19 aliter pro Virginitate extollenda interpretatur, ac dixerat pro Martyrio in *Ἡερί Στεφ.* hymno XIV. Lege adnotatt. nostram ibi ad v. 121.

(4) *parvae teneris capiuntur in annis*. Quo tutius haec intelligantur, hic quae habet AVL. GELL. in N. A. XII, 1, exscribam: « Qui de Virgine capienda scripserunt, quorum diligentis-
 « sime scripsit LABEO ANTISTIVS, minorem quam annos sex,
 « maiorem quam annos decem natam, negaverunt capi fas esse;
 « item quae non sit patrima et matrima; item quae lingua de-
 « bili, sensuumve aurium deminuta aliave qua corporis labe in-
 « signita sit; item quae ipsa aut cuius pater emancipatus sit,
 « etiamsi vivo patre in avi potestate sit etc. . . . Praeterea
 « CAPITO ATEIVS scriptum reliquit, neque eius scriptam filiam,
 « qui domicilium in Italia non habuerit ecc... Virgo autem Ve-
 « stalis simul est capta, atque in atrium Vestae deducta et pon-

Ante voluntatis propriae quam libera secta,
 Laude pudicitiae fervens et amore deorum,
 Iusta maritandi condemnet vincula sexus.
 Captivus pudor ingratis addicitur aris:
 Nec contempta perit miseris, sed adempta volu-
 [ptas 1070

Corporis intacti: non mens intacta tenetur.
 Nec requies datur ulla toris, quibus innuba caecum
 Vulnus, et amissas suspirat femina taedas.
 Tum, quia non totum spes salva interficit ignem (1);
 Nam resides quandoque faces adolere licebit, 1075
 Festaque decrepitis obtendere flammea canis,
 Tempore praescripto membra intemerata requirens,
 Tandem virgineam fastidit Vesta senectam.
 Dum thalamis habilis tumuit vigor, inrita nullus
 Fecundavit amor materno viscera partu. 1080
 Nubit anus veterana, sacro perfuncta labore,
 Desertisque focis (2), quibus est famulata iuventus,
 Transfert emeritas ad fulera iugalia rugas,
 Discit et in gelido nova nupta tepescere lecto.

« tificibus tradita, eo statim tempore sine emancipatione... e pa-
 « tris potestate exit etc. De more autem ritumque capiundae
 « Virginis litterae quidem antiquiores non extant, nisi quae capta
 « prima est, a Numa Rege esse captam... Capi autem Virgo
 « propterea dici videtur, quia Pont. Max. manu prænata ab eo
 « parente, in cuius potestate est, veluti bello capta, abducitur ». Vide reliqua in AVLO GELLIO. Aevo autem Prudentiano Virgines Vestales non ante ann. XL velo sacro nubebantur, uti apparet in Epl. S. LEONIS MAGNI CLXVI. ubi vide QVESNELLI adnotat. Haec Prudentii VERBA iis consonant quae scripsit S. AUGUST. in L. *De Civit. Dei* LIII., cap. XVIII. ubi haec de Vestalibus leguntur: *non tam honoratae, quam damnatae virgines* ».

(1) *non totum spes salva interficit ignem*. Vestales non perpetuam virginitatem tuebantur, et triginta annis post quam Vestae erant sacratae, nubere ipsis erat permissum, V. DIONYS. II, 107.

(2) *Desertisque focis, quibus est famulata iuventus*. HEINS. suis in adnot. *iuventa*; GISEL. *iuventus* et plerique omnes.

Interea dum torta vagos ligat infula crines (1). 1085

Fatalesque adolet prunas innupta sacerdos,

Fertur per medias, ut publica pompa, plateas (2),

Pilento residens molli, seque ore relecto

Imputat attonitae virgo spectabilis Vrbi (3).

Inde ad consessum caveae (4), pudor almus, et

[expers 1090

Sanguinis it pietas, hominum visura cruentos

Congressus, mortesque, et vulnera vendita pastu

Spectatura sacris oculis (5). Sedet illa verendis

Vittarum insignis phaleris, fruiturque lanistis.

O tenerum mitemque animum! consurgit ad i-

[ctus; 1095

Et, quoties victor ferrum iugulo inserit, illa

Delicias ait esse suas, pectusque iacentis

Virgo modesta iubet converso pollice rumpi (6):

(1) *dum torta vagos ligat infula crines*. Graphicam descriptionem duarum Vestalium nobis praebebat RAPHAEL FABRETTIVS in opere: *Della Colonna Traiana*. Cap. VI, pag. 107, ubi Virginum mos vestis, habitusque ad veritatem depingitur. Est tamen aliquid discriminis inter Fabrettum et Prudentium nostrum in Vestalium cultu adnotando. De hac re vide sis LIPSIUM De Vest. et Vestalibus, cap. XII.

(2) *plateas*. Discrimen adnota inter *plateas* et *areas*.

(3) *attonitae virgo spectabilis Vrbi*. *Spectabilis* HEINS., et plerique; sed GISEL. *expectabilis*.

(4) *ad consessum caveae*. Si removeas ironiam, quae elucet in phrasi: *pudor almus*, caetera ita obscura sunt, ut Oedipo interprete adhuc indigeant.

(5) *mortesque et vulnera vendita pastu Spectatura sacris oculis*. Haec prudentissima verba in libro « De Utilitate Poëtics » Cap. VI, pag. 97 et seqq. explicat erudite Io. ANT. VVLPIVS.

(6) *converso pollice rumpi*. In pollice, qui digitus est in manu et pede primus et crassior, a polleo, es, nominatur, quod prae ceteris vim habet, uti animadvertit ATEIVS CAPITO in MACROB. viI Sat. 12. In pollice favoris studiique significatio erat, ut cui faverent premebant, in aversantes inculpantesque vertebant pollicem retro subrigebantque. V. PLIN. MAIOR. xxiI. 2, 1.

Ne lateat pars ulla animae vitalibus imis,
 Altius impresso dum palpitat ense secutor (1). 1100
 Hoc illud meritum est, quod continuare feruntur
 Excubias (2), Latii pro maiestate Palati;
 Quod redimunt vitam populi, procerumque salutem;
 Perfundunt quia colla comis bene, vel bene cingunt
 Tempora taeniolis, et licia crinibus addunt. 1105
 Et quia subter humum lustrales testibus Vmbris
 In flammam iugulant pecudes, et murmura miscent:
 An quoniam podii meliore in parte sedentes (3)
 Spectant, aeratam faciem quam crebra tridenti (4)

Quare IUVENAL. Sat. III, 36: « Munera nunc edunt, et pollice vulgi Quemlibet occidunt populariter ». V. STAT. VIII. Theb. 26; Cfr. TVLL. DANDOLVM: « *Reminiscenze e Fantasia* », pag. 139. Torino, Stabilimento Fontana.

(1) *dum palpitat ense secutor*. In gladiatorio munere secutor aut sequutor, est qui pugnando retiarium insequitur. V. IUVEN. Sat. VIII, 210; SVET. Calig. 30. De nominis origine adi Vossium in ETYM., et FABRETTVM = « *Colonn. Traiana* », Cap. VIII. pag. 257.

(2) *continutare feruntur Excubias*. Diu noctuque Vestales ad ignis custodiam et sacrificia Deae Vestae procuranda animum intendebant. Excubiae, arum, vox militaris, quae excubationes denotat, per vices a militibus actas statis quibusque locis.

(3) *podii meliore in parte sedentes*. Podium πόδιον, italice « *poggio* », pedem dices Circi vel Amphiteatri, nempe murus est latissime patens arenae contiguus: isque gradus dignissimus fuit, qui arenam lamberet, et ceteris latior pateret. Quamobrem ibi conspiciebatur Imperatoris suggestus, propiusque Consules, civitatis magistratus, et imperia exercentes consedebant, ideo Vestales virgines in supinis exhedris spectabant gladiatorum ludum. Plura de hac re habebis in LIPSIO: = *De Amphiteatr.* C. XI. V. IUVENAL. *Satyr.* II, 105. SVETON. Caligul. C. XLIV, 7.

(4) *aeratam faciem quam crebra tridenti*. HEINS. in adnotatt. *tridente*; *codices*. — Facies latiore significatione accipitur pro universa forma et modo, facturaque totius corporis humani, uti docet AVL. GELL. *Noct. Att.* XXIX, 13. Nos Itali = *figura, aspetto*. = Iamvero quatenus fuerit gladiatoribus facies, quibus ferri tegumen totum induxerat corpus, facile omnibus perspicuum

Impacto quatiant hastilia, saucius et quam 1110
 Vulneribus patulis partem perfundat arenae,
 Quum fugit, et quanto vestigia sanguine signet
 Quod genus ut sceleris iam nesciat aurea Roma,
 Te precor, Ausonii Dux augustissime regni (1),
 Et tam triste sacrum, iubeas, ut cetera, tolli. 1115
 Perspice: nonne vacat meriti locus iste paterni,
 Quem tibi supplendum Deus, et genitoris amica
 Servavit pietas (2)? solus ne praemia tantae

palet, ideoque eorum faciem dicere quis potest *aeratam*. Sed ex professione artis, quam profiterentur, facies in ipsis *aerata* dicta est translate a poëta. Nos quoque eos bipedes, qui refractis pudoris et reverentiae claustris nimii in omnibus sunt nec inducuntur, sed irrumpunt, solemus vulgo appellare vernacule = *faccia di bronzo*, = et nos subalpini, more nostro: = *monstass d' tola*. V. TACIT. *Annal.* III, c. 48; AMM. MARCELL. XXIII, 31. — Ad tridentem autem quod spectat non te pigeat eruditissimum RAPH. FABRETTIUM adire, Inscript. Cap. I.

(1) *Te precor, Ausonii Dux augustissime regni*. In exitu carminis contra Symmachum poëta se ad Honorium Augustum cum bonis precibus convertit, ut gladiatorium munus tandem aliquando antiquare, et ex Vrbe removeo dignetur. Iam enim an. ccccxv tale spectaculum Constantinus Magnus edicto vetuerat, quemadmodum notat Ludovicus Muratorius (*Thes. Nov. Inscript.* pag. 1799); at tamen arenam gladiatoriam semper inhiabant, vocabant indesinenter, efflagitabantque Romani; neque leges, aut Christianorum religio, quae undique in Vrbe latius diffundebatur, ipsasque aedes Palatinas intraverat, impedimento fuerunt, quo minus ad Circum, oblata occasione, maximo studio iretur. Hic lectores meos iubebo relegere *S. Aurelii Confessiones*, ubi in Libr. VI, cap. VIII sanctissimus illo vir Alipium discipulum eundemque amicum suum nobis una cum amicis spectatorem verbis omnino sensu tinctis expingit. Ait namque: « quid plura? spectavit, clamavit, exarsit; abstulit inde sensuum insaniam, qua stimularetur redire ».

(2) *genitoris amica pietas*. Theodosius, cognomento Magnus, insignis pietate vir, et in religionem Christianorum latus, nihil ferme contra gladiatoriam pestem profecit. Sed enim saeculo IV ineunte res memorabilis Romae evenit, quam in annalibus Christiani nominis quoties legimus, toties animus magna admiratione

Virtutis caperet, partem tibi, nate, reservo,
 Dixit; et integrum decus intactumque reliquit. 1120
 Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
 Quodque patri superest: successor laudis habeto.
 Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingui:
 Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.
 Nullus in Vrbe cadat, cuius sit poena voluptas; 1125
 Nec sua virginitas oblectet caedibus ora.
 Iam solis contenta feris infamis arena,
 Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
 Sit devota Deo, sit tanto Principe digna,
 Et virtute potens, et criminis inscia Roma; 1130
 Quemque ducem bellis sequitur, pietate sequatur.

completur. Editor, seu Urbis Munerarius solemnī quodam die libellum publicum adfixum proposuerat, in quo munus gladiatorium edicebatur, numerusque perscriptus fuerat celebriorum gladiatorum. Omnes, hora dicta, veluti flumen abundantissimum de quatuordecim regionibus in caveam confluxerunt. Coenobita quidam, nomine TELEMACHVS, qui pridie eius diei ex oriente nudis pedibus in Urbem venerat, et ipse cum lautioris ordinis civibus et una cum pu la plebecula spectatum iit. Promissa barba et incana, vultu pallido atque macilento, ut qui feriis esurialibus vitam plures annos parce et duriter in precibus Dei fusis egisset, se se non in circi vomitoria sessurus cum ceteris ascenderat, sed directum, quo proludendi et ventilandi fine facto gladiatorum paria experimentum dabant inhumanae pugnae. Mitisanachoreta inter Secutorem et Retiarium procedit festinus, manibusque extensis: Pax clamat in nomine Domini Iesu Christi: satis superque impii sanguinis effusum! Turba e sedibus in iram versa puncto temporis surrexit, collectisque undique saxis, hospitem certatim lapidavit. Hic fuit novissimus spectaculi ferocis dies in Vrbe; neque posthac gladiatorium munus Romae visum fuit. V. ROHRBACHER, *Storia Universale della Chiesa Cattolica, colla continuazione sino ai nostri giorni del Prof. D. Pietro Balam* — Vol. IV, Torino, Tip. di Giacinto Marietti 1883, pag. 312.

CONTRA SYMMACHI ORATIONEM

LIBRI II FINIS

V

AVRELII PRUDENTII

CLEMENTIS

DIPTYCON

VTRIVSQUE TESTAMENTI

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PRESS

CHICAGO, ILL.

1955

DIPTYCON^{*)}

VTRIVSQUE TESTAMENTI

TESTAMENTVM VETVS

I. *Adam et Eva*

Eva columba fuit tunc candida, nigra deinde

Facta, per anguineum malesuada (1) fraude vene-
[num,

*) Vtrum hoc Prudentii opusculum, extremum sane, sed non exigui ponderis sit Diptycon, an ENCHIRIDION inscribendum, haud multis te morabor, candide lector. VICTOR GISELINVS graece illud Ἐνχειρίδιον *Novi et Veteris Instrumenti* inscripsit, et multi post eum latinis litteris *Enchiridium* describere non dubitarunt. Sed GENNADIVS, Sacerdos Massiliensis, qui LX annis floruit a Prudentio, hanc poëtae hispani industriam διπτοχάριον vocat, a διπλός, *duplex*, et ὄχρῳ *cibus*. *Diptycon* vero, videlicet duplicatum eundemque parvum libellum a πτόσσω, *plico*, *complico*, probatissimi omnium codd. Vatic. praeseferunt. Quam quidem lectionem GRANIVS, ALBERTVS FABRICIVS, NICOL. HEINSIVS et CELLARIVS retinuerunt; quodque maius est, hosce duos libellos a Prudentii ingenio omnino profectos esse putant. Libenter nos his doctissimis viris adstipulamur, quidquid IOANN. SICHARDVS in suis *scholiis in Prud.*, DUPINIVS et DOMINICVS MACRVS aliique obloquantur. Sunt qui Argentoratensem nescio quem codicem in medium proferant, atque opusculum *Amoeno* inscriptum esse contendant, uti Prudentio nostro pulcrum et elaboratum poemation inuideant, et facilius abiudicent. Graphici profecto philologi, qui se nescire dissimulent illud nomen *Amoeno* non revera auctoris nomen referre, sed poëtae κκτ' ἔξ' οχρῶν fuisse afflictum ab exscriptore quodam, aut recensore nobis ignoto, propter amoenitatem versuum, quibus inter describendum, aut recensendum caperetur. Sed de opusculi huiusce titulo satis superque. Vide sis IO. ALBERTI FABRICII Bibliothecam Latinam, Tom. II, Cap. II, pag. 225; et IOS. THEOLII praefationem, caput II, in edit. Bodon.

(1) *malesuada*. Vox adiect. quae conflatur a *male* et inusit. *suadus*, a, um. Ante Virgil. (*Aen.* VI, 276) Plautus ea usus

Tinxit et innocuum maculis sordentibus Adam:
Dat nudis ficulna (1) draco mox tegmina victor.

II. *Abel et Cain*

Fratrum sacra Deus nutu distante duorum
Aestimat (2), accipiens viva, et terrena refutans.
Rusticus invidia pastorem sternit: in Abel
Forma animae exprimitur; caro nostra in munere
[Cain.]

III. *Arca Noë*

Nuntia diluvii iam decrescentis ad arcam
Ore columba refert ramum viridantis olivae:
Corvus enim ingluvie per foeda cadavra captus
Haeserat (3): illa datae revehit nova gaudia pacis (4).

est in *Mostellaria*, 1, 3, 56; seriorib. vero temporib. PAVL. NOL.,
et SIDON. APOLLINARIS alique hanc renovarunt.

(1) *Dat nudis ficulnea*. In uno Vatic. « Mox draco dat
nudis ficulnea tegmina victor ». Ficulnum, aut ficulneum tegmen
ad folia ex fico decerpta denotanda, quibus primorum peccan-
tium corpus fuit contactum.

(2) *nutu distante duor.* *Aestimat*. Nutus, a nuendo, capitis
est motus, quo quidpiam significamus; et proprie est signum
quo Deus voluntatem suam mortalibus ostendit. E coelo ignis
emissus Abelis hostiam absumpsit, Caini vero terrae fructus de-
teriores, quos obtulerat, prohibuit: Hoc autem indicio coelesti
alter fratrum sacrificasse creditus est, alter minime litasse.

(3) *Haeserat*. Narrationem diluvii Mosaici PRVDENTIVS ex
LXX Interpret. derivavit, ubi legitur: « qui (corvus) egredie-
batur, et non revertebatur ». Sed particula negantis *non* neque
in textu Ebraico, Chaldeo, Syriaco, neque in Arabico aut Sama-
ritano adparet; variisque in codd. desideratur.

(4) *gaudia pacis*. quae per olivae ramulum significatur.

IV. *Ilex Mambrae* *)

Hospitium hoc (1) Domini est, ilex ubi frondea Mam-
[brae

Armentale senis protexit culmen: in ista

Risit Sarra (2) casa, subolis sibi gaudia sera

Ferri, et decrepitum sic credere posse maritum.

V. *Monumentum Sarae*

Abraham mercatus agrum (3), quo conderet ossa

Coniugis, in terris quoniam peregrina moratur

Iustitia atque fides. Hoc illud millibus emptum (4)

Spelaum, sanctae requies ubi parta favillae est.

VI. *Somnium Pharaonis*

Bis septem spicae, vaccae totidem Pharaoni (5)

Per somnum visae, portendunt, dispare forma,

(*) *Ad Ilicem Mambrae*. Est hoc lemma quarti tetrastici in GISELINI edit. In Theoliana legitur = *Rex Mambrae* — Sed, ut obiter dicam, mirum quantum in Vaticc. m.ss. lemmata discrepent a Theolianis.

(1) *Hospitium hoc etc.* In uno Vatic. τὸ hoc abest.

(2) *Sarra*, et melius *Sara*, latine. Aio latine, quia veteres latini consonantes non geminabant. Sara Abraami fratris filia fuit, quam in matrimonio sibi iunxit Abraamus, unde Isaacus ortum habuit. — *Subolis* proprie. Vnus e Vatican. *sobolis*.

(3) *mercatus agrum*. Vnus Vaticc. *Mercatus est agrum*; ibique cui pro quo legitur. V. *Psychom.* 105.

(4) *Hoc illud millibus emptum*. E Vaticc. unus: *Hoc illi millibus emtum*. Quadringentis autem millibus siclis eum agrum venisse docent Sacrae Litterae. Siclus autem ab hebr. שֶׁטֶל (*sequet*) post Machabeorum tempora numus argenteus fuit, et quatuor draemis constabat. Quaro si ad nostram computandi rationem velimus quadringentos siclos referre, erunt quingenti argentei (*cinquecento franchi*).

(5) *Pharaoni*. Apud Aegyptios Pharaon nomen dignitatis regiae fuit; idemque valet atque Rex. V. Prud. Καθ.μ. XII, 141. Hic autem Pharaon unus e regibus numeratur, quos vocitarunt

Vberis atque famis duo per septennia tempus
Instare : hoc solvit Patriarcha, interprete Christo (1).

VII. *Ioseph a fratribus agnitus*

Venditus insidiis fratrum puer, ipse vicissim
Cratera in fratris sacco (2) clam praecipit abdi.
Vtque reos furti Ioseph tenet, auctio fallax (3)
Proditur, agnoscunt fratrem, veniaque pudeſcunt (4).

VIII. *Ignis in rubo*

Sentibus involitans Deus igneus (5), ore corusco
Compellat iuvenem, pecoris tunc forte magistrum.
Ille capit, iussus, virgam. Fit vipera virga.
Solvit vincla pedum : properat Pharaonis ad ar-
[cem (6).

IX. *Iter per mare*

Tutus agit vir iustus iter, vel per mare magnum.
Ecce Dei famulis scissim freta rubra dehiscunt,

Pastores seu *Ickxos*. Hoc Pharaone imperante Iosephus Iacobi
f. regni administer, fratribus in caritate annonae subsidio fuit.

(1) *interprete Christo*. intellectum scil. interiorum aperiente
Christo in Spiritu Sancto, quo inflante locutos esse prophetas
testatur PETRVS I, 11.

(2) *in fratris sacco*. GISEL. in marg.: *farris*; et *farris* pro
fratris varia lectio occurrit in duobus Vaticc. — *craterem* pro
craterae Vaticc. unus.

(3) *auctio fallax*. GISEL. *actio fallax* descripsit, ex duobus
m.ss. Vaticanis; in quorum uno Glossa est: *opera*. Sed *auctio*
potior.

(4) *veniaque pudeſcunt*. In uno Vatic. *veniamque petiscunt*
pro eo quod est *petissunt*, vel *petessunt*, arch. Glossa in marg.
poscunt. — GISEL. *vanisque pudeſcunt*, ubi in marg. *veniaque*.

(5) *Deus igneus*. V. Καθ' ἡμ. X, I.

(6) *Pharaonis ad arcem*. Ad regis aedes palatinas.

Quum peccatores rabidos eadem freta mergant.
Obruitur Pharaos (1): patuit via libera Mosi.

X. *Moses accipit legem*

Fumat montis apex divinis ignibus, in quo
Scripta decem verbis (2) saxorum pagina Mosi
Traditur, ille suos, suscepta lege, revisit:
Forma sed his vituli solus Deus, et Deus aurum.

XI. *Manna et coturnices*

Panibus angelicis albent tentoria patrum.
Certa fides facti: tenet urceus aureus exin
Servatum Manna. Ingratis venit altera nubes,
Atque avidos carnis saturat congesta coturnix.

XII. *Serpens aeneus in eremo*

Fervebat via sicca eremi (3) serpentibus atris:
Iamque venenati per livida vulnera morsus
Carpebant populum: sed prudens aere politum
Dux cruce suspendit, qui virus temperet (4), anguem.

XIII. *Lacus myrrae in eremo*

Aspera gustatu, populo sitiente, lacuna
Tristificos latices stagnanti felle tenebat.

(1) *Obruitur Pharaos*. In hunc modum series xviii principum continens periit, quae Aegypto imperitavit ante Sesostridas.

(2) *scripta decem verbis*. Decem verba hebraice et latine constituunt quod Δεκάλογος dicitur. S. AUGUSTINUS decalogum in *Confess.* iii, c. VIII, 2, 8 belle, more suo, decem unius lyrae chordis solerter instructae comparat.

(3) *eremi*. Vti apud Graecos ἐρημος, mediam vocalem longam facit noster. V. Ψυχ. 371 et *Indicem* III.

(4) *suspendit qui virus temperet*. In uno Vatic. *suspendit virus ut temperet*.

Moses sanctus ait: Lignum date, gurgitem in
[istum (1)
Coniicite: in dulcem vertentur amara saporem.

XIV *). *Helim lucus in eremo*

Devenere viri Mosi duce, sex ubi fontes,
Et sex forte alii vitreo de rore rigabant
Septenas decies palmas: qui mysticus Helim
Lucus apostolicum numerum libris quoque pinxit.

XV. *Duodecim lapides in Iordane*

In fontem refluo Iordanis gurgite fertur,
Dum calcanda Dei populis vada sicca relinquit.
Testes bis seni (2) lapides, quos flumine in ipso
Constituere patres, in formam discipulorum.

XVI *). *Raab meretrix*

Procubuit Hiericho: sola adstant atria (3) Raab.
Hospita sanctorum meretrix (tanta est fidei vis),
Incolumi (4) secura domo spectabile coccum
Ignibus adversis (5) in signum sanguinis (6) offert.

(1) *gurgitem in istum*. GISEL. — E Vaticc. unus: *gurgite in isto*.

*) XIV. GISELINI lemma=De XII fontibus, et LX palmis.

(2) *bis seni*. GISEL. coniunctim: *bissenî*.

*) XVI — GISEL. in lemmate: *Domus Raab*.

(3) *stant atria*. Nonnullae editt. *adstant*.

(4) *incolumi*. E Vaticc. unus *incolumis* sed alienis superinductis.

(5) *ignibus adversis*, quibus nempe urbs incendebatur.

(6) *in signum sanguinis*. « vel consanguineorum suorum, qui cum ea in domo erant, vel servati exploratorum sanguinis ».
IOSEPH. THEOL.

XVII *). *Samson leonem necat*

Invictum virtute comae leo frangere Samson
 Adgreditur. Necat ille feram; sed ab ore leonis
 Mella fluunt: maxilla asini fontem vomit ultro,
 Stultitia exundat lymphis, dulcedine virtus (1).

XVIII *). *Samson vulpes caput*

Tercentum vulpes Samson capit, ignibus armat,
 Pone faces caudis circumligat, in sata mittit
 Allophylûm (2), segetesque cremat. Sic callida
 [vulpis (3)
 Nunc heresis flammas vitiorum spargit in agros.

XIX. *David Goliam sternit* (4).

David parvus erat, fratrum ultimus, et modo Iesse
 Cura gregis, citharam formans ad ovile paternum:
 Inde ad delicias regis. Mox horrida bella
 Conserit, et funda sternit stridente Goliam (5).

*) XVII *Samson* GISEL. et nihil supra.

(1) *dulcedine virtus*. Leo virtutem per symbola exprimit; asinus autem, e cuius maxilla aquae fluxerunt, stultitiam. De hac re vide sis Excursus ad Opera C. CORNELII TACITI Vol. V edit. Pomb. pag. 65, ubi sermo est=De fabula asini a Iudaeis culti. — GISEL. *medulla asini*. — THEOL. *medulla asinae*.

*) XVIII *De eodem*. Ita GISEL. in lemmate breviusculo.

(2) *Allophylûm* sync. *allophylorum*, uti PAVL. NOL. *De S. Felicis die Natali* VII, 23,70. *Allophylus* latina scriptione *allophilus*, a, um, est alienigena, alienae gentis. Penultima vocis est natura longa, et a graecis poetis saepenumero producitur; sed latini, et PRUDENTIUS atque PAVL. NOL. in primis breviant. V. *Apapt.* 502.

(3) *vulpis* pro eo quod est *vulpes*. V. Καθ'η. V. 69.

(4) XIX *David filius Iesse*, GISEL. in lemmate. — *David Goliam sternit*. HEINSIUS.

(5) *stridente Goliam*. Unus e Vaticc. *Goliam*. Noster THEOL. et GISEL. item: *Golian*. V. Ψυχ. 291.

XX. *Regnum David*

Regis mitifici (1) fulgent insignia David :

Sceptrum, oleum, cornu, diadema, et purpura et ara.
Omnia conveniunt Christo: chlamys, atque corona;
Virga potestatis, cornu crucis, altar (2) olivum.

XXI. *Aedificatio templi*

Aedificat templum sapientia per Salomonis (3)

Obsequium: Regina Austri (4) grave congerit aurum.

Tempus adest, quo templum hominis sub pectore
[Christus

Aedificet, quod Graia colant: quod barbara ditent.

XXII. *Filii prophetarum*

Forte prophetarum nati dum ligna recidunt

Fluminis in ripa, cecidit discussa bipennis.

Gurgite submersum est ferrum: sed mox leve lignum

Iniectum stagnis, ferrum revocabile fecit.

(1) *Regis mitifici*. Mitificus, proprie, est lenis, mollis, tenuis; et transl. naturae lenioris, mansuetioris ingenii. In SIL. ITAL. Punicor. XII, 472 multi legunt: *mitifica mens*; sed ibi, ut suspicor, est dubia lectio. Noster de se ipso in *Hamartig.* sub finem ait: « me sorbeat ignis averno: Saltem mitificos incendia lenta vapores Exhalent... ». Habemus tamen penes PLIN. MAIOR. et AVL. GELLIVM verbum *mitifico*, pro eo quod est: mansuefacio, lenio, cicuro, as, etc.

(2) *altar. ἀποκοπή* pro *altare*; et Prudentianum est. V. Περὶ Στεφ. III, Pass. Eulal. sub fin.

(3) — *Salomonis* vulgo; et Salamonis. — *Solomonis* THEOL.

(4) *Regina Austri*. Sabaeorum Regina, quae ex Arabiae penitissima regione ad Iudaeos venit, ut Salomonis divitias, splendorum sapientiamque ipsa, explorata per se, iudicaret.

XXIII. *) *Captivitas Israël*

Gens Hebraeorum, peccamine capta frequenti,
 Fleverat exilium dirae Babylonis ad annes (1):
 Tum patrios cantare modos, praecepta recusat,
 Organaque in ramis salicis suspendit amarae (2).

XXIV. *De rege Ezechia*

Hic bonus Ezechias meruit ter quinque per annos
 Praescriptum proferre diem, legemque obeundi
 Tendere: tot gradibus (3), quot vespera texerat um-
 [bram,
 Lumine perfusis, docuit sol versus in ortum (4).

*) Lemma GISELINI: *Captivitas Hebraeorum*. Item HEINS.

(1) *ad annes*. — *ad arces* e Vaticc. unus.

(2) *ramis salicis suspendit amaris*. — *suspendit amarae*. Vaticanor. unus *salicis suspendit amaris*. Haec poëtae verba nobis in mentem reducant quae habet David in Psalm. cxxxvl, ubi Sanctus Rex totus ad miserationem est compositus.

(3) *tot gradibus*. Plerique; sed GISEL, et cum eo quidam ex veteribus m.ss. « Quod gradibus, quos vespera texerat umbra ».

(4) *sol versus in ortum*. Quibus verbis poëta solis cursum retrorsum conversum tangit, cum patribus bene multis consentientibus. At tamen nonnulli existimant non solem, sed umbram solis in horologio reductam esse. De hac re videat lector Interpretes.

TESTAMENTVM NOVVM *)

XXV. **) *Adnuntiatio Dominica*

Adventante Deo, descendit nuntius alto

Gabriel (1) Patris ex solio, sedemque repente

Intrat Virgineam. Sanctus te Spiritus, inquit,

Implevit, Maria: Christum paries, sacra Virgo.

XXVI. ***) *Civitas Bethleem*

Sancta Bethleem caput est orbis (2): quae protulit Iesum,
Orbis principium, caput ipsum principiorum.

Vrbs hominem Christum genuit; qui Christus
[agebat

Ante Deus, quam sol fieret, quam lucifer esset.

*) *Testamentum Novum*. Multa, quae in hoc libello ad Novum Testamentum referuntur si quis fusius attingere, et ad historiam criticam exigere discupiat, perlegere hunc iubebo ex integro 1° DIDONIS ex ordine Dominiciano opus, cui titulus: « *Iesus Christe*, » quod Manfredus TARCHIVS italice redditum publicavit Senis ex officina Antoniniana a. MDCCCXCHII. — 2° *La Vita di Gesù Cristo* di S. E. A'fonso CAPECELATRO Arciv. di Capua, Cardinale di S. Chiesa. Roma, via della Minerva 47-48 an. MDCCC.LXXX.VII.

**) XXV Ita NICOL. HEINS. — GISEL.: *Gabriel ad Mariam*.

***) XXVI *Civitas Bethleem* NIC. HEINS. — *Christus nascitur* GISEL.

(1) *Gabriel*. De quantitate vocis V. meum *Lexicon Poët. totius linguae latinae*.

(2) *Bethleem*. Hebraice Beth Lehem = domus panis; olim Ephrata. — *Caput est orbis etc.* S. PAVLVS I, 15, Christus, ait, « primogenitus omnis creaturae ».

XXVII. *Magorum munera*

Hic pretiosa Magi, sub Virginis ubere, Christo
 Dona ferunt puero, myrrhaeque et turis et auri.
 Miratur genitrix tot casti ventris honores,
 Seque Deum genuisse hominem, Regem quoque
 [summum.]

XXVIII. *Pastores ab Angelis admoniti*

Pervigiles pastorum oculos vis luminis implet
 Angelici, natum celebrans de Virgine Christum.
 Inveniunt tectum pannis: praesepe iacenti (1)
 Cuna erat, exultant alacres, et Numen adorant.

XXIX. *Occiduntur infantes in Bethleem*

Impius innumeris infantum caedibus hostis
 Perfurit Herodes, dum Christum quaerit in illis.
 Fumant lacteolo parvorum sanguine (2) cunae,
 Vulneribusque madent calidis pia pectora matrum.

XXX. *Christus baptizatur *)*

Perfundit fluvio, pastus Baptista locustis,
 Silvarumque favis, et amictus veste cameli,
 Tinxerat (3) et Christum: sed Spiritus aethere missus
 Testatur tinctum, qui tinctis crimina donet.

(1) *praesepe iacenti*. Praesepe is, vel praesepeum ii, n. locus dicitur septus, in quo pecudes stabulantur; et per synecdochen locus in stabulo, ubi pabulum iumentis apponitur.

(2) *lacteolo... sanguine* pusionum lactentium. Lacteolus diminut. a lacteus, et epith. Catullianum est, quod noster Περὶ Στεφ. xI, 245 usurpavit de agnis.

*) In lemmate GISELINVS habet: « *Christus in Iordane baptizatur* ».

(3) *Tinxerit*. In uno Vaticc. *tinxit*: et versu sequente: « *qui tinxit crimina donet* ». In eodem Vaticc. « *qui cunctis crimina donet* ».

XXXI. *Pinna Templi*

Excidio templi veteris stat pinna superstes:
 Structus enim lapide ex illo manet angulus (1), usque
 In saeculum saeculi, quem sprêrunt aedificantes (2);
 Nunc caput est templi, et lapidum compago duorum.

XXXII. *Ex aqua vinum* *)

Foedera coniugii celebrabant auspice coetu
 Forte Galilaei. Iam deerant vina ministris:
 Christus vasa iubet properanter aquaria lymphis
 Impleri: inde meri veteris defunditur (3) unda.

XXXIII. *Piscina Siloa*

Morborum medicina latex, quem spiritus horis (4)
 Eructat variis: fusum ratione latenti,
 Siloam vocitant: sputis ubi conlita coeci
 Lumina Salvator iussit de fonte lavari.

XXXIV. *Passio Ioannis*

Praemia saltatrix poscit (5) funebria virgo
 Ioannis caput, abscisum quod lance reportet

(1) *ex illo manet angulus*. Dux et caput est Christus Ecclesiae, quae ex duobus populis est conflata.

(2) *sprêrunt*. sync. pro spreverunt, quae insueta est συγκοπή.

*) XXXII Lemma apud GISEL. est: « *Vinum ex aqua factum* ».

(3) *defunditur*. Ita GISEL. sed duo Vatic. *diffunditur*.

(4) *latex, quem spiritus oris*. V. Ἀποθ. 680. In uno ex Vaticc. non *latex* sed *latet*; et ibi, pro eo quod est, *quem* aliena manu scriptum legitur *quam*; et non iam *fusum ratione* etc. sed *fusam* correptum adparet. Iamvero haec mira aquae eruptio, quae ante Christi tempora conspiciebatur, post eius mortem exaruit, si credimus TERTULLIANO Vide eius Librum contra Iudaeos c. III.

(5) *Saltatrix*. Salome venustissima filia Herodiadis, uxoris Herodis Philippi Iudaeae tetrarchae, numerosa brachia pedesque

Incestae ad gremium matris. Fert regia donum
Psaltia, respersis manibus de sanguine iusto.

XXXV. *Per mare ambulat Christus*

It mare (1) per medium Dominus, fluctusque liquentes
Calce terens. Iubet instabili descendere cumba (2)
Discipulum: sed mortalis trepidatio plantas
Mergit; at ille manum regit, et vestigia firmat.

XXXVI. *Daeon missus in porcos*

Vincla sepulchrali sub carcere ferrea daeon
Frerarat: erumpit, pedibusque advolvitur Iesu.
Ast hominem Dominus sibi vindicat, et iubet hostem
Porcorum raptare greges (3), ac per freta mergi.

XXXVII. *Quinque panes, et duo pisces*

Quinque Deus panes fregit, piscesque gemellos (4):
His hominum large saturavit millia quinque.
Implentur nimio micarum fragmine corbes
Bis seni: aeternae tanta est opulencia mensae.

movere docta in numerum, die natali tetrarchae a perfida matre
instincta, caput ab Herode Ioannis Baptistae poposcit.

(1) *It mare*. Mare hebraice יָם (iam) magnam denotat aqua-
rum vim et magnitudinem. Vide sis S. Hieron. in Genes. I.
Quare et Nazarae et Asphaltidos, et Tiberiados maria nihil aliud
sunt quam lacus cognomines.

(2) *cumba*. V. Ἡστὶ Στῆρ. V. vers. 450, in adnotat.

(3) *raptare*. Vaticc. *tres habent: furiare*; quam lect. GISEL.
notat in margine editt. suae.

(4) *gemellos* pro eo quod est *duos*; gemellus namque dimi-
nutivum est a *geminus*, diciturque de puerulo, qui uno eodemque
partu in lucem editus est. Saepe tamen accipitur pro *duplex* et
pro *duo*. V. Virg. *Aen.* IX, 265, etc.

XXXVIII. *Lazarus suscitatus a mortuis*

Conscius insignis facti locus in Bethania
 Vidit ab inferna te, Lazare, sede reversum.
 Adparet scissum, fractis foribus, monumentum,
 Vnde putrescentis redierunt membra sepulti.

XXXIX. *Ager sanguinis*

Campus Acheldamach (1), sceleris mercede nefandi
 Venditus, exsequias recipit tumulosus humandas.
 Sanguinis hoc pretium est Christi. Iudas eminus
 [artat (2)
 Infelix collum laqueo pro crimine tanto.

XL. *Domus Caiphae*

Impia blasphemi cecidit domus ecce Caïphae (3),
 In qua pulsata est alapis facies sacra Christi.
 Hic peccatores manet exitus: obruta quorum
 Vita ruinosus tumultis sine fine iacebit.

(1) *Campus Acheldamach*. Hebraice «Haceldama, hoc est ager sanguinis», Act. Ap. I, 14, 19. V. Ψυχ. v. 534. — Contendit MAZUCHIUS Spicil. Bibl. Vol. II, pag. 55 hunc agrum hoc nomen retinuisse ad saecul. XII, in eoque peregrinos perpetuo sepultura fuisse affectos.

(2) *Iudas eminus artat*. Iuda, et Iudas ae, est quem LUCAS XXI, 3 memorat «Ἰούδαν τὸν ἐπισκαλοῦμενον Ἰσκαριώτην..... » A THEOLIO recedimus qui escribit « Iuda eminus artat Infelix collum », — et cum GISELINO locum quadantenus emendavimus.

(3) *domus ecce Caiphae*. In duob. Vaticis: *domus alta Caiphae*. Lectionem amplectitur GISEL. Nobis *alta* pro *ecce* facile arridet.

XLIII. *Sepulcrum Christi* *)

Christum non tenuit saxum, non claustra sepulcri (1):
 Mors illi devicta iacet: calcavit abyssum.
 Sanctorum populus superas simul iuit ad oras,
 Seque dedit multis tactuque oculisque probandum.

XLIV. *Mons Oliveti*

Montis oliviferi Christus de vertice sursum
 Ad Patrem rediit, signans vestigia pacis (2).
 Frondibus aeternis praepinguis liquitur humor,
 Qui probat infusum terris de Chrismate donum (3).

mana tandem ea fuit, cui servi suffigerentur, ad quam Redemptor noster putatur ad mortem adactus. V. ARRIGNI, *Roma sotteranea*. Vberius de Cruce habebis apud LIPSIUM L. 1 et 3; qui varias huius instrumenti letalis formas lectoribus prae oculis exhibet.

*) *Sepulcrum Christi*. HEINSIVS quatuor versus, qui hoc lemma consequuntur, missos facit, causam interserens eos in Vatic. m.ss. desiderari. Addit insuper numerum tetrastichorum *Novi Testamenti* non esse augendum, plane ut summam excedat numeri ipsius *xxiv*, quo *Vetus Testamentum* constat. Nugas meras! Nos Ios. THEOLIVM excribentes, GISELINO in primis insistimus, atque hanc nolumus compendiarium Divini Redemptoris historiam ne tantillum quidem praecidere.

(1) *claustra sepulcri*. Sepulcrum sine adspiratione scripsimus; TVLLIVS enim ait; « Per aurium iudicium semper licet dicere sepulcra, lacrymas etc. ». V. CELLAR. *Orthogr. Lat.* pagina 8, et 110.

(2) *signans vestigia pacis*. Multi Patres contendunt eo loco, unde Dominus ad coelos ascendit, eius sacra vestigia terrae haesisse diutissime. V. apud S. AVGVSTINVM CALMETVM in Dict. Bibl. ad vocem *Olivetum*.

(3) *de Chrismate donum*. Spiritus Sancti donum, quod in Sacramento almi Chrismatis confertur.

XLV. *Passio Stephani*

Primus init Stephanus mercedem sanguinis, imbri
 Adflictus lapidum; Christum tamen ille cruentus
 Inter saxa rogat, ne sit lapidatio fraudi (1)
 Hostibus. O primae pietas miranda coronae!

XLVI. *Porta Speciosa*

Porta manet templi (2), Speciosam quam vocitarunt,
 Egregium Solomonis opus: sed maius in illa
 Christi opus emicuit. Nam claudus surgere iussus
 Ore Petri, stupuit luxatos currere gressus (3).

XLVII. *Visio Petri*

Somniat (4) inlapsum Petrus alto ex aethere discum,
 Confertum omnigenis animalibus: ille recusat
 Mandere; sed Dominus iubet omnia munda putare.
 Surgit, et immundas vocat ad mysteria gentes.

XLVIII. *Vas electionis*

Hic lupus ante rapax vestitur vellere molli:
 Saulus qui fuerat, fit, adempto lumine, Paulus.

(1) *ne sit fraudi*— ne sit detrimento. — *pietas miranda coronae*. Stephanus, a graeco στέφανος, corona est.

(2) *porta templi*. De Hierosolymorum templo vide, amabo te, DIDONVM, sodalem Dominicianum in erudito opere supra memorato « IESUS CHRISTE », quo in opere absolutissimum sacri aedificii diagramma proponitur.

(3) *luxatos currere gressus*. In Vaticc. duobus.; *damnatos currere gressus*.

(4) *somniat*. Quo sensu intelligendum sit verbum *somniat*, ea in mente revoca, quae adnotavimus, ubi de S. IOANNE diximus Καθ'ημ. vI, vers. 85, deque eiusdem *Apocalypsi*.

Mox recipit visum; fit apostolus, ac populorum
Doctor, et ore potens corvos mutare columbis.

XLIX. *Apocalypsis Ioannis*

Bis duodena senum sedes, pateris citharisque,
Totque coronarum fulgens insignibus. Agnum
Caede cruentatum laudat: qui evolvere librum,
Et septem potuit signacula pandere solus.

DIPTYCI FINIS

VI

INDICES PRVDENTIANI

- I INDEX *Rerum* — II *Verborum et Dictionum*
— III *Verborum* quorundam, habita quantitatis
ratione.

*) CRISTOPHORVM CELLARIVM imitatus IOSEPHVS THEOLIVS editioni suae venustae Parmensi, quam describendam suscepimus, tres INDICES, tamquam *πάρεργον* adiecit, ad Res, ad Voces et Dictiones, ad Verba quaedam spectantes, a recepta quantitatis ratione recedentia. His te, opibus, bone lector, carere nōlui, sperans fore, ut tibi sint istiusmodi Indices magno adiumento futuri in Christiani poëtae carmina sedulo incumbenti. Paucula in eisdem mutavi et nonnulla, quae desiderarentur, adieci, sed a Theoliana industria in universum minime recessi.

INDEX PRIMVS

A

- Aaron* — *Psych.* 149; 885;
— eius virga — *ibi.*
Abbacum (Abbacuc) — *Cathem.* IV, 49.
Abel Christi figura — *Hamart.* Praef. 23;
— Ferculum — *Περὶ Στ.* X, 729;
— Abel et Cain — *Diptyc.* 11.
Abraham et *Abram* — *Diptyc.* V.
Abrahamae promissus rex — *Cathem.* XII, 43.
— sinus vel gremium — *Cathem.* X, 153.
— prima fides — *Apoth.* 374.
Abessalon — *Hamart.* 365.
Achar ob avaritiam in preceps actus — *Psych.* 737.
Acheldamach campus — *Diptyc.* XXXIX.
Acherontica stagna — *Kathem.* X, 128.
Acisclus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 19.
Adam Dipt. I, I. 3. primus homo — *Contra Symm.* II, 827.
— vetus — *Apoth.* 226.
Adae peccatum (peccamen) — *Apoth.* 911.
Adnuntiatio Dominica — *Dipt.* XXV.
Adonis — *Περὶ Στ.* X, 228.
Aërius callis — *Hamart.* 795.
Aegypti numina hortensia — *Περὶ Στ.* X, 260; *Contra Symm.* II, 866.
Aegyptiorum dii — *Contra Symm.* III, 353.
Aemilianus praeses — *Περὶ Στ.* VI, 34.
Aeneades rector (Caesar) — *Apoth.* 447.
Aeneadae (Romani) — *Contra Symm.* I, 285.

- Aesculapii aspis* — Περὶ Στ. 257.
Aesculapio gallus aut gallina sacrificabatur — *Apoth.* 204.
Aesculapius clinicus, deus — *Apoth.* 206.
Actates hominis — *Contra Symm.* II, 315.
Agnētis martyrium — Περὶ Στ. I, 133;
 — eius nominis declinatio, aetas ibi — Περὶ Στ. XIV, I, 11.
Alamanus — *Contra Symm.* II, 808.
Albanae portae — Περὶ Στ. XI, 203.
Alcides — Περὶ Στ. X, 22; v. Hercules.
Ales diei nuntius — *Cathem.* I, 1.
Alcmena — Περὶ Στ. X, 227.
Almo rivulus — Περὶ Στ. X, 160.
Alpes Binae (seu Italiae et Pyrenae) — Περὶ II, 538.
Alpha et Ω (omega) cognominatus — Καθ. IX, 11.
Amalec — *Cathem.* XII, 171.
Amat sexus gignere subolem — *Contra Symm.* II, 224.
Amorraei — *Hamart.* 414.
Amphitheatralis pompa — *Contra Symm.* I, 385.
Amyclae Sparta — *Contra Symm.* II, 547.
 * *Anas* (Ana) fluvius (Hispaniae) — Περὶ Στ. III, 188.
Ancus (Martius Romanor. rex) — *Contra Symm.* I, 193.
Angelorum lapsus — *Hamart.* 160.
Anguis sidus — *Apoth.* 618.
Anicius generosus — *Contra Symm.* I, 553.
Anima humana a Deo creata — *Apoth.* 786;
 — in quo similis Deo sit — *Apoth.* 802;
 — sed non est Dei pars. — *Apoth.* 824;
 — peccare potest, et poenis subiici — *Apoth.* 876;
 — qua ratione possit liquor appellari — Περὶ Στ. X, 437.
Anniadum soboles — *Contra Symm.* I, 442.
Antichristus — *Cathem.* VI, 102.
Antinous (Ganimedes) — *Contra Symm.* I, 274;
 — Celesti in sidere locatus — *Contra Symm.* I, 271.
Antiochus — *Contra Symm.* I, 461.
Anubis caniformis — *Apoth.* 195; *Contra Symm.* II, 343;
 — latrator — *Contra Symm.* II, 431.
Apenninicola — *Contra Symm.* II, 420.

* *Anas* Hispaniae fluvius, qui terrae visceribus abortus, post breve spatium itineris latentis rursus emergit.

- Apodemius* Martyr — Περὶ Στ. IV, 160.
Apollineum gypsum — *Apoth.* 458.
Apollo bubulcus — Περὶ Στ. X, 195;
 — nihil est — Περὶ Στ. III, 76;
 — torquetur Christi nomine — *Apoth.* 331.
Apotheosis quid sit (v. in praefat. poematis).
Apum propagatio singularis — *Cathem.* III, 71.
Aqua in vinum conversa — *Dipt.* XXXII.
Aquila ex ebore in summo scipione — Περὶ Στ. X, 148.
Aquilones saevi — *Apoth.* 658;
 — aquilonum conditor — *Apoth.* 660.
Ara Victoriae — *Contra Symm.* II, init.
Arbor vittata — *Contra Symm.* II, 1009.
Arca foederis — *Psych.* 814.
Arelas urbs — Περὶ Στ. IV, 35.
Argi, orum, urbs Palladi sacra — *Contra Symm.* II, 491.
Ariadne, es (vel Ariadna, ae) Bacchi uxor — *Contra Symm.*
 I, 142.
Ariadneus ignis (sidus Corollae) ibi.
Aristo medicus — Περὶ Στ. X, 896.
Aristoteles — Αποθ. 202.
Arius haereticus — Ψυχ. 795.
Arpinas consul (Cicero) — *Contra Symm.* I, 427.
Asclepiades praefectus — Περὶ Στ. X, 41, 108.
Asinus stultitiae symbolum. *Dipt.* XVII.
Assur principis victoria — *Hamart.* 450.
Assyria *Babylon* — *Contra Symm.* II, 549.
Assyrii tiarae — *Apoth.* 145.
Astrorum nomina — *Apoth.* 615, etc.
Atlantis Mauri plaga — *Apoth.* 433.
Attica copia — *Apoth.* 379.
Atticum mel — *Cathem.* V, 94.
Attis castratus (puer gallus) — Περὶ Στ. X, 137; *Contra Symm.* II, 42.
Augurius Martyr — Περὶ Στ. VI, 150.
Aurea Roma — *Apoth.* 385.
Aurora — *Cathem.* I, 21.
Ausoniae facundia — *Apoth.* 380.
Ausonium regnum (Romanor. Imperium) — *Contra Symm.*
 II, 1114.

Auspicia consulatus — Περὶ Στ. X, 146.

Avaritiae pugna — *Psych.* 454.

Avernus furvus — *Hamart.* 827.

B

Baal Tirus — *Cathem.* XII, 196; *Apoth.* 325.

Babylon Assyria — *Contra Symm.* II, 549.

Babylonia fornax — ibi 134.

Babylonicae fornacis pueri tres — Περὶ Στ. X, 110.

Babylonis arx — *Apoth.* 129.

Bacchanaliorum furor — *Contra Symm.* I, 130.

Bacchans anus — *Contra Symm.* II, 892.

Bacchi vita et sacra — *Contra Symm.* I, 122.

Bacchus ephebus ebrius — Περὶ Στ. X, 279.

Bactra ultima — *Apoth.* 612.

Baianae aquae — *Contra Symm.* II, 740.

Barcinon (Barcino) Hispaniae urbs — Περὶ Στ. 33.

Bardus pater (cantor) — *Apoth.* 296.

Baptismus — *Cathem.* VII, 76;

— Ioannis Baptistae — *Cathem.* VII, 71.

Baptisterium — *Cathem.* VIII, 1.

Belia (Belial) — *Psych.* 715.

Belia princeps (Belial) — *Hamart.* 521.

Beliades diabolus — *Hamart.* 611.

Bellona — *Psych.* 236;

— furens — *Contra Symm.* II, 599.

Belzebul (Belzebub) — Περὶ Στ. V, 267.

Berccynthiacus sacerdos — *Contra Symm.* II, 51.

Beryllus gemma — *Psych.* 856.

Bethania urbs Iudae — *Dipt.* XXXVIII.

Bethlem (urbis laus) — *Cathem.* XII, 77; *Dipt.* XXXI.

— lux — Christus — *Cathem.* VII, 3.

Bivium virtutis et vitiorum — *Hamart.* 792.

Booz, Boos — *Hamart.* 780;

— historia, ibi.

Boreas ninguidus — *Apoth.* 661.

- Borras*, Boreas — *Psych.* 848.
Bosphoreum iugum (sidus) — *Cathem.* V, 147.
Brennus (Gallus) — *Contra Symm.* II, 461.
Bromius Bacchus — *Contra Symm.* I, 131, 425.

C

- Caecilianus* Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 156; XIII, 2, 8, etc.
Caelum septemplex — *Cathem.* VII, 36.
Caesaraugusta urbs Hispaniae Tarraconensis — *Περὶ Στ.* IV, 3;
 — studiosa Christi — *Περὶ Στ.* IV, 54.
Cain Adami fil. — *Hamart.* Praef. II.
Caini oblatio — *Hamart.* 10;
 — quid eius oblatio significet — *Dipt.* II.
Caiphae Domus — *Dipt.* XL.
Caius Confessor — *Περὶ Στ.* IV, 181.
Calaguris ubi baptisterium fuit — *Περὶ Στ.* IV, 31; VIII, init.
Camoena, ae; camoenae, arum — *Cathem.* III, 26; *Περὶ Στ.* IV, 143; *Contra Symm.* II, 47.
Camillus — *Περὶ Στ.* II, 14; *Contra Symm.* II, 157;
 — rediens — *Contra Symm.* II, 721.
Campania Poenos deliciis corruptit? — *Contra Symm.* II, 745.
Campanus altae Capuae — *Περὶ Στ.* XI, 208.
Campus romuleus, seu Martius — *Contra Symm.* I, 181.
Canceri sidus — *Apoth.* 619.
Caninae infaustae — *Contra Symm.* II, 568.
Canopica, Egyptiaca regna — *Περὶ Στ.* X, 255.
Canopus (pro toto Aegypto) — *Περὶ Στ.* X, ibi; *Contra Symm.* II, 921.
Capitolia romula — *Apoth.* 444.
Carceris innocentium commoda — *Περὶ Στ.* VI, 25.
Carrae tristificae. Urbs Mesopotamiae — *Contra Symm.* II, 573.
Carthago Afra, in ora Africae littorali — *Περὶ Στ.* IV, 17.
Cassianus Tingitanus magister — *Περὶ Στ.* IV, 45;
 — Forocorneliensis magister — *Περὶ Στ.* IX, 6;

- Castrensis porta* — *Psych.* 666.
Catamitus, unde haec vox — *Contra Symm.* I, 70.
Catasta — *Cathem.* I, 56; VI, 33; *Contra Symm.* II, 300.
Catilina — *Contra Symm.* I, 430.
Catonum curia, concilium — *Περὶ Στ.* II, 446.
Caucasea cotes — *Apoth.* 329.
Ceres, dea — *Contra Symm.* II, 462; II, 917;
— praetendit facem — *Περὶ Στ.* X, 236
Cespes arae fumat. — *Περὶ Στ.* X, 87.
Cespite et ture precari — *Περὶ Στ.* V, 50.
Cethegus — *Contra Symm.* I, 428.
Chalcedon hebes, gemma — *Ψυχ.* 857.
Chaldaeo in vertice, caelo — *Αποθ.* 617.
Chananeus — (v. Index III) *Hamart.* 410.
Chao intereunte (dissipatis tenebris) — *Περὶ Στ.* III, 55.
Chaos aeternae noctis — *Cathem* XI, 81.
Chaos horridum — *Cathem.* V, 3.
Charibdis — *Cathem.* V, 107;
— sanguinis — *Cathem.* V, 107.
Charon — *Contra Symm.* I, 386;
— mundi, scil. Marcion — *Hamart.* 403
Cherubin — *Cathem.* IV, 4.
Chetthaei, populus unus e sept. qui in filios Israël pugnarunt
— *Hamart.* 421.
Chrisma perenne (indelebile) — *Ψυχ.* 361.
Christi nomen per totum orbem terrar. manifestatum —
Apoth. 376;
— in homines indulgentia — *Cathem.* VIII, init.;
— sepulcrum — *Dypt.* 43.
Christiani in exemplum nituere ieiunantium — *Cathem.*
III, 48;
— semel in die cibum sumebant — *Ibi* III, 88.
Christus Deus — *Cathem.* III, 136; *Contra Symm.* II, 1129;
— Verbum Patris — *Cathem.* VII, 1;
— Mediator Dei et hominum — *Cathem.* XI, 16;
— Veritas, lux — *Cathem.* I, 10;
— Caput serpentis contrivit — *III*, 127;
— A Davide (rege, sacerdote) praesignatus — *Cathem.* IX, 4;
— Eius passio (cruciatas, mors) in veteri Phase figurata
— *Apoth.* 361.

- Cibus* tenuis adhibendus — *Cathem.* III, 74 et seqq.
Circi vesania — *Hamart.* 362; *Contra Symm.* II, 1115 in adnot.
Clava pallium philosophor. insigne — *Hamart.* 423.
Claudia vestalis — *Περὶ Στ.* 528.
Cleopatra — *Contra Symm.* II, 358.
Clinicus Dens scil. Æsculapius — *Apoth.* 205.
Cloacinae simulacrum — *Apoth.* 197.
Cnosia spicula — *Cathem.* V, 52.;
 — capella — *Περὶ Στ.* 618.
Cocytia leti iura — *Contra Symm.* I, 91.
Coi murices — *Cathem.* VII, 146.
Collina porta — *Contra Symm.* II, 685.
Columba pacis annuntiatrice, ramus viridantis olivæ —
Dipt. III.
Columba repens — *Περὶ Στ.* III, 161.
Columna ad quam Christus est flagellatus (quæ vel quinto
 Ecclesiae seculo videbatur) — *Dipt.* XLI.
Complutum, i. n. Urbs Hispaniæ Tarrachonensis ad Tagum
 flumen — *Περὶ Στ.* IV, 43.
Concordia concors — *Psych.* 825.
Concordiæ et *Discordiæ* pugna — *Psych.* 671 et seqq.
Confessor et *Martyr* differunt — *Περὶ Στ.* IV, 181 et seqq.
Confirmationis Sacramentum, ubi Cellarius refutatur v. in
 adnotat. — *Apoth.* 437; *Psych.* 365 et seqq.;
 — in Confirmatione chrisma usurpatum — *Contra Symm.*
 I, 467.
Constantinus in Mexensium — *Περὶ Στ.* II, 474.
Consulatus auspicia — *Περὶ Στ.* X, 146.
Corduba — *Περὶ Στ.* IV, 19.
Coribantes Dictæi — *Contra Symm.* II, 514.
Cornicis sagus clangor — *Apoth.* 298.
Corona civica — *Περὶ Στ.* II, 446.
Corporum resurrectio — *Cathem.* III, 201;
 — qua conditione resurgant — *Cathem.* X, 98.
Corvus Eliae — *Περὶ Στ.* V, 403.
 — Apollineus — *Contra Symm.* II, 466.
Cossus romanor. dux — *Περὶ Στ.* II, 14.
Cottianorum iuga — *Περὶ Στ.* II, 439.
Coturnix — *Dipt.* XI.

- Crassi clades* — *Contra Symm.* II, 474.
Crementius Confessor — Περὶ Στ. IV, 188.
Crocodylus Ægyptior. numen — *Contra Symm.* II, 869.
Crucis signi virtus, efficacia — *Cathem.* V, 132; *Apoth.* 498;
Cruz triumphalis — *Cathem.* IX, 83.
 — in fronte et corde — *Apoth.* 495, etc.
Cucuphates Martyr — Περὶ Στ. IV, 33.
Cumae oracula — *Apoth.* 442.
Cumba pulsa remo — Περὶ Στ. V, 450.
Curius, Curii — *Contra Symm.* II, 557.
Cyanea stagna — *Psych.* 149.
Cybele, Cibebe — Περὶ Στ. X, 196.
Cybeleius hostis — *Contra Symm.* II, 422.
Cycnus, stuprator Iupiter — Περὶ Στ. X, 221.
Cyllenius, Mercurius — *Apoth.* 412.
Cynicus hircosus — *Apoth.* 201.
Cyntius Apollo — *Contra Symm.* II, 492.
Cypriani praenomen Tascius olim dictus — Περὶ Στ. XIII. 2,
 13 etc.
Cyprianus Martyr, eius encomium — ibi 88.
Cypridis lupanar — Περὶ Στ. X, 230.
Cytherea Venus — *Contra Symm.* I, 166.
Cythereae Ianones — *Apoth.* 189.

D

- Damnatorum* an aliqua sit in inferno a suppliciis intermissio
 — *Cathem.* V, 125.
Daemon mali auctor — *Hamart.* 161;
 — in porcos missus — *Dipt.* XXXVI.
Daemones nocte laeti — *Cathem.* I, 37;
 — sub gallicinium terri — *Cathem.* I, 39;
 — criminum magistri — Περὶ Στ. V, 78;
 — scelerum patres: ea poetice describit — *Hamart.* 126;
 — ad Martyrum sepulcr. domantur — Περὶ Στ. I, 97;
 — e corporibus eieci Christum testificantur — *Apoth.*
 400, etc.
Daha, Dahai pop. — *Contra Symm.* II, 807.

- Danaes fabula* — *Contra Symm.* I, 66.
Danielus et Daniel proph. — *Cathem.* IV, 38.
Datianus praefectus Hispaniae — *Περὶ Στ.* V, 40.
David rex sacerdos — *Cathem.* VIII, 4;
 — eius mirificia insignia (var. lect.) — *Diptyc.* XX;
 — Christi figura — *Diptyc.* XX.
Davidicus flos — *Cathem.* XII, 49.
Deliciae e Chananaeorum mensa removendae — *Cathem.*
 III, 15 et seqq.
Delphi, orum urbs in Phocide — *Περὶ Στ.* X, 188; *Contra*
Symm. II, 493.
Delphica antra, oracula — *Apoth.* 438.
Deucalion Deucaliones antiquissimi — *Apoth.* 292.
Deus Pater — *Cathem.* III, 25.
Dictaei Coribantes — *Contra Symm.* II, 514.
Dies quomodo transigenda — *Cathem.* 94.
Diespiter Iuppiter infans — *Contra Symm.* II, 859.
Diomedis tentoria ad Troiam — *Contra Symm.* II, 543.
Dionysia Bacchi — *Contra Symm.* II, 857.
Diplycon quid sit — v. Adnotat. (*)
Discordiae pugna — *Psych.* 671 et seqq.
Dodona mendax — *Apoth.* 441.
Draco victor — *Diptyc.* I.
Dracones, vexilla — *Cathem.* V, 56.
Drusi victores — *Contra Symm.* II, 157.
Dryades — *Contra Symm.* I, 33.
Duitae qui duos deos fingunt — Vide sis Praef. in *Hamart.* 37.

E

- Ebenum (niger color)* — *Cathem.* II, 71.
Ecclesia (Christianum Nomen), vel ipso tempore quo insectaretur erat dives; sed eius thesaurus in pauperes influebat. — *Περὶ Στ.* II, 113.
Ecclesia pro coetu credentium, et locis sacris (templis) qui ad ritus religiosos convenirent — *Περὶ Στ.* II, 64, 145.

- Eculeus* et *equuleus* machina lignea in modum equi compacta in qua Christiani cruciabantur — *Περὶ Στ.* X, 109.
Editiones A. Clem. Prudentii praecipuae. Vide nostr. Commentariolum pag. XVIII et seqq.
Effrem, Epraim — *Cathem.* XII, 189.
Elias v. *Helia*.
Emanuel (nobiscum Deus) — *Cathem.* VII, 180.
Emmanuel — *Apoth.* 604.
Emerita urbs *Hisp.*: hodieque *Merida* — *Περὶ Στ.* III, 3; et 186.
Encratis Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 109 et seqq.; — supplicio superstes — *ibi*.
Eoa orientalis plaga; munera — *Cathem.* XII, 62; v. *Dipt.* XXVII.
Eoum sidus — *Cathem.* II, 67.
Eous orbis — *Hamart.* 288.
Eous (orientalis regio etc.) veneratus *Cunas* — *Apoth.* 608.
Ephesus — *Contra Symm.* II, 494.
Epona stabulor. dea — *Apoth.* 197.
Equulei, tormenta v. *eculeus*.
Erinnys — *Psych.* 567.
Eryx Siciliae mons — *Contra Symm.* I, 186.
Erycina Venus — *Contra Symm.* I, *ibi*.
Erycinus vertex — *Contra Symm.* I, 186.
Esaias proph. sectus — *Περὶ Στ.* V, 524.
Ethnicismi (pravae religionis) decrementum — *Περὶ II*, 497.
Etrusca plebs — *Περὶ Στ.* XI, 206.
Eva — *Dipt.* I.
Eucharistia. — *Περὶ Στ.* V, 519; XI, 74; *Psych.* 61 et seqq.
Eucharistia. item — *Apoth.* 37; *Περὶ Στ.* III sub fin.; et XI, 174. v. in adnot.
Ecaeï, aut *Hevitae*, pop. Hevitorum — *Hamart.* 423.
Evandria Curia — *Contra Symm.* I, 531.
Evangelista Matth. — *Περὶ Στ.* X, 17.
Eulalia Virg. et Mart — *Περὶ Στ.* III; v. hymnum.
Eulogius Martyr. — *Περὶ VI*, 152.
Eumenides furiae — *Psych.* 466.
Eumorphus miles Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 157, 466.
Evotius Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 157.
Euphrathis magni accola Parthus — *Hamart.* 498.

- Europa* — *Contra Symm.* II, 490;
 — *Europa Agenoris filia bove subvecta* — *Contra Symm.*
 I, 61.
Eurus (ventus) imbrifer — *Apoth.* 661.
Ezechias rex bonus — *Dipt.* XXIV.

F

- Fabiorum* CCC. — *Contra Symm.* II, 572.
Fabium Tarentus iuvit — *Contra Symm.* II, 747.
Fabricius triumphalis — *Contra Symm.* II, 557.
Falernum vinum — *Cathem.* IX, 28.
Fatalia nihil sunt — *Contra Symm.* II, 485.
Fauni — *Περὶ Στ.* X, 242.
Febris Dea — *Hamart.* 158.
Felix Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 29.
Feriae inferor. — *Cathem.* V, 126.
Fidei pugna — *Psych.* 22.
Fides iuncta suppliciis — *Cathem.* IV, 84.
Fides virtutum regina — *Psych.* 717.
Fidicula tortoris (sync. fidicla) — *Περὶ Στ.* X, 481, 550.
Flagellorum species variae — *Περὶ Στ.* I, 44 et seqq.
Flamines — *Περὶ Στ.* II, 517.
Fortunae cornu dives — *Contra Symm.* I, 20.
Forum Cornelii — *Περὶ Στ.* IX, 1.
Fraudes amasionum — *Περὶ Στ.* X, 182.
Fraus versuta et callida. — *Cathem.* II, 21.
Fronto Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 154.
Fructuosus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 23.
Frugalitas quam Deo gratia — *Cathem.* 32.
Furca vel fuscina (rogo) agi — *Περὶ Στ.* X, 851.
Furia scil. libido sodomitica — *Psych.* 46.
Furiarum maxima, de libidine — *Psych.* 96.

G

- Gabinus cinctus* — Περὶ Στ. X, 1015.
Gabriel angelus — Περὶ Στ. II, 454.
Gadibus spoliatis — *Contra Symm.* I, 226.
Gaetulus — *Contra Symm.* II, 808.
Galaulae pop. Aetiopiae — ibi ibi.
Galba imperator.
Galerius dux (Maximianus) imperator — Περὶ Στ. VII, 6.
Galilaei, orum pop. Palaestinae — *Dipt.* XXXII.
(Gallienus imperat.)
Gallus cantu diem praenuntiat — *Cathem.* I, 1, et seqq.;
 — Est figura Christi Indicis — I, 1. 16;
 — Daemones terret — *Cathem.* I, 40;
 — summo mane Christi resurrectionem indicat — I, 67.
Gangis pro *Ganges* fl. Indiae — *Contra Symm.* II, 606.
Ganymedes — *Contra Symm.* I, 69.
Garamas, antis pop. Libiae Interioris — *Contra Symm.*
 II, 808.
Gehenna — *Cathem.* V, III; XI, 112.
Gehennae incola — Περὶ Στ. I, 111.
Geloni, Christiani facti — *Apoth.* 430.
Gemini palantes, sidus — *Apoth.* 623.
Germanorum nomina — *Psych.* 850.
Genesius Martyr — Περὶ Στ. IV, 36.
Genius quid hoc nomine venerit apud veteres — *Contra Symm.* 370, 374.
Genius, vel animus publicus — *Contra Symm.* II, 428.
Genu curvato quando orarent veteres Christiani — *Cathem.*
 II, 52.
Genua deor. incerare — *Apoth.* 457.
Gergesei — *Hamart.* 414.
Gerunda urbs parva Hispaniae — Περὶ Στ. IV, 30.
Getae — *Apoth.* 430.
Geticus tumultus — *Contra Symm.* II, 729.
Geticus tyrannus (Alaricus Gothor. rex) — *Contra Symm.*
 II, 635.

- Gignere* quid sit in divinis rebus — *Apoth.* 265 et seqq.
Goliath sit ne Orphae fil. — *Hamart.* 785;
 — eius caedes — *Psyc.* 129.
Gomorra — *Psyc.* 17.
Gomorrae ruinae — *Hamart.* 843.
Gorgonae caput — Περὶ Στ. X, 275.
Grabatus lectulus feralis in tormentis — Περὶ Στ. V, 207.
Gracchi plebicolae — *Contra Symm.* I, 462.
Gradilis panis — *Contra Symm.* I, 481.
Gradius Mars — *Contra Symm.* I, 166.
Gradus vacui — *Contra Symm.* II, 948;
 — militiae — *Cathem.* Praefatio 19.
Granaria Sardorum — *Contra Symm.* II, 936.
Gratia Christi — *Apoth.* 880.
Graeciae in officinis dii orti — Περὶ Στ. X, 267.
Gymnosophistae — *Hamart.* 404.

H

- Hadriani* Pons Romae (*Ponte Sant' Angelo*) — Περὶ Στ. XII, 61.
Haeresis vulpi assimilata — *Dipt.* XVIII.
Hammon (Iuppiter) — *Apoth.* 443.
Hammonis arenae — *Contra Symm.* II, 354.
Hannibal et Annibal — *Contra Symm.* II, 686.
Hebraeorum ex Aegypto egressus — *Cathem.* V hymnum.
Hebracus stilus — *Apoth.* 379.
Hebrus fl. — *Contra Symm.* II, 494.
Hebrus Rhodopeins, mons — *Apoth.* 429.
Hecaten placare — *Apoth.* 460.
Hecatombē — Περὶ Στ. X, 1051.
Hectorei sanguinis populus — *Contra Symm.* II, 343.
Hederae Baccho sacrae — *Cathem.* III, 26.
Helia aut Elias — *Cathem.* VII, 26;
 — ieiuniis inclitus — ibi.
Heliae corvus — *Cathem.* V, 403.

- Helim lucus* — *Dipt.* XIV.
Hellespontus — *Contra Symm.* I, 111.
Hendecasyllabi versus — *Περὶ Στ.* VI, 162.
Hercules — *Περὶ Στ.* X, 884;
— eius scelera — *Contra Symm.* I, 130.
Herculea clava — *Hamart.* 403.
Herculeus ardor, amores — *Contra Symm.* I, 116.
Herodes impius — *Dipt.* XXIX, et seqq.
Hesperii, orum purpurei — *Cathem.* V, 148.
Hesperia, Italia — *Περὶ Στ.* XIV, 104.
Hesperidum corniger fl. Padus — *Contra Symm.* II, 605.
Hibera arx Tarracho — *Περὶ Στ.* VI, 5;
— terra Hispania — *Περὶ Στ.* I, 4.
Hiberi ultimi, Hispani — *Περὶ Στ.* XIV, 104.
Hiberus fl. — *Περὶ Στ.* I, 117;
— sol, occidens — *Apoth.* 424;
— Vasco fl. — *Περὶ Στ.* II, 537.
Hieremias propheta — *Hamart.* 451.
Hierusalem — *Psych.* 812.
Hierusalem caelestis descriptio — *Cathem.* V, 413.
Hippocratica laniena . . . — *Περὶ Στ.* XI, 498.
Hippolyti plures — *Περὶ Στ.* X, 19.
Hippolytus Martyr — *ibi.*
Hircinum sidus — *Apoth.* 621.
Holophernes — *Psych.* 61.
Homuncionitae — *Apoth.* IV.
Humilitatis pugna — *Psych.* 200.
Hunnus — *Contra Symm.* 807.
Hydra Lernaea — *Περὶ Στ.* 881.
Hydrius puer, sidus Aquarius — *Apoth.* 622.
Hylas Puer — *Contra Symm.* I, 119.
Hyrcanae brumae — *Apoth.* 427.

I

- Iacob Patriarcha* — *Cathem.* II, 72; *Apoth.* 28;
— eius cum Angelo lucta mystica — *Cathem.* II, 72.
Iacobi genus — *Cathem.* XII, 186.
Iambici citi — *Περὶ Στ.* Praef. 7.

Ianiculi molae (le macine da molino) — *Contra Symm.* II, 949.

Ianiculum — *Περὶ Στ.* X, 45.

Ianus bifrons — *Περὶ Στ.* II, 449; *Contra Symm.* I, 233;

— eius statua et ara — ibi.

Ibis, numen Aegyptius — *Περὶ Στ.* X, 257.

Ida, Phrygius mons — *Contra Symm.* I, 187.

Idaea mater — *Περὶ Στ.* X, 154.

Idaliae rosae — *Contra Symm.* II, 423.

Idololatriae pugna — *Psych.* 21 et seqq.

Iebusaica turma — *Hamart.* 417.

Ieiunii laudes — *Cathem.* VII, 6.

Ieiunium Eliae; S. Io. Baptistae; Ninivitarum — *Cathem.* 25 et seqq.;

— quae sint ieiunio iungenda — *Cathem.* 208 et seqq.;

— quae a ieiunio cavenda — *Cathem.* VIII, 17 et seqq.

Ierichon lituis et aere canoro domita — *Hamart.* 481.

Iessaea radix — *Cathem.* XII, 50.

Iesus Christus animae christianae deliciae — *Apoth.* 393.

Iesus, *Iosua* — *Cathem.* XII, 173.

Ignis in rubo — *Dipt.* VIII.

Iliaca mater, sen Cybele — *Contra Symm.* I, 629.

Incerare deorum genua — *Apoth.* 457.

Indus decolor — *Hamart.* 498.

Infantes pro Christo puero occisi — *Cathem.* XI, 109;
Dipt. XXIX, et seqq.;

— flores Martyrum — *Cathem.* XI, 126.

Inferorum feriae — *Cathem.* V, 126.

Invocatio (seu precatio) Sanctor. et I. Christi — *Περὶ Στ.* II,
in fine, et ibi VI, 84.

Ioannes Baptista — *Περὶ Στ.* V, 376.

Praecursor Christi — *Cathem.* VII, 47;

— serus infans — *Cathem.* VII, ibi.

Ioannis Bapt. abstinencia mirabilis — *Cathem.* VII, 66;

— eius passio (mors) — *Dipt.* XXXIV, et seqq.

Ioannis Evangelistae sentent. de Deo — *Apoth.* 10;

— Apocalypsis — *Contra Symm.* I, 134.

Iobi pugnae — *Psyc.* 163.

Ioci in mensa quatenus usurpandi — *Cathem.* III, 15.

Ionae fuga in Tharsos — *Cathem.* VII, 105.

- Jonas caete devoratus* — *Cathem.* VII, 105.
Jonathan poenituit ieiunii violati — *Psyc.* 397.
Iordane tinctus flumine (Baptizatus) — *Cathem.* II, 64.
Iordanes refluus — *Περὶ Στ.* VII, 66; *Hamart.* 483.
Iordane tincti flumine (battezzati) — *Cathem.* II, 64.
Iordanes refluus — *Περὶ Στ.* VII, 266;
 — magno in honore habitus apud vett. Christianos — *Cathem.* II, 64.
Iosephus captivus — *Cathem.* V, 57 et seqq.;
 — somni interpretes — *Dipt.* VI.
 — a fratribus agnitus — *Dipt.* 71 et seqq.
Iovis stupra, adulteria — *Περὶ Στ.* X, 222; II, 465.
Irae pugna — *Psyc.* 109 et seqq.
Isaac immolandus — *Περὶ Στ.* X, 748.
Isis dea Aegypt. — *Περὶ Στ.* III, 76.
 — eius sacra — *Contra Symm.* I, 629.
Israëlis captivitas — *Dipt.* I, 1 et seqq.
Ister fl. — *Contra Symm.* II, 696.
Iuda patriarcha — *Apoth.* 1012.
Iudae germen nobile — *Psych.* 383;
 — dux, scil. Christus — *Cathem.* XII, 181.
Iudaea — *Cathem.* XII, 202;
 — infelix — *Apoth.* 504;
 — plebs — *Περὶ Στ.* II, 365.
Iudaeorum caccitas — *Apoth.* 330;
 — punitio — *Apoth.* 540 et seqq.
Iudas Scarioth.; proditor — *Psych.* 530;
 — suspensus — *Psych.* 535.
Judith aspera — *Psych.* 62 et seqq.
Jugurtha in triumpho tractus — *Contra Symm.* I, 526.
Iulæae stirpis ductor, Caesar — *Contra Symm.* II, 432.
Iulia Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 141.
Iuli caecitas transl. — *Περὶ Στ.* II, 456.
Iulianus Imperator — *Apoth.* 450.
Iunonis ira — *Περὶ Στ.* X, 214; 230;
 — soleas lambere — *Apoth.* 456.
Iunones — *Apoth.* 189;
 — duae, Saturnia et Livia. — *Contra Symm.* II, 292.
Iuppiter adulter — *Περὶ Στ.* II, 465;
 — Stator — *Περὶ Στ.* 415.

Iustitium quid et quando esset — *Cathem.* V, 79, 80.

Iustus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 41.

Iuencus tauri sidus — *Apoth.* 620.

K

Kalendarum festa — *Contra Symm.* I, 240;

— sub Christianis Imperatoribus continuata — *Contra Symm.* I, 245 et seqq.

Kalendarum festa a Patribus reprobata — ibi 245 et seqq.

L

Labarum et eius forma — *Contra Symm.* I, 488.

Labyrinthus — *Apoth.* 203.

Lacedaemonis marmor — *Contra Symm.* II, 247.

Lacedaemoniae palestrae — *Hamart.* 366.

Lacena — *Contra Symm.* I, 60.

Lachesis — *Contra Symm.* II, 453.

Lamina tortoris — *Περὶ Στ.* V, 62.

Lana in stipite sacro — *Περὶ Στ.* X, 302.

Lapides fumosi, simulacra — *Hamart.* 405.

Lapides in Iordano — *Dipt.* XV.

Larentina Acca — *Contra Symm.* II, 562.

Lares fuliginosi — *Περὶ Στ.* 261;

— nigri — *Contra Symm.* I, 204;

— *Palladis*, Vestae deserti — *Περὶ Στ.* II, 511.

Largitatis et *Avaritiae* pigna — *Psych.* 454 et seqq.

Lascivus adspectus punitus — *Cathem.* XIV, 48.

Lateranae aedes — *Contra Symm.* I, 486;

— in iis Confirmationis Sacramentum collatum — ibi 187.

Latiari Iovi in feriis Latinis an victimae humanae mactarentur — *Contra Symm.* I, 395, 396.

Latii, Latini populi — *Περὶ Στ.* XI, 191.

Latini Dii — *Περὶ Στ.* X, 254.

- Latium* unde dictum — *Contra Symm.* I, 48.
Latonia virgo iaciens calamos (Diana) — *Contra Symm.* I, 366.
Latrones cum Christo affixi — *Dipt.* XLII.
Latus Christi utrumque percussum — *Περὶ Στ.* VIII, 15.
Laverna dea — *Contra Symm.* II, 869.
Laurentii martyrium — *Περὶ Στ.* II, 15 et seqq.;
 — eius preces pro Romae convers. quam efficaces — *Περὶ Στ.* II, 196.
Lazarus in Bethania — *Cathem.* IX, 47; *Dipt.* XXXVIII.
 — mendicus — *Cathem.* X, 154.
Ledeia proles, Castor et Pollux — *Contra Symm.* 227.
Lemnius, Vulcanus — *Περὶ Στ.* 213.
Leo virtutis symbolum — *Dipt.* XVII.
Leonis sidus — *Apoth.* 617.
Leontini campi sulcator — *Contra Symm.* II, 939.
Lerna (palus) excetra — *Περὶ Στ.* X, 882.
Lethea vis, scil. somnus — *Cathem.* V, 18.
Levita et *Levites* — *Περὶ Στ.* II, 39; V, 30, 145.
Levitis aut *Levitidis* gens — *Psych.* 402.
Lex vetus novam in futurum designabat — *Apoth.* 356.
Lex Iulia — *Περὶ Στ.* X, 203;
 — *Coeli liber* — *Περὶ Στ.* IV, 171.
 — Scantinia — *Περὶ Στ.* X, 204.
Libidinis et *Pudicitiae* pugna — *Psych.* 60 et seqq.
Libri Christianor. combusti — *Περὶ Στ.* V, 181.
Libya, Africa, — *Περὶ Στ.* XIII, 4; XIV, 103; *Contra Symm.* II, 490.
Libycae Syrtes — *Apoth.* 443.
Libyci ruris arator — *Cathem.* II, 936.
Libyca Arx, nempe Chartago — *Contra Symm.* I, 184.
Libys Hannibal — *Contra Symm.* II, 685.
Libystis ursa — *Contra Symm.* II, 300.
Lignum a Moise aquis iniectum figura Crucis — *Cathem.* 95.
Ligurum opes — *Contra Symm.* II, 700.
Lilybaco litore — *Contra Symm.* II, 940.
Limina templorum osculata — *Περὶ Στ.* II, 520.
Livia Iuno — *Contra Symm.* I, 251.
Liviae Augustae mores — ibi 252 et seqq.;
 — consecratio — *Contra Symm.* I, 265.

- Loth* — *Hamart.* 726.
Lothi nxor — *Hamart.* 739;
 — in statuam conversa — *Hamart.* 1002.
Lucernae incensus — *Cathem.* V. hymnum.
Lucifer phosphorus, Veneris stella — *Cathem.* V, 130; XII, 32; *Apoth.* 626.
Lucinae horae — *Contra Symm.* II, 222.
Lucis et diei laudes — *Cathem.* II, 16 et seqq.
Luctus pro mortuis moderatus — *Cathem.* X, 113.
Lumina in templis adhibita — *Cathem.* V, 13 et seqq.
Lupa Mavortia Romuli — *Περὶ Στ.* X, 612.
Lupercal ferulae — *Contra Symm.* II, 861.
Luperci — *Περὶ Στ.* II, 518;
 — nudi currunt — *Περὶ Στ.* X, 162.
Lupercus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 146.
Luxuriae et *Sobrietatis* pugna — *Hamart.* 310 et seqq.

M

- Macchabaei* fratres Martyres — *Περὶ Στ.* V, 423; X, 750.
Macaetum Ductor, Alex. Magnus — *Contra Symm.* II, 576.
Maeandri — *Cathem.* VI, 142.
Maenades, scil. Bacchae — *Contra Symm.* I, 134.
Magi Orientis — *Cathem.* XII, 182;
 — eorum munera — *Cathem.* XII, 62 et seqq.; *Dipt.* XXVII.
Magister morum — *Contra Symm.* II, 422.
Maia genitus, scil. Mercurius — *Contra Symm.* I, 87.
Mambrae ilex — *Dipt.* IV.
Mammona (divitiae) — *Περὶ Στ.* I, 58.
Mammonea fides (scil. falsa) — *Hamart.* 429.
Manna — *Dipt.* XI;
 — servatum — ibi.
Marcion — *Hamart.* Praef. 36.
Marcionis haeresis — *Hamart.* Praef. 36 et seqq.;
 — phrenesis — *Hamart.* 44; 125.
Marcionita Deus — *Hamart.* 129.

- Maria Mater Dei* — *Apoth.* 643; *Psych.* 71;
 — caput serpentis contrivit — *Cathem.* III, 126;
 — Virgo, puerpera — *Cathem.* IX, 19;
 — perpetua — *Apoth.* 366 et seqq.
Marii victoris laurea — *Contra Symm.* I, 525.
Marmoris lapicidinae variae — *Contra Symm.* II, 245, et
 seqq.
Mars — *Contra Symm.* II, 494;
 — lascivus —
 — adulter —
Martia sacra in Campo Romuleo — *Contra Symm.* I, 181.
Martialis Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 149.
Martyrum nomina in Coelis scripta — *Περὶ Στ.* I ab initio;
 — deprecatio potens apud Deum — *Περὶ Στ.* I, 20; II, 152
 et seqq.;
 — sepulcris arae et templa imposita — *Περὶ Στ.* II, 433;
Περὶ Στ. IV, 191 et seqq.;
 — fidelibus frequentata — *Περὶ Στ.* I, 7 et seqq.;
 — acta a paganis combusta — *Περὶ Στ.* I, 82 et seqq.
Martyres tyranno sese offerentes (de Eulalia) — *Περὶ Στ.*
 III, 65.
Martyribus mors votiva — *Περὶ Στ.* II, 330;
 — mors negata — *Περὶ Στ.* IV, 133;
 — erat ludus — *Περὶ Στ.* V, 64.
Martyria in templis depicta (de S. Cassiano) — *Περὶ Στ.*
 IX, 10 et seqq.
Massa candida — *Περὶ Στ.* XIV, XIV, 87.
Massylum regum in Africa monumenta — *Περὶ Στ.* IV, 46.
Matris Magnae (Caereris) sacror. ritus. — *Περὶ Στ.* X, 156
 et seqq.
Matthaeus, vox dissyllaba — *Apoth.* 982; v. Index III.
Matutina dea (Aurora) — *Contra Symm.* II, 562.
Matutino tempore preces curvato genu faciendae — *Cathem.*
 II, 49 et seqq.
Mavortia lupa — *Περὶ Στ.* X, 611.
Mavortius puer (Romulus) — *Περὶ Στ.* X, 412.
Maurus Atlas — *Apoth.* 433.
Maxentii tyrannis — *Contra Symm.* I, 469.
Maximianus — *Περὶ Στ.* III, 81.
Meander fl. tortilis, transl. — *Cathem.* VI, 143.

Meandri — vide *Maeandri*.

Megalesia festa Matris magnae — *Contra Symm.* I, 629.

Megalesius spado (sacerdos Cibeles) — *Contra Symm.* II, 862.

Melchisedech — *Psych.* Praef. 43;

— Christi typus — ibi.

Memphis — *Contra Symm.* II, 923.

Memphitica rostra — *Contra Symm.* II, 530.

Memphitis aula — *Hamart.* 463.

Mens humilis — *Psych.* 200.

Mentor artifex — *Περὶ Στ.* X, 291.

Messias — *Περὶ Στ.* 17.

Minerva virgo — *Περὶ Στ.* XIV, 27;

— fictilis — *Apoth.* 456.

Minerva pectus hydrys asperat — *Περὶ Στ.* X, 275.

Miracula Christi — *Περὶ Στ.* X, 946 et seqq.; *Apoth.* 650 et seqq.

Mirmillo gladiatorum genus — *Contra Symm.* II, 785.

Mithridates — *Contra Symm.* II, 461.

Mola in sacris usurpata — *Περὶ Στ.* III, 129.

Molae omnes (*i molini*) ad laniculi montis radices — *Contra Symm.* II, 949.

Mors abolet omnia — *Cathem.* Praef. 30.

Mors prima et secunda hominis — *Cathem.* VI, 92.

Mortuorum corpora curare pium — *Cathem.* X, 61 et seqq.;
— antiqui variis modis curabant religiose mortuorum
corpora — *Cathem.* X, 66.

Moses receptor (liberator) civium — *Cathem.* XI, 144;

— Deum in rubo vidit — *Cathem.* V, 31;

— accipit legem — *Dipt.* X, et seqq.;

— De quantitate nominis — *Περὶ Στ.* VI, 86; v. Index III.

Mulvius pons Romae (*Ponte Molle*) — *Contra Symm.* I, 483.

Mundialis gloria, et omnia quam vana — *Cathem.* 10,
89 et seqq.

Mundus muliebris (*abbigliam. donneschi*) — *Psych.* 447.

Murrae lacus in eremo. — *Dipt.* XIII.

Myronis forceps — *Περὶ Στ.* X, 269.

N

- Napaeae* nymphae, deae saltuum nemorumque — *Contra Symm.* II, 303.
Narbo speciosa urbs Hisp. — Περὶ Στ. IV, 34.
Natales Martyrum — Περὶ Στ. I, in adnotat.
Naxo de viridi Bacchi Orgia — *Contra Symm.* I, 188.
Nazarei, Christiani — *Contra Symm.* I, 141.
Nazarena Disciplina — Περὶ Στ. X, 45.
Nazareni, Christiani — Περὶ Στ. V, 25; *Contra Symm.* I, 550.
Nazarenus, Christus — *Cathem.* VII, sub init.
Neaera amasia, scortum — Περὶ Στ. X, 240; *Contra Symm.* I, 137.
Nebroth Nimbrod — *Hamart.* 143.
Nemea (pellis Herculeae) — *Contra Symm.* I, 118.
Neptunus (metonym.) *Oceanus* — *Contra Symm.* I, 301.
Nero tyrannus — Περὶ Στ. II, 472, XII, 22; *Contra Symm.* II, 668.
Nerones fortes Drusi — *Contra Symm.* 279.
Nerva — *Contra Symm.* I, 278.
Nestoras retexere — Περὶ Στ. I, 408.
Nili septem ostia — *Contra Symm.* 606.
Niliaci horti — *Contra Symm.* II, 865.
Niliacum litus — *Cathem.* V, 45.
Nilicolae, Aegyptii — *Contra Symm.* II, 496.
Ninevitae, Ninivitae — *Cathem.* VII, 85 et seqq.
Nobilitas vera, quae sit — Περὶ Στ. X, 129.
Nocturna Christianor. veterum sacra — *Cathem.* V, 137.
Noë Arca — *Dipt.* III.
Nolanus — Περὶ Στ. XI, 208.
Novati Schisma — *Cath.* X, 29.
Novati schismatis semen. — Περὶ Στ. V, 181.
Numida Iugurtha — *Contra Symm.* I, 526.
Numa — Περὶ Στ. II, 443.
Numae simplivium — Περὶ Στ. II, 514.

- Numerus Patrum Nicaenorum mysticus* — *Psych.* 57.
Numitor — *Contra Symm.* I, 193.
Nysi Bacchica — *Contra Symm.* I, 129.
Nymphae natantes — Περὶ Στ. X, 243;
 — (metonym.) flumina — Περὶ Στ. X, 302.

O

- Oceano surgens Lucifer* — *Cathem.* V, 130.
Oceanus orbem continet — *Contra Symm.* II, 810;
 — occidualis — *Contra Symm.* 597;
 — reboans — *Hamart.* 102;
 — vocatus Neptunus — *Contra Symm.* I, 301.
Olea a Pallade — *Contra Symm.* II, 225.
Oleum palaestrarum — *Hamart.* 366.
Olivetis mons — *Dipt.* II, XLIV.
Olophernes — *Psych.* 60.
Olli arch. pro illi — *Hamart.* 139; 544.
Ollis arch. pro illis — *Hamart.* 731.
Olympus Arcadiae mons silvosus — *Contra Symm.* I, 49.
Olybriacum genus — *Contra Symm.* I, 555.
Operatio virtus quae sit. — *Psych.* 574.
Optatus Martyr — Περὶ Στ. IV, 146.
Oracula gentilium obmutescunt — *Apoth.* 438.
Orandi habitus solemnitas — Περὶ Στ. VI, 107.
Oratio cibo praemittenda — *Cathem.* III, 11;
 — in quibuscumque actionibus — *Cathem.* VIII, 70.
Orationis praecipua tempora — *Cathem.* III, 86.
Orgia Bacchi — Περὶ Στ. II, 65;
 — Christianis imputata — Περὶ Στ. II, 65.
Originale peccatum — *Apoth.* 912.
Orpha Moabitis — *Hamart.* 783.
Osiris — *Contra Symm.* I, 630.
Ostia Tiberina — Περὶ Στ. XI, 40; 151.
Ostiensis via (Porta San Paolo) — Περὶ Στ. XII, 45.

P

- Pacis* requies, commoda — *Psyc.* 756.
Palatina Capitolii saxa — *Contra Symm.* I, 181.
Palladii lares — *Περὶ Στ.* II, 511.
Palladium — *Contra Symm.* I, 195.
Pallas olei inventrix — *Contra Symm.* II, 221.
Paphia Venus — *Contra Symm.* II, 285.
Paradisi patriae coelestis descriptio — *Cathem.* V. 113.
Parentum primorum lapsus — *Cathem.* VI, 116.
Parium saxum — *Περὶ Στ.* XI, 187.
Paros insula — *Contra Symm.* II, 246.
Paschae sollemnitates — *Cathem.* V, 137.
Pastor Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 4.
Pastores ab Angelo admoniti — *Dipt.* XXVIII.
Patientiae et *Irae* congressus — *Hamart.* 109 et seqq.
Patripassiani et *Sabelliani* — *Apoth.* init. et seqq.
Patroni Martyres — *Περὶ Στ.* I, 19; 11, sub fine, V, 545.
Paullinorum genus — *Contra Symm.* I, 559.
Paulus, antea Saul — *Dipt.* XLVIII.
Pauli titulus — *Περὶ Στ.* XII, 45.
Paulus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 34.
Peccatoris curatio dura et laboriosa — *Cathem.* X, 81.
Peccatum originis — *Apoth.* 911.
Pelasga (*Graeca*) *Pallas* — *Contra Symm.* I, 183.
Pelusiacus, scil. *Aegyptius* — *Cathem.* V, 48.
Pensiles latus viri scinduntur — *Περὶ Στ.* X, 452.
Persephone — *Apoth.* 475.
Perses rex Macedoniae — *Contra Symm.* II, 561.
Persicus orbis — *Cathem.* XII, 25.
Petri cathedra prima — *Περὶ Στ.* II, 460.
Petri visio — *Dipt.* XLVII.
Petrus summus Christi discipulus — *Contra Symm.* II, 561;
— eius lapsus excusatus — *Cathem.* I, 55;
— calcit mare — *Περὶ Στ.* VII, 59;
— inverso corpore cruci adfixus — *Περὶ Στ.* XII, 15;

- Petri sepulcrum* — Περὶ Στ. XII, 31.
Pharao — *Cathem.* XI, 141;
 — eius somnium — *Dipt.* VI.
Pharii campi (Aegyptus) — *Contra Symm.* II, 920.
Pharii regni regnum ferale — *Apoth.* 361.
Pharos domita, scil. Aegyptus — *Cathem.* V, 82.
Pherezaea gens — *Hamarth.* 421.
Phidias artifex statuarius — Περὶ Στ. X, 292.
Philippi nummi — Περὶ Στ. II, 102.
Philippus Apostolus — *Apoth.* 120.
Phlegeton — *Cathem.* III, 199.
Phlegetonteus gurgis — *Hamart.* 828.
Photinus haeresiarca — *Psych.* 795.
Phrygii scil. Romani — *Contra Symm.* II, 496.
Phrygius maritus (Anchises) — *Contra Symm.* II, 496.
Phrygum penates — Περὶ Στ. II, 448.
Phrix (Troianus) — *Contra Symm.* II, 971.
Physicorum dogmata — *Contra Symm.* II, 203.
Picens — Περὶ Στ. XI, 206.
Picus Saturni fil. veneno coningis peremptus --- *Contra Symm.* I, 234.
Pitaria domus — *Contra Symm.* I, 120.
Platonis deliramenta — *Apoth.* 200;
 — dictum de beata rep. — *Contra Symm.* I, 31.
Plumbei ictus — Περὶ Στ. X, 116.
Plutonia coniux (Luna, Proserpina) — *Contra Symm.* I, 317.
Poenitentium luctus in Ninive — *Cathem.* VII, 141.
Poenus orbis, scil. Africa — Περὶ Στ. IV, 61;
 — arator — *Contra Symm.* II, 936.
Pollentini agri — *Contra Symm.* II, 719.
Pollice converso in ludis gladiator. — *Contra Symm.* II, 1098.
Pollucis equum suffire — *Apoth.* 459.
Polycleiti (Policleti) malleus — Περὶ Στ. X, 269.
Pompeianae acies — *Apoth.* 439.
Pompilii rex Numa — Περὶ Στ. X, 403.
Pons Aelius Romae (Ponte S. Angelo) — Περὶ Στ. XII, 61.
Pontes navis, aut ratis — *Cathem.* VII, 106.
Pontifex vittatus — Περὶ Στ. II, 525.
Portae in castris — *Psych.* 666.
Positio ultimae brevis, sequente duplici conson. — *Psych.* 99.

- Possessiones* Christianorum thesaurum constituunt pauperum
— Περὶ Στ. II, 113 et seqq.
- Potum* capite damnatis dandi mos — Περὶ Στ. VI, 43.
- Prandium* veterum Christianorum quale fuerit — *Cathem.* III, 60.
- Præfectus* — Περὶ Στ. X, 41, 97;
— urbis — Περὶ Στ. II, 46.
- Prætorium* ins — Περὶ Στ. V, 101.
- Priapus* — Περὶ Στ. X, 242; *Contra Symm.* I, 112.
- Primitivus* Martyr — Περὶ Στ. IV, 143.
- Priscillianistae* haeret. — *Apoth.* init.; *Amart.* 84.
- Proborum* clara familia — *Contra Symm.* I, 552.
- Proserpina* — *Apoth.* 487; *Contra Symm.* I, 363.
- Prudentii* reliquam vitam vide in Commentariolo Vinc. Lanfranchii.
— opera Prudentii m.ss. et edita praecipua, v. ibi.
- Prudentius*, eius natalis et pueritia — *Cathem.* in Praef.;
— adolescens eloquentiae vacat in foro — *Cathem.* in Praef.;
— provinciis praest., in Palatin. Aedibus gradum obtinet
v. Vinc. Lanfranchii Commentariol. XII, XIII et seqq.
- Psychomachia* — V. Praef. in *Psychomachiam.*
- Publius* Martyr — Περὶ Στ. IV, 143.
- Pudicitiae* et *Libidinis* pugna — *Psych.* 40 et seqq.
- Pullos* farre pascere ad auspicia — Περὶ Στ. X, 147.
- Pulvinar* in templis — Περὶ Στ. V, 179.
- Purgatorius* ignis — *Hamart.* 49.
- Pyrenae* ninguidi — Περὶ Στ. IV, 147.
- Pyraeneae* terrae — Περὶ Στ. II, 540.
- Pyrrham* consule — Περὶ Στ. X, 410.
- Pyrrus* (Epyrota) — *Contra Symm.* I, 561.

Q

- Quintilianus* Martyr — Περὶ Στ. IV, 152.
- Quirinalis* toga — Περὶ Στ. II, 419.
- Quirinus* Martyr — Περὶ Στ. I, VII, init. et seqq.
- Quirinus* Romulus — *Contra Symm.* I, 439.

Quirites — Περὶ Στ. XI, 199; *Contra Symm.* I.

Quiritium salus — Περὶ Στ. XIV, 4.

Quiritum gaudia — Περὶ Στ. II, 563.

R

Raab meretrix — *Dipt.* XVI;

— fide incolumis — ibi.

Rector Eneades, Caesar — *Apoth.* 447.

Regeneratio animae spiritualis — *Apoth.* 925.

Rhea — *Contra Symm.* I, 174.

Rhenus fl. — *Contra Symm.* II, 602.

Rhetorum scholarum vitia — *Cathem.* Praef. 9.

Rhodopeius Hebrus — *Apoth.* 429.

Rhodos Veneri dilecta — *Contra Symm.* II, 493.

Reliquiae Martyrum balsamo delibutae — Περὶ Στ. XI, 194.

Reliquiae Sanctor. — Περὶ Στ. V, 342, XI, 140 et seqq.

— religiose custoditae et cultae — ibi.

Remi populus, Romani — *Contra Symm.* II, 945;

— regnum — Περὶ Στ. II, 425.

Roma caput saeculi — Περὶ Στ. 167;

— Christo dedita — Περὶ Στ. II, 2;

— in solio — Περὶ Στ. IV, 62;

— communis patria — *Contra Symm.* II, 611;

— Troia — Περὶ Στ. XI, 6.

Romani imperii amplitudo nomini christiano proferendo inservit — Περὶ Στ. II, 420 et seqq.; *Contra Symm.* II, 609 et 620.

Romanus Martyr — Περὶ Στ. X, init.;

— apprehenditur, eiusque passio — Περὶ Στ. X, 66 et seqq.

Romae Martyres innnmeri — Περὶ Στ. XI, init.;

— aeternae delubrum — *Contra Symm.* I, 219.

Romula urbs — Περὶ Στ. II, 412;

— sceptrum — Περὶ Στ. V, 22.

Romulea domus — Περὶ Στ. XIV, 1.

Romuleae arces — *Contra Symm.* II, 766.

Romuleum genus — *Contra Symm.* I, Praef. 81.

- Romulidae*, romani — *Apoth.* 225.
Romulus romanor. princeps — *Περὶ Στ.* II, 443.
Rostra romana — *Περὶ Στ.* X, 45.
Rubra litora maris Rubri — *Cathem.* V, 60.
Rubrum salum, sinus Arabic. — *Περὶ Στ.* V, 482.
Ruth Moabitis — *Hamart.* 769.

S

- Subaeum* medicamen — *Cathem.* X, 52; XII, 64.
Sabaoth — *Apoth.* 833.
Sabellius — *Apoth.* 178.
Sabinus deus, pater Sabinor. — *Contra Symm.* I, 233.
Sacrificandi ritus —
Sagitta signum caeleste — *Apoth.* 622.
Saguntus alta — *Περὶ Στ.* IV, 100.
Sal in sacrificiis — *Apoth.* 817.
Salaria via — *Contra Symm.* I, 405.
Salia consul — *Cathem.* Praef. 24.
Salii sacerdotes — *Contra Symm.* I, 120.
Salamo et Salomon aut Solomon — *Hamart.* 580.
Salomon saxa — *Apoth.* 412.
Samnitis terrae atrox habitator — *Περὶ Στ.* XI, 257.
Samson vulpes capit. — *Dipt.* XVIII.
Sarra et *Sara* fertilis — *Psych.* 47;
— eius monumentum — *Dipt.* V.
Sardinia frugifera — *Contra Symm.* II, 945.
Sardorum gemma — *Psych.* 826.
Sardorum granaria congesta — *Contra Symm.* II, 943.
Saturni in Latium advenientis edictum — *Contra Symm.* I,
45, et seqq.;
— libido effrenis, equina — ibi 56;
— festa — ibi 53.
Saturnalia — *Contra Symm.* II, 858.
Saturnia sacra — *Contra Symm.* II, 296.
Saturnini Martyres — *Περὶ Στ.* IV, 163.
Scabies, dea — *Hamart.* 158.

- Scarioth*, Iudas Scariotes — *Psych.* 581.
Scotus semifer — *Apoth.* 216.
Scytica pietas! (ἐὶρωννῶς) — *Contra Symm.* II, 294.
Secutor, gladiatorum genus — *Contra Symm.* II, 1100.
Sepulcrorum, cura futurae resurrectionis indicium — *Cathem.* X, 45 et seqq.
Seraphim — *Cathem.* IV, 5.
Serapis Aegyptior. deus — *Contra Symm.* II, 531.
Serpens aenens in deserta eremo — *Dipt.* XII.
Severum n. (pro *severe* adv.) — *Cathem.* II, 34.
Severus Augustus — *Contra Symm.* I, 30.
Sibyllae Bacchantis annus — *Contra Symm.* II, 892.
Sibyllini libri — *Apoth.* 440.
Siculus arator — *Contra Symm.* II, 493.
Siderum nomina — *Apoth.* 615 et seqq.
Siloae fontis descriptio — *Apoth.* 680; *Dipt.* XXXIII.
Simia cercopithecus — *Περὶ Στ.* X, 256; *Contra Symm.* II, 868.
Simpluvium Numae — *Περὶ Στ.* II, 514.
Simulacrum, sigilla etc. — *Περὶ Στ.* X, 151.
Sion nutrix (trasl.) — *Hamart.* 460.
Sirius vapor scil. ardentissimus stellae — *Cathem.* XII, 22.
Siscia urbs in Pannonia superiori — *Περὶ Στ.* VII, 3.
Sobrietatis et *Luxuriae* pugna — *Psych.* 310 et seqq.
Sodoma — *Psych.* 17.
Sodomis ardentib. Loth fugit — *Psych.* 726.
Sodomita cinis — *Περὶ Στ.* V, 195;
— libido — *Psych.* 42.
Sodomitorum incendia, excidium — *Psych.* 760 et seqq.
Solis ortum occupandum — *Cathem.* I, 9;
— divinitas refutatur — *Contra Symm.* I, 310 et seqq.
Solomon — *Psych.* 808.
Solomonis templum — *Dipt.* XXI.
Somnia a Deo interdum immissa — *Cathem.* V, 50.
Somniorum diversitas unde repetenda — *Cathem.* V, 51.
Somnus mortis perpetis imago — *Cathem.* I, 25;
— quae ante somnum praestanda — *Cathem.* V, 125.
Sophia Scientia, Dei filius — *Cathem.* XI, 20.
Sophistae barbati — *Contra Symm.* II, 889.
Speciosa templi porta — *Dipt.* XLVI.

- Spiritus Sanctus* qui a Patre et Filio mittitur — *Cathem.* III, 16 et seqq.;
 — a Patre et Filio procedit — *Cathem.* V, 157.
Stator Iuppiter — *Περὶ Στ.* X, 475.
Stephani passio — *Dipt.* XLV.
Sterculus numen Romanor. — *Περὶ Στ.* II, 449.
Stigium antrum — *Contra Symm.* I, 356.
Stili scriptorii partes — *Περὶ Στ.* IX, 74 et seqq.
Stilicho — *Contra Symm.* II, 742.
Styx — *Psych.* 420.
Suburra — *Περὶ Στ.* XI, 45.
Successus Martyr. — *Περὶ Στ.* IV, 149.
Sulla — *Περὶ Στ.* IX, 1.
Superbiae et *Humilitatis* (seu animi demissi) pugna — *Psych.* 178 et seqq.
Supercilium saxi — *Περὶ Στ.* XII, 33.
Symmachus romani eloquii decus — *Contra Symm.* II, 633.
Synnas maculosa — *Contra Symm.* II, 247.
Syrtes Libycae — *Apoth.* 443.
Syrtica tropaea — *Contra Symm.* II, 355.
Syrtium arenae — *Cathem.* XI, 67;
 — silentium — *Cathem.* VII, 30.

T

- Taenara* tristia — *Apoth.* 749.
Tagus fl. aurifluus — *Contra Symm.* II, 604.
Tarentus amœna Fabium iuvit — *Contra Symm.* II, 747.
Tarpeia rupes — *Contra Symm.* I, 549;
 — sacra Ibi II, 13;
 — simulacra — *Apoth.* 408.
Tarraco — *Περὶ Στ.* IV, 23.
Tarraconis laus — *Περὶ Στ.* VI init.
Tartara — *Cathem.* V, 133.
 — ditissima — *Psych.* 421;
 — liventia — *Hamart.* 825.
Tartarus — *Cathem.* IX, 18.

- Tartareus rex* — *Contra Symm.* I, 357;
 — *daemon* — *Contra Symm.* I, 369.
Taurica sacra (ἀνθρωποθυσία) — *Contra Symm.* I, 395.
Tauricornis Tonans, Iuppiter — *Περὶ Στ.* X, 222.
Taurobolium (ταυροβόλον) — *Περὶ Στ.* X, 1011.
Templum Christi — *Cathem.* IV, 26.
Terminus deus, quomodo cultus — *Contra Symm.* II, 1008.
Tharsus urbs in Cilicia — *Cathem.* VII, 105.
Theodosius Magnus — *Cathem.* Praef. 20.
Thessala carmina — *Cathem.* X, 869; *Apoth.* 477.
Thule ultima litora — *Hamart.* 882.
Tiaræ Assyrior. — *Apoth.* 145.
Tiberina palus — *Περὶ Στ.* XII, 7;
 — *ostia* — *Περὶ Στ.* X, 40.
Tibricolæ — *Περὶ Στ.* XI, 173.
Tingis oppid. in Mauritania — *Περὶ Στ.* IV, 45.
Tituli tumulis incisi — *Περὶ Στ.* XI, 3.
Titus Caesar — *Contra Symm.* I, 279.
Tobias mortuos sepeliens — *Cathem.* X, 69.
Toga virilis — *Cathem.* Praef. 8.
Traianus — *Contra Symm.* 278.
Transalpina vincula — *Contra Symm.* II, 694.
Transtiberina sacra — *Περὶ Στ.* XII, 63.
Trinacrius ductor (Acestes) — *Contra Symm.* II, 302.
Trinitatis SS. vis una — *Cathem.* V, 144 et seqq.;
 — *fides* — *Apoth.* 240.
Triones gemini — *Cathem.* V, 146.
Trionum signa — *Contra Symm.* I, 331.
Tripodis cortina — *Apoth.* 439.
Triptolemus — *Contra Symm.* II, 217.
Tritonia noctua — *Contra Symm.* II, 573.
Trivia Diana — *Contra Symm.* I, 369.
Triumvir sanguineus, scil. Antonius — *Contra Symm.* II, 427.
Trochæi rotatiles — *Περὶ Στ.* Praef. 8.
Troia Roma — *Περὶ Στ.* XI, 6.
Troicus error — *Περὶ Στ.* II, 445.
Tropæa Christi vulnera Martyrum — *Περὶ Στ.* III, 138.
Tropæum Christi passionis — *Cathem.* IX, 83.
Tullius M. Cicero — *Contra Symm.* I, 635.

Tullus Hostilius — *Contra Symm.* I, 193.

Tus adolere est signum Christi negati — *Περὶ Στ.* III, 123.

Tyri regina — *Hamart.* 497.

Tyrrheni litoris ora — *Περὶ Στ.* X, 47.

U

Umbrarum populus — *Cathem.* V, 135.

Umbrae; manes — *Apoth.* 92.

Uncus tortoris — *Περὶ Στ.* XI, 63.

Ungulae bisulcae — *Περὶ Στ.* X, 73;

— tortoris — *Περὶ Στ.* X, 44.

Unionitae — *Apoth.* 178 et seqq.

Urbanus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 140.

V

Valerianus Caesaraugustanorum Episcopus — *Περὶ Στ.* XI, 2; 233.

Valeriorum infulata domus — *Περὶ Στ.* IV, 74.

Vascones Celtiberiae pop. — *Περὶ Στ.* I, 94.

Vaticanus mons — *Contra Symm.* I, 584.

Venationum ludi, Circenses, etc. — *Hamart.* 370.

Veneres — *Contra Symm.* I, 266.

Veneti — *Contra Symm.* II, 699.

Venus a columbis niveis vecta — *Contra Symm.* II, 575.

Verbigena — *Cathem.* III, sub init.

Verbum Caro factum — *Apoth.* 524;

— Deus — *Cathem.* IV, 10.

Veritas filius Dei — *Cathem.* VII, 51 et seqq.

Vesania sibi ipsa hostis — *Psych.* 160.

Vestalis — *Περὶ Στ.* II, 425.

— capitur a teneris annis — *Contra Symm.* II, 1065;

— earum castitas invita — ibi 1070.

- Vettonia*, provincia Hispaniae — Περὶ Στ. III, 187.
Via Sacra — *Contra Symm.* I, 218.
     — *Latina* — *Contra Symm.* I, 404.
     — *Ostiensis* — Περὶ Στ. XII, 45.
     — *Salaria* — *Contra Symm.* I, 405.
Victoria felix, dea — *Contra Symm.* II, 23.
Vigiliae nocturnae priscis Christianis frequentatae — *Cathem.* I, 9.
Vincentius Martyr — Περὶ Στ. IV, 89; V init. et seqq.
Vinum ex aqua — *Cathem.* IX, 28; *Dipt.* XXXII.
Virgines praestantissimum Christiani nominis ornamentum
     — Περὶ Στ. II, 301 et seqq.
Virgo Dei Genitrix omnia venena domat — *Cathem.* III, 152.
Viperarum coitio et partus — *Hamart.* 483.
Vittata arbor — *Contra Symm.* II, 1009.
Vulcanus — Περὶ Στ. II, 356.
Vulcanus summus faber Æoliae, aut Ætnae — *Contra Symm.* I, 305 et seqq.
Vulturum omen — Περὶ Στ. X, 612.

X

- Xistus* Papa Martyr — Περὶ Στ. II, 22.

Z

- Zoellus* Martyr. — Περὶ Στ. IV, 19.
Zoroastræi susurri — *Apoth.* 494.

II

INDEX VERBORVM ET DICTIONVM

A

- Abdidit* se moerens sol — *Cathem.* IX, 80.
Abditis in angulis — *Περὶ Στ.* II, 81.
Abdomina suilla — *Περὶ Στ.* X, 917.
Abicit (syniz.) pro *abiicit* — *Psych.* 149.
Abiunctae plagae — *Περὶ Στ.* II, 441.
Abiuncta quadrupes bipedi — *Contra Symm.* II, 816.
Abiurare titulum et nomen paternum — *Apoth.* 223.
Abolla palmata — *Contra Symm.* I, 556.
Abominari tangere manu — *Περὶ Στ.* V, 180.
Absidere quidquam — *Apoth.* 950.
Absistere — *Περὶ Στ.* I, 64.
Absit (imperat.) — *Περὶ Στ.* I, 60.
Abyssi ferventis puteo — *Hamart.* 834.
Abyssos tristi abde caput — *Psych.* 91.
Aeroma (ἀερόμα) festivum — *Περὶ Στ.* II, 324.
Acta (ἄκτῃ) litoris secreti — *Contra Symm.* I, 136.
Actu mundi impotentis — *Cathem.* IV, 77.
Acuminatus — *Περὶ Στ.* V, 259.
Adacto gladio transfigere — *Psych.* 50.
Addere studiis partem noctis — *Cathem.* Praef. 11.
Addicere censum hastae — *Psych.* 874.
Addicere se inepto amori — *Hamart.* 335.

- Adeso* succo macies tenuabit lacertos — *Cathem.* X, 104.
Adfatim plenis mensis — *Cathem.* VIII, 15.
 — refecta acubantum millia — *Cathem.* IX, 60.
Adfatu brevi compellare — *Περὶ Στ.* II, 400.
Adflatu edita sereno anima — *Psych.* 906.
Adhinnicit, simulato numine, moechus — *Contra Symm.* I, 58.
Adiicere labori tempus — *Cathem.* Praef. 6.
Adlambere — *Hamart.* 135.
Adoperta tenebris — *Περὶ Στ.* III, 58.
Adscensus ad solium Patris — *Περὶ Στ.* VII, 33.
Adscitus in signum crucis — *Περὶ Στ.* II, 526.
Adsertor divum pereuntum — *Contra Symm.* I, 624.
Adsertor fortis Dei — *Περὶ Στ.* X, 1.
Adsies (parag. pro *adsis*) — *Περὶ Στ.* II, 569.
Adsimilatis monstris — *Contra Symm.* II, 39.
Adsimilatus nomine et ore — *Contra Symm.* I, 306.
Adspergine culparum liber — *Apoth.* 937.
 — crepante salis — *Περὶ Στ.* V, 226.
Adsuescit pollere regno — *Contra Symm.* I, 155.
Adsuetas bello palmos — *Psych.* 356.
Adsultus cassos excipit — *Psych.* 143.
Adolescere in annos calidos — *Contra Symm.* II, 329.
Adoratae cineres puellae — *Περὶ Στ.* IV, 38.
Adulta messis — *Contra Symm.* II, 949.
Adultera (vitiosa) culta — *Hamart.* 217.
Advolat nuntius terris — *Cathem.* IV, 55.
Aedicula — *Περὶ Στ.* XI, 184.
Aeditus consultus, ait, — *Περὶ Στ.* IX, 17.
Aegra viribus aetas — *Contra Symm.* II, 322.
Aegis, idos, Iovis et Palladis Clypeus — *Contra Symm.* II, 652.
Aemula diei lux (nempe Iovis) — *Cathem.* V, 57.
Aevenae aemulae — Praef. in *Apoth.* 49.
Aemulator viventis hostiae — *Hamart.* Praef. 31.
Aenigma — *Apoth.* 331.
Aenigmata argentea (numi argentei) — *Περὶ Στ.* II, 54; 118.
 — vultus — *Cathem.* X, 136.
Aequiparabile quidpiam — *Hamart.* 79.

- Aequiparare* laudibus — *Cathem.* III, 85.
Aequoris hirti area — *Περὶ Στ.* IX, 54.
Aeqnor chartae, cerae — *Περὶ Στ.* IX, 14, 49, 50.
Aequore laevi, plano, (de re aequata) — *Περὶ Στ.* XI, 185.
Aequoreus portus — *Περὶ Στ.* X, 48.
Aequoreae procellae — *Hamart.* 109.
Aërias volitans per auras — *Contra Symm.* I, 448.
Aërio rore liquat apis mella — *Cathem.* III, 73.
Aerugo scabra — *Contra Symm.* I, 440.
Aerugine obducta — *Psych.* 602.
Aestibus rapidis pontus inuius — *Cathem.* V, 85.
Aestuante culpa — *Cathem.* IV, 23.
Aestuante murices lanam (aestuarum cum quartu casu) —
Cathem. VII, 155.
Aetatula — *Περὶ Στ.* X, 614.
— innocens — *Περὶ Στ.* X, 697.
Aetra — *Cathem.* V, 35.
— siderea — *Hamart.* 801.
Agere triumphum ex aliquo — *Psych.* 329.
Agon, certamen Martyris — *Περὶ Στ.* V, 135.
— landis — *Περὶ Στ.* IV, 184.
Agit animalis vitam, more pecudum vivit — *Apoth.* 159.
Agitabile acutum ingenium — *Hamart.* 547.
Albescit polus — *Cathem.* II, 10.
Albidus color inficit ora — *Cathem.* X, 98.
Ales arundo nervo pulsa — *Psych.* 323.
Alimonia picea (in lumina) — *Cathem.* V, 19.
— simplex — *Psych.* 611.
Allophylus (ἀλλόφυλος) — *Hamart.* 501.
Alpibus transmissis — *Contra Symm.* I, 467.
Altar — *Περὶ Στ.* II, 515; IX, 100; ibi sub fin.
Altaris ara — *Cathem.* VII, 203.
Alternans suis se motibus — *Hamart.* 723.
Altrix — *Cathem.* XII, 81.
Alumna pacis, bacca, oliva — *Cathem.* III, 55.
Alumni carceris (carnifices) — *Περὶ Στ.* V, 137.
Alumni gregis moderator — *Περὶ Στ.* IX, 31.
Amasionum fraudes — *Περὶ Στ.* X, 182.
Amat fraus callida obtegi — *Cathem.* II, 22.
Amat sexus per mutua foedera gignere sobolem — *Contra*

- Symm.* II, 224.
Ambago atra animos fallit — *Cathem.* V, 47.
Ambrosius liquor (eloquium) cor mitigat — *Περὶ Στ.* XIII, 12.
Amictus pellibus hirtis bestiarum — *Cathem.* VII, 62.
Amor insatiatus habendi — *Psych.* 478.
Amphitheatralis spectacula pompae — *Contra Symm.* I, 385.
Anathema insigne — *Psych.* 540.
Anathemata regni externi — *Hamart.* 462.
Ancipites regressus — *Περὶ Στ.* XI, 163.
Ancipiti exitu — *Περὶ Στ.* X, 754.
Anfractibus spretis — *Περὶ Στ.* X, 37.
Angelica species — *Apoth.* 48.
Angelici coetus — *Apoth.* 532.
Angoribus humanis excruciaci — *Apoth.* 86.
Anguiferum caput — *Hamart.* 131.
Anguina verba exsibilat praetor — *Περὶ Στ.* V, 176.
Anguini crines — *Psych.* 560.
Anguinus succus — *Hamart.* 114.
Anhela Deo rude pectus (de Eulalia) — *Περὶ Στ.* III, 34.
Anhelis fornacibus — *Apoth.* 133.
Anhelus multo vulnere — *Psych.* 165.
Anhelitu imbrifero ventus — *Cathem.* V, 101.
Anulla (Cellarius *ancla*) — *Περὶ Στ.* VI, 149.
Animalis (homo) — *Apoth.* 159.
Animator et factor — *Περὶ Στ.* X, 788.
Animosa virgo — *Περὶ Στ.* III, 37.
— *Fides* — *Psych.* 875.
Annales chartas proprio nomine signant — *Contra Symm.* I, 597.
Anterior Chao — *Contra Symm.* II, 96.
— numero est — *Hamart.* 39.
Antiquitas ut refert — *Περὶ Στ.* X, 32.
Antistes praedicat Deum — *Περὶ Στ.* XI, 226.
— Domini intonat fusc — *Apoth.* 406.
Antra Apollinis — *Contra Symm.* I, 262.
Antro impacti sub pectoris — *Psych.* 776.
Antrum pectoris — *Psych.* 6.
Anxietas — *Psych.* 464.
Apertius quid?... — *Apoth.* 43.

- Aperto vultu* — *Apoth.* 335.
Apex mentis — *Contra Symm.* II, 628.
Apice editiore — *Περὶ Στ.* XI, 224.
Apices flammaram — *Hamart.* 563.
Apices secti qua parte abolentur (De stilo) — *Περὶ Στ.* IX, 53.
Apostolici fontes — *Contra Symm.* I, 551.
— oris sententia — *Hamart.* 523.
Apparatus (vel adparatus) funerum — *Περὶ Στ.* X, 756.
Appellare ad aliquem — *Περὶ Στ.* X, 818.
Apta nox turpibus — *Cathem.* II, 24.
Aquai ἀρχ. — *Apoth.* 702.
Aquilae victrices (vexilla) — *Psych.* 646.
Arator ruris Libyci — *Contra Symm.* II, 936.
Arctoa sidera — *Cathem.* XII, 13.
Arcus triumphalis — *Contra Symm.* II, 555.
Ardenter sitire aurum — *Περὶ Στ.* II, 189.
Area in pugillaribus — *Περὶ Στ.* IX, 54.
— stelligera — *Cathem.* V, 145.
Arena Amphitheatri — *Contra Symm.* II, 1111.
— infamis — *Contra Symm.* II, 1127.
Arens dextera — *Περὶ Στ.* II, 155.
Argilla — *Hamart.* 150.
Arguit canities senis — *Cathem.* Praef. 24.
Arietare machina aerato rostro insiliens — *Hamart.* 489.
Aristiferae segetis dives — *Cathem.* III, 52.
Armamenta — *Hamart.* 561.
Armare animos turbidos — Praef. *Cathem.* 2.
Armaria Scriptorum — *Apoth.* 377.
Armamentalis vir (bubulcus) — *Cathem.* VII, 166.
Armipotens ratio (scil. Fide roborata) — *Psych.* 502.
Aromate tinctus — *Περὶ Στ.* XIV, 72.
Aromatis sparsi spiramen — *Apoth.* 758.
Ars Patris est (opus) — *Contra Symm.* I, 12.
Arthrosis (arthritis) — *Περὶ Στ.* X, 495.
Articulatim manus est digesta — *Apoth.* 859.
Artifex Crucis peritus (cruciandor. mortal.) — *Περὶ Στ.* V, 254.
— secandi doctus (chirurgus) — *Περὶ Στ.* X, 886.
Artubus gravatus Iesus — *Cathem.* VII, 157.
— ulcerosis — *Περὶ Στ.* II, 158.

- Arvina* — *Cathem.* VII, 9.
Arula religiosa — Περὶ Στ. X, 259.
 — *sordens* — *Contra Symm.* I, 236.
Arundo aurea, *pertica* (*decempeda*) — *Psych.* 827.
Arx rationis — *Contra Symm.* I, 212.
Asperat *sapor ultimus hausta* — *Psych.* 431.
 — *petus Minervae hydri* — Περὶ Στ. X, 275.
Asperi casus — *Cathem.* Praef. 15.
Asperimus dolor — Περὶ Στ. II, 218.
Astus multiplices — *Contra Symm.* I, 74.
Astutia versipellis — *Apoth.* Praef. 26.
Astrologus pernox — *Apoth.* 617.
Asylus — *Contra Symm.* I, 196.
Atomi leves — *Apoth.* 954.
Auctiones foedae — Περὶ Στ. II, 78.
Avenae vacuae — *Hamart.* 219.
Anferre lectulos aegros, soporos — *Cathem.* I, 5.
Augusta urbs — Περὶ Στ. XI, 189.
Augustior ore — Περὶ Στ. V, 283.
Augustissime dux Ausonii regni — *Contra Symm.* II, 1114.
Aula caelestis — Περὶ Στ. XIV, 62.
Aulaca mollia — Περὶ Στ. V, 365.
Avia longa — *Cathem.* V, 40.
 — *perplexa* — *Contra Symm.* II, 903.
Auræ madentes aromatum Persicorum — Περὶ Στ. X, 363.
 — *populares* — *Contra Symm.* II, 153.
Auratus amictus togæ — *Contra Symm.* I, 624.
Aure ab dextera (*a porta dextera*) — *Psych.* 138.
Aureolis laquearibus — Περὶ Στ. III, 197.
Auritæ mortis leges — *Apoth.* 667.
Aurulenta lux — Περὶ Στ. XII, 49.
Auspicato conditam arcem — Περὶ Στ. X, 414.
Auspibus — *Contra Symm.* I, 278.
Austeritas fascibus est — Περὶ Στ. II, 326.
Aversus vultum (ἐλλήγνις) — Περὶ Στ. XIV, 41.
Axe sub gelido — Περὶ Στ. III, 179.
Axis gelidus Boreæ — *Contra Symm.* II, 533.
 — *aetherius* — *Contra Symm.* I, 144.
Axis poli liquentis — Περὶ Στ. I, 88.
Azymon similaginis — *Apoth.* 353.

B

- Bacca pacis alumna* — *Cathem.* III, 55.
Baccis attrita colla — *Psych.* 33.
 — duris colla impedire (var. lect.) — *Περὶ Στ.* I, 46.
Baccae durae catenarum — *Περὶ Στ.* I, ibi.
Bacchantia stolidi gaudia mundi — *Hamart.* 376.
Balantis agni sanguine — *Apoth.* 352.
Balatibus quernulis — *Hamart.* 223.
Balbutire — *Περὶ Στ.* X, 12.
Balsama defundunt — *Περὶ Στ.* XI, 194.
 — destillant — *Apoth.* 482.
 — desudant — *Cathem.* V, 117.
Baptisma dare alicui — *Περὶ Στ.* III, 375.
Baptismate lotus — *Apoth.* 797.
Baptisterium (quod est Calagurri) — *Περὶ Στ.* VIII, 1
Barathrum i — *Περὶ Στ.* V, 249.
Barbaries feca (homines feri) — *Hamart.* 100.
Barbaricae habenae — *Hamart.* 437.
Barbarici sinus (vestis) — *Apoth.* 143.
Bardus pater poëta — *Apoth.* 296.
Bellatrix barbara — *Psych.* 133.
 — Roma — *Contra Symm.* II, 489.
Belligerum regnum — *Psych.* 806.
Belluinis fancibus exceptus — *Cathem.* VII, 114.
Bestiales villi — *Cathem.* VII, 153.
Bibulae arenae — *Περὶ Στ.* XI, 141.
Bifestum diem colere — *Περὶ Στ.* XII, 66.
Bifidae luces — *Hamart.* 93.
Bifido aequore — *Cathem.* V, 68.
Bifori cardine — *Psych.* 667.
Biformia arcana — *Psych.* 762.
Biformis errore portenti — *Psych.* 570.
Bifrons laus — *Περὶ Στ.* II, 449.
Bimaris Corinthus — *Contra Symm.* II, 351.

- Bipennis publica* — Περὶ Στ. I, 55.
Bisulcae unguulae in Martyres — Περὶ Στ. I, 44, X, 73.
Bitumen mixtum pice — Περὶ Στ. V, 199.
Biviis nec pluribus anceps via — *Contra Symm.* II, 849.
Bivium hiulcum — *Hamart.* 790.
Blasphemare Christum — *Apoth.* 347.
Blasphemia — *Psych.* 716.
Blasphemus — Περὶ Στ. I, 75.
Blaterare (var. lect.) — Περὶ Στ. X, 913.
Bombus timidus (sonitus tubae aut tibiae) — *Apoth.* 845.
Bombyx et purpura — Περὶ Στ. X, 511.
Borrae (Boreae) algida — *Psych.* 848.
Botryonis opima vallis — *Hamart.* 478.
Brabei (vel Bravii) palma — *Cathem.* V, 538.
Bracchia arborum — *Cathem.* III, 54.
Bractea si mollis texerat gypsum — *Contra Symm.* I, 436.
Bractealis fulgor (ex bracteolis) — Περὶ Στ. X, 1025.
Bracteolis crepitantia lora — *Psych.* 335.
Bubulcus (Apollo) — Περὶ Στ. X, 195.
Buculae (var. lect.) — *Psych.* 31.
Buccina vasta signum miserit — *Cathem.* XI, 105.
Bullis fulgentia cingula — *Psych.* 475.
Bustis prodire — *Cathem.* IX, 99.
Bustuale antrum — *Cathem.* IX, 52.
Buxa cerata — Περὶ Στ. IX, 49.

C

- Cachinni* — Περὶ Στ. X, 226.
Caelicola ephebus — *Contra Symm.* I, 170.
Caecipotens — *Apoth.* 660.
Caclitus — *Cathem.* XII, 79; *Psych.* 65; — Περὶ Στ. XIII, 10.
Caerimoniae — *Praef. Contra Symm.* I, 5.
Caerulae noctis per medium — *Cathem.* V, 41.
Caerulae animae — *Contra Symm.* I, 424.

- Caesaries* — *Cathem.* IV, 61.
 — deflua — *Περὶ Στ.* XIII, 30.
Calamique revolvere sulcos — *Apoth.* 596.
Calamum piscis sequitur — *Cathem.* III, 48.
Calami (musici) et tubae — *Apoth.* 148.
Calatho fragili lac premitur — *Cathem.* III, 70.
Calathos floribus cumulet — *Περὶ Στ.* III, 205.
Calcant pedibus lilia — *Cathem.* V, 123.
Calcare litora sicco pede — *Psych.* 653.
Calcata de morte — *Apoth.* 1065.
Calcatræ mundi mundanis illecebris — *Psych.* 588.
Calce mera (undata)
Calceamenta plantis dissolutis — *Περὶ Στ.* VI, 74.
Calcibus reluctari — *Psych.* 597.
Calculanda, tam subnotanda est summula — *Περὶ Στ.* II, 131.
Calente sole tabescunt nives — *Cathem.* VII, 207.
Calentem Christo puellam — *Περὶ Στ.* XIV, 11.
Calentes exempla domi congesta — *Contra Symm.* II, 9.
Calentia vota — *Περὶ Στ.* XIV, 76.
Calentis nequitiæ convivale carmen — *Hamart.* 318.
Caligo scinditur — *Cathem.* II, 5.
 — solis spiculo percentitur — *Cathem.* II, 5.
Caligantes animæ, et luce carentes — *Contra Symm.* I, 291.
Callus pectoris — *Περὶ Στ.* V, 177.
Calta pinguis — *Cathem.* V, 114.
Calvi, sacerdotes Isidis comam sibi tondentes — *Contra Symm.* I, 631.
Camoena (Musa, et plectrum) — *Cathem.* III, 26; IX, 3.
Camænas, vel *Camœnas* pares reddere, scil. hymnos — *Περὶ Στ.* VI, 153.
Caminis Baal coxerat — *Cathem.* XII, 196.
Camuras arcus - curvaturam arcuum — *Περὶ Στ.* XII, 53.
Candidius nive — *Περὶ Στ.* XIII, 11.
Candidulus grex — *Cathem.* III, 157.
Candidus dies — *Cathem.* IX, 77.
Canities irrepsit (var. lect.) seni — *Cathem.* Praef. 23.
Caniformis Anubis — *Apoth.* 195.
Cane milite peior Scotus — *Apoth.* 216.

- Canistris* portare dona — Περὶ Στ. IV, 15.
Canistrum — *Cathem.* IV, 62.
Cantamen magicum — *Contra Symm.* II, 176.
Capax alvus - (balenae) — *Cathem.* VII, 115.
Capax Christi — Περὶ Στ. II, 376.
 — virtutis — *Contra Symm.* II, 162.
 — virtutum — Περὶ Στ. X, 743.
Capessere coelum — Περὶ Στ. V, 368.
 — pugnam — *Cathem. Psych.* 575.
Capit impius et pius unas auras — *Contra Symm.* II, 782.
Capitalis criminis reus — *Contra Symm.* II, 804.
Captator ut vitulum alludit lupus — Περὶ Στ. V, 19.
Caput Christicolis populis — Περὶ Στ. XI, 80.
 — excitata - (ἐλλήνις.) — Περὶ Στ. IV, 13.
 — *Roma* saeculi summum caput — Περὶ Στ. X, 167.
Caraxat V. *Charaxo* (χαράσσει) — Περὶ Στ. X, 557.
Carbasea palla — *Psych.* 186-187.
Carcealis coecitas — Περὶ Στ. 169.
 — stipes — Περὶ Στ. 552.
Carcerae catenae — *Contra Symm.* II, 491.
Cardine portae — *Contra Symm.* II, 685.
Cardo septimus insuper rotat annum — *Cathem.* Praef. 3.
 — mundi — *Cathem.* XI, 107.
Carens vitiis — *Cathem.* III, 140.
Cariosa vetustas — *Cathem.* X, 141.
Cariosi dii — *Contra Symm.* I, 434.
Carmen nequitiae — *Hamart.* 319.
Carnalis stirpis genus — *Apoth.* 983.
Carnaliter — *Apoth.* 368.
Carnea lex — ibi, 370.
Carnificina — Περὶ Στ. III, 146.
Carnulenta pectora — Περὶ Στ. X, 372.
Carpimus escas — *Cathem.* VIII, 76.
Carpunt semitam pecudes — *Contra Symm.* II, 873.
 — ungulae membra — Περὶ Στ. X, 695.
Casa parva pudici cordis — *Psych.* 62.
Casas culmo fragili texere — *Contra Symm.* II, 298.
Castrata animum recisum candida virginitas — *Hamart.* 958.
Castum (pro caste) sapere — *Cathem.* II, 32.

- Catamitus* — *Contra Symm.* I, 70.
Catasta — Περὶ Στ. II, 399; X, 467.
Catastae pluraliter — Περὶ Στ. VI, 33.
 — igneae — Περὶ Στ. I, 56.
Catenato subtemine — *Psych.* 675.
Cathedra — Περὶ Στ. II, 462.
Catholica Fides — *Cathem.* Praef. 39.
Catholicum templum — *Psych.* 107; — Περὶ Στ. X, 24.
Cavernosi meatus aurium — *Hamart.* 320.
Caula — *Hamart.* 224;
 — ovile — Περὶ Στ. XII, 241.
Cauter — Περὶ Στ. V, 230.
Cauteribus cremari stridulis X, 490.
Cautis (pro cantes) — Περὶ Στ. X, 701.
Cedit nox — *Cathem.* I, 72.
Census patrius — *Psych.* 582.
Censibus hastae addictis — *Psyc.* 874.
Censura, magistratus — Περὶ Στ. II, 326.
Centifidum confundit iter — *Contra Symm.* II, 279.
Centuplex fructus — *Cathem.* VII, 220.
Centuplicatos agror. fructus redigere — *Contra Symm.* II, 1051.
Cerae pugillares — Περὶ Στ. IX, 15.
Cerastae virides — *Hamart.* 135.
Cerata buxa (pugillares) — Περὶ Στ. IX, 59.
Ceraunis fulvis galeam radicare — *Psyc.* 470.
Cernua vipera — *Cathem.* III, 150.
Cernuo ore — *Cathem.* VII, 43.
Cernuat ora senex barbatus — *Contra Symm.* I, 350.
Certante voto — *Hamart.* Praef. 6.
Certatim — *Cathem.* IX, 135; *Apoth.* 685.
Cervicula — Περὶ Στ. X, 836.
Cespes fumat vervece caeso — Περὶ Στ. X, 887.
Cespite et ture — Περὶ Στ. V, 50; *Apoth.* 187.
Chalcedon (gemma) hebes — *Psych.* 858.
Chalybs colla ambit — Περὶ Στ. I, 72.
Chalybem procdere — *Contra Symm.* I, 50.
Chaos — *Cathem.* V, 3.
Chao anterior — *Contra Symm.* II, 96;
 — intereunte — Περὶ Στ. III, 55.

- Charaxare* (α χαράσσω) — Περὶ Στ. X, 557.
Charisma — Περὶ Στ. XIII, 61; *Apoth.* Praef. I, 11.
Charismata — *Contra Symm.* II, 1045.
Chartae annales — *Contra Symm.* I, 597.
Chartula — Περὶ Στ. I, 75.
Chartulae vivaces — Περὶ Στ. X, 1115.
Charybdis sanguinis — *Cathem.* V, 107.
Chelydri virides — *Contra Symm.* I, 130.
Chelys casta (musica) — *Apoth.* 388.
Chyrographum — Περὶ Στ. I, 61.
Chirurgus — Περὶ Στ. X, 501.
Clamydem gestare — *Contra Symm.* II, 301.
Chrismatis alumnus — *Apoth.* 493;
— pacifici unguine — *Cathem.* V, 156.
Chrisma perenne — *Psych.* 361.
Christicolae — *Cathem.* III, 56; VIII, 80; X, 56.
Christicolum (Christicolarum) genus — Περὶ Στ. III, 72.
Christigena domus — *Hamart.* 788.
Christipotens — *Contra Symm.* II, 709.
Cicatricum per vias recentes — Περὶ Στ. X, 796.
Ciere aliquem vocibus — *Cathem.* I, 81.
Cinisculus arens — *Cathem.* X, 143.
Cinnama spirant — *Cathem.* V, 118.
Cippo devotus — *Apoth.* 293.
Circulator salsus — Περὶ Στ. X, 303.
Circuli (scil. catenarum) — Περὶ Στ. I, 72.
Circumferrier (parag.) — *Contra Symm.* I, 423.
Circumflua copia — *Hamart.* 334.
Circumfluis multo auro — *Contra Symm.* I, 418.
Circumfremere — *Cathem.* IV, 79.
Circuminspici (circumspicit) — *Apoth.* 492; *Psych.* 733.
Circumligat gluten alas — *Hamart.* 812.
Circumplicare — Περὶ Στ. X, 272.
Circumsaepire — *Psych.* 754.
Circumsaltante choro — *Contra Symm.* I, 135.
Circumvaga Arca — *Psych.* 813.
Cirri exstructi — *Psych.* 184.
Citi iambici — Praef. Περὶ Στ. 7.
Citharoedus — *Contra Symm.* II, 523.
Classicum clangere — *Contra Symm.* II, 11;

- Classicum* triste raptat — *Cathem.* II, 42.
Clava Herculeæ — *Hamart.* 403.
Claustra, locus clausus — *Περὶ Στ.* II, 41.
Clausula meriti pax — *Psych.* 779.
Clementia tempestatis serenæ — *Contra Symm.* II, 1012.
Clerus — *Περὶ Στ.* IV, 78.
Clepere arch. (α κλέπτω) clam furari — *Psych.* 563.
Cluens (cultor) lapidum — *Περὶ Στ.* III, 82.
Clivoso margine callis ærius — *Hamart.* 794.
Cluo, is (arch.) pro clueo — *Psych.* 2; *Contra Symm.* II, 584.
Cluere virtutibus — *Cathem.* IX, 107.
Cluunt ornamenta — *Contra Symm.* II, 505.
Clypeata Minerva — *Contra Symm.* II, 534.
Coagula per densa lac coit — *Cathem.* III, 68.
Coagula concreta — *Hamart.* 870.
Coaptare — *Psych.* 558.
Coctile caput vituli — *Apoth.* 325.
Coervi sanguinis fluentia — *Cathem.* XI, 137.
Coenosum solum — *Contra Symm.* I, 640.
Coercere lege saeptos — *Cathem.* VIII, 4.
Cognatum malum — *Contra Symm.* II, 47.
Cognitor, iudex — *Περὶ Στ.* X, 205; et 571.
Cognominatus — *Cathem.* IX, 11.
Coheres gloriæ — *Περὶ Στ.* V, 574.
Coinquinatus vitiis — *Cathem.* V, 53.
Colla vinclis subdere — *Hamart.* 470.
Colla fluunt, abeunte anima — *Περὶ Στ.* III, 166.
Colliquefacta — *Psych.* 425.
Color redit rebus — *Cathem.* II, 7.
Colorare inepta vultu serio — *Cathem.* II, 36.
Columba sidere lapsa — *Cathem.* III, 165.
Columna lucis — *Cathem.* XII, 169.
Columnifer radius — *Περὶ Στ.* III, 52.
Colymbus — *Περὶ Στ.* XII, 36.
Coma herbarum — *Cathem.* VIII, 46;
— oleris — *Cathem.* III, 63.
Combibere Crucem — *Περὶ Στ.* X, 630;
— Denum medallis — *Cathem.* IV, 18.
Cometa tristis — *Cathem.* XII, 21.

- Comminus* adstant — *Cathem.* IV, 49.
Commissura — *Psych.* 680; 829.
Committere sulcis semina — *Contra Symm.* II, 1023.
Commotior — *Περὶ Στ.* V, 41.
Commercias gutturis — *Hamart.* 34;
— *conveniunt per et artes* — *Contra Symm.* II, 614.
— *in Commune* — *Contra Symm.* II, 615.
Commutabile iter — *Hamart.* 758.
— *tempus* — *Hamart.* 890.
Compendia brevis summae — *Apoth.* 175.
Compendiosus exitus — *Περὶ Στ.* II, 335.
Competenter plecti — *Περὶ Στ.* X, 118.
Compita perfidorum — *Apoth.* Alia Praef. 7.
Complices sectae — *Περὶ Στ.* X, 822.
Complicis de semine hydri — *Hamart.* 615.
Conatibus summis luctari — *Contra Symm.* II, 549.
Convalescunt pectora — *Περὶ Στ.* I, 52.
Concentibus inflat tubam — *Contra Symm.* II, 68.
Conceptacula alvi — *Περὶ Στ.* X, 781.
Concilia festa — *Cathem.* V, 138.
Conciliabula — *Apoth.* 710.
Concinere mira laudum — *Περὶ Στ.* X, 4.
Concipere cassa somnia — *Contra Symm.* II, 45.
Concolor error — *Contra Symm.* II, 871.
Concordia concors — *Psych.* 825.
Concrepitare fragor virgarum coepit — *Περὶ Στ.* X, 56.
Concreta coagula — *Hamart.* 870.
Concreto crine — *Contra Symm.* I, 491.
Concretus aër — *Hamart.* 850.
— *auditus* — *Apoth.* 586.
Conculcare sacra gentium — *Cathem.* Praef. 40.
Concussus acerbo casu — *Psych.* 799.
Condere iura — *Cathem.* X, 115.
— *vaginae gladium* — *Psych.* 105.
Conditor orbis — *Cathem.* XI, 155.
— *rerum* — *Cathem.* IV, 9.
— *temporum aureorum* (scil. Saturnum) — — *Περὶ Στ.* X, 206.
Condomare ac frangere *Cathem.* VII, 97.
Confectos artus tenuare — *Cathem.* VIII, 54.

- Conferre pedem, congregari* — *Contra Symm.* I, 647.
Confertos inter cuneos — *Psych.* 671.
Confessor Christi — Περὶ Στ. IX, 55.
Conflatilis Iuppiter — Περὶ Στ. X, 295.
Confinia viscerum — Περὶ Στ. X, 887.
Confluo gurgite — *Cathem.* V, 76.
Confoederantur — Περὶ Στ. II, 437.
Confovet in gremio molli — Περὶ Στ. XI, 138.
Confragosa (loca viar.) — *Cathem.* VII, 53.
Confrequentare — Περὶ Στ. I, 9.
Congemiscens — Περὶ Στ. II, 411.
Congenitus — *Contra Symm.* II, 910; *Psych.* 221.
Congeriem loci densere — *Contra Symm.* I, Praef. 21.
 — ad congeriem usque *Cathem.* IV, 30.
Consuesco (pro consuefacio) — *Apoth.* 725.
Cornicinum aera
Corniger Hesperidum — *Contra Symm.* II, 605.
Cornix loquax et stridula — *Apoth.* 298.
Cornuta facies Iovis Hammonis — *Contra Symm.* II, 354.
Corporale ergastulum (corpus) — Περὶ Στ. V, 358.
Corpusculum — Περὶ Στ. X, 813.
Corruptela carnis — *Apoth.* 816.
Corruptissimi forma Marcion arvi — *Hamart.* Praef. 36.
Corruptissime fur. — *Apoth.* 408.
Cortice externi libri — *Apoth.* 341.
Corticeum gluten — *Cathem.* III, 43.
Corusca dextra Dei — Περὶ Στ. IV, 9.
Corvus Apollineus — *Contra Symm.* II, 566.
Crates Iutea (corporis humani) — *Cathem.* VIII, 59;
 — costae — Περὶ Στ. III, 148;
 — Costarum — Περὶ Στ. X, 57.
Creamen (scil. creatura) — *Hamart.* 506.
Creatrix procerum Vrbs purpureorum — Περὶ Στ. IV, 191;
 — virtus — Περὶ Στ. V, 474.
Creatura — *Hamart.* 507.
Cremandus mundus — *Cathem.* II, 7.
Crematio — Περὶ Στ. VI, 88.
Crepans flamma volat — Περὶ Στ. III, 156.
Crepidines litorum — *Cathem.* IX, 112.
Crepundia — Περὶ Στ. III, 19;

- Crepundia* pueri — *Apoth.* 643.
Criminosus — Περὶ Στ. X, 878.
Crinalis acus — *Psych.* 448.
Crinita agmina — Περὶ Στ. X, 53.
Crispata (hasta) — *Psych.* 122.
Crispo liquore — Περὶ Στ. X, 284.
Croceus Vesper rubet — *Contra Symm.* Praef. 4.
Crucis vexillum — *Apoth.* 448.
Cruci adfixus Christus — Περὶ Στ. II, 22;
— suffixus Christus — Περὶ Στ. X, 585.
Crucifer (σταυρόφορος) Christus — *Cathem.* III, init.
Cruciabile iter — *Psych.* 446.
Cruciamina leti — *Cathem.* X, 90.
Cruciatibus densis rubus — *Apoth.* 70.
Crumenis infarcire turpe lucrum — *Psych.* 459.
Culparum seges — *Cathem.* VII, 208.
Cumba (cymba) — *Contra Symm.* II, 940; Περὶ Στ. 450.
Cumulatim — *Apoth.* 818; 739.
Cunabula veterum prima Deorum — *Contra Symm.* I, vers. 1.
Cunctipotens — Περὶ Στ. VII, 56.
Cuneus extremus (militaris) — *Hamart.* 423.
Cuneum adversum spectans (hostium) — *Psych.* 198.
Cunei conferti (de militia) — *Psych.* 671.
Cunulae — *Cathem.* I, 98.
Cupidines frenare — *Cathem.* VII, 21.
Cupidineo sanguine madefactus — *Psych.* 61.
Cupressus — *Apoth.* 463.
Cura Dei (tu, homo) — *Psych.* 623.
Curam adhibere futuris — *Contra Symm.* I, 14.
Curriculis ritae (annis) — *Cathem.* III, 11.
Curvare caput — *Cathem.* IV, 4.
Curulis sella — *Contra Symm.* I, 349.
Cyanea stagna — *Psych.* 859.
Cyaneae nymphae — *Contra Symm.* I, 303.
Cymbia spumantia lacte — *Apoth.* 472.

D

- Dactylico pede* — Περὶ Στ. III, 209;
 — *strophio* — *Cathem.* III, 29.
Daemonica sacra — Περὶ Στ. III, 73.
Daemonicae arae — Περὶ Στ. VI, 36.
Damnati gressus —
Damnosa vita — *Hamart.* 952.
Dapēs inemptae — *Cathem.* IV, 58.
Dator luminis — Περὶ Στ. V, 275.
 — *verborum Christus* — Περὶ Στ. X, 930.
Deasiatus stipes — Περὶ Στ. X, 381.
Decedere solitis — *Contra Symm.* II, 312.
Deciduus imber — *Cathem.* III, 79.
 — *nec Decisus Pater est* — *Apoth.* 272.
Declivia vitae pondera — *Hamart.* 849.
Decoctum robur — *Contra Symm.* II, 330.
Decolor (niger) — *Cathem.* V, 69.
Decolorus horror artus concutit — Περὶ Στ. I, 113.
Decrepito leoni armamenta — *Hamart.* 560.
Decursis mensibus se renovat annus — Περὶ Στ. XI, 95.
Dedecorare spiritum mundi — Περὶ Στ. IV, 112.
Dedita Christo Roma — Περὶ Στ. II, 2.
 — *pecunia stipendiis* — Περὶ Στ. II, 92.
Dedignari censum pulverem — *Hamart.* 956.
Defoecare membra (abluere) — *Cathem.* VII, 73.
Defit anxiis medela — *Cathem.* IV, 85;
 — *quod aevo* — Περὶ Στ. IX, 66.
Defluens coma (promissa) — Περὶ Στ. X, 273.
Deflua caesaries compescitur — Περὶ Στ. XIII, 30.
Defuga Christi — Περὶ Στ. I, 42.
Defundunt balsama — Περὶ Στ. XI, 174.
Degenerem trepidatio prodit
Dehiscere rubrum salum iusserat — Περὶ Στ. V, 482;
 — *sponte audet* — Περὶ Στ. VII, 50.

- Dehonestare caput* — *Περὶ Στ.* X, 763.
Deitas — *Apoth.* 1009.
Deitatis fons — *Apoth.* 76.
Delibuta comas Luxuria — *Psych.* 312.
Deliquium fluidum — *Hamart.* 751.
Demensio (aut *dimensio*) *sanguinis* — *Περὶ Στ.* X; 1126.
Deminuere — *Apoth.* 281.
non Demorari vota calentia — *Περὶ Στ.* XIV, 76.
non Demutabilis, non convertibilis est Dens — *Apoth.* 276.
Densetur turba — *Cathem* V, 53.
Densere congeriem foci congeriem — *Contra Symm.* I, Praef. 21.
Depositor Patris — *Apoth.* 179.
Deprehendere veri latebras — *Contra Symm.* II, 75.
Derogare (pro *denegare*) — *Cathem.* VII, 165.
Depulsus lacte puer (nos: *svezzato*) — *Περὶ Στ.* X, 663.
Descensus gradus (de *genealogia*) — *Apoth.* 1007.
Desistere peccare — *Cathem.* I, 64.
Despectans agmina fastu — *Psych.* 182.
Destructilis aedes — *Περὶ Στ.* X, 348.
Desudata balsama — *Cathem.* V, 117.
Detumescere — *Περὶ Στ.* X, 145.
Devesticulum — *Contra Symm.* II, 849.
Devexo axe — *Cathem.* VIII, 11.
Devovere carmen alicui — *Cathem.* Praef. 42.
Devium iter — *Apoth.* Alia Praef. 16.
Dia aëria, seu caelestia — *Cathem.* XII, 90.
Diademate posito — *Apoth.* 491.
Diadema rutilum — *Contra Symm.* I, 422.
— *pulcrum* — *Περὶ Στ.* IV, 21.
— *regium* — *Περὶ Στ.* X, 765.
Dialectica vox — *Hamart.* 124.
Dicatae escae — *Cathem.* VIII, 75.
Dictu scelus est — *Apoth.* 822.
Diecula — *Cathem.* VII, 96.
Diffolata agmina — *Cathem.* V, 103.
Diffлото pulvere — *Hamart.* 388.
Diffluens potu et cibo — *Cathem.* VII, 16.
Diffluit in luxum — *Contra Symm.* I, 125.
Diffluunt sudoribus — *Περὶ Στ.* X, 456.

- Digestim* — Περὶ Στ. II, 129.
Digitis eminulis — Περὶ Στ. III, 122 et 123.
Diglabile discidium — *Cathem.* III, 148.
Dilancinata membra — Περὶ Στ. V, 156.
Dilaniata lingua — *Psych.* 424.
Diluvii sub tempore — *Contra Symm.* II, 337.
Dinoscerer ominis vellem — Περὶ Στ. X, 1137.
Dinumerare velim; — Nec dinumerari potis est — Περὶ Στ. XI, 234; — *Hamart.* 36.
Dirigit pernox astrologus — *Apoth.* 618.
Discincta iuventus — *Psych.* 823.
Discludere — *Hamarth.* 649, 904.
Discolora lana in stipite — Περὶ Στ. X, 302.
Discretio carpit cumulum — *Hamart.* 26.
Discriminatis coloribus — Περὶ Στ. X, 350.
Discordes linguis populi — *Contra Symm.* II, 585.
Discretio cumulum carpit — *Hamart.* 26.
Discruciatibus aeternis — *Hamart.* 885.
Discursibus terere silicem atram — *Contra Symm.* I, 582.
Discursus iuvenum in Lupercalibus — *Contra Symm.* II, 862.
Dispar quidquid habet — *Hamart.* 26.
Dispare summa — *Hamart.* 21.
Disparare vincula nexa nervis — Περὶ Στ. X, 888.
Disparili sorte — *Contra Symm.* II, 373.
Dispendia (ambages) — *Cathem.* XII, 175;
— flexuosa corrigere — *Cathem.* VII, 49.
Dispendio sanguinis Deum fateri — Περὶ Στ. I, 23.
Dispensare opes — Περὶ Στ. II, 44.
Dispergi (paragoge) — *Apoth.* 474.
Dissecare fidem ambagibus minutis — *Apoth.* Alia Praef. 21.
Dissertator — *Apoth.* 782.
Dissicit morbus membra — Περὶ Στ. II, 209.
Dissipare vera — *Cathem.* V, 46.
Dissociabile nil firmum est — *Psych.* 764.
Dissociari compacta — *Cathem.* X, 15.
Dissolubilis cardo — *Cathem.* IX, 72.
Dissona cultu regna — *Contra Symm.* II, 585.
Dissoni ritus — Περὶ Στ. II, 427.
Distenta uterum mater (de vipera) — *Hamart.* 586.

- Ditio effrenis* (potestas enormis) — *Contra Symm.* I, 518.
Ditione coërcet — *Contra Symm.* II, 638.
Ditionibus aequis (pari potestate) — *Contra Symm.* II, 419.
Ditior — *Περὶ Στ.* II, 116 et 311.
Ditissima Tartara — *Psych.* 521.
Diva caro — *Psych.* 76.
— Hierusalem — *Psych.* 812.
Divis gentium litare — *Περὶ Στ.* V, 16.
Divos fingere — *Περὶ Στ.* I, 69.
Divaricatis cruribus — *Περὶ Στ.* V, 252.
Dividuus deus — *Hamart.* 7.
Divinitas — *Περὶ Στ.* X, 245 et 440.
Divisor Deitatis — *Hamart.* 2.
Divortia duo — *Hamart.* 4;
— obliqua — *Apoth.* Praef. 9.
Diurna nocte — *Apoth.* 629.
Diutina aetas — *Περὶ Στ.* X, 1116.
Docere manus pictorum — *Contra Symm.* II, 39.
Doctus fallendi — *Contra Symm.* II, 48.
Doctus secandi artifex — *Περὶ Στ.* X, 886.
— callida pingere — *Contra Symm.* II, 644.
Docta psallere — *Contra Symm.* II, ibi.
Dogma (doctrina) — *Cathem.* VII, 195 et VIII, 8 et IX, 93.
Dogma caeleste — *Psych.* 626;
— novellum — *Περὶ Στ.* X, 583;
— sophiae — *Contra Symm.* I, 34.
Dolatu multo forata gemma — *Psych.* 837.
Domina Ecclesia — *Cathem.* XII, 187.
Dominatibus — *Hamart.* 516.
Dominatio simplex rerum — *Hamart.* 31.
Dominator — *Apoth.* 448.
Dominatrix rerum — *Apoth.* 88.
Donare aliquid hostico ferro — *Περὶ Στ.* I, 27.
Donaria — *Περὶ Στ.* X, 343.
Donatrix Sacramenti mensa — *Περὶ Στ.* XI, 171.
Dracones (vexilla) — *Cathem.* V, 56.
Dubitabile pectus — *Apoth.* 581.
Ducere vicem sortis humanae — *Cathem.* VII, 214;
— vitam — *Hamart.* 934.
Dulcissimi Psalmi — *Psych.* 665.

Dumos effingere docta manns — Περὶ Στ. XI, 129.
Duplicat vota — Περὶ Στ. XII, 64.

E

Ebenum (nigrum) — *Cathem.* II, 71.
Eblanditis virtutibus — *Psych.* 328.
Ebrium linteolum (hnmectum) — *Cathem.* V, 18.
Ecclesiarum anguli — Περὶ Στ. II, 82.
Ecclesiastes — Περὶ Στ. X, 42.
Eccum praesto sum — Περὶ Στ. X, 1006.
Echo (ἤχῳ) — Περὶ Στ. X, 980.
Edacitas — Περὶ Στ. X, 809.
Edax senium — *Apoth.* 1073.
Edentularum cantilenae — Περὶ Στ. X, 305.
Editiore apice exsurgens — Περὶ Στ. XI, 224.
Eductos sub imagine avita — *Contra Symm.* II, 8.
Efferati spiritus mundi — Περὶ Στ. IV, 110.
Efferatis furoribus percitus — *Cathem.* II, 53.
Efferre se sideribus altius — *Contra Symm.* II, 479.
Effetus malis — Περὶ Στ. II, 215.
Effigiare hominem — *Cathem.* X, 4.
— animam — *Apoth.* 807.
Efflans spumeas salivas — Περὶ Στ. I, 101.
Effrena mens — Περὶ Στ. X, 966.
Effusus de senili partu — *Cathem.* VII, 59.
Effusa corpora — *Cathem.* XII, 110.
Effusae turmae — *Psych.* 178.
Egena lucis numina — *Contra Symm.* I, 377.
Egenus rationis diae animus — *Contra Symm.* I, 81.
Egressus tuta silentia — *Contra Symm.* Praef. L. II, 46.
Eiulantes feminae — *Cathem.* VII, 145.
Elaqueanda voluptas animi constantia — *Contra Symm.* II, 147.
Eliciti sanguinis purpura — Περὶ Στ. III, 140.
Elinguis oris organum — Περὶ Στ. X, 2.
Elinguia numina — Περὶ Στ. V, 72.

- Eliquare metalla* — *Hamart.* 261.
Eloquii Romani decus (Symmachus) — *Contra Symm.* I, 634.
Elumbe virus contrahere — *Περὶ Στ.* II, 216.
Elumbem mollire animum — *Psych.* 314.
Elutus — *Περὶ Στ.* V, 361.
Eluvies sanguinis — *Περὶ Στ.* X, 46.
Emancipator servientis plasmatis — *Cathem.* VII, 184.
Emblemata (in poculis) — *Psych.* 527.
Emicat (nascitur subito) — *Cathem.* IX, 27.
— sol resurgens — *Cathem.* II, 55.
Eminulis digitis (summis) — *Περὶ Στ.* III, 123.
Emotae curae dictis — *Psych.* 630.
Energima monstri bacchantis — *Apoth.* 400.
Enervatum robur gerere — *Contra Symm.* II, 143.
Enitor secare (cum infinito) — *Περὶ Στ.* V, 165.
Enuntiatrice sensuum lingua — *Περὶ Στ.* X, 771.
Eoa plaga pandit polum — *Περὶ Στ.* III, 63.
munera — *Cathem.* XII, 62.
Eoum sidus (phosphorus) — *Cathem.* II, 67.
Ephebus — *Cathem.* IX, 43;
— mollis — *Cathem.* XIV, 72.
Episcopalis — *Περὶ Στ.* VI, 11; XIII, 33.
Episcopus — *Περὶ Στ.* II, 29; VII, 22, 51.
Eque et ex — *Cathem.* IV, 194; IX, 99; *Hamart.* 582.
Ergastulum (carcer) — *Περὶ Στ.* V, 241;
— Corporale (corpus hominis) — *Περὶ Στ.* V, 358.
Erubuit et lubricus error — *Cathem.* III, 118.
Erumpit in vocem adloquio — *Psych.* 750.
Esse (edere) azymon similaginis — *Apoth.* 353.
Ex Ethicis praesumere quidpiam — *Hamart.* 582.
Evangelicus libellus — *Apoth.* 15.
Evectus — *Περὶ Στ.* VIII, 18.
— gradu militiae — *Cathem.* Praef. 20.
Eviscerandum corpus eculeo — *Περὶ Στ.* X, 109.
Eviscerata carne — *Περὶ Στ.* X, 1058.
Exactor auri et sanguinis — *Περὶ Στ.* II, 48.
Exagerati thesauri — *Περὶ Στ.* II, 87.
Examina divum — *Hamart.* 97;
— pauperum — *Περὶ Στ.* II, 180.

- Exarmatus* — *Psych.* 49.
Excellentiae acris heros — *Περὶ Στ.* X, 52.
Excellentior ordo (*Senatorius*) — *Contra Symm.* I, 571.
Excessu moderaminis — *Contra Symm.* II, 990.
Excidere se, (castrari) — *Περὶ Στ.* X, 1059.
Excipere imperium (*alicuius*) — *Cathem.* III, 124.
Excitare faciem in caelum — *Cathem.* IV, 71.
Excitata capnt (κατὰ) — *Περὶ Στ.* IV, 13.
Excitator mentium Christus — *Cathem.* I, 3.
Excruciabile exitium — *Περὶ Στ.* III, 115.
Excruciare fidem gaudet — *Περὶ Στ.* III, 90.
Excruciatibus duris — *Περὶ Στ.* XIV, 19.
Excubat spiritus — *Cathem.* I, 77, 80.
Excussus salis scintillat — *Περὶ Στ.* V, 226.
Exedenda morbis membra — *Περὶ Στ.* I, 106.
Exemplum dare (puniri) — *Περὶ Στ.* II, 351.
Exercitus labore — *Cathem.* I, 23.
Exfibulare — *Psych.* 634.
Exheres successor — *Περὶ Στ.* II, 79.
Exhibere ad cultum — *Cathem.* VIII, 30.
Exitialis dies — *Contra Symm.* II, 567.
Exorabilis terror suspendit ictum — *Cathem.* VII, 99
Exotica secta — *Psych.* 760.
Expedita corda — *Cathem.* IV, 31;
— litteris est crux — *Περὶ Στ.* X, 623.
Experimentum cape — *Περὶ Στ.* II, 406.
Expiare — *Cathem.* VII, 7; XI, 165; *Περὶ Στ.* I, 102.
Expolita pelvis — *Περὶ Στ.* Praef. 16.
Exporrecta latus purpureo cubili — *Hamart.* 853.
Exprimere stilo — *Περὶ Στ.* X, 1124.
Exsecutor (*explanator*) — *Περὶ Στ.* XIV, 16.
Exsequialia verba — *Περὶ Στ.* XIV, 56.
Exserere praecepta principis (*exequi*) — *Περὶ Στ.* XIV, 65.
Exsinuare (*extenuare*) — *Περὶ Στ.* XI, 222.
Exsors dolorum tristium — *Περὶ Στ.* V, 160.
Exsta litare scultis saxis — *Contra Symm.* II, 779.
Extinctor Antichristi — *Cathem.* V, 102.
Extirpata procellis silva immodicis — *Hamart.* 241.
Exsul aviti laris — *Contra Symm.* II, 734.
Exsultans gallus canit — *Cathem.* I, 67.

- Exterminat* Paulus Iovem — Περὶ Στ. II, 470.
Exstima tactu laesa cutis — *Psych.* 693.
Extimum vestis — *Cathem.* IX, 40.
Extuberet cervix plumbo verberata — Περὶ Στ. X, 117.
Exuat stultitiam anima peccatrix — *Cathem.* Praef. 35.
Exulcerare innocentum corpora — Περὶ Στ. X, 1093.
Exuvias pontificales exuere — *Contra Symm.* I, 548.

F

- Fabrica* (opificium) — *Cathem.* XI, 44;
 — corpuscoli — Περὶ Στ. X, 803.
Fabrilis manu excisa numina — Περὶ Στ. V, 69.
Fabriliter opifex aptans composuit (templum) — *Apoth.* 520.
Fabro figmine — *Apoth.* 1035.
Fabula (narratio rei verae) prisca coepit — *Hamart.* Praef. 25.
Facessat (abeat) caecitas — *Cathem.* II, 93.
Facessite (ite) — Περὶ Στ. VI, 77.
in Faciem riparum — *Cathem.* V, 66.
Factor (Creator, conditor) — *Cathem.* X, 135;
 — aquae — *Apoth.* 667;
 — orbis et poli — Περὶ Στ. II, 415.
Factura Dei — *Apoth.* 792, 856.
Facundissime Ausoniae linguae — *Contra Symm.* II, 19.
Facundo ore doctor — Περὶ Στ. IV, 18.
Falernum (vinum) nobile fit lympa — *Cathem.* IX, 28. V.
Dipt. XXXII.
Falsificatis spoliis — *Hamart.* 351.
Falsiloquus — *Apoth.* 107.
Famis (fames) impia — *Psych.* 479.
Famosum tropheum — *Psych.* 64.
Famosus ardor Hercules (amores) — *Contra Symm.* I, 117.
Famula Deo mens — *Cathem.* XI, 166.
Famulantia elementa servant suum cursum — *Contra Symm.* II, 803.

- Fanaticus* — Περὶ Στ. X, 106; *Apoth.* 440.
Fanti haec (dicenti) refert sacerdos — Περὶ Στ. VI, 43.
Farra Palladiis focis negentur — *Contra Symm.* II, 910.
 — spicea — *Contra Symm.* II, 217.
Fasces (scil. *lictiores*) — Περὶ Στ. III, 65.
Fasciolis cingere — *Contra Symm.* II, 1007.
Fasque nefasque simul glomerat. *Vedi glomerare.*
Fastidia (*praegnantis*) — *Cathem.* XI, 54.
Fastigia ventosae famae scandit — *Hamart.* 438.
Fastorum arce potiri (consulatum adsequi) — *Contra Symm.* II, 596.
Fastos condunt consules — *Contra Symm.* II, 426.
Fatales prunae (*Vestae*) — *Contra Symm.* II, 1086.
Fatalis sors — *Contra Symm.* II, 459.
Fataliter urbs sortita — *Contra Symm.* II, 369.
Fato peccante — *Contra Symm.* II, 469.
Fatiscere — *Cathem.* X, 96; IX, 51 et X, 809.
Fatiscens licet corpus iaceat — *Cathem.* VI, 149.
Fatus esset, loquela debilis — Περὶ Στ. X, 988.
Fatus secretos promere — *Apoth.* 594.
Fauces portae Castrensium — *Psych.* 666.
Favillae indices Gommorheor. — Περὶ Στ. V, 193.
De Favillis coeunt membra — *Cathem.* IX, 100.
Fautrix flentium — *Cathem.* VII, 175.
Favus sudat — *Cathem.* III, 72.
Fax et incitator omnium — Περὶ Στ. X, 67.
Faxo — Περὶ Στ. V, 100.
 — ego teratur sub pedibus — *Psych.* 249.
Felices animae, quibus... contigit — Περὶ Στ. VI, 97.
Fenestrae corporales — Περὶ Στ. X, 435.
Fera (de *Eulalia*) pro eo quod est ferocis ingenii — Περὶ Στ. III, 39.
Feralis bestia — *Psych.* 720.
 — domus (carcer) — Περὶ Στ. V, 312.
Ferale monstrum — *Psych.* 386.
 — regnum Regis Pharii — *Apoth.* 361.
Fercula regalia (de Magorum donis) — *Apoth.* 609.
 — spoliolum ducere — *Contra Symm.* II, 581.
Feriae scholarum — *Cathem.* IX, 76.
Feriatia freta — Περὶ Στ. VI, 156.

- Feriatum* somno pectus — *Cathem.* V, 27.
Ferini ritus — *Contra Symm.* I, 80.
Ferino gutture devoratus — *Cathem.* VII, 122.
Ferit aeterea clamor nauticus — *Contra Symm.* II, Praef. 11.
Feritas gentium — Περὶ Στ. II, 11.
Feritate tyranni — *Contra Symm.* I, 46.
Ferox ingenii (*fortis*) — *Hamart.* 168.
Ferrata legio — *Contra Symm.* II, 33.
Ferratae acies — *Cathem.* V, 48.
Ferre finem peccandi — *Cathem.* I, 56.
— gressum (*qua*) Ibi, V, 41.
Ferrea fata — *Contra Symm.* II, 462.
Ferri in vesaniam — Περὶ Στ. V, 1003.
Ferrugine lugubri sordidus — *Cathem.* IX, 69.
Ferrugineus flos — *Psych.* 355.
Ferulae crepantes (*magistri*) — *Cathem.* Praef. 7.
Festa vox quievit — *Apoth.* 149.
Festa (dies festi) Saturni Senis — Περὶ Στ. II, 452.
Festum solvimus — *Cathem.* VIII, 14.
Fibula revulsa — *Cathem.* VII, 157; *Psych.* 449.
Fictilis Minerva — *Apoth.* 455;
— olla — Περὶ Στ. Praef. 17;
— ulva (pro limo palustri) — *Apoth.* 764.
Fictor et auctor — *Cathem.* X, 135.
Fidelis (Christianus) fiat Romulus — Περὶ Στ. II, 443.
— turba — Περὶ Στ. V, 334.
Fidicula (sync. *fidicla*) — Περὶ Στ. X, 481.
Fidissimus Magistri — *Cathem.* VI, 78.
Fidissimi obsides spei — Περὶ Στ. II, 458.
Figmen — *Apoth.* 798.
Figmine Deitatis fabro nasci — *Apoth.* 1039.
Figmentum animae halantis — *Contra Symm.* II, 215.
Figurare (repraesentare) — *Psych.* 67.
Fingere figuram — *Cathem.* XII, 184.
Finis (mortis) exsors — *Hamart.* Praef. 24.
Fine sub ultimo — *Cathem.* Praef. 34.
Fiscella — Περὶ Στ. V, 492.
Fiscus (principis) — Περὶ Στ. II, 9.
Fissa (scissa Gisel.) voluntas — *Psych.* 762.
Fissile lignum cuneis scindere — *Contra Symm.* II, 285.

- Fixus* (supplicio) — *Cathem.* VI, 64.
Fixis in altum vultibus — *Cathem.* XII, 54.
Flabilis res — *Apoth.* 67.
Flabrale frigus venti — *Apoth.* 841.
Flagellum (surculus arborum) — *Cathem.* VII, 139.
Flagrantiam sedare — *Περὶ Στ.* X, 734.
Flammicomī ignes (flammeas comas habentes) — *Psych.* 776.
Flammeolum — *Psych.* 449.
Flatile virus ingerere — *Hamart.* 533.
Flatus (anima) in aetere plaudit ovans — *Περὶ Στ.* III, 169.
Flavescere — *Contra Symm.* II, 656.
Flavicomantes (ξανθοκόμοι) — *Apoth.* 495.
Flere desine — *Cathem.* XII, 98.
Flebilis hora — *Hamart.* 944.
Flebiliter — *Apoth.* 1049.
Flectere in diverticulum — *Contra Symm.* II, 849.
— sensus. — *Hamart.* 691.
Flere repulsam — *Contra Symm.* II, 650.
Fletu perluere V. *Madescere.*
Flexa sententia — *Contra Symm.* II, 311.
Flexu in plateae — *Περὶ Στ.* XIV, 39.
Flexuosae frandes — *Cathem.* VI, 143.
Flexuosa dispendia — *Cathem.* VII, 49.
Flexura (subst. a *flecto*, is) — *Psych.* 339.
Flocci facere (parvi pendere). — *Περὶ Στ.* X, 140.
Flore in tenero occidere (in tenera inventa)
Florulentus — *Περὶ Στ.* X, 191.
Fluctivagi greges (pisces) — *Cathem.* III, 46.
Fluctus qua murmuranti fine fluctus (in litore) frangitur
— *Cathem.* VII, 128.
Fluenta pura
Fluentis infusis — *Contra Symm.* II, 933.
Fluit orbis large ubere secundo — *Contra Symm.* II, 951.
Fluunt mella ex ore leonis — *Dipt.* XVII.
Fluxit labor diei — *Cathem.* VI, 10.
Foetida libido — *Περὶ Στ.* II, 245.
Follibus cavis recoqui — *Περὶ Στ.* V, 70.
Fomes peccati — *Apoth.* 946.
Fomes (proprie) — *Contra Symm.* I, Praef. 25.

- Fomes et causa malorum* — *Hamart.* 558; V, 259.
Fons Dei ipse visibilis — *Apoth.* 78.
 — *unicus orbis* — *Hamart.* 32.
flatu concaluisse Dei structile simulacrum — *Hamart.* 190.
Fonticulus — *Cathem.* V, 116.
Formabile dextra os capere — *Apoth.*
in Fornice mundi — *Apoth.* 624.
 — *nati* (νόθοι)
Fortissimorum fortior — *Περὶ Στ.* V, 294.
Fossor (agricola) — *Hamart.* Praef. init.
Fotibus aucta gloria — *Contra Symm.* II, 583.
 — *benignis recreari*
Fragile votum — *Hamart.* 756.
Fragmina generosa — *Cathem.* X, 128.
Fragor rogantium
Fragosa vox — *Περὶ Στ.* 994.
Fragosae rupes — *Περὶ Στ.* V, 445.
Fragosi turbines — *Cathem.* VII, 94.
Fragrare nardo et nectare — *Cathem.* XI, 68.
Fragrans odor — *Cathem.* XII, 70.
Frangere bello
Fraudare ab re
Fraudari solitis sumptibus
Frenare mundum habenis iupositis — *Contra Symm.* II, 584.
 — *rebelles affectus carnis* — *Hamart.* 525.
 — *rabiem*
Frenarier (παπαγ.) ora lupatis — *Psych.* 191.
Frendit — *Περὶ Στ.* V, 393.
Frenos urbium regere — *Cathem.* Praef. 17.
Freta saeculi — *Cathem.* V, 109.
Fricola famae vacuae — *Psych.* 231.
Frixus sartagine — *Περὶ Στ.* X, 769.
Frondicoma loca — *Cathem.* III, 102.
Frugescere ait rarins agros steriles — *Contra Symm.* II, 913.
Frugiferae cumbae — *Contra Symm.* II, 940.
Frustatim (κατὰ μέρος) — *Psych.* 721.
Frustrantia dona fortuitis dederunt — *Apoth.* 640.

- Frutectum* (*frutetum*) — Περὶ Στ. V, 409.
Fucis colorum picta imago — Περὶ Στ. IX, 10.
Fucis sunt multa inlita — *Cathem.* II, 59.
— coloratis ludere — *Contra Symm.* II, 44.
Fucus (succus) anguinus — *Hamart.* 114.
Fuimus per quinquennia, nî fallor, decem — *Cathem.* Praef.
Fulgida moneta — Περὶ Στ. II, 55. [init.
Fulgidus sol — *Cathem.* I, 9.
Fuligo sulphuris — Περὶ Στ. V, 198.
Fuliginosi lares — Περὶ Στ. X, 261.
Fulmen dicendi — *Contra Symm.* I, 650.
Fultus iure potestatis — *Contra Symm.* I, 563;
— togam sericam cinctu Gabino. — Περὶ Στ. X, 1015.
Fumare sacrum sanguinem — Περὶ Στ. II, 70.
Fumificae faces — Περὶ Στ. III, 118.
Fumosi lapides — *Hamart.* 405.
Fumosa numina — *Cathem.* XII, 197.
Funale textum — Περὶ Στ. V, 469.
Functorum (vel *umbrarum* *populus* HEINS.) — *Cathem.*
V, 135.
Fundali stridore — *Psych.* 293.
Fundamine iacto — *Psych.* 826.
Fundator ipse et artifex — *Cathem.* XI, 17.
Fundit opes ager (copiose profert.) — *Cathem.* III, 71.
Fundus tenebrosus — *Psych.* 93.
Funera tegebant infaustas Cannas — *Contra Symm.* II, 568.
Funereus horror — *Apoth.* 755.
— sarcophagus — *Cathem.* III, 202.
Furialia arma — *Psych.* 552.
Furialibus dictis — *Psych.* 510.
Furiata lues — Περὶ Στ. III, 26.
Furiis incensus — *Contra Symm.* II, 863.
Furores sedare — *Psych.* 698.
Furoribus percitus — *Cathem.* IX, 53.
Furtivo igne calere — *Contra Symm.* I, 171.
Furra culpa — *Cathem.* I, 74.
Fuscat fuligo — Περὶ Στ. X, 1117.
Fuscum cogitare — *Cathem.* II, 14.
Fusile Numen — *Cathem.* IV, 40.
Fusilis massa — Περὶ Στ. X, 284.

Fusus corde parentis — *Cathem.* IX, 10.

Futile et ridiculum — *Apoth.* 248.

Futile frendens — *Hamart.* 561.

G

Galeatus vertex — *Psych.* 117.

Ganeonis gula — *Hamart.* 323.

Garrula verba — *Περὶ Στ.* X, 747.

in Gaudia solvi — *Contra Symm.* II, 1015.

Gaza dives — *Psych.* 24.

Gehenna — *Cathem.* VI, 111.

Gehennae incola — *Περὶ Στ.* I, 111.

Gemmans torus — *Psych.* 62.

Gemmantia (germinantia), germina — *Hamart.* 228.

Genealogus (Moises) — *Apoth.* 315.

Geniale tori ius — *Περὶ Στ.* XIII, 24.

Geniales illecebrae — *Cathem.* III, 144.

Genialis hiems — *Περὶ Στ.* III, 203.

— honor — *Περὶ Στ.* II, 105.

Genitalis sedes (Paradisus) — *Cathem.* X, 167.

— stirps — *Hamart.* 574.

Genitrix Dei — *Psych.* 384.

— urbs piorum, Tarraco — *Περὶ Στ.* IV, 22.

Gentile vulgus — *Περὶ Στ.* X, 464.

Gentilis stupor — *Περὶ Στ.* VII, 78.

Gentiles nugae — *Contra Symm.* I, 575.

Gentilitas (i pagani) — *Περὶ Στ.* X, 1086.

Gerens hominem Deus (θεάτωρ ἄνθρωπος) — *Cathem.* III, 139.

Germanitas — *Hamart.* Praef. 41.

Germine nobilis (Enlalia) — *Περὶ Στ.* III, initio.

Germina (filii) — *Cathem.* XII, 46.

Gestamen tunicae — *Psych.* 615.

Gestator innocui corporis — *Apoth.* 933.

Gigantes — *Hamart.* 500.

Gladium vaginae condere — *Psych.* 105.

- (sub) *Glaucamate* vidit — *Hamart.* 85.
Gliscit — *Hamart.* 562.
Globi dierum et noctium (sol et luna) — *Περὶ Στ.* X, 327.
Globi Romani (exercitus) — *Contra Symm.* II, 507.
Globus legionum — *Psych.* 172.
— oris sanguinis — *Περὶ Στ.* X, 874.
— solis } — *Cathem.* IX, 15; — *Περὶ Στ.* X, 537.
— lunae }
Gloria mundialis — *Cathem.* I, 90.
Glomerare fas nefasque simul — *Cathem.* III, 134.
Glutinare carnem (de Incarnatione Dei) — *Cathem.* XI, 52.
— de Incarnatione — *Psych.* 79.
Glutine illitus — *Cathem.* III, 43.
Grabatus — *Περὶ Στ.* V, 207.
Gradus militiae — *Cathem.* Praef. 19.
Grandaevus — *Contra Symm.* II, 416.
Grande loqui (μεγαλοφρονεῖν) — *Psych.* 285.
Grandescere — *Apoth.* 728.
Grassantia crimina — *Psych.* 468.
Grates reddere — *Cathem.* IV, 75.
Gratetur et gaudens humus — *Cathem.* XI, 10.
Gregalis plebs — *Περὶ Στ.* V, 391.
Gressum intendere mediocriter — *Psych.* 276.
Gressu reflectit percito — *Cathem.* VII, 131.
Gressum qua tulerant — *Cathem.* V, 41.
Grex candidulus — *Cathem.* III, 157.
— Christianus — *Περὶ Στ.* X, 57.
— immolatorum (puerulorum) — *Cathem.* XII, 131.
Grunnitibus longis — *Apoth.* 416.
Grunnitum strepere — *Περὶ Στ.* X, 993.
Gula ferina — *Περὶ Στ.* X, 810.
Gurges avaritiae — *Hamart.* 256.
Gurgitibus Styx abdit avaris — *Psych.* 520.
Gustare saporem Martyriorum — *Περὶ Στ.* IV, 187.
Gustatus amarae mortis — *Psych.* 430.
Guttatim nectar stillat — *Cathem.* V, 22.
Gymnadis licentia — *Περὶ Στ.* X, 190.
Gypsus Apollineus (simulacrum) — *Apoth.* 458.
Gyro porrecto (de sole) — *Contra Symm.* I, 321.

H

- Habet, hoc habet* (vox in arena gladiatoris) — *Psych.* 53.
Habitabile Deo corpus — *Contra Symm.* II, 258.
Habitacula — *Cathem.* X, 40.
Habitatio — *Hamart.* 953.
Habitator — *Psych.* 746.
Hactenus exsul — *Psych.* 230.
Halantis animae figmentum — *Contra Symm.* II, 115.
Halitus carbonum — *Περὶ Στ.* V, 220.
Hamartigenia — *Hamart.* Praef. v. in adnot.
Harmonia vocis — *Περὶ Στ.* XI, 976.
Haruspex — *Contra Symm.* II, 770.
— *Numae* — *Apoth.* 215.
Hastae addictis censibus opibusque — *Psych.* 874.
Hautibus vorare — *Cathem.* IV, 45.
Hebdomadi sextae — *Apoth.* 987.
Hebetat lux spissusque dies — *Contra Symm.* I, 421.
Herculea clava — *Hamart.* 403.
Herculis fabula in ancipiti (v. adnot.) — *Hamart.* 790.
Herilem ad usum — *Περὶ Στ.* Praef. 22.
Heros (fortis sexus) virgo, puer — *Περὶ Στ.* VI, 149.
— *acris excellentiae* — *Περὶ Στ.* X, 52.
Heri exemplo (scil. Dei) — *Apoth.* 40 - 160.
Hiantia labra — *Περὶ Στ.* X, 240.
Hiatibus minutis patet — *Περὶ Στ.* X, 1020.
Hiat lupus — *Cathem.* III, 69.
Hiatu vacuo — *Hamart.* 519.
Hiatus aërios — *Hamart.* 880.
Hiems excitata (maris tempestatis) — *Apoth.* 663.
Hircosus Cynicus — *Apoth.* 201.
Hirsuti humeri — *Hamart.* 134.
Hirta fragmenta — *Περὶ Στ.* V, 257.
Hirti pellibus — *Cathem.* VII, 62, 169.
Hirtus amictus — *Contra Symm.* II, 290.
— *ager* — *Περὶ Στ.* XI, 120.
Hispida et torva fronte — *Περὶ Στ.* X, 1021.

- Hiulei ictus* — Περὶ Στ. V, 113.
Hiuleum bivium — *Hamart.* 790 - 791.
Hiuleus muero — Περὶ Στ. X, 452.
Holocaustis mactatis — *Psych.* 785.
Honor capitis pexus — *Cathem.* VIII, 23.
Honora pax — Περὶ Στ. IV, 56.
Honora arte — *Apoth.* 1038.
Honores (sacrificia) mactare — *Hamart.* 100.
Hora quietis — *Cathem.* VI, 10.
Honorificae nubes — *Apoth.* 625.
Honorifici angues — *Cathem.* III, 181.
Honorifico vultu
Horror subit — Περὶ Στ. X, 961.
Hortatibus animos paventum praestruens. — Περὶ Στ. X, 54.
Horti sarculati — Περὶ Στ. X, 264.
Hospita gurgitis gens — *Cathem.* V, 59.
Hospita viscera — *Cathem.* X, 31.
Hospitalis lar — Περὶ Στ. X, 782
Hostica ergastula — *Hamart.* 446.
Hostico ferro — Περὶ Στ. I, 27.
Humecta terra — *Apoth.* 176.
Humescere — *Contra Symm.* I, 204.
Humilis mens (demissa mens) — *Psych.* 200.
Hyalus (vitrum) — Περὶ Στ. XII, 53.
Hydria (vas aquarium) — *Cathem.* IX, 29; *Dipt.* XXXII.
Hydrinus puer — *Apoth.* 622.
Hydrina vulnera — Περὶ Στ. X, 885.
Hymnite (ab ὑμνῶ) o matres, (imperativ.) — Περὶ Στ. I, 118.
Hyppolitus Martyr. (ab equis discerptus) — Περὶ Στ. XI, 19.

I

- I (imperat.) ab eo, is* — *Cathem.* XII, 99; Περὶ Στ. XIV, 65.
Iactantius se inferre — *Psych.* 181.
Iactari mille laboribus — *Cathem.* V, 111.
Iactibus vacuis hostilia iacere — *Psych.* 136.
Iacturam propriae ferre salutis — *Psych.* 899.
Iam iam quiescant improba — *Cathem.* I, 73.

- Iam iamque venturo die* — *Cathem.* I, 20;
 — *adfore regnum* — *Περὶ Στ.* V, 87.
Iccirco (vulgo *idcirco*) *Hamart.* Praef. 10.
Ieiunii calami — *Contra Symm.* II, 962.
Ignée fons animarum Deus — *Cathem.* X, 1 init.
Ignéolus vigor — *Cathem.* III, 183.
Igniculi — *Cathem.* V, 12.
Igniferum sidus — *Contra Symm.* II, 1027.
Ignis secundus (nuptiae secundae) — *Περὶ Στ.* II, 304.
Ignitum ingenium — *Hamart.* 545.
Ilignes glandes — *Contra Symm.* II, 284.
Illecebrosus (*inlecebrosus*) — *Contra Symm.* II, 144.
Illex halitus (v. adnot.) — *Psych.* 328.
Indice arte corda flectere — *Contra Symm.* II, 6.
Illicere — *Cathem.* III, 112.
Illinere alicui oculos — *Apoth.* 675.
Idolium (hebraice *terriculum*) — *Περὶ Στ.* X, 276; *Apoth.* 186; — *Contra Symm.* II, 79.
Illudo, illusus. V. *inclusus.*
sub Imagine cerni — *Apoth.* 48.
Imber saxeus (*grandinata di sassi*) — *Περὶ Στ.* II, 371.
Imbres vulniferi telorum — *Psych.* 173.
Imbricibus ruptis — *Contra Symm.* I, 67.
Imbrifer eurus (ventus) — *Cathem.* V, 101; *Apoth.* 661.
Imbuere arte pueros — *Contra Symm.* II, 21.
 — *adloquio amico.* — *Apoth.* 301.
Immodicae dapes — *Cathem.* III, 174.
Imbuit favor Dei omnia — *Cathem.* III, 14.
Immolator — *Cathem.* XII, 48.
 — *squalidus* — *Hamart.* Praef. 49.
Impacatus — *Psych.* 775.
Impassibilis — *Apoth.* 84.
Impastus — *Cathem.* IV, 99.
Impedire (proprie) — *Cathem.* III, 45.
Impendere curam — *Contra Symm.* II, 1020.
Impenetrabile tegmen — *Psych.* 366.
Impenetrabilis auro — *Psych.* 516.
Imperator spiritus — *Cathem.* VII, 200.
Imperium excipere — *Cathem.* III, 124.
Imperterritus — *Περὶ Στ.* X, 57.

- Impexa* virgo — *Cathem.* VII, 153.
Impiare — Περὶ Στ. XIV, 76.
 — vitiis — *Cathem.* VI, 54.
 — sanguine ferrum — Περὶ Στ. XIV, 76.
Impiati saeculi reus — Περὶ Στ. X, 88.
Implacabilis — Περὶ Στ. X, 867.
sub Impressu pectoris — *Psych.* 273.
Impossibilis, e (ἀδύνατον) — *Apoth.* 84, et 833.
Impuratus (arch.) adnot. — Περὶ Στ. X, 191.
Impurare opprobria — *Cathem.*
Inaccessae turres — *Apoth.* 535.
Inadustis fratribus — *Apoth.* 131.
Inaestimabilis res — Περὶ Στ. X, 311.
Inaestuans stomacho — *Contra Symm.* I, Praef. 58.
Inamabile votum — *Psych.* 777.
per Inane vacuum volantes — *Cathem.* X, 146.
Inanis a marsupio — Περὶ Στ. II, 104.
Inaniter ardens — *Contra Symm.* II, 138.
Inaniter effundi — *Contra Symm.* Praef. I, 78.
Incapax Sacramenti — Περὶ Στ. X, 588.
Incassum — *Contra Symm.* I, 395.
Incensus siti mortis — Περὶ Στ. V, 356.
Incentiva luis (pro lues) — *Hamart.* 250.
Incentivum peccaminis — *Apoth.* 929.
Incerare lapides — *Hamart.* 405.
Inchoator mortis (Cainus) — *Hamart.* Praef. 27.
Incircumcisis — *Psych.* 390.
Incircumscriptus Dominus — *Apoth.* 863.
Incitato gressu — Περὶ Στ. XII, 59.
Incitator et fax — ibi.
Incomperta novitas — *Apoth.* 570.
Incomperti dii maioribus — *Contra Symm.* II, 36
Incompositi sensus — *Contra Symm.* II, 625.
Incomprehensa virtus — *Apoth.* 812.
Inconcessa homini vota — *Apoth.* 37.
Inconditus clamor — Περὶ Στ. X, 294;
 — ritus — *Cathem.* XII, 194.
Incorporatus — *Cathem.* XII, 80.
Incorporeus — *Contra Symm.* II, 190.
Incorrupta Mater — *Apoth.* 932.

- Incorruptus liquor* — *Hamart.* 357.
Increpata fraude — *Cathem.* VII, 195.
Incruente (adverb.) vivimus — *Περὶ Στ.* X, 1094.
Inculpabile numen (qui culpari non potest) — *Apoth.* 947.
Incussu silicis — *Cathem.* V, 7.
Indage variata — *Contra Symm.* II, 845.
Indelebilis laudis monumenta — *Περὶ Στ.* X, 1132.
Indeprensa retinacula — *Hamart.* 141.
Index vulneris eruor — *Psych.* 701.
Indigenae dii — *Contra Symm.* II, 502;
 — *Vrbis cives* — *Psych.* 754.
Indigenae pietatis iura — *Contra Symm.* II, 341.
Indiscreta forma (indivisa) — *Apoth.* 256; — *Hamart.* 76.
Inditur medullis deus — *Περὶ Στ.* XIII, 14.
Indocilis tractandae ratis — *Contra Symm.* II, Praef. 60.
Indomabilis testis — *Περὶ Στ.* V, 11.
Indomiti leones — *Cathem.* IV, 47.
Indubitata Fides — *Psych.* 622.
Indulgentissime Doctor — *Psych.* 889.
Indumenta carnis sumunt — *Cathem.* IX, 99.
Induperator (arch.) — *Contra Symm.* I, 147.
Indutiaerum vel *induciarum paululum* — *Περὶ Στ.* II, 126.
Induvias caesae pecudes praebent — *Contra Symm.* II, 288.
Induviis nudata Operatio — *Psych.* 579.
Inemptae dapes — *Cathem.* IV, 58.
Inenarrabilis Vrbs (coelestis Ierusalem) — *Περὶ Στ.* II, 554.
Inerme virus — *Cathem.* III, 154.
Inexpletae ripae — *Apoth.* 751.
Implicitis anguis tractibus — *Cathem.* III, 153.
Inexpugnabile turris praesidium — *Hamart.* 488.
Inextricabilis mors — *Περὶ Στ.* II, 339.
Inexuperabilis (inexûprabilis Heins.) — *Περὶ Στ.* V, 170.
Infantissimus — *Περὶ Στ.* X, 3.
Infarcire crumenis — *Psych.* 479.
Infectus vitiis — *Cathem.* Praef. 9.
Infecundior — *Contra Symm.* II, 954.
Inferias accipit — *Contra Symm.* I, 387.
Infernalis Iuppiter (Pluto) — *Contra Symm.* I, 388.
Inferna regna — *Apoth.* 636.
Infernus gurgis — *Contra Symm.* I, 355.

- Inficere* fūco — *Hamart.* 275.
Infirmare fidem — *Hamart.* 181.
Infit — Περὶ Στ. X, 123. — *Psych.* 510.
Infitiari — *Apoth.* 128; *Psych.* 631.
Infitiatrix — *Psych.* 631.
Infant quaecumque nos mala — *Cathem.* I, 96.
Inflatus superbit — Περὶ Στ. X, 149.
Inflictos contemnite casus — *Apoth.* 1084.
Informata edictis Vrbs — *Contra Symm.* I, 507
Infracto genu claudus — Περὶ Στ. II, 1491.
Infula — *Apoth.* 486.
Infulata domus Valeriorum — Περὶ Στ. IV, 79.
Infulatus — *Cathem.* IX, 5.
Infusor Fidei — *Cathem.* IV, 11.
Ingenium ignitum — *Hamart.* 545.
Ingerere lumen — *Cathem.* I, 100.
 — virus flatile ingerit (alicui) — *Hamart.* 132.
Ingloria virtus — *Hamarth.* 695.
Ingratissima gens — *Apoth.* 347.
Ingressibus trinis — *Psych.* 844.
Inhaerere solitis — *Contra Symm.* II, 367.
Inhospitali loco — *Cathem.* VII, 186.
Inlaesa rapina — Περὶ Στ. I, 109.
Inlusa (picta) vestis — Περὶ Στ. XIV, 104.
Inlaqueare pedicis volures — *Cathem.* III, 42.
Inlecebrosus sapor — *Contra Symm.* II, 144.
Inlex (et illex) halitus — *Psych.* 327.
Illicere docile (alicuius) ingenium — *Cathem.* III, 112.
Inlustrata templo Ierusalem — *Psych.* 812.
Innatus (ἀγγέλλητος) — *Apoth.* 246.
Innectier nodis ulnas (παράγ.) — *Psych.* 357.
Innocuae epulae — *Cathem.* III, 65.
Innuba femina quae fuerat — *Cathem.* III, 123.
 — Martyr — Περὶ Στ. XIV, 121.
Innumero sidere — *Cathem.* V, 5.
Innupta foemina — *Psych.* 74.
Inoffenso aëre visus circumspicit. — *Psych.* 736.
Inolescere vermes — *Hamart.* 829.
Inolescere cultus Christi. — *Contra Symm.* II, 681.
Inopertus — *Cathem.* III, 112.

- Inornatam* Urbem intret — *Psych.* 820.
Inremotus portitor — *Περὶ Στ.* V, 408.
Inrepit canities seni — *Cathem.* Praef. 22.
Inritamen — *Hamart.* 524.
Inritatus odiis asperis — *Cathem.* V, 70.
Inrogare mortem — *Cathem.* IV, 98.
Insatiabilis — *Psych.* 341.
Insatiatus amor habendi — *Psych.* 478.
Insecabile Numen audet secare — *Hamart.* Praef. 61.
Insecutor Christi — *Cathem.* XI, 127.
Insertato cultro — *Apoth.* 464.
Insidiator — *Hamart.* 129.
Insincera acies (oculorum) — *Hamart.* 4.
Insistere vadis fluitantibus — *Contra Symm.* II, Praef. 66.
Instat terminus — *Cathem.* Praef. 4.
Instauratio — *Apoth.* 1071.
Institor — *Cathem.* II, 40.
Instinctu — *Contra Symm.* II, 668.
Insubiectus (non subiectus) — *Hamart.* 700.
Insuescerent redire — *Cathem.* IX, 95.
Insulsa terrae libamina deferens — *Hamart.* Praef. 28.
Insulsus usus — *Contra Symm.* I, 213.
Insufflare — *Περὶ Στ.* X, 920.
Intemerata puella — *Cathem.* III, 145.
Intemeratus — *Apoth.* 936.
Intemperata domantur viscera — *Cathem.* VII, 8.
Intemporalis (aeternus) — *Περὶ Στ.* X, 316.
Intendere acrius aciem — *Contra Symm.* II, 99.
Inter (non *intra*) viscera iam dicata — *Cathem.* IV, 20.
Interemptor — *Cathem.* XII, 114.
Inter errat splendor — *Cathem.* VI, 43.
Interfari — *Contra Symm.* II, 67.
Interlabitur Corniger Padus — *Contra Symm.* II, 605.
Interlucentia lilia sertis — *Psych.* 354.
Intermina longis saeculis — *Contra Symm.* II, 406.
Interminum aevum — *Περὶ Στ.* V, 298.
Interminus (sine termine) — *Contra Symm.* II, 106.
Internoscere docte — *Psych.* 791.
Interpolare — *Apoth.* Praef. alia 45.
Intimare gesta principi — *Περὶ Στ.* X, 1111.

- Intonare clamans* — Περὶ Στ. V, 93.
Intrinsecus — Περὶ Στ. II, 240.
 — est alter, est intrinsecus — Περὶ Στ. II, 157.
Introspicere — Περὶ Στ. V, 317.
Introitus arti liminis — *Psych.* 667.
Inverecundus lepos — *Cathem.* VII, 73.
Invigilare aeternae salutis — *Contra Symm.* II, 333.
Invisibilis est donum Patris — *Apoth.* 123.
Inundat gratia — *Apoth.* 880.
Inussit mihi proprium facinus — *Contra Symm.* II, 670.
Inusta entis laminis — Περὶ Στ. X, 486.
Ioannis (in casu recto pro Ioannes) — *Cathem.* VI, 108;
 ubi V. adnot.
Ionas (propheta) — *Cathem.* VII, 101.
Iram Deus refrenat — *Cathem.* VII, 172.
Ire ustum — Περὶ Στ. X, 885.
Iisdemque signatoribus — *Cathem.* XII, 86.
Iter anni — *Contra Symm.* II, 772.
Iter viandi — *Contra Symm.* II, 774.
Iordane tinctos flumine (scil. baptizatos) — *Cathem.* II, 64.
Iubar, id est Sol — *Cathem.* XI, 12.
ad Iuga Christi cogere — Περὶ Στ. IV, 47.
sub Iuga premere — Περὶ Στ. X, 87.
Iugates (equi) — Περὶ Στ. XI, 87.
Iugibus catenis — Περὶ Στ. I, 80.
Iugiter — *Cathem.* IV, 54.
Iunceae pectora dilacerant — Περὶ Στ. III, 132.
Iura condere — *Cathem.* X, 116.
Iuratae sorores sub amore Christi — *Psych.* 736.
Iurgia turbidos armant animos — *Cathem.* Praef. 14.
In ius praedonis venire — *Cathem.* XI, 38.
Iustificatus Baptismate — *Apoth.* 881.
Iustitium triste — *Cathem.* V, 80.
Iuventas pro iuventus (Heins.) — *Contra Symm.* II, 1082.

L

- Labefacto corpore* — Περὶ Στ. XI, 119.
Labem alicui inferre — *Cathem.* Praef. 41.
Laceratio vulnifica — Περὶ Στ. III, 147.

- Lacrimabilis* astu tempestas — *Psych.* 669.
Lacrimae olentes (nectaris). — *Cathem.* V, 22.
Lactat hortatu — *Cathem.* VIII, 19.
Lactantibus horis (quibus scil. lac suggeritur) — *Apoth.* 613.
Lacte depulsus infans (ital.: *svezzato*) — *Περὶ Στ.* X, 663.
Lacteolis agnis caulas complere — *Περὶ Στ.* XII, 245.
Lacteolus candor — *Cathem.* II, 70.
Lacunae vulnorum — *Περὶ Στ.* V, 115.
Lacus leonum — *Cathem.* IV, 65.
Laetificus successus — *Contra Symm.* II, 564.
Lamenta rigant genas madentes — *Περὶ Στ.* VI, 82.
Lances auratae (paropsides) — *Apoth.* 609.
Lancinari — *Περὶ Στ.* X, 460.
Lancinatores maximorum gregum — *Περὶ Στ.* X, 1057.
Languidulus — *Cathem.* V, 143.
Laniari stridentibus uncis — *Περὶ Στ.* V, 174.
— membra feris — *Περὶ Στ.* III, 117.
Laniena Hippocratica — *Περὶ Στ.* X, 498.
Lapsis innatat non mergitur — *Περὶ Στ.* V, 490.
Lappac — *Cathem.* VIII, 42.
Lapsante gradu — *Contra Symm.* II, 35.
Lare avito (domo) — *Contra Symm.* II, 611.
Largitor Deus bonorum omnium — *Cathem.* IV, 74.
— dierum — *Apoth.* 701.
Largitor perennis Deus — *Contra Symm.* II, 114.
Larvas placare sanguine — *Contra Symm.* II, 839.
Latebrosae foveae — *Περὶ Στ.* XI, 154.
Laboriosus amnis (Cocytus) — *Apoth.* 750.
Latenter — *Cathem.* VII, 105.
Latices nivei — *Cathem.* III, 67.
Latrator Anubis — *Contra Symm.* II, 531.
Latrones tyranni, transl. daemones — *Περὶ Στ.* IV, 186.
Lavit — *Cathem.* VII, 74; *Περὶ Στ.* III, 165; *Περὶ Στ.* V, 230.
Lanigeri ministri — *Contra Symm.* I, 217.
Laxa voluntas — *Hamart.* 678.
Laxior libertas — *Contra Symm.* I, 335.
Laxiore flatu spiritus liber — *Cathem.* VII, 25.
Laxo corpusculo voluptatum sub iugo — *Cathem.* VII, 182.

- Lectulos*, auferte soporos, desides — *Cathem.* I, 6.
Lege versa — *Cathem.* IX, 75.
Legifer (Moses) — *Περὶ Στ.* II, 363.
Legirupis viribus — *Hamart.* 239.
Lene iacens via (non ardua) — *Hamart.* 798.
Leniter frenare — *Cathem.* VIII, 3.
Lenta solatia — *Psych.* 233.
Levior pluma — *Contra Symm.* I, 62.
Lex noxialis — *Cathem.* IX, 18.
Liba impia (scil. τῶν πρωτοπλάτων) — *Cathem.* III, 182.
Liba (cibus) — *Cathem.* IV, 69.
Liberi nos soporis — *Cathem.* I, 47.
Liber vinclis corporis — *Cathem.* Praef. 45.
Libido equina — *Contra Symm.* I, 56.
Libram iustam aequo pondere ponere — *Περὶ Στ.* IV, 12.
Librare manum in ictum — *Psych.* 139.
Libri cortice externi — *Apoth.* 341.
Licenter — *Cathem.* VII, 16; et in bonam partem — *Περὶ Στ.* II, 567.
— *ingere* — *Περὶ Στ.* X, 216.
Licia crinalibus addunt — *Contra Symm.* II, 1105.
Ligamina pectoris (scil.: vitae) — *Περὶ Στ.* IX, 86.
Lilia rosis candentia intertexta — *Psych.* 883.
Limare aegram rubiginem pectoris — *Cathem.* VII, 205.
Limbus (in veste) — *Psych.* 188; *Contra Symm.* II, 576.
Linquere quietem — *Cathem.* I, 19.
Linteolum ebrum — *Cathem.* V, 18.
Liquabile saxum — *Hamart.* 744.
Liquata vascula — *Περὶ Στ.* X, 300.
Liquato rore ferventis picis — *Περὶ Στ.* X, 869.
Liquens polus — *Περὶ Στ.* I, 88.
Liquescit (diabolus) — *Cathem.* VI, 146.
Liquida ratio — *Cathem.* III, 190.
— *vox* — *Contra Symm.* I, 638.
Liquitur vis roris — *Περὶ Στ.* V, 231.
Litamen (Caini) sordet — *Hamart.* Praef. 49.
Litare victimam — *Cathem.* VII, 5. Vide *Dipt.* II, in 2 adnot.
Litoris ora — *Περὶ Στ.* X, 47.
Litus (Nili fluminis) — *Cathem.* V, 45.
Litterulis signata sepulcra — *Περὶ Στ.* XI, 7.

- Lituis* ciet, urget in hostem — *Contra Symm.* II, 404.
Liventes oculos suffundit — *Hamart.* 132.
Lividi cordis fibra — *Cathem.* VII, 7.
Livores roscidi — *Περὶ Στ.* X, 705.
Locare curarum in parte — *Contra Symm.* II, 416.
Loquaces scatebrae — *Cathem.* V, 90.
Lotus et mutus (Christianus) — *Apoth.* 487.
Lubrica lingua — *Cathem.* I, 62.
Lubricus error — *Cathem.* III, 118.
Luces (plur. a *lux*) — *Hamart.* 93.
Lucifer surgit oceano — *Cathem.* V, 130.
Lucisator — *Cathem.* III, sub init.
Lucra suspirant avara — *Cathem.* II, 44.
Lucrari quaestibus — *Cathem.* II, 53.
Luctamen conserere — *Περὶ Στ.* V, 215.
— inire — *Psych.* 176.
— inire ingenii — *Contra Symm.* I, 645.
Luctarier (παπαγ.) — *Περὶ Στ.* X, 651.
Luculente disserere — *Περὶ Στ.* X, 22.
Ludibundus — *Περὶ Στ.* II, 409.
Ludius saltat — *Περὶ Στ.* X, 122.
Luis (pro *lues*) incentiva — *Hamart.* 250.
Lumina (oculi) — *Cathem.* IX, 34; — *Psych.* 44.
Lumina nescia solis (id est coecitas) — *Cathem.* X, 79.
Luminat frontem — *Περὶ Στ.* V, 127.
Lunari lampade — *Cathem.* V, 6.
Lupa (meretrix) — *Psych.* 47.
Lupas rusticolas — *Contra Symm.* I, 107.
Lupino ritu — *Περὶ Στ.* I, 98.
Lurida rota solis — *Apoth.* 626.
Lustrales pecudes — *Contra Symm.* II, 1006.
non Luteus homo — *Cathem.* III, 138.
Lutulenta libido — *Psych.* 87.
Lux solis (*dies*) — *Περὶ Στ.* X, 576.
— emicat — *Cathem.* I, 15.
Luxuriant vitea brachia — *Cathem.* 3, 54.
Luxuriat proefertile germen — *Contra Symm.* II, 1026.
Lymphaticum pecus — *Cathem.* IX, 57.
— venenum corporis — *Hamart.* Praef. 59.
Lymphatus furiis — *Cathem.* XI, 93.

M

- Maceries* (italice *moriceia*) ambit hortos — *Hamart.* 227.
Macie lapillorum dura arva — *Contra Symm.* II, 1024.
Machina trina rerum — *Cathem.* IX, 14.
Macte — *Cathem.* IX, 106.
Madescere fletu cunulae — *Cathem.* VII, 164.
Mage (magis) — *Περὶ Στ.* III, 9.
Magico murmure — *Contra Symm.* I, 96.
Magistri criminum — *Περὶ Στ.* V, 78.
Magistra invicta — *Psych.* 164.
Maiestas terrigena — *Contra Symm.* I, 189.
Maior exemplis — *Cathem.* VIII, 7.
Malefabris suadelis — *Hamart.* 714.
Male fortia fila — *Contra Symm.* II, 153.
Malesuada — *Cathem.* III, 113; — *Dipt.* I.
— luxuries — *Psych.* 404.
Malignitatum vulnera, — *Περὶ Στ.* II, 260.
Mammonea fides — *Hamart.* 429.
Manceps carceris — *Περὶ Στ.* V, 345.
Mancipari tartaro — *Περὶ Στ.* X, 475.
Mancipata vita — *Cathem.* XI, 39.
Mancipium ludibriorum — *Περὶ Στ.* XIV, 30.
Mancipium gehennae — *Hamart.* 127.
Mancum claudicat error (Italice: *da storpio*) — *Περὶ Στ.*
II, 231.
Manes petere — *Psych.* 92.
Manicis innexus (catenis) — *Hamart.* 345.
Maniplis stuppeis — *Περὶ Στ.* X, 865.
Manus (exercitus) — *Cathem.* V, 46.
Mapalia (seu magalia) — *Psych.* 46.
Mansuefactus — *Cathem.* VII, 84.
Mane novo — *Cathem.* II, 15.
Marcent otio — *Cathem.* V, 134.
Marceat suum somnum noxa letalis — *Cathem.* I, 76.
Margarita spargere Christi. — *Περὶ Στ.* X, 648.

- Maritae coniuges* — Περὶ Στ. I, 119.
Maritat — *Apoth.* 569.
Marsupia tineis exaesa — *Psych.* 602.
Marsupium — Περὶ Στ. II, 105.
Martyrii sanguine potens — Περὶ Στ. III, 9.
Martyrium pulcra morte tulere — Περὶ Στ. VIII, 4.
Masculinum germen — Περὶ Στ. X, 1069.
Massa decocta aeris — *Apoth.* 729.
Massa fusilis — Περὶ Στ. X, 285.
Massae haerentis contagia — *Apoth.* 1031.
— *rudera effossa* — Περὶ Στ. II, 191.
Mastigofori (μαστιγοφόροι) — *Contra Symm.* II, 516.
Mastruca (vestis) — *Contra Symm.* II, 698.
Mathesis (astrologia) — *Contra Symm.* II, 478; 893.
Medela (*medella* male Heins.) *amara* — *Cathem.* X, 83.
Medicae aquae (aquai arch.) *purgamen* — *Apoth.* 702.
Medicabilis — *Cathem.* V, 24.
Medicata sagitta — *Hamart.* 250.
Medicato vulnere — *Hamart.* 239.
Meditamine rerum — *Psych.* 234.
Meditantur aristas — *Cathem.* X, 124.
Medullitus — *Hamart.* 392.
Mella Cecropia — *Cathem.* III, 71.
Melodum — *Cathem.* XII, 2.
Melos canere — *Cathem.* V, 123.
Membratim — Περὶ Στ. V, 112.
Memor vescendi — *Cathem.* VII, 161.
non Mensurabile spatium — *Apoth.* 813.
Mentiri formam — *Hamart.* 266.
Menstrua luna — *Cathem.* XII, 10.
Menstrualis sphaera (lunae) — Περὶ Στ. X, 538.
Mersare — *Contra Symm.* II, Praef. 59.
Merso sole — *Cathem.* V, 3.
Mersus (*depressus*) *fornix* — Περὶ Στ. V, 243.
Meta noctis clauditur — *Cathem.* I, 79.
— *interiore circinus laborat* — *Contra Symm.* I, 324.
Micantior sole — *Cathem.* V, 44.
Milleformis — *Cathem.* IX, 55.
Mimica solemnia — Περὶ Στ. IV.

Minus — Circiter aut minus (ital.: *dal più al meno*) —
Περὶ Στ. X, 656.

Mira laudum — Περὶ Στ. X, 4.

Mitia munera (matura, de pomis) — *Cathem.* III, 77.

Mitifica (vel mirifica) verba — Περὶ Στ. VII, 42.

Mile, et milia (mille, millia) — *Psych.* 168.

Mixtim — Περὶ Στ. VI, 141.

Mobile ingenium — *Hamart.* 547.

Mobilis lingua — *Cathem.* Praefat. 45.

Moderamen legnum — *Cathem.* Praef. 16.

Moderatrix lingua — Περὶ Στ. X, 978.

Moderatus (passive) — *Apoth.* 47.

Modicum salis — Περὶ Στ. III, 122.

Moechus primus — *Contra Symm.* I, 57.

Moenibus tutis — *Psych.* 672.

Moenium auctor — Περὶ Στ. II, 416.

Molae lapidem ingentis gerere. — Περὶ Στ. VII, 25.

Molaris ponderis saxum — Περὶ Στ. V, 489.

Molares (dentes) uidi — *Cathem.* VII, 119.

Mollescere cultu cernas — *Hamart.* 283.

Mollitus (placatus) Deus — *Cathem.* VII, 171.

Monetae fulgidae montes — Περὶ Στ. II, 56.

Monetae effigies sordet Christicolis — *Psych.* 527.

Monilia fulva — Περὶ Στ. III, 22.

Monstruosa idola — Περὶ Στ. II, 7.

Montes monetae — Περὶ Στ. II, 56.

Morbi terrarum — *Contra Symm.* II, 986.

Mordax allium — Περὶ Στ. X, 260.

More proprio vivere — *Contra Symm.* II, 83.

Mors abolet omnia (quae fuerant in nobis.) — *Cathem.*
Praef. 30.

Morsus stipitis (organi, seu nervi) — Περὶ Στ. V, 271.

Morsuum pericula nec sentit — Περὶ Στ. X, 30.

Mortes hominum — *Contra Symm.* II, 1092.

— noxiorum — Περὶ Στ. V, 134.

Mortiferum lignum — *Apoth.* 68.

Mortificata corpora — *Cathem.* X, 93.

Motatus uterus — *Hamart.* 597.

Mucronibus strictis — *Psych.* 706.

Muculenti nares — Περὶ Στ. II, 230.

- Multicolora* prata — *Cathem.* III, 104.
Multifidum iter esse viandi — *Contra Symm.* II, 772.
Multiformis facies — *Cathem.* V, 37.
Multimodum germen — *Cathem.* VII, 135.
Mundialis aula — *Περὶ Στ.* I, 41.
— gloria — *Cathem.* II, 90.
Mundo obsequente — *Cathem.* IV, 57.
Munimine — *Apoth.* 353.
Murices petrarum — *Περὶ Στ.* V, 445.
Murices (purpura) — *Cathem.* VII, 156.
Murmure magico — *Contra Symm.* I, 96.
Mussare — *Hamart.* 775.
Muta mola Ianiculi quiescit — *Contra Symm.* II, 949.
Mysteriarches — *Περὶ Στ.* II, 350.
Mysticae dapes — *Cathem.* V, 108.
Mysticum Lavacrum (scil.: *Baptismum*) exercent — *Περὶ Στ.* VI, 29.

N

- Nardum* infusum croco combibat — *Psych.* 359.
Neniae inanes — *Cathem.* XI, 34.
Nasse puppim nihil profuit. — *Contra Symm.* I, Praef. 60.
Natale solum — *Contra Symm.* II, 155.
Natalibus horis — *Psych.* 216.
Natalis dies — *Cathem.* XI, 49.
Natatibus miris — *Περὶ Στ.* VII, 29.
— fota languidulis — *Cathem.* V, 143.
Natatiles ferae — *Περὶ Στ.* X, 232.
Natatu puro maculas abluere — *Apoth.* 684.
Natio excors adorat pecora — *Cathem.* XI, 83.
Naturaliter — *Cathem.* VII, 181.
Nebulonis callida nequitia — *Contra Symm.* I, 82.
Nebuloso errore — *Contra Symm.* I, 155.
Nectar ambrosius — *Contra Symm.* I, 276.
Nectare fragrare et nardo — *Cathem.* XI, 68.

- Nefasta* limina — Περὶ Στ. II, 479.
Negator fleuit (Petrus) — *Cathem.* I, 58; *Apoth.* 673.
Nemo (pro nullus) dies — Περὶ Στ. X, 744.
Nequior lingua (*comparat.*) — *Apoth.* Praef. altera 22.
Nequitias omnes medullitas serere — *Hamart.* 392.
Nervo arundo (sagitta) pulsa fugit — *Psych.* 324.
Nescia coeli mens hominum — *Contra Symm.* II, 875.
Nervosa inventa sanguine fervet — *Contra Symm.* II, 320.
Nexile connubium — *Cathem.* III, 75.
Nexibus implicitus — Περὶ Στ. XI, 78.
Nigrans (scil. sordescens) honor argenti — *Psych.* 527.
Nigrantes nubes — *Contra Symm.* I, 412.
Nigrrior locus tenebris — Περὶ Στ. V, 242.
Nimbos equitum depellere — *Contra Symm.* II, 702.
Nimbus telorum — *Psych.* 129.
Ninguidus, (cibus), de manna — *Cathem.* V, 97.
— boreas — *Apoth.* 661.
Nivali structura consurgit pietate nitens — *Contra Symm.* II, 251.
Nix capitis (*cani*) — *Cathem.* Praef. 27.
Nocticula (*niger*) Indus — *Hamart.* 635.
Noctua Tritonia — *Contra Symm.* II, 573.
Nodus tenax — Περὶ Στ. XI, 103.
Nomen supra omne nomen — *Cathem.* VI, 100.
Nomismata nummis inditum — Περὶ Στ. II, 97.
Notus (scil. ventus) tener — *Psych.* 122.
Novalia culta — *Contra Symm.* II, 1013.
Novellum saeculum — *Cathem.* XI, 59.
— templum — *Cathem.* XII, 187.
Noxa letalis — *Cathem.* I, 74.
Noxialis carcer — Περὶ Στ. X, 1107.
— lex — *Cathem.* IX, 18.
Nubes iaculorum — *Psych.* 133.
Nubigenae nimbi — *Hamart.* 486.
Nugator — *Cathem.* II, 32.
Nugatrix acies fugit — *Psych.* 433.
Numerosiores Martyrum turbae — Περὶ Στ. IV, 57.
Numinis nutu prius vocato — *Cathem.* VIII, 70.
Nundinatus (corpus pecunia) — Περὶ Στ. X, 969.

0

- O*, interiectio optantis — *Contra Symm.* II, 1019.
Obambulans — Περὶ Στ. V, 324.
Obambulat lupus — *Cathem.* III, 159.
Obbrutescentis capitis meatum claude — *Hamart.* 652.
Obducta fax (velata) — *Cathem.* XII, 20.
Obice vitreo — *Hamart.* 870.
 — nulla rerum discludi (cum synizesi) 903.
Obiectare neci — *Apoth.* 5.
Obitus carnis — *Cathem.* Praef. 29.
Oblectamine miro tenere mentes — *Contra Symm.* II, 145.
Oblitus stupro (ab oblino) — Περὶ Στ. II, 466.
Obliviale pœclum (sync.) — *Cathem.* VI, 16.
Oblivio premit mentem — *Cathem.* II, 86.
Obnubere caput tenebris — *Apoth.* 630.
Obsecundare iussis — *Cathem.* IX, 39.
Obsequela — *Cathem.* VII, 51; VIII, 19.
Obsequelam praestare alicui — Περὶ Στ. Praef. 32.
Obsequentum minor — *Cathem.* VIII, 57.
Obsequium solvere — *Cathem.* VII, 33.
Obsessor (liminis) custos — Περὶ Στ. V, 310.
Obsides spei — Περὶ Στ. II, 457.
Obsita nugis ingenia — *Contra Symm.* I, 575.
Obsoletum vasculum — Περὶ Στ. Praef. 26.
Obstinate — Περὶ Στ. X, 64.
Obstrangulata mens — *Cathem.* VII, 10.
Obstupefactus — Περὶ Στ. III, 173.
Obtemperanter — Περὶ Στ. II, 112.
Obtrudere os — Περὶ Στ. V, 95.
Obtutibus (oculis) — Περὶ Στ. II, 145; II, 278; X, 433.
Occidualis oceanus — *Contra Symm.* II, 597.
Odori quae arbores sunt — Περὶ Στ. X, 335.
Offellae bubulae — Περὶ Στ. X, 383.
Offensacula cuncta donat — *Psych.* 781.

- per Offensacula ire* — *Psych.* 484.
Officium flebile — Περὶ Στ. III, 183.
Oleagina radix — *Apoth.* 339.
Olivo fidei unctus — Περὶ Στ. IV, 102.
Olli (arch. pro illi) — *Hamart.* 545.
Ollis (arch.) illis — Περὶ Στ. X, 731; X, 371. etc.
Oluscula — Περὶ Στ. X, 262.
Omina dextra dare — *Contra Symm.* II, 563.
Omnicolor — Περὶ Στ. XII, 39.
Omniformis machina — Περὶ Στ. X, 339.
Omnigenae partes — *Contra Symm.* II, 609.
Omnigénium Deorum — *Contra Symm.* 513.
Omniparens — *Cathem.* III, 2.
Omnipater Deus — Περὶ Στ. III, 70.
(Omnipollentis Dei) — *Alia Praef.* 19.
Omnipotens — *Cathem.* III, 83.
Omnipotentiae Dei est — *Contra Symm. Praef.* II, 26.
Operti stratis — *Cathem.* I, 18.
Operto ne quis stertens obscuro — *Psych.* 747.
Opifex fallendi — *Psych.* 260.
Oppaluit — Περὶ Στ. I, 92.
Oppetere (mori) — Περὶ Στ. II, 329.
— morte gloriosa — Περὶ Στ. X, 65.
Optio datur — Περὶ Στ. II, 217.
Ora litoris — Περὶ Στ. X, 47.
Orarium (sudarium) — Περὶ Στ. I, 86.
Orator ad thronum — Περὶ Στ. V, 548.
Orbes (oculi) — *Cathem.* IX, 21.
Orbis Persicus — *Cathem.* XII, 25.
Orbis Poenns — Περὶ Στ. IV, 61.
Orbis vexatus procellis — Περὶ Στ. IV, 82.
Orbita sacris libris notat. — *Hamart.* 778.
Orbita solis media est — *Cathem.* III, 87.
Ordinatis saeculis — *Cathem.* XI, 25.
Organa musica — *Apoth.* 339.
Organum verborum (*lingua*) — Περὶ Στ. X, 930.
— oris — Περὶ Στ. X, 2.
Orsa pia — *Cathem.* IV, 96.
Oscine parra — *Contra Symm.* II, 570.
Ossuum compago — Περὶ Στ. V, 111.

- Ostrum* (purpura) — Περὶ Στ. X, 910.
Ostentamen — *Psych.* 205.
Ostentant messes sua iugera — *Contra Symm.* II, 1038.
Ovans — *Cathem.* III, 169 et Περὶ Στ. V, 8.

P

- Pacifer* heres regni — *Psych.* 806.
Pacificus — *Cathem.* V, 156.
Pactus mercede — Περὶ Στ. X, 970.
Pagana gens (rustica) — *Cathem.* XI, 87.
Paganus (ethnicus ἔθνητικός) — Περὶ Στ. X, 1009.
Paginae fideles — *Cathem.* IX, 26.
Pago deditus — Περὶ Στ. X, 296.
Pago impliciti — *Contra Symm.* I, 620.
Palaestra Christiana — Περὶ Στ. IV, 101.
Palaestrica fama ephebi — Περὶ Στ. X, 188.
Palantes gemini — *Apoth.* 623.
Palatî pro maiestate Latii — *Contra Symm.* II, 1102.
Palatinus minister — *Apoth.* 481.
Palla carbacea — *Psych.* 186.
Palla fusca polum suffudit — *Psych.* 86.
Palla lucida — *Psych.* 869.
Palmas tendere ad . . . — *Cathem.* IV, 42.
Palmas vincla premunt — Περὶ Στ. II, 236.
Palmam praestare — Περὶ Στ. II, 32.
Palma mortis — Περὶ Στ. V, 33.
Perennis — *Psych.* 361.
Palma parta — Περὶ Στ. IV, 106.
Palma inde nata (victoria) — Περὶ Στ. IV, 77.
Palmata insignis abolla — *Contra Symm.* I, 446.
Palmula (remi) — Περὶ Στ. V, 462.
Palpamen tenerum — *Hamart.* 304.
Palpas famulos — *Cathem.* VIII, 7.
Palpat spes iners — *Psych.* 235.
Palpebrales setae — *Hamart.* 873.

- Palpitans* infans — *Cathem.* XII, 121.
Pangere (*canere*) — *Περὶ Στ.* IV, 148; *Cathem.* IX, 3; V, 324.
Pansis brachiis — *Cathem.* XII, 170.
Papa (*Episcopus*) — *Περὶ Στ.* XI, 127.
Papula, ae — *Περὶ Στ.* X, 489.
Paraclitus — *Cathem.* V, 160.
Paradisi regiones — *Hamart.* 840.
Paradisicolae — *Hamart.* 929.
Paradisi de limite consaepto — *Psych.* 224.
Parapsis (et *paropsis*) — *Περὶ Στ.* Praef. 18.
Paratus mortem abolere — *Cathem.* X, 18.
— dicere — *Περὶ Στ.* X, 923.
— obssequi — *Περὶ Στ.* II, 111.
Paratu gemino — *Cathem.* IV, 34.
Paratus ut hos perspicit, insuflat. — *Περὶ Στ.* X, 919.
Parens orbis Poeni (*Chartago*) — *Περὶ Στ.* IV, 61.
Parens rerum — *Cathem.* VII, 25.
Parili concentu — *Cathem.* V, 122.
Paritura Virgo — *Hamart.* 576.
Parra (avis) — *Contra Symm.* II, 570.
Parricidalis manus — *Hamart.* 14.
Parsimoniis castis adesto — *Cathem.* VII, 3.
Particeps angelorum — *Περὶ Στ.* V, 9.
Particulatim — *Apoth.* 1078.
Parturiunt pectore — *Hamart.* 571.
Pascendus — *Psych.* 619.
Pascha nostrum — *Apoth.* 355.
Passibilis ne Deus? — *Apoth.* 6.
Passio (*Martyrium*) — *Περὶ Στ.* II, 35; II, 550; X, 854.
Passio peracta est — *Περὶ Στ.* V, 291; X, 1019.
Passio tinguit *Martyrem* — *Περὶ Στ.* VII, 18.
Pasta sanguine voluptas — *Contra Symm.* I, 333.
Pasti carnibus — *Περὶ Στ.* V, 100.
Pastis visceribus — *Cathem.* IV, 1.
Pastus animae Deus — *Cathem.* IV, 33.
Pastu utroque confirmas — *Cathem.* IV, 35.
Patefecit hiatum — *Psych.* 271.
Patefacta terra — *Cathem.* X, 139.
Patibulum ascendere — *Περὶ Στ.* X, 644.

- Patriarcha* — *Psych.* 545.
Patricida (parricida) — *Hamart.* 566.
Paulo infecundior annus — *Contra Symm.* II, 954.
Paupertinis armis — *Psych.* 199.
Peccamina crebra — *Hamart.* 620.
Peccaminum fomes — *Περὶ Στ.* X, 517.
— vincula — *Cathem.* IX, 96.
Peccans, tis — *Cathem.* XI, 31.
Peccator — *Hamart.* 623.
Peccatrix anima — *Cathem.* Praef. 35.
— femina — *Hamart.* 755.
Peccatum vetus — *Cathem.* I, 100.
Pectine dentium — *Περὶ Στ.* X, 974.
Pecûa (pecora) — *Περὶ Στ.* X, 334.
Pede dextro (scil. feliciter) — *Contra Symm.* II, 79.
Pedes ad usque vestis descendens — *Psych.* 635.
Pedestre carmen — *Περὶ Στ.* Praef. 12.
Pedicis volucres inlaqueare — *Cathem.* III, 42.
Pegmatis compages — *Περὶ Στ.* X, 1017.
Pelagus — *Cathem.* III, 38.
Pellacia — *Hamart.* 638.
Pelliti habitus — *Psych.* 226.
Pendere parvi — *Περὶ Στ.* X, 478.
Penetrabile — *Psych.* 838.
Penetralia cordis — *Hamart.* 543.
— sectae — *Contra Symm.* II, 93.
Penetrator operti — *Hamart.* 876.
Pennigera Victoria — *Contra Symm.* II, 33.
Pensilis — *Περὶ Στ.* X, 452.
Peperere necem — *Cathem.* III, 183.
Perarmare — *Cathem.* VI, 86.
Percensere — *Apoth.* 385.
Percito gressu — *Cathem.* VII, 132.
Percucurrit — *Περὶ Στ.* XII, 21.
Percussor — *Περὶ Στ.* IX, 61.
Perdomitor mortis necandus — *Cathem.* IV, 12.
Pereгри (peregre) — *Περὶ Στ.* IV, 89.
Peremptor — Praef. *Hamart.* 19.
Perenne Chrisma (Olei sancti) — *Psych.* 361.
Pererrare oculis duplices sulcos — *Περὶ Στ.* V, 338.

- Peresis* quinque panibus — *Cathem.* IX, 58.
Peresa putri de pure latebra vulneris — *Contra Symm.* I, 17.
Perflatilis quamvis more Noti feratur — *Contra Symm.* II, 188.
sine Perflamine divino — *Apoth.* 692.
Perfurit — *Hamart.* 365.
Perluere (oculos) ipsos liquoribus — *Περὶ Στ.* X, 1038.
Permalescere — *Περὶ Στ.* X, 1010.
Pernox gaudio — *Περὶ Στ.* V, 211.
Pernox cura — *Περὶ Στ.* V, 311.
Pernox flendo — *Cathem.* VII, 47.
Perorare. — *Περὶ Στ.* X, 923.
Perosa quietis — *Περὶ Στ.* III, 41.
Perpetem salutem — *Περὶ Στ.* X, 470.
Perpetis lucis usus — *Cathem.* XI, 3.
Perplexius errat — *Contra Symm.* II, 847.
Perquam ridiculum est et futile — *Apoth.* 248.
Persecutoris sub ense pati — *Περὶ Στ.* I, 27.
Persecutoris gladius — *Περὶ Στ.* IV, 134.
Persona patriae — *Contra Symm.* I, 600.
Personasse Christum iuvabit — *Περὶ Στ.* Praef. 30.
Persultanti haec (haec superbe narranti) — *Περὶ Στ.* XI, 77.
Persultat vox — *Hamart.* 10.
male Pertinax studium — *Cathem.* Praef. 14.
Percia rigidis vitalia pilis — *Psych.* 111.
Pervigil plebs — *Cathem.* V, 43.
— cura — *Contra Symm.* II, 1020.
Pessum mergere coepit pedes — Praef. *Contra Symm.* II, 35.
Petulanter — *Psych.* 314.
Petulantius (adv.) — *Περὶ Στ.* XIV, 41.
Phalanges culparum — *Psych.* 817.
Phalans plebeia — *Περὶ Στ.* XI, 201.
Phaleratum circumflectit equum — *Psych.* 197.
Phantasma — *Apoth.* 1051; *Psych.* 713.
per Phantasmata — *Hamart.* 59.
Phaselus (navis parva) — *Contra Symm.* II, 529.
Philippi (nummi) — *Περὶ Στ.* II, 102.
Phisicorum dogmata — *Contra Symm.* II, 203.

- Piâclum* (sync.) — Περὶ Στ. X, 219.
Piacula commissa — *Apoth.* 544.
Piamina vulnere — *Cathem.* IX, 33.
Piata sanguine mens
Pietas lavit errorum notas — *Cathem.* VII, 73.
Pietas Scythica — *Contra Symm.* II, 294.
Piger anguis (scil. frigidus) — *Cathem.* III, 153.
Pigmentis curis inlita — *Hamart.* 776.
Pignora (id est liberi) — Περὶ Στ. XI, 210.
Pigrescere — *Apoth.* 480.
Pinnatis redimitus sagittis — *Hamart.* 499.
Pinnatus nuntius — *Apoth.* 611.
Pinus rigidus (hasta) — *Psych.* 111.
Pira (et pyra) silvestria — *Contra Symm.* II, 943.
Piratis mare servit — *Contra Symm.* II, 790.
Placabilis implet vaginam gladius — *Psych.* 637.
— altaris ara — *Cathem.* VII, 203.
Placidissimus consensus — *Contra Symm.* II, 593.
Plaga Eoa — Περὶ Στ. III, 63.
Plaga (pars) et domus est mundus — *Psych.* 715.
Plasma — *Cathem.* VII, 184; IX, 92.
— Dei — *Cathem.* III, 185.
Plasmare corporis effigiem — *Apoth.* 865.
Plasmata vicissim est flatu incorporeo res flabilis (de anima) — *Apoth.* 867.
Plateis in totis — Περὶ Στ. IV, 71.
Plebium (genit.) — Περὶ Στ. X, 709.
Plectere ac ferire — Περὶ Στ. VII, 104.
Plectiles syllogismi — *Apoth.* Praef. 24.
Plectitur improbus — *Cathem.* III, 127.
— vox fidelis — Περὶ Στ. I, 48.
Pleno senatu — *Contra Symm.* I, 609.
Pleurisis (pleuritis) — Περὶ Στ. X, 485.
Plicabitur coelum ceu liber — Περὶ Στ. X, 536.
Plumigera series — *Cathem.* III, 44.
Pluvio frigore contracti — *Contra Symm.* I, Praef. 14.
Pôchum obliviale — *Cathem.* V, 16.
Poenalis labor — Περὶ Στ. II, 192.
Pollere supero regno — *Contra Symm.* I, 541.
Pollice converso — *Contra Symm.* II, 1098.

- Pollice docto texnit* — *Psych.* 360.
Pomiferi nemoris munera — *Cathem.* III, 76.
Pompa funeris — *Περὶ Στ.* X, 1082.
Pontificales exuviae — *Contra Symm.* 548.
Popularibus auris se ostentare — *Contra Symm.* II, 153.
Populator bruchus edet gemmantia germina — *Hamart.* 229.
Pōrgere (porrigere) — *Contra Symm.* I, 275.
Porrum et cepe — *Contra Symm.* II, 866.
Posticibus umbrosis — *Περὶ Στ.* XI, 164.
Portitor ciborum — *Περὶ Στ.* V, 406.
Postliminio redit — *Hamart.* 853.
Potesse (arch. pro posse) — *Περὶ Στ.* X, 803.
Potis est — *Hamart.* 37.
— si potis est — *Contra Symm.* I, Praef. 84.
Praecalidi ignicali — *Contra Symm.* I, Praef. 67.
Praecalido sanguine — *Contra Symm.* II, 320.
Praecinctus atris legibus — *Περὶ Στ.* V, 15; *Psych.* 454.
Praecinit lucem gallus (diei nuntius) — *Cathem.* I, init.
Praecinxit latus ense — *Περὶ Στ.* II, 502.
Praecluens (arch.) potestas — *Cathem.* IV, 37.
Praeco lucis proximae (gallus) — *Cathem.* I, 54.
Praecucurrit — *Cathem.* VII, 47.
Praedestinare — *Cathem.* XII, 68.
Praedives pietate — *Περὶ Στ.* IV, 60.
Praedivite cultu — *Contra Symm.* I, 416.
Praedulce carmen — *Περὶ Στ.* V, 314.
Praedurare teneras plantas — *Psych.* 446.
Praedurat obstinatio callum pectoris — *Περὶ Στ.* V, 178.
Praefultus torus — *Περὶ Στ.* V, 335.
Praelambens fluvius — *Cathem.* V, 120.
Praeliber (valde liber) — *Apoth.* 87.
Praemetuere — *Contra Symm.* II, 681.
Praemicare — *Περὶ Στ.* I, 84.
Praeminens — *Cathem.* XI, 109.
Praenatare — *Περὶ Στ.* — VII, 73.
Praenitent (!) veste et ore. — *Περὶ Στ.* II, 234. in adnot.
Praenuncupatus — *Cathem.* VII, 179.
Praenuntiatrix — *Περὶ Στ.* II, 30.
Praenuntius (*Ionas proph.*) — *Περὶ Στ.* VII, 102.
Praepetibus punctis — *Περὶ Στ.* IX, 24.

- Praepollens Arelas* — *Περὶ Στ.* IV, 35.
Praesepis tui sancta cunabula — *Cathem.* XI, 77.
Praesepibus vacuis — *Cathem.* VII, 170.
ad Praesepia — *Cathem.* XI, 86.
Praesica rursus ulcera — *Περὶ Στ.* V, 141.
Praestare palmam alicui — *Cathem.* II, 32.
Praestigiator — *Cathem.* V, 140.
Praestrius Dei voce — *Cathem.* VII, 44.
Praetexta toga — *Περὶ Στ.* X, 143.
Praevalida manus (exercitus) — *Cathem.* V, 46.
Praevium fulgur — *Cathem.* V, 43.
Praetiosus nīl pro Christo mori — *Περὶ Στ.* VII, 84.
— luce — *Cathem.* V, 151.
Primitus — *Περὶ Στ.* II, 131; X, 942.
Primoplastius (Adamus) — *Cathem.* IX, 942.
Princeps Adam — *Apoth.* 911; 552.
— Caesar Theodosius — *Cathem.* Praef. 20.
Procaciter — *Περὶ Στ.* XIV, 43.
Procellosum mare — *Cathem.* VII, 108.
Processibus dierum *Cathem.* VII, 121.
Procinctus (expeditio bellica) — *Contra Symm.* I, 461.
Procinctus angelicus (exercitus) — *Hamart.* 916.
ad Procinctum natus — *Contra Symm.* II, 512.
— solvere (*expeditione finita*) — *Psych.* 607.
Prodiga proprii cruoris Fides — *Περὶ Στ.* II, 19.
Prodigialia monstra — *Contra Symm.* I, 451.
— signa — *Contra Symm.* I, 464.
Proditrix fraus — *Περὶ Στ.* I, 11.
Proelia gerere — *Psych.* 498.
Profanator Christi — *Apoth.* 379.
Profarier (parag.) — *Περὶ Στ.* X, 939.
Profunditus — *Περὶ Στ.* VII, 49.
Proiectus (vilis) — *Περὶ Στ.* X, 153.
Prolapsus ex ore nefas — *Cathem.* I, 58.
Promus — *Περὶ Στ.* II, 160.
Properanter obviam ire — *Περὶ Στ.* IV, 14.
Propheticus — *Cathem.* VII, 179.
Propitiabile os — *Περὶ Στ.* XIV, 130.
Propitiata populos suos (Martyr.) — *Περὶ Στ.* III, 215.

- Prosapia* peccatorum — Περὶ Στ. X, 180.
 — sordida deorum — *Apoth.* 938.
 — patrum — *Cathem.* XI, 89.
Prosatus patre perenni — Περὶ Στ. VI, 46.
Proscenia — *Hamart.* 369.
Prosperatum Deum dulce delectat — Περὶ Στ. X, 365.
Prosperum (*propitium*) Christum fore est spes — Περὶ Στ. IX, 4.
Prosubigit pede (calcat) — Περὶ Στ. III, 130.
Protervitas lasciva — *Cathem.* Praef. 10.
Protinus — *Cathem.* IV, 45; IX, 41.
Providenter quaerere — Περὶ Στ. X, 19.
Prunae fatales (*Vestae*) — *Contra Symm.* II, 1086.
Fruit silenda prodere — Περὶ Στ. II, 254.
Psallente caterva — *Psych.* 649.
Psalmi dulcissimi — *Psych.* 665.
Palmis pangere — Περὶ Στ. IV, 148.
Psaltria — *Dipt.* XXXIV.
Pubertas — *Apoth.* 573.
Pubis (pro eo quod est: pubes nominat.) — *Cathem.* VII, 162; Περὶ Στ. XI, 190 v. adiott.
Publicitus — Περὶ Στ. XIV, 38.
Pudescit — *Cathem.* II, 26; *Apoth.* 776.
Pudibunda lumina — *Psych.* 44.
Pudicitia, virgo. Vide ibi eius prosopopoeiam — *Psych.* 41, et seqq.
Pudor ut dedecus oculeret — *Cathem.* III, 120.
Puellula torva — Περὶ Στ. III, 103.
Puerpera Virgo — *Cathem.* IX, 19.
Puerperis mille (transl.) — *Hamart.* 619.
Pugillares ceras percurrere soliti — Περὶ Στ. X, 15.
Pugnatrix subdola — *Psych.* 682.
Pullati patres — *Cathem.* VII, 151.
Pullulescere — Περὶ Στ. X, 882.
Pullulat — *Apoth.* 912.
Pulsibus pudicis — *Hamart.* 672.
Pulvinar nostrum — Περὶ Στ. V, 179.
Pulvinar divum — *Apoth.*
 — Iovis — *Contra Symm.* I, 610.
Pulvinarium pingue macellum — Περὶ Στ. X, 1056.

- Pumices salsi* — *Cathem.* VII, 129.
Punctis sequi dicta praepetibus — *Περὶ Στ.* IX, 24.
Puniceus — *Cathem.* III, 80.
Pupula speculatrix — *Hamart.* 309.
Puppem (synecd.—navim) — *Contra Symm.* II, Praef. 54.
Pure de putri — *Contra Symm.* I, 17.
Purgamen — *Cathem.* VII, 80;
 — aquae — *Περὶ Στ.* VI, 30.
Purpura sanguinis eliciti — *Περὶ Στ.* III, 140.
Purpurans agnus (cruentus) — *Cathem.* VI, 81.
Purpurans cruor — *Περὶ Στ.* V, 339.
Purpurei proceres (Martyres) — *Περὶ Στ.* IV, 192.
Purulenta vulnera — *Περὶ Στ.* II, 259.
Pusio — *Cathem.* XI, 13; XII, 104.
Pusiola — *Περὶ Στ.* III, 20.
Putefactus omni corpore — *Περὶ Στ.* X, 1035.
Putredines — *Cathem.* IX, 31.
Purulentus — *Περὶ Στ.* II, 259.
Putrefacta cadavera — *Cathem.* X, 42.
Putrefactas genas — *Apoth.* 761.
Putrescens — *Περὶ Στ.* IV, 131.
Putrem resudans crapulam — *Cathem.* VII, 9; *Apoth.* 816.
Pyra (πύρῃ) crepitante — *Περὶ Στ.* III, 13.
Pyram immanem texebat ustor — *Περὶ Στ.* X, 846.
Pyra aut pira, silvestria — *Contra Symm.* II, 943.

Q

- Quadrifluus amnis* — *Cathem.* III, 103.
Quadrupes — *Apoth.* 212.
Quaesitor (index) — *Cathem.* VI, 90; *Περὶ Στ.* XI, 63.
Qualus (corbis) — *Cathem.* IX, 59.
Quamlibet (quamvis) — *Cathem.* VIII, 53; XI, 17.
Quandoque (olim, aliquando) — *Apoth.* 53.
 — futurum — *Περὶ Στ.* II, 474; — *Psych.* 232.
Quaternae ter petrae — *Cathem.* XII, 177.

- Quernae glandes* — *Contra Symm.* II, 945.
Quianam — *Contra Symm.* I, 53.
Quidni — *Psych.* 235.
Quidquid id est — *Hamart.* 892.
Quid? quod — *Περὶ Στ.* X, 231.
— *quod fueram* — *Cathem.* Praef. 30.
Quinquennia iam decem — *Cathem.* Praef. init.
Quis (quibus) — *Cathem.* III, 27; — *Psych.* 43.
Quota pars est — *Contra Symm.* II, 579.
Quotannis — *Contra Symm.* I, 113.
Quousque — *Περὶ Στ.* X, 868.
Quintilianus Martyr — *Περὶ Στ.* IV, 152.

R

- Rabidum os lupi* — *Cathem.* III, 160.
Racemis dat musta Deus — *Contra Symm.* II, 218.
Radiare fulvis ceraunis — *Psych.* 470.
Radicitus — *Περὶ Στ.* X, 891.
Rancidae edentularum cantilenae — *Περὶ Στ.* X, 304.
Rapax laudis — *Cathem.* VII, 217.
Raptat togatum forensis gloria — *Cathem.* II, 42.
Rarescit — *Contra Symm.* I, 437.
Rarissima hominum pars — *Contra Symm.* I, 592.
Rasile lignum — *Psych.* 153.
Rasiles scopuli — *Περὶ Στ.* III, 69.
Rasum, dolatum metallum — *Cathem.* XII, 199.
Rate (navi) — *Contra Symm.* Praef. 7.
Raucisoni leones — *Cathem.* IV, 38.
Reatum plangere fletibus — *Cathem.* XI, 504.
— *solvere* — *Cathem.* VII, 175.
Reatus in peste ululans — *Hamart.* 930.
Rebar — *Περὶ Στ.* X, 34.
Rebare — *Περὶ Στ.* X, 958.
Rebelles idolii (idolorum) — *Περὶ Στ.* XI, 52.

- Reboans Oceanus* — *Hamart.* 103.
 — tuba — *Apoth.* 386.
Recalcandum limen atrum — IX, 75.
Recalenti adspergine — *Περὶ Στ.* XI, 143.
Recalente cutem fonte lavant — *Περὶ Στ.* III, 145.
Recalescere — *Psych.* 59.
Recalescens compago — *Cathem.* X, 95.
Receptor civium — *Cathem.* XI, 144.
Recessu cordis medii — *Cathem.* IV, 27.
Recidere pecuniam — *Περὶ Στ.* Praef. 6.
Recidiva semina — *Contra Symm.* II, 821.
Recincta veste — *Cathem.* VII, 51.
Recinens suave — *Contra Symm.* I, 63.
Reciprocatis circulis — *Περὶ Στ.* X, 574.
Recline corpus paullum — *Cathem.* VI, 158.
Recrementum ut urat focis — *Apoth.* Praef. 54.
Recrudescentes plagae — *Περὶ Στ.* X, 798.
Recursis quater volutis — *Cathem.* VII, 38.
Recurvas manus contrahit — *Περὶ Στ.* II, 242.
Reddere gratias — *Cathem.* IX, 75.
Reddidit amen — *Cathem.* IV, 72.
Reddere ius civile bonis — *Cathem.* Praef. 18.
Redemptrix — *Περὶ Στ.* X, 269.
Redigere fructus in horrea — *Contra Symm.* II, 1059.
Redimire sertis ruinas — *Contra Symm.* II, 723.
Redimita frons — *Hamart.* 269.
Redimitus comas — *Cathem.* III, 30.
Redivivus humo — *Cathem.* III, 204.
Redux fuga — *Cathem.* V, 104.
Refectus — *Περὶ Στ.* XI, 32.
Refrenare iram — *Cathem.* VII, 172.
Refugae viae — *Περὶ Στ.* XI, 102.
Refugo honore — *Apoth.* 582.
 — errores veteres — *Contra Symm.* I, 507.
Refundere (reddere) — *Περὶ Στ.* X, 790.
Regale unguentum — *Psych.* 361.
Regalia fercula — *Apoth.* 609.
Regifico cultu — *Περὶ Στ.* XI, 216.
Regios (arquato) morbo laborare — *Περὶ Στ.* II, 264.
Regia Vrbs (Roma) — *Περὶ Στ.* II, 46.

- Reglutinabitur* rursus — Περὶ Στ. X, 874.
Regnator — *Cathem.* XII, 34.
Regno Canopia — Περὶ Στ. III, 59.
Relaxat fessos sapor astus — *Cathem.* V, 13.
Religamine croceo — *Psych.* 359.
Regionibus foedis — *Contra Symm.* I, 514.
Relucere puris mentibus — Περὶ Στ. X, 435.
Remeabilis — *Apoth.* 1050.
Remeasse Deum ad Superos — *Cathem.* III, 200.
Remensus polus — *Hamart.* 851.
Renarrare — *Hamart.* 856.
Renascitur a tumultis prisca effigies — *Cathem.* III, 194.
Renident prata vernis floribus — Περὶ Στ. XII, 54.
Renidet gaudio frons — Περὶ Στ. X, 712.
Renuente metro — Περὶ Στ. IV, 162.
Renutare — *Hamart.* 775.
Reparare viscera mortua — *Cathem.* III, 192.
Repagula tremefacta portae — *Contra Symm.* II, 739.
Rependitur pretium — *Cathem.* X, 79.
Repens indoles medullas — Περὶ Στ. II, 494.
Repercussos sonos det — Περὶ Στ. X, 933.
Repertor Creator orbis — *Cathem.* IV, 9.
Repeccus corona aurea — Περὶ Στ. X, 1014.
Replicare (*renarrare*) est difficile — Περὶ Στ. XI, 4.
Rere (*putes*) — Περὶ Στ. V, 154.
Resolubilis aetas — *Contra Symm.* II, 229.
Resono sistro — *Psych.* 435.
Resolubile corpus — *Cathem.* X, 149.
Res populi (*res-publica*) — *Psych.* 758.
Respectare (*retro spectare*) — Περὶ Στ. X, 817; *Hamart.* 738.
Respergere — Περὶ Στ. X, 13.
Respergine tincta marmora — *Contra Symm.* I, 502.
Restagnat cruor — Περὶ Στ. X, 1019.
Resudare — *Cathem.* X, 107.
— *crapulam* — Περὶ Στ. VII, 9.
Resulcare — Περὶ Στ. III, 59.
Retentare — *Hamart.* 108.
Retexere texta — *Cathem.* X, 16.
Retinacula vitae relaxare — Περὶ Στ. IX, 89.
Retinaculis adstringi — *Contra Symm.* I, Praef. 64.

- Retinâclis* ne mollibus et lentis nexa et captiva prematur —
Contra Symm. II, 147.
- Retinaculorum* vincla meorum — *Περὶ Στ.* IV, 196.
- Retortae* in terga manus — *Contra Symm.* II, 359.
- Retulit* ad manum spicula — *Contra Symm.* I, Praef. 27.
- Retundere* iram — *Cathem.* VI, 94.
- Retunsis* actibus — *Περὶ Στ.* X, 972.
- Revenire* — *Apoth.* 1064.
- Revincta* oleis flavis — *Περὶ Στ.* V, 56.
- Revinctus* sertis — *Περὶ Στ.* X, 761.
- Revocabilis* — *Hamart.* 741.
- Revolant* fuga reduci — *Cathem.* V, 104.
- Revulserat* comam a fronte — *Περὶ Στ.* X, 761.
- Rex* convivii (ἄρχιπρίκλινος) — *Cathem.* IX, 30.
- Rhetoricum* os — *Contra Symm.* I, Praef. 77.
- Rhododaphnes* — *Hamart.* 235.
- Rictibus* praedam ambiunt — *Cathem.* IV, 51.
- Rictu* spumanti ira — *Psych.* 113.
- Ridebat* haec Dei miles — *Περὶ Στ.* V, 117.
- Ridente* sereno — *Apoth.* 663.
- Rigant* lamenta genas madentes — *Περὶ Στ.* VI, 82.
- Rigante* sommo pectus placat quies — *Cathem.* VI, 28.
- Rimante* ingenio internoscere — *Psych.* 791.
- Rimosa* cumba — *Περὶ Στ.* XI, 69.
- Rite* precari — *Cathem.* III, 173.
- Romphaea* — *Περὶ Στ.* V, 189.
- Romphealis* — *Cathem.* VII, 93.
- Rorantes* nebulae — *Apoth.* 840.
- Rorem* fontis et lavacri subire (baptizari.) — *Cathem.* VI, 127.
- Rore* olei — *Cathem.* V, 13.
- Rorulenta* gramina — *Cathem.* VII, 168.
- Rosas* pratis post glaciem reddiderit — *Cathem.* Praef. 27.
- Roseus* solis ortus — *Apoth.* 425.
- Roscida* nox — *Cathem.* V, 150.
- Rotari* et furere ius putatur mysticum — *Περὶ Στ.* X, 1063.
- Rosidi* livores — *Περὶ Στ.* X, 705.
- Rostrum* aeratum — *Hamart.* 489.
- Rorulenta* prata floribus — *Περὶ Στ.* III, 199.

- Rotantur saecula* — *Contra Symm.* II, 877.
Rota solis — *Περὶ Στ.* XIV, 96.
 — *teres anni* (scil. *circulus*) — *Περὶ Στ.* XII, 21.
Rotari malis — *Cathem.* IV, 82.
Rotata millia annalium (annorum) — *Cathem.* XI, 30.
Rotat cardo annum — *Cathem.* Praef. 3.
Rotat sulphureus vortex — *Psych.* 95.
Rotatiles trochaei — *Περὶ Στ.* Praef. 8.
Rubrica minatur — *Contra Symm.* II, 461.
Ructabat coenam — *Psych.* 316.
Ructata (emissa v. annotat.) — *Apoth.* 93.
Ructamine spurco — *Hamart.* 467.
Rudus (rueris) *massae* (scil. *aeris*) — *Apoth.* 725.
Ruere in facinus — *Cathem.* III, 133.
Rumpere noctis vincula — *Cathem.* II, 98.
Rupto tenebrarum situ — *Cathem.* I, 43.
Russeola sanies — *Περὶ Στ.* XI, 130.
Russo stemmate — *Περὶ Στ.* X, 908.
Rusticulae lupae (puellae in montibus degentes) — *Contra Symm.* I, 107.
Rusticus poëta (de se *Prud.*) — *Περὶ Στ.* II, 574.
Rutilae coronae — *Hamart.* 927.
Rutilante numine — *Cathem.* III, 142.

S

- Sacellum* — *Cathem.* IV, 21.
Sacra gentium — *Cathem.* Praef. 40.
Sacramenti donatrix mensa — *Περὶ Στ.* XI, 171.
Sacrare (*sacrificari*) — *Περὶ Στ.* X, 750; 912.
Sacrandus — *Περὶ Στ.* X, 1076.
Sacrario extructo (*ara*) — *Cathem.* V, 140.
Sacricolae — *Contra Symm.* I, 618.
 — *reges* — *Contra Symm.* I, Praef. 47.
Saëclum — *Cathem.* XI, 79.
Saepes litoreae — *Contra Symm.* I, Praef. 15.
 inter *densas* — *Contra Symm.* I, 108.

- Saeptus grege multo* — Περὶ Στ. IX, 21.
Saeptus floribus — *Cathem.* X, 155.
 — Iege — *Cathem.* VIII, 4.
Saevitas armat — Περὶ Στ. X, 483.
Sale, caespite, ture, venerans — *Apoth.* 187.
Salix (flagellum ex salictib.) — Περὶ Στ. X, 703.
Salsus circulator — Περὶ Στ. X, 303.
Saltatrix ebria — *Psych.* 380.
Salvator — Περὶ Στ. I, 115.
Salubriter fervum secat — Περὶ Στ. X, 501.
Subiicere salum solo (παπανομάς) — Περὶ Στ. VII, 65.
Salum refluxum — *Cathem.* VI, 86.
Salutifera facies — *Cathem.* III, 7.
Salutiferos ortus — Περὶ Στ. XI, 235.
Sanctificante Fide omnia — *Cathem.* III, 15.
Sanctiloquus Lucas — *Apoth.* 1002.
Sanguis (genus) — Περὶ Στ. IV, 179.
Sanguinei praemia supplicii — Περὶ Στ. X, 22.
Sanguinolentus mos — *Contra Symm.* I, 452.
Sapient fercula nostra Deum — *Cathem.* III, 16.
Sarcophagus — *Cathem.* IV, 203.
Sarculati horti — Περὶ Στ. X, 264.
Sarmenta — *Contra Symm.* Praef. 24.
Sartagines — Περὶ Στ. X, 299.
Satellites noctis (daemones) — *Cathem.* I, 44.
Satiatus sancto ex propheta — *Cathem.* IV, 91.
Sator (Deus Pater) — *Cathem.* XII, 87.
 — *Tobiae (Tobiae pater)* — *Cathem.* X, 605.
 — *credentium (Abraam)* — *Cathem.* XII, 47.
 — *pudoris* — *Cathem.* IV, 2.
Saxigeno semine — *Cathem.* V, 8.
Scabra seges culparum — *Cathem.* VII, 208.
Scabri musices — Περὶ Στ. V, 446.
Scabrosa sorde ablutus — *Psych.* 106.
Scatebrosis exundant saxa loquacibus — *Cathem.* V, 90.
Scandalum — *Apoth.* Praef. Alia 35.
Scelus quod est dictu — *Apoth.* 322.
Scepra qui gestat Romula — Περὶ Στ. V, 22.
Scepra gubernare — *Contra Symm.* I, 38.
Scholare murmur — Περὶ Στ. IX, 16.

- Scirpea* fila — *Cathem.* V, 15.
Sciscitator — *Cathem.* VII, 193.
Scissura domestica — *Psych.* 757.
Scopulum (saxum) collo trahere — *Περὶ Στ.* VII, 75.
Scortator nimius — *Contra Symm.* 106.
Scribitur (inscribitur) nummus — *Περὶ Στ.* II, 120.
Scrobes insidiosae — *Psych.* 261.
Scrupei recessus — *Περὶ Στ.* V, 447.
Sculptilis in aere forma — *Περὶ Στ.* X, 266.
Scyphus fulget aureus — *Περὶ Στ.* Praef. 15.
Secreta mentis prodita — *Cathem.* II, 16.
Sectari iter — *Contra Symm.* II, 45.
Sectatores Christi — *Cathem.* VII, 198.
Securem Ausoniam Christo inclinare — *Contra Symm.* I, 558.
Secures tinguere — *Psych.* 402.
Secutor — *Contra Symm.* II, 1100.
Seges culparum — *Cathem.* VII, 208.
Segregatim — *Hamart.* Praef. 39.
Segrege forma — *Hamart.* 804.
— regno — *Hamart.* 66.
Segregem esse (remotum) — *Cathem.* VII, 28.
Sella (scil. curulis) — *Περὶ Στ.* X, 143.
— curulis — *Contra Symm.* I, 349.
Semetra dissona — *Psych.* 830.
Semicombustae faces — *Περὶ Στ.* X, 859.
Semidea Roma — *Contra Symm.* I, 165.
Semiferus Golia — *Hamart.* 785.
Seminecem solo tollunt — *Περὶ Στ.* XIV, 40.
Semipes (homo claudus) — *Περὶ Στ.* II, 150.
Semiciro comitatu — *Contra Symm.* I, 125.
Semiustulatus — *Περὶ Στ.* II, 148.
Senectam non novit parta gloria — *Contra Symm.* I, 544.
Sensa somniantum — *Cathem.* VI, 41.
Senta situ loca — *Περὶ Στ.* III, 47.
Senta rubus — *Apoth.* 55 et 56.
Seorsim, seorsum — *Cathem.* X, 9; *Περὶ Στ.* II, 317; *Contra Symm.* II, 774.
Seps (σέψ, σепός, lucertae genus) — *Contra Symm.* I, Praef. 74.
Septemplex coelum — *Cathem.* VII, 36.

- Septicollis* arx — Περὶ Στ. X, 413.
Septuennis puer — Περὶ Στ. X, 656.
Sepulcrales favillae — *Contra Symm.* I, 97.
Sepultum pectus crimine — *Cathem.* I, 35.
Sepulta lumina iam tenebris — *Cathem.* IX, 34.
Sequestra carne liber — *Hamart.* 913.
Sequestrare — *Cathem.* X, 127.
Sequitur ut . . . — *Cathem.* VII, 18.
Serenare lumina nescia solis — *Cathem.* X, 30.
Serica toga — Περὶ Στ. I, 237.
Severa ore, modesta gradu (de Enlalia) — Περὶ Στ. III, 23.
Serrata regula — Περὶ Στ. V, 217.
Severum (adverbial.) vivitur — *Cathem.* II, 33; *Psych.* 129.
Sibila (sibilantia) colla — *Cathem.* IX, 90.
Sicubi — Περὶ Στ. X, 17.
Sigillum (simulacrum) — Περὶ Στ. X, 233.
Sigillati salis cautes — *Hamart.* 746.
Signacula Christi — *Contra Symm.* I, 568.
Signatores prophetae — *Cathem.* XII, 86.
Silendus — Περὶ Στ. IV, 181 et II, 254.
Silentia (pl.) — *Cathem.* IX, 68.
Silentium — *Cathem.* IX, 68.
Silva stipularum sterilis fefellit — *Contra Symm.* II, 963.
Silvicolae calamos arcumque puellae (Dianae) — *Contra Symm.* II, 525.
Similaginis azymon esse — *Apoth.* 353.
Simplices (pueri) — *Cathem.* XI, 131.
Singultat unda et alitus — *Cathem.* XII, 124.
Singultibus — *Cathem.* VII, 127.
Sinistra bella — *Contra Symm.* II, 683.
Sinuamina riparum — Περὶ Στ. VII, 34.
Sinuamine subter — *Psych.* 872.
Sinus barbarici (videlicet *sarabala*, genus vestis barbaricae) — *Apoth.* 143.
Sirio astrum fervet vapore — *Cathem.* XII, 23.
Sistro resono — *Psych.* 435.
Sitienter haurire — *Cathem.* IV, 88.
Situ noctis obsitum os — Περὶ Στ. II, 378.
Socors vita — *Cathem.* I, 34.
Sodalitas fida pectora iunxerat — Περὶ Στ. I, 53.

- Solatia* lenta — *Psych.* 233.
Sole quarto (*die*) — *Cathem.* XI, 46.
Soles venturi (*dies*) — *Hamart.* 915.
Solidare — *Apoth.* 167.
Solitudines patentes — *Cathem.* VII, 61.
Solomon, onis, V. Salomon. Index III.
Solubilis, e. vox Christianorum propria V. *Lexic. Poët.*
totius Linguae Latinae Vinc. Lanfranchii.
Solum (*solea* ; *pes*) — *Cathem.* III, 29; *Περὶ Στ.* XIV, 116.
Sola pendulus (*solea*) — *Apoth.* 666.
Solvere curas in otia — *Psych.* 730.
Solvere peccatum — *Cathem.* I, 99.
Solvere tecta flammis — *Contra Symm.* II, 697.
Somnia vana — *Cathem.* I, 88.
Somnum disiicere — *Cathem.* I, 97.
— *perpeti* — *Cathem.* I, 76.
Solo (*pede*) virginali perdomitus (*draco*) — *Περὶ Στ.* XIV, 116.
Somnus opprimit pectus — *Cathem.* I, 35.
Sonipes feritate superbit — *Psych.* 190.
Sonorum nescius (*surdus*) — *Cathem.* IX, 64.
Sophiae dogma — *Contra Symm.* I, 34.
Sophistae saeculi — *Περὶ Στ.* X, 608.
Sopori servire — *Cathem.* I, 32.
Sordes nequitiae — *Cathem.* Praef. 12.
Sordescere discut — *Hamart.* 159.
Sordet crimine multo — *Hamart.* 118.
Sordidula praeda — *Contra Symm.* I, 69.
Sortem fatalem incumbere rebus memorant — *Contra Symm.*
II, 459.
— *humanae vicem* . . . ducere — *Cathem.* VII, 214.
Sors ultima — *Περὶ Στ.* I, 54.
Sortes deūm (*oracula*) — *Contra Symm.* I, 262.
Spectator haec Christus Deus — *Περὶ Στ.* V, 297.
Spectatrix — *Psych.* 118.
Speculator adstat desuper — *Cathem.* II, 105.
Spem mittere in aevum — *Contra Symm.* I, 511.
Spernere cubile — *Cathem.* I, 10.
Spes, qua speramus — *Cathem.* I, 46.
Sphaera menstrualis (*luna*) — *Περὶ Στ.* X, 538.
Sphragitis — *Περὶ Στ.* X, 1076.

- Spicula* Gnossia volantis — *Cathem.* V, 52.
Spiculum solis — *Cathem.* II, 6.
Spinifera rubus — *Cathem.* V, 31.
Spiramen aromatis — *Apoth.* 758.
Spiramine vocis — *Περὶ Στ.* X, 985.
Spiramine coepta anima — *Apoth.* 871.
Spiritualis — *Περὶ Στ.* X, 14; 378.
Spirare maiora animus — *Contra Symm.* II, 479.
Sprêrunt (*spreverunt*) — *Dipt.* II, 31.
Spumea mulctra — *Cathem.* III, 66.
Spumens efflans salivaes — *Περὶ Στ.* I, 101.
Spurcamen — *Cathem.* IX, 56.
Spurcavit Lacoenas — *Contra Symm.* I, 60.
Sputamen — *Apoth.* 676.
Squalere — *Contra Symm.* II, 923.
— Romam veterno — *Contra Symm.* I, 7.
— catenis carcereis — *Hamart.* 853; *Περὶ Στ.* VI, 16; *Contra Symm.* II, 465.
Squama (thoracis); et
Squamea bellua — *Περὶ Στ.* XI, 75.
Squamosum thoraca gerens — *Hamart.* 424.
Squamosa pascens agmina — *Περὶ Στ.* V, 444.
Stagna (maris aquae) — *Cathem.* V, 65.
Stare sub armis — *Contra Symm.* II, 728.
Stata dona negantur — *Contra Symm.* II, 1003.
Statione moveri — *Hamart.* 502.
Stellantibus saxis sidus addit (*gemmis*) — *Psych.* 866.
Stelliger axis — *Hamart.* 907.
Stemma — *Cathem.* VII, 81.
— russum — *ibi.*
— ieiunii — *Cathem.* VII, 81.
— Apostolorum — *Cathem.* XII, 180.
Stemmate pila radiant — *Contra Symm.* I, 486.
— pollere — *Περὶ Στ.* I, 4.
Stemmati honos accedit — *Περὶ Στ.* X, 127; 131.
Stertit animus in proecordiis pigris — *Cathem.* VII, 20.
Stigmare — *Περὶ Στ.* X, 1080.
Stilis confossus — *Περὶ Στ.* IX, 14.
Stillabit cruor de veste vulneris index — *Psych.* 701.
Stilo exprimere — *Περὶ Στ.* X, 1124.

- Stilus* Haebreus — *Apoth.* 379.
 — sacer — *Contra Symm.* I, Praef. 60.
Stipati iuvenes — *Περὶ Στ.* XI, 79.
Stipendia Angelorum nos vocant — *Περὶ Στ.* I, 66.
Stipis (in recto casu) — *Cathem.*; *Contra Symm.* II, 910.
Stipularum silva — *Contra Symm.* II, 963.
Stomachante fermento — *Hamart.* 196.
Stomachis pugnantis pulsus — *Contra Symm.* II, 629.
Stramenta testarum — *Περὶ Στ.* V, 322.
Stramine de roseo bibit rorem. — *Hamart.* 859.
Strangulatrix — *Περὶ Στ.* X, 1103.
Stratum segne — *Cathem.* I, 17.
Strictis mucronibus — *Psych.* 706.
Strophae sycophantarum captiosae — *Apoth.* Alia Praef. 25.
Strophio recincta — *Contra Symm.* II, 37.
Strophium — *Cathem.* III, 29.
 — dactylicum — *Cathem.* III, 28.
Structile simulacrum — *Hamart.* 190.
Stipitis duplex morsus raptis cavernis. — *Περὶ Στ.* V, 271.
Strues carbonum — *Περὶ Στ.* V, 219.
Strumae pectoris turgidae — *Περὶ Στ.* II, 258.
Stulta edicta — *Cathem.* XI, 141.
Stupor gentilis habet (miratur) vim — *Περὶ Στ.* VII, 78.
Stuppa (lychni) — *Cathem.* V, 20.
Stuprator Cyenus — *Περὶ Στ.* X, 221.
Suadelae male fabrae — *Hamart.* 715.
Subcuba — *Περὶ Στ.* X, 192.
Subdere collo vinculis — *Hamart.* 470.
Subditis cervicibus — *Περὶ Στ.* II, 489.
Subditus orbis mansuescit — *Περὶ Στ.* II, 439.
Subiacere casibus asperis — *Cathem.* Praef. 15.
Subiectans caput — *Περὶ Στ.* X, 1034.
Subiectio — *Hamart.* 702.
Subacta est lex Tartari — *Cathem.* I, 70.
Subicere salum solo (παρονομάσια) — *Περὶ Στ.* VII, 65.
Subiugare — *Cathem.* VII, 11; *Apoth.* Praef. Alia 31.
Subiugatum septies — *Περὶ Στ.* X, 777.
Subiugatis hostibus — *Περὶ Στ.* X, 419.
Subiugales belluae — *Περὶ Στ.* X, 333.
Subiungier (παράγ.) — *Contra Symm.* II, 586.

- Sublime tollere (in sublime)* — Περὶ Στ. X, 697.
Sublime aperire oculos — *Contra Symm.* I, 593.
Subnotare summulam — Περὶ Στ. II, 132.
Substantia perpes — Περὶ Στ. X, 477.
— mixta — *Contra Symm.* II, 212.
Subtacitam meditatatur gignere sectam — *Hamart.* 174.
Subtemine catenato — *Psych.* 675.
per Subterranea — Περὶ Στ. XI, 167.
Subterna antra — *Contra Symm.* I, 392.
Sub terna nocte — *Hamart.* 923.
Subvolabit coelo spiritus — Περὶ Στ. X, 533.
Suburbani populi — Περὶ Στ. XI, 42.
Successibus ampliatus — Περὶ Στ. X, 139.
Succumbere curis — *Contra Symm.* II, 103.
— lecto — *Contra Symm.* II, 705.
Sudat redit facies — *Psych.* 639.
Sudare impar praelium — *Cathem.* II, 76.
Sudata bella — *Contra Symm.* II, 550.
Sudoribus tantis (labore) — *Hamart.* 485.
Sudum praenitens polito purgamine — *Cathem.* VII, 80.
Sues (pro eo quod est: sus) spurca — *Contra Symm.* II, 813.
Sudes — Περὶ Στ. XI, 143; *Apoth.*
Suetus sub catenis frendere — *Cathem.* IX, 52.
Suffixus cruci — Περὶ Στ. X, 585.
Sufflabilis animae auras spirare — *Apoth.* 838.
Sufflamine tardat currum (col rattento) — *Psych.* 416.
Suffragantes Martyres — Περὶ Στ. I, 16.
Sugillare — Περὶ Στ. X, 999.
Sulcator Leontini campi — *Contra Symm.* II, 939.
Sulci unguarum duplices — Περὶ Στ. V, 337.
Sulcus (vulnus) — Περὶ Στ. IV, 119.
Sulci marmorum (in quibus sunt literae insculptae) — Περὶ Στ. IV, 194.
— calami (linea scripta) — *Apoth.* 596.
— stellae — *Cathem.* XII, 55.
Summa aure aliquid intelligere — *Contra Symm.* II, 1035.
— quies — *Psych.* 611.
Summula subnotanda — Περὶ Στ. II, 132.
Summum corpus (cutis) — *Psych.* 797.
Superbit inflatus — Περὶ Στ. X, 150.

- Superbus* (nobilis, magnificus) — Περὶ Στ. VI, 8.
Supercalcare deiectam ruinam — *Psych.* 256.
Supercilium disce deponere — *Psych.* 287.
Supereminere — *Psych.* 196; 738.
Supersit — *Contra Symm.* II, 932.
Superfusus — *Apoth.* 668.
Superimponere — *Psych.* 266.
Superingeruntur escae inlapsae (trasl.) — *Cathem.* IV, 87.
Supervacuus — *Hamart.* 433; *Psych.* 134.
Supinat faciem — *Psych.* 181.
Supinata cervice — Περὶ Στ. XI, 85.
Supplicatio intenta — *Cathem.* I, 83.
Supplicator — Περὶ Στ. I, 14.
Suppliciter tendit manus — *Contra Symm.* II, Praef. 28.
Surgere ex inani cinere — *Contra Symm.* II, 302.
Surgunt moenia — *Contra Symm.* II, 73.
Sursum versus Lucas (Apost.) agit seriem — *Apoth.* 1003.
Suspendere lacrimas — *Cathem.* X, 118.
Suspirare avara lucra — *Cathem.* II, 44.
*Susurra*t fama tale aliquid — *Contra Symm.* II, 919.
Suta foliis tegmina parant — *Cathem.* III, 119.
Sutile vinculum — Περὶ Στ. IV, 25.
Sutiles lapilli — *Cathem.* VII, 158.
 — hyacynthi — *Hamart.* 269.
Stylus (et stilus) scriptorinus — Περὶ Στ. X, 74.
Sycophanta — — *Apoth.* Praef. Alia 25.
Syllogismi plectiles — *Apoth.* Praef. Altera 14.
Symbolum — Περὶ Στ. 138.
Symphonia — *Contra Symm.* II, 527.
Syrmate vestigia vertere — *Psych.* 362.

T

- Tabentibus* membris — *Apoth.* 817.
Tabescunt sole calente nives (dimoiāno al caldo sol le nevi)
 — *Cathem.* VII, 207.
Tabisfluac cratis hospitium caducum (*corpus*) — *Apoth.* 804.
Taeniolis tempora addunt — *Contra Symm.* II, 1105.
Taetra nix — *Cathem.* II, 69.
Taetrum flagrat (vel fragrat) — *Cathem.* VI, 22.

- Taelrius* malorum — Περὶ Στ. XIV, 110.
Teterrimi milites — Περὶ Στ. X, 451.
in Tartara mergi sciverunt — *Contra Symm.* I, 26.
Tauricornis Tonans — Περὶ Στ. X, 222.
Taurina et exta — Περὶ Στ. X, 918.
Telis ingenii et fandi viribus audet — *Contra Symm.* II, 761.
Temo regit ingum — *Cathem.* V, 147.
Temperare laborem — *Cathem.* VI, 23.
Tempus quietis (nox) — *Cathem.* I, 66.
Tenax ianna (porta clausa) — *Cathem.* IX, 73.
Tenebrosus mos — *Contra Symm.* I, 244.
Tenebrosus cor — *Apoth.* 127.
Teneri lege sua homines — *Contra Symm.* II, 71.
Tenerum lac premitur calatheo — *Cathem.* III, 70.
Tenorem flandi servare — *Apoth.* 832.
Tenta viscera dapibus — *Cathem.* III, 175.
Tentare vias aeternas — *Contra Symm.* I, 510.
Tenuare artus (ieiunio) — *Cathem.* VIII, 54.
Tenuis cibus — *Cathem.* III, 172.
Tepesfactus — *Psych.* 901.
Tepens glacies — Περὶ Στ. III, 204.
Tepentes prunae — Περὶ Στ. II, 341.
— taedae — *Apoth.* 136.
Tepescit mentis scintilla — *Cathem.* VII, 19.
Terere vias — *Contra Symm.* II, 879.
Teres rota anni — Περὶ Στ. XII, 21.
Teretem nodum nectere — *Psych.* 187.
Tergeminos fratres tremunt catastae — Περὶ Στ. VI, 33.
post Terga revinctus — *Hamart.* 436.
Tergum freti tumidum — *Contra Symm.* II, Praef. 43.
Terminus instat — *Cathem.* Praef. 4.
— vitae — *Cathem.* I, 33.
Terrificae catervae — *Hamart.* 420.
Terrigena maiestas — *Contra Symm.* I, 189.
Terrigenae phalanges — *Psych.* 817.
Terrulentum et sordidum — Περὶ Στ. II, 195.
Testari salutem principis — Περὶ Στ. X, 996.
Testator — *Cathem.* XII, 87.
Testeum fragmen — Περὶ Στ. X, 553.
Testificatus est (vel testificatur) — *Hamart.* 341.

- Testudo* oris (cavitas oris) — Περὶ Στ. X, 932.
Testula cava (scil. lucerna fictilis) — *Cathem.* V, 17.
Testularum fragmina — Περὶ Στ. V, 257.
Texere pyram (*struere*) — Περὶ Στ. X, 846.
Textilis candor — Περὶ Στ. I, 89.
Textiles setae — *Cathem.* VII, 152.
Textura — Περὶ Στ. X, 850.
Thoraca squamosum gerens — *Hamart.* 424.
Thoracam induerat trilicem humeris V. TRILIX.
Thronus summus — *Hamart.* 10.
ad Thronum Patris orator — Περὶ Στ. V, 548.
Thymus — *Cathem.* III, 74.
Tiara Assyriorum — *Apoth.* 145.
Tinguere vestigia — Περὶ Στ. VII, 62.
Tinguet sanguis — *Cathem.* X, 100.
Tinguo — *Cathem.* VIII, 27.
Tinguo (*de Martyrio*) — Περὶ Στ. VII, 17.
Tirones — *Psych.* 236.
Titubante Fide — *Apoth.* 582.
Titubanti voce — *Apoth.* 741.
Titubet non constans Fides — Περὶ Στ. VII, 44.
Titulis et honoribus aucti — *Contra Symm.* I, 595.
Titulus sit *triplex* (triplice sia la iscrizione) — *Apoth.* 383.
Toga (*aetas virilis*) — *Cathem.* Praef. 8.
— Quirinalis — Περὶ Στ. II, 419.
Togata nobilitas — Περὶ Στ. IV, 75.
Togata Vrbs (Roma) — Περὶ Στ. II, 10; XII, 56.
Togatus index — *Cathem.* II, 39.
Tonans (*Deus*) — *Cathem.* VI, 81; XII, 83.
Tonantis Filius — *Apoth.* 171.
Toreumata (scil. toralia) — *Psych.* 370.
Tori lacertorum — Περὶ Στ. V, 124.
Tormenta adhibere — *Contra Symm.* II, 189.
Torti errores (*perplexi*) — *Apoth.* Praef. alia 8.
Tortor — Περὶ Στ. V, 132; XI, 59.
Tortuosus serpens — *Cathem.* VI, 141.
Tortus tortore acrior — Περὶ Στ. V, 132.
Tractare arma — *Contra Symm.* II, 26.
Tractus (coeli) signorum ardescere — *Apoth.* 616.
Traduce carnis — *Apoth.* 910.

- Tragoediae* tantae series digerere — *Περὶ Στ.* X, 1113.
Trahere (protrahere) noctem — *Cathem.* V, 137.
Traietor nebulae ignis — *Hamart.* 876.
Transadigit litora Thule — *Hamart.* 883.
Transfigere — *Cathem.* VIII, 35; — *Psych.*
Transformare se se in habitum honestum — *Psych.* 553.
Transmigratio gentis — *Hamart.* 450.
Transvolvere — *Cathem.* XI, 30.
Tremefacta onus suum arbor — *Cathem.* III, 78.
Tremēfecit — *Περὶ Στ.* IV, 81; VI, 93.
Triformis Trinitas — *Psych.* 45.
Trilingua colla — *Cathem.* III, 128.
Trilix thorax — *Psych.* 125.
Trina pietas — *Cathem.* III, 20.
Tripicti versiculi — *Apoth.* 381.
Tristifico lacu — *Cathem.* V, 93.
Tristificus velut tyrannus — *Cathem.* IV, 76.
Trisulco sermone — *Hamart.* 203.
Triticea seges — *Hamart.* 219.
Triumphalis dies — *Περὶ Στ.* V, 2.
Triumphator togatus — *Contra Symm.* I, 539.
Triumphum parere — *Περὶ Στ.* IV, 78.
Trophaeum pulsum referre demonstro — *Cathem.* VI, 104.
Trophaeum famosum referre — *Psych.* 64.
Trulla (vas manubriatum) — *Περὶ Στ.* X, 299.
Truncare ferro partem corporis — *Περὶ Στ.* X, 877.
Tuba (grandiloquentia) — *Cathem.* III, 81.
Tubarum sub fine — *Hamart.* 918.
Tulit sors — *Περὶ Στ.* I, 54.
Tumescit honore — *Contra Symm.* II, 154.
Tumulosus (tumulis frequens) — *Dipt.* XXXIX.
Tumba (τόμβα et τόμβος) — *Περὶ Στ.* XI, 9.
Turbatrix pacis — *Psych.* 669.
Turbidus animus — *Cathem.* Praef. 14.
Turbidulus sensus — *Apoth.* 206.
Turbinibus discissis — *Cathem.* V, 110.
Turbulentis viribus — *Περὶ Στ.* II, 13.
Turibulum — *Apoth.* 479.
Turifero de grege unus veneratior (idolor. cultor) — *Apoth.* 292.

- Turmac effusae* — *Psych.* 178.
Turritum caput — *Psych.* 183.
Tutacula fida — *Contra Symm.* II, 387.
Tutamen sacrum — *Περὶ Στ.* V, 343.
Tutor opum — *Contra Symm.* II, 434.
Tympanum — *Cathem.* VIII, 5; *Psych.* 659.
Tyrannide impia — *Περὶ Στ.* X, 1092.

V · U

- Vacat núbilo frons* — *Περὶ Στ.* V, 126.
Vacat nox nulla, quia . . . — *Cathem.* Praef. 38.
Vacuus cruoris — *Περὶ Στ.* IV, 86.
Vacuus a crimine — *Apoth.* 899.
Vadis fluitantibus — *Contra Symm.* II, 15; *Περὶ Στ.* VI, 46.
Vagantes daemones — *Cathem.* I, 37.
Vagat (pro eo quod est *ragatur*) — *Cathem.* V, 29.
Vagientes — *Cathem.* VII, 163.
Vaginae gladium condere — *Psych.* 105.
Vanescit — *Cathem.* VII, 309.
Vaporus ardor — *Περὶ Στ.* VI, 115.
Vaporiferi ignes — *Apoth.* 334.
Vasculum obsoletum — *Περὶ Στ.* Praef. 26.
Vas (corpus) — *Cathem.* VII, 189.
Vaticinator Sanctus — *Hamart.* 344.
Udo fune — *Cathem.* VII, 107.
Vectibus obseratis — *Περὶ Στ.* V, 349.
Vectores pavidi stupent — *Contra Symm.* II, Praef. 22.
Vegeta gula — *Hamart.* 323.
Vegetamina vitae — *Hamart.* 299.
Vegetata coherent — *Cathem.* X, 7.
Vellere opposito coelum nigrescit — *Hamart.* 910.
Vena rebellis — *Psych.* 142.
Venatrix Virgo (Diana) — *Contra Symm.* II, 494.
Venerator — *Apoth.* 292.

- Venia* ligni (beneficio) — *Cathem.* V, 94.
Veniabilis (venia dignus) — *Hamart.* 936.
Ventis eloquii tumere — *Contra Symm.* II, Praef. 58.
Ventosa ambitio tumet — *Hamart.* 400.
 — fama — *Hamart.* 138.
 — Virago — *Psych.* 195.
Ventosa subdolis arte — *Apoth.* 963.
Vernans orbis prodit — *Cathem.* XI, 62.
Vertunt hiemem venti — *Apoth.* 663.
Versatile letum — *Psych.* 572.
Versicolorus paries — *Contra Symm.* II, 56.
Versicolores aves — *Hamart.* 295.
Versipellis astutia — *Contra Symm.* II, 361.
Verticem revincta oleis flavit — *Περὶ Στ.* IV, 55.
Vertigo rotarum — *Psych.* 414.
Vertigine torta et rota — *Apoth.* 202.
Vervece coeco — *Περὶ Στ.* X, 187.
Vesci dapibus mysticis. — *Cathem.* V, 107.
 — dogmate largo — *Apoth.* 711.
 — intus spe — *Contra Symm.* II, 1047.
Vestigia antiqui moris — *Contra Symm.* II, 361.
Vestirier (παρὰρωγή) ostro — *Psych.* 39.
Vetat abire — *Cathem.* III, 45.
Veternum depellere — *Cathem.* XI, 64.
Vexatus orbis — *Περὶ Στ.* IV, 82.
Vexatrix hominum (alii *venatrix*) de libidine — *Psych.* 58.
Vexillifera — *Psych.* 419.
Via credendi — *Psych.* Praef. 1.
Via Latina — *Contra Symm.* I, 105.
 — Salaria — ibi.
 — Sacra — *Contra Symm.* I, 218.
Viae cicatricum — *Περὶ Στ.* X, 796.
Viandi iter esse — *Contra Symm.* II, 772.
Viantem incautum spoliare — *Hamart.* 209.
Viantes — *Cathem.* V, 65; *Contra Symm.* II, 786.
Vibrat impexis lappis — *Cathem.* VIII, 42.
Vicativ — *Hamart.* 404.
Viator vasti gurgitis — *Περὶ Στ.* V, 480.
Vice mirifica — *Cathem.* III, 161.
Vice noctis tertiae — *Cathem.* VII, 116.

- Vice* pallioli linteoli — *Περὶ Στ.* III, 180.
Vices convertere — *Hamart.* 890.
 — variare — *Hamart.* 891.
Vice templi consecrata pectora — *Cathem.* IV, 12.
Vicibus certis — *Cathem.* V, 2.
Vicinatas lucis — *Cathem.* I, 41.
Vicinus dies — *Cathem.* Praef. 4.
Victibus parcis — *Cathem.* IV, 31.
Victima ieiuniorum — *Cathem.* VII, 5.
Victo ab ore — *Contra Symm.* I, 508.
 — pectore — *Cathem.* VII, 57.
Videor videre . . . virum — *Περὶ Στ.* II, 557.
Vigor oppressus mortis — *Cathem.* II, 69.
Virtutem nil vile decet — *Contra Symm.* II, 751.
Viscera dicata — *Cathem.* IV, 20.
 — tenta — *Cathem.* III, 175.
Viscereus — *Apoth.* 1026.
Viscosus pastus inescat multas (animas) — *Hamart.* 823.
Visco vimina inlinere — *Hamart.* 808.
Visibilis gloria — *Cathem.* V, 158.
Visibilis (Deus) — — *Apoth.* 78.
Viribus integris — *Περὶ Στ.* IV, 60.
Vitalia — *Cathem.* IX, 63.
 — plebis — *Contra Symm.* I, 526.
 — rumpere sacri corporis non est licitum — *Psych.* 692.
Vitea rara — *Hamart.* 228.
Vitiabilis ne iam esset (tellus) — *Apoth.* 1046; *Hamart.* 216.
Vitiare planitiem scrobibus — — *Psych.* 261.
Vittata arbor — *Contra Symm.* II, 1008.
Vitiatam tellurem prinitus usq. — *Apoth.* 1045.
Vittatus pontifex — *Περὶ Στ.* II, 525.
Vivaces chartulae — *Περὶ Στ.* X, 1115.
Vivacius quaerere abdita — *Contra Symm.* II, 332.
Vivax laus recolat — *Περὶ Στ.* IV, 160.*
 — flamma — *Cathem.* V, 17.
Vivificare — *Apoth.* 116.
Viviscere — *Apoth.* 902.
Vix dum — *Cathem.* VIII, 10; *Περὶ Στ.* X, 546.
Ulcerosa membra — *Cathem.* IX, 31; *Περὶ Στ.* II, 153.

- Ulna (cubitus)* — Περὶ Στ. II, 156.
Ultrix — *Apoth.* 511; *Contra Symm.* 495.
Ulua fictilis — *Apoth.* 764.
Ululamina — *Cathem.* X, 114.
Ululandus — Περὶ Στ. III, 119.
Ululavit urbem (activa signific.) — *Hamart.* 452.
Umbonis impulsu equini — *Psych.* 255.
Umbonibus aequis — Περὶ Στ. XI, 201.
Umbrabat coronatas torta cupressus — *Apoth.* 463.
Umbraculum — *Cathem.* VII, 140.
Umbrae (manes) — *Apoth.* 474.
Umbriferum nemus — *Hamart.* 796.
Uncis laniati — Περὶ Στ. V, 174.
Unctor stipitis ficulni — *Apoth.* 293.
Unctus sacro Chrismate (Christianus) — *Apoth.* 487.
Undatim — Περὶ Στ. X, 857.
Unguen Chrismatis — *Cathem.* V, 156.
Ungulae bisulcae — Περὶ Στ. X, 73.
Ungula (tortoris) — Περὶ Στ. V, 120.
Unicolorus — *Hamart.* 820.
Unicultor — Περὶ Στ. XIV, 90.
Unimodae compages — *Psych.* 769.
Unus princeps est numeri. (l'unità di numerazione) — *Hamart.* 36.
Urguet morborum pestibus praedo — *Hamart.* 390.
— gelidus sopor — *Cathem.* X, 60.
Vocator gentium (S. Paulus) — Περὶ Στ. II, 461.
Volans vita — *Cathem.* Praef. 22.
Volubilis sol — *Cathem.* Praef. 3.
Volucer — Περὶ Στ. III, 170.
— nec cursus mobile sentit onus — Περὶ Στ. XI, 114.
Volup' est — Περὶ Στ. IX, 41. V. adnot.
Volutabrum — *Apoth.* 907.
Vorare haustibus — *Cathem.* IV, 45.
Vortex sulphureus rotet — *Psych.* 95.
Vota (votiva) fundit murmura — Περὶ Στ. II, 536.
Votas opes dispensare — Περὶ Στ. II, 44.
Votiva mors — Περὶ Στ. II, 330.
Votivo de ponte vietum iuvenis praecipitet. — *Contra Symm.* II, 295.

- Voticus* dolor — Περὶ Στ. X, 1060.
Votum est vobis contra vinci et succumbere — *Psych.* 293.
Urbici alumni — Περὶ Στ. II, 570.
Urbicremae nubes (quae urbem cremârunt) — *Hamart.* 728.
Urente propagine natos diros pectora parturiunt — *Hamart.* 570.
Urna voluta rotatur — *Cathem.* VII, 142.
Usibus aptare — Περὶ Στ. Praef. 27.
Usquequaque — Περὶ Στ. X, 975.
Usu longo proficere — *Contra Symm.* II, 316.
Ustor textit pyram — Περὶ Στ. X, 847.
Vulnifica laceratio — Περὶ Στ. III, 150.
Vulnificum acumen — *Cathem.* III, 49.
Vulnificus morsus — Περὶ Στ. II.
Vulsis nexibus — Περὶ Στ. XI, 313.
Vultuosus — Περὶ Στ. X, 172.

Z

- Zabaoth* (exercitus) — *Cathem.* IV, 7.
Zephyro impellente — *Contra Symm.* Praef. 2^a 787.
Zizania — *Apoth.* Praef. 56.
Zonis avulsis — *Psych.* 634.
-

INDEX III

Verborum, in quibus quantitas notatur
a recepta prosodia recedens

Aēnīgma (ἀίνιγμα) apud GISELINVM et EINSIVM.

— Enigma — *Apoth.* 331; *Cathem.* X, 130 etc.

Āsclepīades, aut *Āsclepīades* — Περὶ Στεφ. X, 687; 921.

Āllophylus (ἀλλοφύλος) — *Hamart.* 501.

Ārius, *Arrius* (Ἄρειος) — *Psych.* 795. De descriptione vocis
vide sis CHRIST. CELLARIVM=Ortograph. Latina, Patavii p. 68.

Bāal — *Apoth.* 325. v. adnot.

Bēryllus (βήρυλλος) — *Psych.* 856.

Calceāmēta — Περὶ Στεφ. VI, 74.

Chālcedōn — *Psych.* 858.

Chanāneus (vox trissyll. per siniz.) — *Hamart.* 410.

Chārisma (χάρισμα) — Περὶ Στεφ. XIII, 61; *Apoth.* Praef.
Prima, 11; *Contra Symm.* II, 1045;

Cui (dissyll.) — *Cathem.* III, 167. V. *Lex. Poët. totius Linguae Lat.* VINC. LANFRANCHII.

Cyāneus (κυάνεος) — *Psych.* 859.

Daemon — *Contra Symm.* II, 888.

Delibutus — *Psych.* 312.

Dispar — *Hamart.* 26.

Duitae — *Hamart.* Praef. 37.

Elutus (ab eluo) — Περὶ Στ. V, 362. Ibi tamen varia lectio occurrit.

Ēnergīma — (ἐνέργημα) *Apoth.* 400.

Ēnervans — *Cathem.* VIII, 64.

Ēnervatus — *Contra Symm.* II, 143.

Ēremus (ἐρημος) — *Cathem.* V, 89; *Psych.* 331; *Dipt.* XII.

Excitus (ab excio) — Περὶ Στ. III, 96.

Fio — Περὶ Στ. VI, 831; X, 815; XIII, 49 (*).

Frustra — Περὶ Στ. I, 13.

Gāneo — *Hamart.* 323.

Haeresis — (ab αἵρεσις) *Cathem.* Praef. 39; *Psych.* 711.

Hecatōmbe (ἐκατόμβη) — Περὶ Στ. X, 1051.

Idolium — *Apoth.* 186; *Contra Symm.* II, 186.

(*) VICTOR GISELINVS notat nostrum contra omnium fere consuetudinem in *Fio* iota corripuisse. Veniam facile tamen Prudentio damus pluribus de causis (V. *Commentariolum* nostrum De Prudentio etc. pag. xxix), quamquam in memoriam reducimus contritum illud praeceptum, quod arripimus pueruli in scholis ordinis secundi, quod sic se habet:

Produc, ni sequitur R *Fio*, et nomina quintae.

Idololātris — *Hamart.* 405. apud HEINS.

Idolūm — *Psych.* 379; *Contra Symm.* II, 48.

Imbecillus — *Apoth.* Alia Praef. 31.

Impār — *Contra Symm.* I, 168.

Involūcrum — *Cathem.* V, 35; *Hamart.* 922; *Contra Symm.* I, Praef. 54.

Lacedaemon — *Contra Symm.* II, 247.

Lues }
Luis } promisque — *Hamart.* 250. — *Psych.* 508.

Margaritum arch. — *Psych.* 874.

Mathesis (μάθησις) — *Contra Symm.* II, 478.

Matthaeus (vox bissyll.) — *Apoth.* 982.

Moses (vox. trissyll.) (*Exod.* III, 2 *Septuag.*) (Μωυσης)
— Περὶ Στ. VI, 86. aut *Moses* — *Cathem.* XII, 144.

Novērimus — *Psych.* Praef. 58.

Paraclitus (Παράκλητος) — *Cathem.* V, 160; — Περὶ Στ. X, 430.

Phrenesis (φρένησις) — *Hamart.* 125.

Poesis (ποίησις) — *Contra Symm.* II, 52.

Polycletus (*Polyclitus*) (πολύκλειτος) — Περὶ Στ. X, 269;
ubi penultimam perperam est correpta.

Pubes }
Pubis } promisque — *Cathem.* V, 69; VII, 162; Περὶ Στ.
XI, 190.

Pugil — *Contra Symm.* II, 517.

Pugīlīs — *Contra Symm.* II, 517.

Pugīllārīs — Περὶ Στ. IX, 141. De prima vocis quantitate vide sis *Lexicon Poët. totius Linguae latinae* V. LANFR.

Pyreñeus — Περὶ Στ. VI, 147.

Quadrupēs — *Apoth.* 112. V. Giselinianam editt.

Redīmitus — *Psych.* 688.

Rompheālīs — *Cathem.* VII, 93.

Sārdīniā — *Contra Symm.* II, 965.

Sērāpīs deus (Σεράπις) — *Contra Symm.* 531.

Smārāgdīnus — *Psych.* 862.

Sōcōrs — *Cathem.* I, 34; Περὶ Στ. X, 810.

Sōphīā (σοφία) — *Contra Symm.* I, 34.

Sphaera (σφαῖρα) — *Apoth.* 210.

Superne — *Cathem.* III, 20.

Vtraque (in casu recto) — Περὶ Στ. III, 80.

Sed, ne longum faciam, addam nostro poëtae moris id fuisse, ut verba secundae formae, seu coniugationis, quam vocant, corripiat, periunde ac si ad tertiam pertineant. Sic habebis: *extorquē* (Περὶ Στ. V, 601); — *pērcēnsē* (*Hamart.* 627); — *collucīs*, ubi alii *conlucēs* (Περὶ Στ. V, 11); — *frēndīt* (vel) *frēndēt* (Περὶ Στ. V, 393, etc.).

Tum etiam haud raro in Prudentio verborum positionem illam, ubi deprehendes quae syllaba in fine brevis esse deberet,

taimen, graecorum more, est producta propter sequentis vocis geminam consonantem. Adi *Cathem*. VII 59. Neque te pigeat relegere quae ibi in versu nono et quinquagesimo obiter annotavimus.

FINIS.

ADDENDA ET CORRIGENDA

In vol. I, pag. XVIII, *multi doctrina praestati viri lege: multi doctrina praestanti viri.*

In vol. I, pag. 109. Hymno III CATHEMERINON, qui inscribitur: *Passio Eulaliae Beatissimae Martyris* hanc periocham omisam subtexto: “ Versibus dactylicis trimetris super catalecticis poëta noster Virginem EULALIAM celebrat, quae Emeritae ortum duxit in Hispania Ulteriore. Generosos haec nacta parentes, amore Christi prodigialiter vel a primis unguiculis flagravat, plane ut ad martyrium faciendum ierit sponte sub Maximiano Herculeo an. ccciv. Miracula, quae eius mortem consecuta sunt, et locum ubi Martyr Virgo est condita pulchre exornat Prudentius „

— Pag. 174 in ora libri vers. 56; corrige: 65.

— Pag. 138 in Adnot. 3 *istiusmodi fornicem*. Corrige, si me amas: *istiusmodi fornix*.

— Pag. 139 in marg. vers. 225. Corrige: 255.

— Pag. 261 adnot. 1. *syllabam te correptam vides corrige: correptam minime vides*.

In vol. II, pag. 64 annot. 3 *advenit hominum generi lege: hominum generi*.

— Pag. 84 vers. 208 *Sortur legito Sortitur*.

— Pag. 110. adnot. 5 *interpretatum legimus corrige: interpretatam legimus*.

— Pag. 169 *Praefectum Urbis* corrige: *Praefectum Urbis*.

— Pag. 178 adnot. 2 *in edillio* corrige *in Edyllio*.

— Pag. 185 adnot. 3 HENSIO: *tornatus* corrige HEINSIO *tornatus*.

— Pag. 201 adnot. 1 *diis mactarent atque tauros legito: diis mactarent etiam tauros.*

— Pag. 208 adnot. 2 *ad Letam scribit* corrige: *ad Laetam scribit.*

— Pag. 212 adnot. 1 *Mirror Ioannem Alertum* lege: *Mirror Ioannem Albertum.*

— Pag. 213 *vide historiam fabularum* lege: *vide historiam fabularem.*

— Pag. 230 Index II *Aeditus* lege: *Aedituus.*

— *ibi adcaenae aemulae* lege: *avenae aemulae.*

— Pag. 273-275 DIPTYCON lege: DIPTYCHON.

— Pag. 292 DIPTYCI FINIS lege: DIPTYCHI FINIS.

— Pag. 350 adde: *Emmanuel est, sive nobiscum Deus, Cathem. VII, 180; — Apoth. 604.*

INDEX

VOLVMINIS SECVNDI

<i>Apotheoseos</i> Praefatio	<i>pag.</i>	9
— Alia Praefatio	»	10
<i>Apotheosis</i> I. Contra Haeresin, quae Patrem passum		
adfirmat	»	13
— II. Contra Vnionitas	»	22
— III. Adversus Iudaeos	»	31
— IV. Contra Homuncionitas	»	44
— V. De natura Animae	»	54
— VI. Adversus Phantasmaticos	»	62

A. Prudentii Clementis in *Hamartigeniam*

Praefatio	»	71
Adversus Marcionitas, qui duos Deos esse adfirmant	»	75

<i>Psychomachiae</i> Praefatio	»	121
--	---	-----

<i>Psychomachia.</i> Ad Ies. Christum	»	126
— I. Fidei et Idololatriae pugna	»	127
— II. Pudicitiae et Libidinis pugna	»	128
— III. Patientiae et Irae Congressus	»	131
— IV. Superbiae et Humilitatis pugna	»	134
— V. Luxuriae et Sobrietatis pugna	»	140
— VI. Avaritiae et Largitatis pugna	»	147
— VII. Concordiae et Discordiae pugna	»	157

Contra Q. Aurelium Symmachum.

Praefatio	pag. 171
Libri Prioris Praefatio	» 175
Liber Primus	» 180
Libri Secundi Praefatio	» 215
Liber Secundus. Adversarii obiecta refellit	» 218

*Aurelii Prudentii Clementis**Diptychon Vtriusque Testamenti.*

Testamentum Vetus	» 275
Testamentum Novum	» 284

Indices Prudentiani.

I. Index Rerum	» 295
II. » Verborum et Dictionum	» 329
III. » Verborum in quibus quantitas notatur a recepta Prosodia recedens	» 408
Addenda et Corrigenda	» 413

Officinatores . Salesiani

opus . librarium . adgressi sumus

idibus . aprilibus . anno . MDCCCXCV.

ocularia . editoris . aegritudine . retardati

per laborem . plurimum . absolvimus

vi. idus . ianuaras . an. m . cm . il.

105884

LL
P9714L

Prudentius Clemens, Aurelius
Opera; ed. Lanfranchi.

Vol.2.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

